STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 01917

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

LIBRARY OF
Elihu Tenenholtz
Hollywood, Cal.

אלע ווערק.

י. ל. פרץ.

י. ל. פרץ.

פאלקסטימליכע געשיכטען

פערלאג „פראגרעס".

ווארשא, תרס"ט.

אלע ווערק
י. ל. פרץ
ערשטער באנד

Copyright by I. Lidski Washington U. S. A. 1908.

Типографія „Гацефира“, Варшава, Панская 40.

אינהאלט:

בײַם גוסס צו-קאָפּעָנס 3

דרײַ מתּנות 13

אײַן אָבקומעָניש 27

זיבעָן גוטעָ יאָהר 41

די תאוה צו קלײַדעָר 49

אַראָבגעָלאָזטעָ אויגעָן 59

לא תחמוד 75

דעָר קונצעָן מאַכעָר 97

ס'איז גוט 105

דעָר הינדטעָשעָר סדר 113

צווײַ וועָגעָן ; צווײַ משלים 121

אַ קאַפּיטעָל תהלים 131

שמע ישראל 147

דעָר אוצר 165

נחת פון קינדעָר 173

אַ גאַנץ יאָהר שכּור — פּורים ניכטעָר 187

מסירת נפש 195

דרײַ חופּות 243

ביים גוסס צו קאפּענס.

I.

בײ'ם גוסס צו־קאפּענס.

דער שמש פון גן־עדן — אַ ליכטיגער מלאך — אײן אָבּגלאַנץ פון זײן ליעבּען נאָמענס שטראַהלענדיגער גענאד, קומט אײן מאָל פאַרנאַכט פון גן־עדן אַרױס און עפענט, צורודערט און פערזאָרגט, אַ פענסטעריל פון הימעל, בּױגט אַרױס דעם שטראַהלענדיגען קאָפּ און װענדעט זיך מיט אַ טרױעריגער, ציטערדיגער שטימע צו דער אונטערגעהענדיגער זון און פרעגט:

— װײסטו נישט, זון, װאָס בּײ לײבּ'ל קאָנסקיװאָלער טהוט זיך?

די זון שװײגט; זי װײסט נישט.

נאָך אונרוהיגער ציהט דער מלאך זײן שטראַהלענדיגען קאָפּ צוריק.

און נישט אומזיסט איז אונרוהיג דער מלאָך.

שױן מכמה וכמה שנים רױשען צװײ מאָל אין טאָג אַלע זיעבּען הימלען מיט לײבּ'ל קאָנסקיװאָלער'ס „שמע ישראל"...

װי אַ זילבּערנער שרױט צושיט זיך זײן „אֶחָ———ד" צו־פוסענס בּײ'ם כּסא הכּבוד... און עס קאָלערט זיך דער „אֶחד" און זומט, און בּרומט, און זיעדט, װי אַ מחנה זומער־פױגלעך, װאָס גלוסט און בּענקט צו דער פלאַם, װערט צוגעצױגען צו איהר און בּריהט זיך און בּרענט אין איהר, מיט'ן גרעסטען תענוג פון „יסורים של אהבה"...

דאָס לעצטע מאָל האָט ער איהם צו שחרית געהערט.

צו מנחה האָט ער שױן געפעהלט!

אין בּעט אין לױב־געזאנג פון אַלע װעלטען איז דעריבּער אַ פּגימה געװען...

אין אָרקעסטער איז פּלוצלונג שטיל געװאָרען אַ כּלי; אַ סטרונע בּײ אײן ערשטער פידעל האָט געפּלאַצט און איז פערשטומט געװאָרען.

צי האָט לײבל קאָנסקיוואָלער פערגעסען צו דאַװנען מנחה?
װעט ער זאָגען צװײ שמונה-עשרה'ס בײ מעריב?

ניעדריגער לאָזט זיך דערװײל אַראָב די זון. די שטיל בעהאלטענע שאָטענס קריגען רשות, אַרױסצוקומען פון זײערע בעהעלטענישען, — און זײ קריכען אַרױס פון די שפּאַלטען אין די פעלזען בײ ימים, פון גריבער און הײלען אין װיסטע מדבריות, פון אונטער בױמער און צװישען צװײגען און בלעטער אין די טיעפּסטע װעלדער... און זײ פערשפּרײטען זיך איבער'ן ישוב און פלעכטען זיך אַרום און אַרום...

און אָט איז אַראָב די זון אינגאַנצען. לבנה און שטערן בלאַנקען שטיל-שװײגענדיג אױף און גנעדמען איבער די ממשלה איבער דער װעלט אױף איבער נאַכט... און זײ שפּינען און װעבען זײער פער'כשופט שפּינװעבס — אַ זילבער-דינע נעץ איבער דער פערמאַטערטער ערד...

און גלײך מיט דער זון איז איבער'ן הימעל פערזונקען געװאָרען די חיה מיט דער אױפשריפט „אמת" אױפ'ן שטערן, און צוזאַמען מיט דער לבנה איז אַרױסגעשװאומען פון דער צװײטער זײט די חיה מיט דער זילבערנער טרעטט אױפ'ן שטערן און מיט דער אױפשריפט „אמונה"...

און באַלד עפענען זיך שטיל-שװײגענדיג די טהירען פון הימעל, און לאָזען אַרײן גאַנצע מחנות נשמות פון אײנגעשלאָפענע מענשען, װאָס קומען נאַכט אױף נאַכט אַרױף און פערשרײבען אין די הײליגע ביכער, װי אַזױ עס האָט זיך אָבגעלעבט דער טאָג...

און עס סקריפּען די פעדערן, און עס רױשען מיליאָנען — מילאַסען פליגעל, טהײל װײסע װי שנײ, ס'רוב גראָהע און פערפלעקטע, מאַנכע אױך רױט פערבלוטיגטע...

און אַלע זיעבען הימלען װערען פול מיט אַ געמישט גערױש פון געבעט, חרטה, בענקעניש, ליעבשאַפט, האָפנונג און שרעק... און פלוצלינג בלײבט אַלץ װי פערשטאַרט.

אַרום כסא הכבוד װיקעלט זיך שטיל אַ זילבערנער נעבעל, װיקעלט זיך און װיקעלט זיך און װערט טונקעלער און טונקעלער...

און פון אונטערן נעבעל הערט זיך אַ ברומען װי פון אַ טױב:
„װעה איז מיר, װאָס איך האָב חרוב געמאַכט מײן הױז...
„װאָס איך האָב פערברענט מײן פּאַלאַץ....
„װאָס איך האָב פערטריבען מײן זוהן, מײן אײנציגען זוהן"...
און אַ שױדער פון רחמנות געהט דורך אַלע זיעבען הימלען...

און עס ווערט ווייטער שטיל, אַלץ האָט זיין אָטהעם פערהאַלטען, וואַרטענדיג ווי אויף אַ נס, אויף עפּעס אַ וואונדער, אויף אַ בשורה אַ נייע...

עס איז אָבער גאָר נישט געשעהן...

עס דערהערט זיך פון אונטען אַ קול: עס קרייהט דער האָהן.

פון כסא הכבוד געהט אָב דער נעבעל, דער פער׳כשופטער שוידער פלאַצט און צורינט... עס עפענען זיך ווייטער די פענסטער פון הימעל, די נשמות פליהען צוריק אַרויס... מלאָכים מיט בריליאַנטענע פלעדער־ווישען יאָגען אַרויס די פערשפּעטיגטע, די פערציטערטע, פערוויינטע און טיעף דערשראָקענע...

עס דויערט נישט לאַנג, און מען הערט ווי מען קלאַפּט אונטען צו חצות...

באַלד הויבט אָן בלאַס און בלאַסער צו ווערען דער צייכען „אמונה" אויף דער זילבערנער טרעסט. אַ דינער, רויטליכער שטראַהל וועקט זיך פון מזרח־זייט...

דער גן־עדן־שמש וועקט זיך ווי פון אַ טיעפען חלום, געהט צו און עפענט נאָך אַמאָל אַ פענסטעריל אין הימעל, בויגט אַרויס דעם קאָפּ און רופט, פרעגענדיג:

— לבנה און שטערן, איידער איהר פערשווינדט, צי קענט איהר מיר נישט זאָגען, וואָס עס האָט מיט לייביל קאָנסקיוואָלער פאַסירט?

און דעמאָלט האָט זיך גאָלדען־צופלאַקערט אַ קליין שטערנדעל פון ווייטען, איז צוגעשוואומען צום פענסטעריל און האָט געענטפערט:

— איך וויים, ליכטיגער מלאָך!

איך בין דורך קאָנסקיוואָלע געשוואומען און האָב אין זיין פענסטעריל אַריינגעקוקט... ער שטאַרבט, לייבל קאָנסקיוואָלער... איין אַלטער מאַן... זיין ווייסע באָרד איבער דער קאָלדרע בלאַנקט ווי ריין זילבער... נאָר דאָס פּנים איז איינגעשרומפּען און געל... איך האָב געזעהען, ווי מען האָט איהם אַ פעדער אונטער די נאָזלעכער געלעגט; איך האָב אָבער נישט געזעהען, די זאָל זיך ריהרען.

און דער מלאָך, דער שמש פון גן־עדן, האָט ביי קיינעם קיין רשות נים גענומען, על דעת עצמו איז ער אַראָבגעשאָסען אויף דער ערד נאָך לייבל קאָנסקיוואָלער׳ס נשמה.—

עס וועט איין אומגעריכטע פרייד זיין אין גן־עדן.

אַזוי האָט ער געטראַכט.

פליִנק פליִהען מלאָכים, נאָר — די שוואַרצע ווי די ווייסע...

און אַז דער ליכטיגער מלאָך איז אַראָבגעקומען, האָט ער שוין געטראָפען אַ פינסטערן מלאָך בײ׳ם גוסס צו־קאָפּענס...

צי איז דער פינסטערער פריהער אַרויס, צי האָט ער צו אונז אַ קירצערן וועג? ווער ווייסט?

— וואָס טהוסטו דאָ? וואונדערט זיך דער ליכטיגער מלאָך, דערשראָקען. עס איז דאָך לייב׳ל קאָנסקיוואָלער!

— איז וואָס? לאַכט דער שוואַרצער. און צוויי שורות ווייסע ציינער בליצען אַרויס פון אויסגעקרומטען מויל...

— דאָס איז מיין נשמה! איך בין שמש פון גן־עדן.

— זעהר אַנגענעהם! מאַכט דער שוואַרצער אַ העויה; איך בין נאָר אַ לאַפּיטוט פון גיהנם, נאָר לאָ׳מיר זעהען!

און ער גיט אַ שאַר מיט אַ פוס אונטערן קראַנקענס בעט, און עס רוקט זיך אַרויס אַ סערבונדענער זאַק.

— וואָס ליעגט דאָ אין זאַק?

— טלית ותפלין, וויל דער גוטער מלאָך טרעפען.

— אונטערן בעט בעהאַלטען? עברות בעהאַלט מען!

און ער בויגט זיך אַראָב צום זאַק און בינדט איהם אויף, און עפענט איהם, און דערלאַנגט איהם אַ שטויס מיט׳ן פוס— אַ גאָלדענער גלאַנץ וואַרפט זיך איבער דער שטוב, אַ גאָלדענער קלאַנג לויפט איהם נאָך— גאָלדענע רענדלעך שיטען זיך אויס...

— גנבה־געלד, גזלה־געלד! רופט אויס דער שוואַרצער מלאָך: אויסגענאַרט ביי נישט קלוגע, גערויבט ביי אַלמנות, גע׳גזלט ביי יתומים, פון צדקה פושקעס אַרויסגענומען... מיט בלוטיגע טרעהרען זענען זיי געוואַשען און האַרציגע בלוט־פלעקען קלעבען אָן זיי... און זעה, ווי ער וועקט זיך, אַז מען ריהרט זיין גאָלד!

מיט פערשלאָסענע אויגען וואַרפט זיך דער גוסס...

פערציטערט בלייבט דער ווייסער מלאָך און פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט דער ערשטער פּאָר פליגעל... דורך אַ שפּאַלט פון לאָדען רייסט זיך אַריין אַ שטראַהל פון דער מאָרגענדיגער זון, ער פאַלט איבער׳ן גוסס׳עס ברעמען — זיי ציטערן.

צום לעצטען מאָל עפענט ער האַלב די אויגען אויף:

— ווער איז דאָ? פרעגען די פערשוימטע, פערגעלטע ליפּען מיט

אַ שאָרך פון אַ פערפוילטען בלאַט...

— איך! ענטפערט דער שלעכטער מלאָך: איך, וואָס איך בין נאָך דיין נשמה געקומען... קום!

— וואוּ אַהין?

— אין גיהינם אַריין!

פאַר שרעק פאַלען דעם גוסס צוריק די אויגען צו.

— בעט, בעט גאָט! רופט דער גוטער מלאָך: טהו תשובה... עס איז נאָך צייט... די מפקיר דיין גאָלד...

— שמע... הויבט דער גוסס אָן.

— ער וועט ניט מפקיר זיין! זאָגט דער שלעכטער מלאך און לעגט זיין שווערען, שוואַרצען פליגעל איבער'ן גוסס'עס פנים, און אונטערן פליגעל ווערט דאָס קול צוזאַמען מיט'ן גוסס דערשטיקט.

דער ווייסער מלאָך רוקט זיך צוריק אָב פערשעממט.

I.

אין אַ פינסטערער, פערגאָסענער האַלבער נאַכט, צווישען גערויש, געשריי און געפילדער אין גיהינם, שניידט זיך דורך אַ שאַרף־שניידענ־דיגער בעפעהל:

— נחמן'קע פון זבאראַש געהט אויס... ער פלעגט זיך שניידען די בעגעל נשט איבערגעהיפערט, אַחעקוואַרפען... גישט איין מאָל פערגעסען מגהה צו דאַוונען,— ווער געהט נאָך זיין נשמה?

— איך!— רופט זיך אָן אַ מלאָך־חבלה!

— גרייט דערוויל צו אַ קאָכענדיגען קעסעל סמאָלע.

ער שפּריננט אונטער און פליהט אַרויס פון גיהינם...

געשווינד פליהען שלעכטע מלאָכים, צום גליק אָבער גוטע אויך; די גוטע זענען אפשר ווייטער פון אונז, נאָר דאָס גרעסטע רחמנות טראָגט זיי...

און אַז דער מלאָך־חבלה איז צום קראַנקענס בעט געקומען, האָט ער שוין צו־קאָפּענס אַ ווייסען גוטען מלאָך געטראָפען. ער איז געזעסען און האָט געטרייסט:

— שרעק זיך גישט, אָרימער מענש, פאַר'ן טויט... עס איז נאָר אַ בריק, אַ קורצע גרעניץ צווישען פינסטערקייט און ליכט... פון זאָרג

און אומרווה איין איבערגאַנג צו רוה און גליק...

נאָר דער קראַנקער, דוכט זיך, הערט נישט; ער איז פערטראַגען, און די פלאַמעדיגע אויגען בלאָנדזען אַרום אויף די ווענד...

און דער שוואַרצער מלאך בלייבט שטעהן ביי דער טהיר און קוקט פערוואונדערט...

— האָסט נישט קיין טעות, חבר? פרעגט ער דעם ליכטיגען מלאך.

— ניין! ענטפערט דער גוטער: איך בין געשיקט געוואָרען נאָך דער נשמה, נאָך דער ריינער באַרמהערציגער נשמה; דו קענסט איבער איהר קיין שליטה נישט האָבען!

— ער האָט נישט על פּי דין די נעגעל געשניטען!....

— איך ווייס, האָקט איהם איבער דער גוטער מלאך; נאָר דערפאַר קיין איינציגע רגע פאַר זיך נישט געלעבט... נאָר פאַר שוואַכע און קראַנקע, פאַר אַלמנות און יתומים, פאַר פערפינסטערטע, פערוואָגעלטע, פערמאַטערטע.....

— ביי אונז אין בוך איז פערשריבען, וויפיעל מאָל ער האָט מנחה פערפעהלט....

— נאָר קיינמאָל נישט פערפעהלט, ווען מען האָט געדאַרפט עמיצען העלפען. קיינמאָל נישט פערגעסען צו טרייסטען, צו האַרציגען און צו קרעפטיגען דאָרט, וואו די פליגעל זענען אַראָבגעפאַלען מיעד, וואו די גאַל האָט געזאָלט די ריינסטע נשמה פערגיסען, וואו די לעצטע האָפנונג האָט זיך געדאַכט, איז פערשוואונדען... ער האָט זיך קיין הויז נישט געבויט... דאָס דאַך איבער'ן קאָפּ נישט פעררירכט, זיין בעט זיך נישט וויך געבעט, קיין ליעבשאַפט ביי קיין פרוי נישט געזוכט, אויף קיין נחת פון קינדער נישט געהאָפט... נאָר אַליץ פאַר אַנדערע... ווייל אַל'ע אַנדערע האָט ער געהאַלטען בעסער פאַר זיך...

שוואַרצע וואָלקען ציהען זיך אין דרויסען איבער'ן הימעל... אויף אַ רגע שניידט זיי דורך אַ בליץ, גאָר ער ווערט פערלאָשען און נאָך פעסטער ציהען זיך, נאָך ענגער שליסען זיך צוזאַמען די דיקע, פינסטערע וואָלקענס.

דער בליץ האָט צום לעצטען מאָל דעם גוסס געוועקט.

— ווער איז דאָ ביי מיר? ווער זיצט מיר צוקאָפּענס? פרעגען די פערברענטע ליפען.

— איך, איך, אַ ליכטיגער מלאך, פון זיין ליעבען נאָמען'ס ליכטיגער

— · —

פּמליא... און פון דיין ליעבען נאָמען נאָך דיין נשמה געשיקט!... קום מיט מיר!

— וואו אַהין? פרעגט דער קראַנקער.

— צום הימעל אַרויף, אין גן־עדן אַריין!

— הימעל... גן־עדן... שטאַמעלט נאָך דער גוסס אין היץ: און ווי אַזוי לעבט זיך דאָרט אין הימעל, אין גן־עדן דאָרט?

— גוט... פון גאָטס גענאָד בעשטראַהלט, אין גלאַנץ פון כסא הכבוד... מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפ...

— גלאַנץ... גאָלד... קרוינען... שטאַמעלט דער גוסס נאָך: וואָס וועל איך דאָרט טהון?

— וועסט נישט דאַרפען טהון... דאָרט איז אייביג רוה, אייביג ליכטיגער נחת, אָהן אויפהער שטראַהלענדיג גליק.... קום!

— אָבער וואָס וועל איך דאָרט טהון? דרעהט זיך מיט'ן לעצטען כח דער גוסס אויס צו'ם מלאך: איז דאָרט דאָ וועמען צו העלפען, געפאַלענע אויפצוהייבען, קראַנקע צו היילען, הונגעריגע צו זעטיגען, דאָרשטיגע די ליפען צו נעצען, פערלוירענע צו זוכען און געפינען? דאָס איז דאָך מיין גליק געווען!...

— ניין, דאָס נישט! — ענטפערט מיט אַ נישט זיכער קול דער מלאך: דאָס איז דאָרט נישט פערהאַן, דאָרט וועט קיינער נישט דאַרפען דיין הילף...

— און וואָס וועל איך דאָרט טהון, מלאך? דאָרט וואו קיינער ברויך מיין נשמה נישט, מיין האַרץ נישט; נישט מיין רחמנות'דיגע טרעהר אין אויג, נישט מיין וואָרט צו טרייסטען פון מויל, און נישט מיין האַנד, אויפגעהויבען צו ווערען פון גרוב?

דער שלעכטער מלאך הערט און שטעקט אַרויס די צונג און בעלעקט זיך... אַ הוזק־שמייכעל לעגט זיך איהם איבער'ן מויל פון אויער צו אויער... ער עפענט דאָס מויל און צוויי שורות ווייסע צייהן בליצען אויף אין דער פינסטערער שטוב...

און צורודערדט זיצט דער ליכטיגער מלאך און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דעם גוסס....

— וואָס פאַרט, מלאך! וואָס פאַרט?

און דער גוטער מלאך דרעהט זיך אויס צום פענסטער און קוקט אַרויס צום הימעל און וואַרט פון דאָרט אַיין עצה און אַ ראַטה... נור פערשלאָסען איז דער הימעל; אָהן אַ וואָרט, אָהן אַ שטראַהל, אָהן אַ פונק... און עס יאָגען אָן אַלץ נייע און נייע, אַלץ שווערערע און שווערערע וואָל־

קענם — אַ שאָטען פאַלט איבער'ן ליכטיגען מלאך'ס פנים, דער הימעל וועהט אוים האַרט און בייז, אָהן רחמנות וועהט ער אוים, ער האָט אידם נאָך קיינמאָל אַזוי נישט געזעהן... ער בלייבט פערציטערט.

מיט דער ווייליע בענוצט זיך דער שלעכטער מלאך און גענעהענט זיך צום בעט פון דער צווייטער זייט.

— קום בעסער מיט מיר, רוימט ער איין דעם גוסס.

— וואו אַהין?

— דאָרט וואו דיין האַרץ געלוסט... צו די אונגליקליכע, הונגעריגע, לעכצענדיג־דורשטיגע... צו די פערהלש'טע און פערמאַטערטע, צו די פערלוירענע, פערשאָלטענע, צו די פון גאָט פערגעסענע... העלפען וועסט דו נישט קענען, אָבער צוזאַמען לײדען, מיטפיהלען...

— איך געה! איך געה! רופט דער קראַנקער אוים מיט קראַפט — — —

און דער ווייסער מלאך איז אַוועק מיט ליידיגע הענד.

דריי מתנות

דריי מתנות.

א) אויבען ביי דער וואג.

אַמאָל, מיט יאָהרען און דורות צוריק, איז ערגיץ נפטר געוואָרען אַ יוד.

מילא, אַ יוד איז נפטר געוואָרען — אייביג לעבען קען מען ניט — טהוט מען איהם זיין רעכט... ברענגט מען איהם צו קבורת ישראל...

נאָך סתימת הגולל, דער יתום זאָגט קדיש — פליהט די נשמה אַרויף, צום משפט, צום בית־דין של מעלה...

קומט זי אַרויף, הענגט שוין דאָרט פאַר'ן בית־דין די וואָג, אויף וועלכער מען וועגט די עברות און די מצוות...

קומט דעם בר־מנן'ס סניגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיך מיט אַ קלאָר ווייס זעקיל ווי שניי אין דער האַנד, ביי דער וואָגשאָל פון דער רעכטער זייט...

קומט דעם בר־מנן'ס קטיגור — זיין געוועזענער יצר הרע, דער געוועזענער מסית ומדיח — און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיג זעקיל אין דער האַנד, ביי דער וואָג־שאָל אויף דער לינקער זייט...

אין ווייסען קלאָרען זעקיל זענען מצוות, אין ברודיג שוואַרצען זעקיל — עבירות. שיט דער סניגור, פון שניי־ווייסען זעקיל אויף דער וואָג־שאָל פון דער רעכטער זייט, מצוות — שמעקען זיי ווי פארפומעס און לויכטען ווי די שטערנדלעך אין הימעל.

שיט דער קטיגור פון ברודיגען זעקיל אַרויס, אויף דער וואָג־שאָל פון דער לינקער האַנד, עבירות — זענען זיי, נישט פאַר אַייך געדאַכט, שוואַרץ ווי קויל און אַ ריח האָבען זיי — סאַמע־ראָדנע פעך און סמאָלע.

שטעהט אַזוי די אָרימע נשמה און קוקט, און גאַפט — זי האָט זיך גאָר ניט געריכט, עס זאָל זיין אַזאַ חלוק צווישען „גוט" און „שלעכט";

דאַרט האָט זי גאַנץ אָפּט ביידע נישט דערקענט, איינעם פאַר'ן אַנדער'ן גענומען.

און די וואָג־שאָלען הויבען זיך פּאַמעליך, אַרויף און אַראָב, אַמאָל די, אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל ביי דער וואָג־שאָל אין דער הויך ציטערט, געהמט זיך אויף אַ האָר לינקס, אויף אַ האָר רעכטס...

נור אויף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל! אַ פּראָסטער יוד גע־ווען, אָהן גרויסען „להכעיס", ווי אויך אָהן „קדוש השם"... אַזוי — קליינע מצוה'ליך, קליינע עברה'ליך, שרעטעליך, שטויבעליך... טיילמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן.

און פונדעסטוועגען, אַז דאָס צינגעל רוקט זיך אויף אַ האָר רעכטס, הערט זיך אין די עולמות העליונים אַ קלאַנג פון שמחה, פון נחת; רוקט זיך עס אָבער, חס ושלום, לינקס, שלאָגט זיך אַרויס אַ זיפץ פון עצבות, ביז ער דערגרייכט צום כסא הכבוד.

און די מלאכים שיטען פּאַמעליך, מיט כונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט, אַ שטויב נאָך אַ שטוב, ווי פּשוט'ע בעלי־בתים ליצטירען „אתה הראית", אַ פּרוטה און נאָך אַ פּרוטה...

נור אַ ברונעם שעפּט זיך אויך אויס, די זעקליך ווערען ליידיג.

— שוין? פרעגט דער בית־דין־שמש — אויך אַ מלאך צווישען אלע מלאכים.

דער יצר טוב, ווי דער יצר הרע, דרעהען אויס די זעקליך קאַפּויר: נישטאָ מעהר! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן, ווי עס האָט זיך אָבגעשטעלט: רעכטס צי לינקס.

קוקט ער און קוקט אַזוי, און זעהט אַזוינס, וואָס עס איז נאָך נישט געשעהען, זינד הימעל און ערד זענען בעשאַפען געוואָרען...

— וואָס דויערט אַזוי לאַנג? פרעגט דער אב־בית־דין.

שטאַמעלט דער שמש:

— גלייך! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע־ראָדנע מיט!...

די עברות האָבען גלייך געוואַרגען מיט די מצוות.

— אַקוראַט? פרעגט מען נאָך אַ מאָל פון בית־דין של מעלה'ס טיש.

קוקט ער נאָך אַ מאָל דער שמש און ענטפערט:

— אויף דער האָר!

האָט דאָס בית־דין של מעלה אַ ישוב און נימט, נאָכ'ן ישוב הדעת, אַרויס אַ פּסק כהאי לישנא:

„היזות די חטאים וועגען נישט איבער די מעשים טובים — קומט דער נשמה קיין גיהנם נישט...

„און פון צווייטען צד — וועגען די מצוות נישט מעהר פאַר די עברות, — קען מען איהר נישט עפענען די טיערן פון גן־עדן.

„על כן נע־ונד זאָל זי זיין...

„זאָל זי אַרומפליהען אין דער מיט, צווישען הימעל און ערד — ביז גאָט וועט זיך אָן איהר דערמאַנען און דערבאַרמען זיך, און צו־רופען צו זיך מיט זיין גנאָד".

און דער שמש נעהמט די נשמה און פיהרט זי אַרויס.

יאָמערט נעביך די נשמה און קלאָגט אויף איהר מזל.

— וואָס וויינסטו אַזוי? פרעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נחת און פרייד פון גן־עדן, וועסט דו דאָך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פון גיהנם, — קויט!

די נשמה אָבער לאָזט זיך נישט טרייסטען:

— בעסער די גרעסטע יסורים, זאָגט זי, איידער גאָר נישט! גאָר נישט איז שרעקליך!

קריגט ער אויף איהר, דער בית־דין־שמש, רחמנות, גיט ער איהר איין עצה:

„פליה, זאָגט ער איהר, נשמה'לע, אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט...

„אין הימעל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו דו זעהן אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערנדליך! און דאָס זענען ליכ־טיגע נור קאַלטע ברואים, זיי ווייסען פון קיין רחמנות נישט, זיי וועלען זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וועלען גאָט אָן דיר נישט דערמאַנען...

„מיהען זיך פאַר איין אָרימער פערוואָגעלטער נשמה קענען נור די צדיקים פון גן־עדן... און זיי, הער נשמה'לע, — זיי האָבען ליעב מתנות.... שענע מתנות... עס איז שוין — גיט ער צו ביטערליך — די טבע פון היינטיגע צדיקים!

„פליה זשע, נשמה'לע — זאָגט ער ווייטער — נידריג אַרום דער לעבעדיגער וועלט און קוק זיך צו ווי עס לעבט זיך, וואָס עס טהוט זיך. און דערזעהסט דו עפיס אַזוינס, וואָס איז אויסטערליש שען און גוט, האַפּ עס און פליה דערמיט אַרויף; עס וועט זיין אַ מתנה פאַר די צדיקים אין גן־עדן... און מיט דער מתנה אין דער האַנד זאָלסטו אָנקלאַפּען און מעלדען זיך אין מיין נאָמען ביי'ם מלאך פון דער פורטקע. זאָג: איך

האָב געהייסען!...

„און אַז דו וועסט האָבען געבראַכט דריי מתנות, זיי זיכער — ווע̇לען זיך פאַר דיר עפענען די טויערן פון גן־עדן, זיי ווע̇לען פּוע̇לן... ביים כסא הכבוד האָט מען ליעב נישט די פיין געבוירענע, נור די אויפ־געקומענע...

און אַזוי ריידענדיג, שטופּט ער זי מיט רחמנות פון הימעל אַרויס.

ב) די ערשטע מתנה.

פליהט עס אַזוי דאָס אָרימע נשמה'לע, נידריג איבער דער לעבע־דיגער וועלט, און זוכט מתנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן. און עס פליהט אַרום און אַרום, איבער דערפער און שטעדט, וואו נור אַ שטיקעל ישוב,— צווישען ברענענדיגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען; אין רעגען־צייט— צווישען טראָפּפען און וואַסער־נאָדלען; סוף זומער — צווישען זילבערנעם שפּינוועבס, וואָס הענגט אין דער לופט, ווינטער צווישען די שנייעלעך, וואָס פאַלען פון דער הייך... און קוקט און קוקט, און קוקט זיך די אויגען אויס...

וואו זי דערזעהט אַ יוד, פליהט זי האַסטיג צו און קוקט איהם אין די אויגען אַריין — צי געהט ער נישט מקדש השם זיין?

וואו עס לייכט זיך ביי נאַכט דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדען, — זי איז דאָ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין דער שטילער שטוב גאָט'ס שמעקענדיגע בלימעליך — בעהאַלטענע מעשים טובים?

ליידער!... מעהרסטענטיילס שפּרינגט זי אָב פון אויגען און פענ־סטער, דערשראָקען און פערציטערט...

און אַז עס געהען ווייטער פאָרביי זמנים און יאָהרען, פאַלט זי כמעט אין אַ מרה־שחורה אַריין. פון שטעדט זענען שוין בית־עלמינ'ס געוואָרען. בית־עלמינ'ס האָט מען שוין אויף פעלדער צוּאַקערט; וועלדער האָט מען אויסגעהאַקט, פון שטיינער ביי וואַסערן איז זאַמד געוואָרען, טייכ'ן האָבען דאָס געלעגער געביטען, טויזענדער שטערען זענען אַראָבגעפאַלען, מיליאָ־נען נשמה'לעך זענען אַרויסגעפלויגען, — און זיין ליעבער נאָמען האָט זיך

אָן איהר נישט דערמאַנט, און קיין אויסטערליש גוטס און שענס האָט זי נישט געפונען...

טראַכט זי ביי זיך:

„די וועלט איז אַזוי אָרים, די מענשען — אַזוי מיטעלמעסיג און גרוי אויף דער נשמה, און די מעשים זייערע זענען אַזוי קליין... ווי קומט צו זיי „אויסטערליש''? אויף אייביג בין איך נע ונד און פערשטויסען!''...

נור ווי זי טראַכט אַזוי, שלאָגט איהר אַ רויטע פלאַם אין די אויגען אַריין, אין מיטען דער פינסטערער, שווערער נאַכט אַ רויטע פלאַם.

זי קוקט זיך אום — פון אַ הויך פענסטער שלאָגט די פלאַם...

גזלנים זענען אַ גביר בעפאַלען, גזלנים מיט מאַסקען אויף די פנים'ער. איינער האַלט אַ ברענענדיגען שטורקאַץ אין דער האַנד און לייכט; אַ צווייטער שטעהט ביי'ם גביר'ס ברוסט מיט אַ בליצענדיג מעסער און חזר'ט איהם אַלץ אינאיינעם איבער: „ריהרסט דו דיך, יוד, איז דיין סוף! געהט דיר די שפיץ פון מעסער פון יענער זייט רוקען אַרויס''!... און די רעשט עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט.

און דער יוד שטעהט ביי'ם מעסער און קוקט געלאַסען צו... קיין ברעם איבער זיינע קלאָרע אויגען, קיין האָר פון דער ווייסער באָרד ביז צו די לענדען — ריהרט זיך נישט... נישט זיין זאַך... „גאָט האָט גע-געבען, גאָט האָט גענומען, — טראַכט ער — געלויבט איז זיין הייליגער נאָמען! „מיט דעם ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קבר אַריין'', שעפציען זיינע בלאַסע ליפען.

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו, ווי מען עפענט די לעצטע שופלאַד פון דער לעצטער קאָמאָדע און ווי מען שלעפט אַרויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער, זעקלעך מיט ציהרונג און אַלערליי טייערע כלים, — און ער שווייגט...

און אפשר איז ער זיי גאָר מםקיר!

נור פלוצלונג, אַז די גזלנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און ציהען אַרויס אַ קליין זעקעלע, דאָס לעצטע, דאָס בעהאַלטענסטע, — פער-געסט ער זיך, ציטערט ער אויף, צופלאַמען זיך איהם די אויגען, ציהט ער אויס צום ווערהען די רעכטע האַנד, וויל ער אַ געשריי טהון: „ריהרט נישט''!

נור אויפ'ן אָרט פון אַ געשריי שפריצט אַרויס אַ רויטער שטראַהל פון רויכערדיגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטהון... עס איז

דאָס בלוט פון הארץ און שפריצט אויפ׳ן זעקעל אַרויף!

ער פאַלט און געשוינד רייסען די גזלנים אויף דאָס זעקעל — דאָ װעט זיין דאָס בעסטע, דאָס טייערסטע!

זיי האָבען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט; אומזיסט בלוט פער־גאָסען — נישט קיין זילבער, נישט קיין גאָלד און נישט קיין ציהרונג איז אין זעקעל געװען; גאָר נישט פון דעם װאָס איז טייער און האָט אַ װערטה אויף דער דאָזיגער װעלט! עס איז געװען אַ ביסעל ערד, ארץ־ישראל־ערד אין קבר אַריין, און דאָס האָט דער גביר געװאָלט ראַטעװען פאַר פרעמ־דע הענד און אויגען און מיט זיין בלוט בעשפּריצט....

האָפּט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פון ארץ־ישראל־ערד און מעל־דעט זיך דערמיט ביי דער פורטקע אין הימעל...

די ערשטע מתנה איז אָנגענומען געװאָרען.

ג) די צװייטע מתנה.

— געדענק, האָט דער מלאך צוגערופען, פערמאַכענדיג הינטער איהר די פורטקע פון הימעל: נאָך צװיי מתנות!

— גאָט װעט העלפען! האָפּט די נשמה און פליהט פרעהליך צו־ריק אַראָב.

די פרייד האָט מיט דער צייט אָבער אויפגעהערט. עס געהען װיי־טער אַװעק יאָהרען און יאָהרען, און זי זעהט נישט קיין אויסטערלי־שעס... און עס בעפאַלען זי צוריק די טרויעריגע געדאַנקען:

„װי אַ לעבעדיגער קװאַל האָט די װעלט אַרויסגעשלאָגען פון גאָט׳ס װילען און רינט און רינט װייטער אין דער צייט. און װאָס װייטער זי רינט, מעהר ערד און שטויב נעהמט זי אין זיך אַריין; טריעבער, אומ־ריינער װערט זי; װעניגער מתנות געפינט מען אויף איהר פאַר׳ן הימעל.... קלענער װערען די מענשען, דראָבנער — די מצװת, שטויביגער — די עברות; מעשים — נישט מיט׳ן אויג צו דערזעהן!...

„װען גאָט — טראַכט זי װייטער — זאָל הייסען איבערװעגען מיט אַמאָל די מצװת מיט די עברות פון דער גאַנצער װעלט, װאָלט זיך אויך דאָס

צינגעל קוים גערירהט, קוים־קוים געציטערט...

„די וועלט קען אויך נישט אַראָב און נישט אַרויף... זי איז אויך נע ונד צווישען ליכטיגען הימעל און פינסטערן שאול תחתיה... און דער קטיגור מיט'ן סניגור וואָלטען זיך דעריבער אייביג געראַנגעלט, חי עם האַנגעלט זיך דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט, וואַרימקייט מיט קעלט, לעבען מיט טויט...

„זי וויעגט זיך די וועלט, און קען נישט — נישט אַרויף, נישט אַראָב, און עס וועלען דעריבער אייביג זיין חתונות און גט'ן, ברית'ן און לויות, סעודות־מצוה און סעודות־הבראה... און ליבשאַפט און האַס... אייביג, אייביג"...

פלוצלונג וועקען זיך קולות פון טראָמפייטען און הערנער...

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך, אַ פאַר־צייטישע), אַלערליי, אויסגעבויגענע דעכער רינגלען אַרום דעם פלאַץ פאַר'ן מאַגיסטראַט, און פול מיט פערשיעדען־פאַרביג־געקליידעטע מענשען איז דער פלאַץ; פול קעפ אין די פענסטער; מענשען ליעגען אויף די דע־כער אַרום, טייל זיצען רייטענדיג אויף די באַלקען, וואָס שטאַרען אַרויס ביי די וואַנד אונטער די דעכער, פול געפראָפט זענען די באַלקאָנען...

פאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש, געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גאָלדענע פראַנזען און טראַלבען. ביי'ם טיש זיצען די הערדען פון מאַ־גיסטראַט, אין סאַמעטענע קליידער אויף גאָלדענע האָקלען, אין סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעדערן אויף בריליאַנטענע קנעפ; אויבען־אָן זיצט דער פרעזידענט אַליין. אַ פרעסיגער אָדלער וועהט איהם איבער'ן קאָפ...

אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל. נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ ווילד פערד. און דער פרעזידענט הויבט זיך אויף און לייענט פאַר'ן יודישען מיידעל אַ פסק פון אַ פאַפיער. און ער ווענדט זיך מיט'ן פנים צום מאַרק:

„אָט די יודין דאָ, די יודישע טאָכטער, האָט אַ שווערע זינד בעגאַנ־גען; אַ שווערע זינד, וואָס גאָט אַליין, ווי גרויס זיין באַרמהערציגקייט זאָל נישט זיין, וואָלט איהר נישט געקענט מוחל זיין...

„זי האָט זיך אַרויסגעגנב'עט פון גהעטא און איז אַרומגעגאַנגען, אין אונזער הייליגען לעצטען יום־טוב, אויף אונזערע ריינע גאַסען...

„און זי האָט בעפלעקט מיט איהרע אונפערשעמטע אויגען אונזער הייליגע פראָצעסיע; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָבען מיט לויב־

נעוואָנג און קעסעל־פּויקען איבער די גאַסען געטראָגען...

„מיט אירע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געזאַנג פון אונזערע ווייס געקליידטע, אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַפּען פון די הייליגע פּויקען... און ווער ווייסט, צי האָט דער טייוועל, דער אומריינער טייוועל, וואָס האָט אויף זיך גענומען די געשטאַלט פון דער יודישער טאָכטער, פון פערשאָלטענעם רבי'ס טאָכטער, זיך נישט צוגעריהרט און נישט בעפלעקט אונזער אַ רייניגקייט?

„וואָס האָט ער געוואָלט, דער טייוועל אין דער שענער געשטאַלט? וואָרום לייקענען קען איך נישט — שען איז זי, שען, ווי נור אַ טייוועל קען זיך מאַכען, — זעהט די חוצפה־שטראַהלענדיגע אויגען פון אונטער די צנועה'דיג אַראָבגעלאָזטע זיידענע ברעמען... זעהט דאָס אַלבאַסטער פּנים, וואָס איז אין דער לאַנגער תפיסה נור בלאַסער, אָבער נישט טונקעלער געוואָרען!... זעהט אירע פינגער, אירע שמאָלע, לאַנגע פינגער ביי די הענד; די זון לויכט דורך זיי אַדורך!...

„און וואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל, אָברייסען אַ נשמה פון דבקות אָן דער פּראָצעסיע... און עס איז איהם געראָטען:

— זעהט דאָס שענע מיידעל! האָט אויסגערופען אונזערער אַ ריטטער פון איינער פון אונזערע שענסטע משפּחות...

און דאָס איז שוין געווען איבער דער מאָס — די האַלעבאַרדניקעס האָבען זי בעמערקט און געהאַפּט — ער האָט זיך אפילו ניט געוועהרט, דער טייוועל — וואָרום, ווי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען, אָבגעריינינגט פון אַלע זינד, האָט ער אויף די קיין שליטה נישט געהאַט...

און דאָס איז דעם טייוועל'ס, אין געשטאַלט פון דעם יודיש מיידעל, פּסק:

„צובינדען זאָל מען זי ביי די האָר, ביי די לאַנגע טייוואָלאַנישע צעפּ, צום וויידעל פון אָט דעם ווילדען פערד...

„זאָל עס לויפען און שלעפּען זי ווי „אַ הורג" איבער די גאַסען, וואָס אירע פיס האָבען געטראָטען נעגען אונזער הייליגען געזעץ...

„זאָל איהר בלוט בעשפּריצען און אָבוואַשען די שטיינער, וואָס זי האָט פעראומריינינגט מיט אירע פיס"! —

אַ ווילד פרייד־געשריי האָט זיך אויסגעריסען פון אַלע מיילער אַרום, און אַז די פּאַליע פון די ווילדע געשרייען איז אַריבער, פרעגט מען די פערמשפּט'ע צום טויט, אויב זי האָט זיך נישט עפּיס וואָס צוּ לעצטען

מאָל צו ווינשען.

— איך האָב, ענטפערט די געלאַסען: עטליכע שפּילקעס בעט איך!

— זי איז דול פאַר שרעק! — מיינען די הערדען פון מאַגיסטראַט.

— ניין! ענטפערט זי רוהיג און קאַלט: דאָס איז מיין לעצטער ווילען און פערלאַנג.

מען האָט עס איהר צוליעב געטהון...

— און אַצונד, קאָמאַנדירט דער פּרעזידענט, בינדט צו!

עס געהען צו האלעבארדניקעס און בינדען צו מיט ציטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַנגע צעפּ צום ווייַדעל פון ווילדען פערד, וואָס מען קען שוין קוים דערהאַלטען...

— מאַכט אַ וואַרע! קאָמאַנדירט ווייטער דער פּרעזידענט צום עולם אויפ'ן פּלאַץ, און עס ווערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך צו צו די ווענד פון די הייזער, און אַלע הויבען אויף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, ווער מיט אַ שפּיץ־רוט, ווער מיט אַ טוך אין דער האַנד, און אַלע זענען גרייט צו יאָגען דאָס ווילדע פערד, יעדערענס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פּנים'ער פלאַמען, אַלע אויגען בליצען, און אין געריודער בעמערקט נישט קיינער, ווי די פער'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לייב — עס זאָל איהר לייב נישט ענטפּלעקט ווערען, ווען דאָס פערד וועט זי שלעפּען אין די גאַסען...

בעמערקט האָט עס נאָר די גע ונד'ניצע — די נשמה...

— לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט, און די קנעכט זענען דערפון אָבגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פון אַלע מיילער, און עס וועהען און פייפען אין דער לופט אַלע בייטשען, שפּיץ־רוטען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער'ן מאַרק, איבער גאַסען און הינטער־גאַסען אַרויס, אַרויס פון שטאָדט...

און די נשמה, די ע־ונד'ניצע, האָט שוין אַרויסגעצויגען אַ פער־בלוטיגטע שפּילקע פון דער פער'משפּט'ערס פוס און פליהט שוין מיט איהר צום הימעל אַרויף!

— נאָך איין מתנה אינגאַנצען! טרייסט זי דער מלאָך ביי דער פורטקע.

ד) די דריטע מתנה.

און צוריק פליהט אַראָב די נשמה, אײנגאַנצען נאָך אײן מתנה דאַרף זי.

און עס גײַהען װײטער אַװעק זמנים און יאָהרען, און עס בעפאַלט זי װײטער אַ מרה שחורה. די װעלט, דאַכט זיך איהר, איז נאָך קלענער געװאָרען... נאָך קלענערע מענשען, נאָך קלענערע מעשים... די גוטע װי די שלעכטע...

אײנמאָל טראַכט זי:

„װען גאָט, געלױבט זאָל זײן זײן נאָמען, זאָל װעלען אַ מאָל אָבּ־שטעלען און סוף כל סוף משפט'ען די װעלט, אַזױ װי עס איז, מיט אַמאָל... און פון אײן זײט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פון װײסען זאַק אַרױס שרעטעלעך און שטױבעלעך; און פון דער צװײטער זײט — דער קטיגור זאָל שיטען זײנע פיצלעך און ברעקלעך, װאָלט געדױערט און געדױערט אײדער די זעק װאָלטען לעדיג געװאָרען... אַזױ פיעל קלײ־ניגקײטען, אַזױ פיעל!

„אָבער אַז די זעקלעך װאָלטען שױן לעדיג געװאָרען, װאָס װאָלט געװען?

„דאָס צינגעל װאָלט געװיס געבליבען שטעהן אין דער מיט!

„בײ אַזױנע קלײניגקײטען, בײ אַזױ פיעל קלײניגקײטען קען גאָר נישט איבערװעגען... װאָרום װאָס? נאָך אַ פעדערל, נאָך אַ שטרױעלע, נאָך אַ פלעװע, נאָך אַ שטױב!...

„און װאָס װאָלט גאָט געטהון? װאָס װאָלט ער גע'פסק'עט?

„צוריק צו תהו ובהו? נישט: די עבירות װעגען נישט איבער די מצות..

„אױסלײזען? אױך נישט: די מצות װעגען נישט איבער די עבירות...

„װאָס דען?

— געה װײטער! װאָלט ער געזאָגט... פליה װײטער צװישען גיהנם און גן־עדן, ליעבשאַפט און האַס, רחמנות'דיגע טרעהרען און רױכערדיג בלוט... צװישען װיעגען און קברים... װײטער, װײטער!"

דער נשמה איז אָבער בעשערט געװען אױסגעלײזט צו װערען. פון די שװערע מהשבות — װעקט זי אַ קול פון פויקען...

װאַו איז זי, װען?

זי דערקענט נישט דעם אָרט, נישט די צײט...

נאָר אַ פלאַץ פאַר אַ תפיסה זעהט זי... אַן די אייזערנע גראַטען אין די קליינע פענסטערלעך ציהען זיך שפּיעלענדיג די שטראַהלען פון דער זון... זיי גליטשען זיך אויך אַן די שטיקען פון צוזאַמענגעשטעלטען געוועהר ביי דער וואַנד. די סאָלדאַטען האָבען אין האַנד אַריין— ריטער בעקומען...

אין צוויי לאַנגע שורות, מיט אַ שמאָלען דורכגאַנג אין דערמיט, האָט מען זיי אויסגעשטעלט: „דורך אַ סטרוי" הערט מען טרייבען... הועמען?

עפּעס אַ יודיל מיט אַ צעריסען העמד אויפ'ן מאָגערן לייב, מיט אַ יאַרמולקע אויפ'ן האַלב-געגאָלטען קאָפּ. אָט, פיהרט מען איהם צו.

פאַר וואָס קומט עס איהם? ווער ווייסט, אַ פּאַרצייטישע זאַך! אפשר פאַר אַ גנבה, אפשר פאַר אַ גזלה צי אַ רציחה, און אפשר אַ בלבול... עס איז דאָך געווען פאַרצייטען....

און די זעלנער שמייכלען און טראַכטען: נאָך וואָס האָט מען אונז אַזוי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט? ער וועט נישט אויסהאַלטען די העלפט!

נאָר אָט שטופּט מען איהם צווישען די שורות אַריין, אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט נישט און פאַלט נישט... ער לייזט שמייץ און האַלט זיי אויס...

אַ גרים-צאָרן האַפּט אַן דעמאָלט די סאָלדאַטען! ער געהט נאָך, ער געהט!

און די ריטער פייפען אין דער לופט ווי די רוחות און האַפּען אַרום דאָס לייב ווי די שלאַנגען. און דאָס בלוט פון מאָגערן גוף שפּריצט און שפּריצט, און הערט נישט אויף צו שפּריצען!

הו—האַ! הו—האַ!

אין מיטען טרעפט אַ סאָלדאַט צו הויך און וואַרפט דעם פער'-משפט'ן אַראָב די יאַרמאָלקע פון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, דער פער'משפט'ער... ער גיט זיך אַ ריהר, גלייך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך מישב, און דרעהט זיך אום: ער וועט נישט געהן בגלוי הראש, און ער געהט צוריק ביז צום אָרט, וואו די יאַרמאָלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין און הויבט זי אויף, און דרעהט זיך צוריק אום און געהט ווייטער, רוהיג, רויט פערבלוטיגט, נאָר מיט דער יאַרמאָלקע אויפ'ן קאָפּ. אַזוי געהט ער, ביז ער פאַלט...

י. ל. פרץ.

און אַז ער איז געפאַלען, איז צוגעפלויגען די נשמה און געהאַפּט די יאַרמאַלקע, וואָס האָט אַזוי פיעל אומזיסטיגע שמיץ געקאָסט, און איז אַרויף מיט איהר צו דער פורטקע פון הימעל.

און די דריטע מתנה איז אויך אָנגענומען געוואָרען!

און די צדיקים האָבען זיך פאַר איהר געמיהט: די טויערן פון גן־עדן האָבען זיך איהר נאָך די דריי מתנות געעפענט!

און דער „אורים ותומים" האָט געזאָגט:

– אמת שענע מתנות, אויסטערליש שענע... צו־ניץ קומען זיי נישט, גאָר נישט לתשמיש, אָבער לנוי – אויסטערליש.

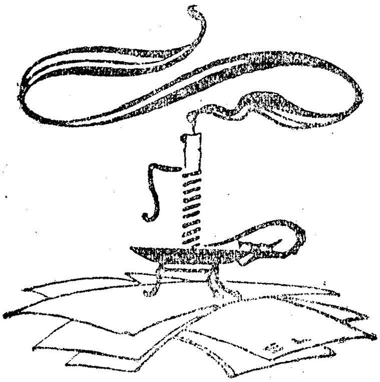

אין אבקומעניש

אייז אבקומעניש.

פּאַרצייטיגע חסידים האָבּען געוואוּסט, ווער חיים־יונה־וויטעלס איז געוועזן. עס איז געווען צו זאָגען: דעם אַלטענס בעל־תפלה. כידוע, האָט מען נישט אַזוי לייכט צוגעלאָזט בּיים אַלטען צום עמוד. בּפרט ראש־השנה ויום־כּפּור, און חיים־יונה־וויטעלס האָט טאַקי געדאַווענט ימים נוראים און ער איז עס ווערט געווען: אַ יוד אַלמדן, בּנגלה און בּנסתר, אָבּער גאָר אַ שאַרפער למדן, און אַ ירא שמים — איין אמת אָבּגעהיטענער יוד, אפילו נאָך אַ יונגער מאַן, נאָר די תעניתים מיט די סגופים, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וואָלטען גענוג געווען פאַר צעהן מנינים... און עברי האָט ער געזאָגט! פערשטעהט זיך, נישט אויפ'ן חסידישען אופן, נאָר אַזוי עברי, אַ התוך הדבור! אַ וואָרט פאַלט ווי אַ פּערל פון מויל, און אַ קול האָט ער געהאַט — רבונו של עולם, מען זעהט גאָר היינט אַזוינע בּעלי תפלות נישט!

אַ קיימא לן האָבּען מיר, אַז בּיים „אַלטען" אין בּית־המדרש האָבּען געדאַווענט אַ ד' מאות... קיין בּענק זענען נישט געשטאַנען, און דער גאַנצער חלל פון בּית־המדרש איז געווען אָנגעפּראָפּט מיט מענשען. אַז עמיצען איז אין מיטען דרינען, בּיי שמונה עשרה צי בּיי תקיעות, צי בּיי כּהנים דוכנ'ען, אַראָבּגעפאַלען דער טלית פון קאָפּ, האָט ער איהם שוין נישט אַרויפגעצויגען, אַרויסציהען אַ האַנד — מאַן דכר שמיה! און כּפּלים אויפ'ן הויף. און אַ הויף איז געווען בּיים אַלטען,— מען זעהט גאָר היינט נישט אַזוינע הייף. און סונדערסטוועגען, אַז חיים־יונה־וויטעלס האָט אַרויסגעלאָזט אַ קול, האָט געקלונגען ווי אַ גלאָק אין די אויערען! האָסט דו געמעגט שטעהן אין ווייטסטען ווינקעלע פון הויף, האָט עס דיר געקלונגען... חיים־יונה־וויטעלס זאָגט שוין בּלחש, און בּיי דיר אין אויער קלינגט נאָך —

אַ מעשענע קויל קאָלערט זיך אין אויער! און היינט זיין „בלחש“, דאָס איז גאָר געווען פלאי פלאים. דאַכט זיך, דאָס קול האָט זיך אַראָבגעלאָזט ביז צו דער נידריגסטער מדרגה, עס איז אַזוי שטיל־זיס־וויינענדיג... טיילמאָל דאַכט זיך דיר, אַז עפּעס אַ קליין קראַנק קינד אין וויעג, וואָס פאָכט שוין מיט'ן לעבען, רופט אַזוי שטיל צו דער רחמנות'דיגער מוטער: קום, קום, מאַמע, העלף! און דעם שטילען, זיסען „בלחש“ האָבען אויך געהערט אַלע, אַלע — דאָס איז שוין קיין קונץ געווען! און צעלאָזט זיך היים־יונה־ווייטעלס אין אַ „יעלה“ — רבונו של עולם! עס האָט זיך געדאַכט, די ווענד וועלען צוגעהן!

און צו דעם אַלעם איז עס געווען אַ בעשמעקטער מענש, אַ הדרת פנים — די שכינה, כביכול, האָט אויף איהם גערוהט, אָנגעטהון ווי אַ טאָק. נישט, הלילה, פאַר גאוה וועגען! זיין דרך איז אַזוי געווען. אַ זיידענער קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, אַ לייפסקער זיידענער גאַרטעל, און אַ שטריימיל, — האָט עס געבלאַנקט און געבליצט מיט די זילבערנע האָהר... און אַ באָרד אַ שוואַר־צע, אַ לאַנגע; ביז'ן גאַרטעל אַריין אַ באָרד. און פאות געקרייזעלטע, און אויף דער צורה איז געלעגען אויסגעגאָסען די אייגענע זיסע גבורה, וואָס האָט געשטעקט אין קול... און אַ פּאָר אויגען — מענשען האָבען געגאַפט! נישט איינמאל פלעגט דער אַלטער זאָגען:

— אַזאַ מענש דאַרף זיך היטען פאַר אַיין עין הרע.

מיינט איהר דאָך אודאי, ער האָט געמיינט פּראָסט איין עין הרע... אָבער דער אַלטער פלעגט קיינמאָל נישט רעדען אַזוי פּראָסט אין פשטות אַריין... איין אַנדער מין עין הרע האָט ער געמיינט. פאַרצייטענס פלעגט זיך גאַנץ אָפט טרעפען, אַז אַ פריצה, איין אלמנה, צי אַ גרושה, פלעגט פלוצלונג אַריינפאָהרען אין אַ שטעדטיל אַריין, און מיט געוואַלד אויס־האַפּען אַ יוד פון גאַס, פערשטעהט זיך, וואָס שענער און געזונטער, און אַוועקפיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין, און נויטען צו זינדיגען, מיט גוטען, מיט בעזען. עס פלעגט זיך טרעפען, אַז אַ יוד איז נישט עומד בנסיון געווען און האָטש די פריצה פלעגט איהם, ס'רוב, דערנאָך אַרו'ס־וואַרפען, און ער פלעגט, נעביך, אַהיים געהן און תשובה טהון, תעניתים פאַסטען, טהון וואָס מען האָט געהייסען, האָט עס דאָך נישט שטענדיג געהאָלפען... אַזאַ שלעכט אויג האָט דער „אַלטער“ געמיינט...

געזאָגט האָט מען, אַז היים־יונה־ווייטעלס איז אַ גרויסער זהיר, אַז אין אַ יריד־טאָג, און אין אַזוי זונטאָג צי אין חג'ע קומט ער ממש נישט

אַרויס מפתח ביתו. און פון דעסטוועגען, ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָט דער „אַלטער“ רעכט געהאַט...

ויהי היום. חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען אויף ראש־השנה, דאָס הייסט, ער דאַרף קומען האָטש אַכט טאָג פאַר ראש־השנה. וואָרום אַ מענש אויפ׳ן וועג, ווי געוואָרענט ער ווערט נישט זיין, איז עלול זיך צו פערקיהלען די גרגרת, בפרט חיים־יונה וויטעלס, וואָס האָט געהאַט אַ מהלך פון איבער צעהן מייל; און געהן פלעגט ער, פון שכר הליכה וועגען, צו פוס... דאַרף ער טאַקי קומען פריהער מיט אַ וואָך אָברוהען זיך, און אַזוי פלעגט ער שטענדיג טהון. ער פלעגט קומען, אַרומגעהן שטיל שווייגענדיג, מיט אַ גרויסער רויטער שאַל אַרומגעוויקעלט דעם האַלז, און טאָג אויף טאָג שלינגען רויהע אייער, אַ האַלבּ שאָק איבער׳ן טאָג אַודאי... און די אייער האָט ער בעקומען פריש פון די היהנער פון הויף. וואָרום אַ מפונק איז ער אויך געווען, אַז מיט וואָס עס איז פלעגט ער זיך קאַליע מאַכען דעם מאָגען. ויהי היום, חיים־יונה־וויטעלס דאַרף קומען. עס איז אַכט טאָג פאַר ראש־השנה; עס געהט אַוועק אַ טאָג בלייבט זיעבען; נאָך אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, און מען הערט נישט, און מען זעהט נישט. טראַכט מען, עס מוז עפּיס זיין אַ סבה... הערט מען, אַז עמיץ פון יענער שטאָדט איז געקומען, עפּיס אַ בעל־הבית׳ישער מענש, אַ האַלבּער חסיד, געקומען געוואָהר ווערען, צי עס איז עפּיס אַ דרך. ווערט מען געוואָהר, וואו ער איז פערפאָהרען, לויפט חברה אין אכסניא אַריין; שלאָפט ער. ליעגט ער און הראַפּעט. האַפּט חברה אַ פרישע קאַן וואַסער פון ברונעם און גיסט איהם אָב. שפּרינגט ער, דער יוד, אויף, נישט טויט, נישט לעבעדיג: וואָס ווילט איהר, גזלנים?

פרעגט חברה אויף חיים־יונה־וויטעלס.

זאָגט ער, דער יוד, נעביך, און עס קלאַפּט איהם אַ צאָהן אָן אַ צאָהן, אַז חיים־יונה־וויטעלס איז שוין לאַנג אַרויסגעגאַנגען פון דערהיים, ער האָט זיך מיט אַלע געזעגענט. עטליכע פון אנשי שלומנו האָבען איהם בעלייט פון שטאָדט אַרויס ביז צום וואַלד. ביים וואַלד האָט מען זיך אָבגעשטעלט און גענומען אַ ביסעל משקה, ווי דער שטייגער איז. ער איז אויך דערביי געווען. מען האָט איהם קוים צוגעלאָזט... דערנאָך איז חיים־יונה־וויטעלס מיט׳ן טלית ותפילין אַריין אין וואַלד אַריין און חברה איז צוריקגעגאַנגען.

— ער איז נישט דאָ! זאָגט חברה.
— ווער? — פרעגט דער יוד.
— משוגע ביסטו, מטורף? — וואַרפט זיך אויף איהם חברה. ווילסט נאָך אַ קאַן קאַלט וואַסער? היים־יונה־ווײטעלס איז נאָך נישט דאָ!
— אויב אַזוי, — ענטפערט דער יוד און ציטערט — האָט ער אָדער פערבלאָנדזעט, אָדער ער איז קראַנק געוואָרען אויפ'ן וועג, אָדער אַ חיה רעה...
— האַלט ס'מויל! — שרייט די חברה. און עס בלייבט, מען זאָל מודיע זיין דעם „אַלטען". מודיע זיין... דעם „אַלטען" האָט מען נישט געדאַרפט מודיע זיין, נור אַזוי פאַר דרך ארץ... לפנים דאַרף אַלץ זיין על פי דרך הטבע. און — מען מוז זיך דאָך אַרומקוקען וועגען אַ בעל־תפלה...

זוכט מען אויס אַ גרויסען מקורב, וואָרום קרוב לראש השנה איז מען צום „אַלטען" מיט קיין עסקים נישט צוגעקומען... אַזוי, אַריין, אָבנעהמען „שלום־עליכם" און אַרויס, אָבער קיין שום מחזקות נישט... און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַזאַ סבה! זוכט מען אויס אַ מקורב, שטעלט ער זיך איין. געהט ער צום „אַלטען" אין חדר אַריין, צומאַכען אין גאַנצען די טהיר הינטער זיך, לאָזט חברה נישט; עמיץ האָט אַריינגעשטעלט אַ פוס, בלייבט אַ שפּאַרע, און חברה שטעהט הינטער דער טהיר און הערט אונטער.
הערען זיי, ווי דער מקורב געהט צו, — דער אַלטער מאַכט עפּיס שטיל, דערנאָך דערהערט מען דעם סיף פסוק: טרחכם, משאכם וריבכם... דערנאָך אַ פּאָר ווערטער וועגען השבון הנפש... אַז דער גרעסטער און דער קלענסטער דאַרפען פאַר ראש השנה מאַכען השבון הנפש... און עפּיס אַ משל למלך. וואָס, האָט מען נישט געהערט. ווייל סוף ימיו פלעגט דער אַלטער רעדען גאָר שטיל... שפּאַרט מען נאָך אַביסעל אויף די טהיר, זעהט מען ווי דער אַלטער זיצט, מיט'ן קאָפּ אַראָבגעלאָזט אויף דער האַנד, זעהר מיעד, ווי ער איז שוין געווען ביז צו דער פטירה, די גרויסע ברילען אויפ'ן שטערן, די אַנדער האַנד אויפ'ן זוהר...
— נו, הכלל, — מאַכט ער — וואָס ווילסטו?
דערצעהלט איהם דער מקורב, אַז, כאשר בכן, היים־יונה ווײטעלס איז נאָך נישט דאָ... דערנאָך, — אַז עס איז געקומען אַ יוד פון דאָרט...

און ער דערצעהלט איהם כּהויה די מעשה פון דער אכסניא, און וואָס דער יוד האָט געזאָגט... הערט ער אוים, דער „אַלטער״, און שווייגט. מען זעהט בחוש, אַז מען האָט איהם קיין נייעס נישט דערצעהלט... דערנאָך האָט ער אָבגעזיפצט; זעהט מען, אַז ער האָט קיין נחת נישט דערפון. זאָגט דער מקורב, — כלומר׳שט פאַר זיך, נור אַזוי, דער „אַלטער״ זאָל הערען, — אַז חיים־יונה־וויטעלס איז אַ טאַטע פון קינדער, — זאָגט דער אַלטער: מן הסתם...

— און ווער — פרעגט שוין פראָסט דער מקורב — וועט צוגעהן צום עמוד?

מאַכט ער, דער אַלטער:

— שוטה, ער קאָן נאָך קומען!

און אַזוי ביז נאָך הושענא־רבה. אַזאַ מנהג איז שוין געווען. נאָר ביי אַ שמחה. הברה האָט איהם הינטער דער טהיר אַ וואַרע געמאַכט. נאָר ער האָט ביי זיי קיינעם אפילו קיין שלום נישט גענומען, און אַריינגעלאָפען גלייך צום אַלטען, און דאָס פנים האָט איהם געשטראַהלט פאַר שמחה און די אויגען האָבען איהם געלויכטען.

— רבי, האָט ער אויסגעשריען: גאָט האָט מיר געהאָלפען, כ׳בין דאָ! אַ נס!

און אַזוי ווי ער זאָגט עס אַרויס, פאַלט אַריין חיים־יונה־וויטעלס מיט און דאָס קול ציטערט איהם פאַר פרייד.

נאָר דאָ איז געשעהען אַזוינס, וואָס זאָל שוין טאַקי קיינמאָל נישט געשעהן!

דער „אַלטער״ הויבט אויף דעם קאָפּ, קוקט אויף חיים־יונה־וויטעלס שאַרף, קאַלט און שאַרף. איך ווייס? אויף אַ קל שבקלים קוקט מען נישט אַזוי. און פלוצלונג שטעלט ער זיך אויף מלא קומתו, גלייך אַ בוים וואָלט פלוצלונג אַרויסגעשפּרונגען פון דער ערד...פון שלום געבען — נישט צו רעדען, דער „אַלטער״ האַלט די האַנד אונטער זיך, און פלוצלונג גיט ער אַ געשריי:

— נואף!

האָדר און נעגעל האָבען זיך קאַפּויער געשטעלט, און חיים־יונה־וויטעלס, אַזוי ווי ער איז געשטאַנען, האָט ער געגעבען אַ פאַל אויף דער ערד, גלייך עס וואָלט אהם פלוצלונג אַ דונער געטראָפען.

דער עולם שטעהט אָבהענגיג, און דער אַלטער זעצט זיך צוריק

און זאָגט מיט זיין שטיל קול:

— נעהמט איהם, טראָגט איהם אין בית־המדרש אַריין, מונטערט איהם אויף, און זאָל ער זיך פאַר אייך מתודה זיין...

און אַזוי איז געשעהן...

אַז חיים יונה־ווײטעלס איז אַביסעל צו זיך געקומען און מען האָט איהם אַרויפגעזעצט אויף דער באַנק, איז עס שוין נישט געווען דער אייגענער חיים־יונה־ווײטעלס... שוואַרץ ווי די ערד, די אויגען איינגעפאַלען און ברענענדיג, ווי אין אַ פיעבער, אָדער, השם ישמרנו, ווי ביי אַ דבוק. און דעם קאָפּ מוז מען איהם אונטערשפאַרען, אַניט שלאָגט ער זיך אָן דער וואַנד: אַזוי ציטערט ער אין גאַנצען.... און פון די הייסע ליפּען רינט עפּיס אַמין שוים, רחמנא יצילנו; און אַז דער מענש עפענט די הייסע ליפען און וויל רעדען, איז עס שוין נישט זיין קול...

— רבותי, — שטאַמעלט ער מיט אַגרויס געבעט, אַז עס האָט דאָס האַרץ געשניטען, — רבותי, איך בין קיין גואף נישט... און ער קוקט זיך אום, און זעהט, אַז מען גלויבט איהם נישט. אין די אויגען זעהט ער, בעט ער זיך: — רבותי, פיהרט מיך צו צום אָרון קודש!

ער וויל שווערען, — נו, קאָן מען איהם צולאָזען צו אַ שבועה, אַז דער אַלטער האָט בפירוש געזאָגט... זאָגט חברה: „הילפט דערצעהלען, דערצעהל, נאָר אָהן שבועות"....

הויבט ער אָן דערצעהלען. דאָס קול ברעכט זיך איהם וואָס אַמאָל איבער, נאָר די אויגען, מיט וועלכע ער קוקט אַרום אויפ׳ן עולם, בעטען זיך... ער דערצעהלט, — מ׳זיל און אויערן אויפצושטעלען!

אַרויסגעגאַנגען איז טאַקע חיים־יונה־ווײטעלס פון זיין שטאָדט צו דער רעכטער צייט, ווי יאָהר ביי יאָהר. גענומען טלית ותפילין, אַביסעל צידה לדרך און געלאָזט זיך אין וועג אַריין. דער יוד אויף דער אכסניא האָט, געביך, עהרליך דערצעהלט: חברה האָט איהם בעלייט, געטרונקען לחיים, און געגען האַלבען טאָג, איז חיים־יונה־ווײטעלס אַוועק רעכטס מיט׳ן וואַלד, און חברה איז צוריק אין שטאָדט אַריין...

געהט ער אַזוי אַ שעה אָנדערטהאַלבען, שטעלט ער זיך אָב און וויל מנחה דאַווענען. דעם וואַלד קען ער גוט, כמעט יעדען בוים, נאָר פערלאָזען זיך אויף טביעת עין וועגען „מזרח" וויל ער ניט. געהט ער, וואו דער וואַלד ווערט ליכטיגער, און וויל אַרום אויפ׳ן פעלד, בכדי צו זעהן,

וואו די זון לאָזט זיך אַראָב צו׳ם אונטערגעהן. קומט ער אַרוים אויף אַ וועג צווישען וואַלד און פעלד, טהוט ער אַ קוק אַרויף צום הימעל און בלייבט שטעהן: ער האָט נאָך אַזאַ הימעל נישט געזעהן, אַזאַ ברענענ־דיגען מערב נישט געזעהן. ממש אַ שטיק פייער. קוקט ער אַזוי און איז מהרהר בתשובה; ער דערמאָנט זיך אָן פייער פון גיהנום.. און ער שטעהט אַזוי, און איז מהרהר בתשובה, און הערט נישט, אַז הינטער איהם אין שווערען זאַנד פאָהרט אַ קאַרעטע.... עס איז איין אָפענע קאַרעטע, אויבען אָן איז געזעסען אַ יונגע פריצה... הינטער איהר — אַ יעגער, אַ מין קאָזאַקיל, די פּאַרצייטענס דער שטייגער איז געווען; פון פאָרינט — אויך אַ יעגער, אויך אַ מין קאָזאַקיל, אַ הויך אַ שמייסער מיט דריי פּאָר לייצען אין דער האַנד — דריי פּאָר פערד נאַשפּיץ. און אַז ער האָט דערהערט, איז שוין געוועהן צו שפּעט, איז ער שוין געפאַלען דער פריצה אין די אויגען אַריין.

— שטעה, יוד! האָט זי אַ געשריי געטהון, שטעה! בעשמעקטער מענש! און די פערדהאַלט די קאַרעטע.

מן הסתם איז חיים־יונה־וויטעלס נישט שטעהן געבליבען, כדרך עין איז ער צוריק אַריין אין וואַלד, און לויפען לויפט ער פאַר זיך — פייל פון בויגען, מיט אַלע כחות... הערט ער אָבער דער פריצה׳ס קולות... זי שיקט איהם נאָך די קאָזאַקליך — שלעכט! זיי וועלען איהם דעריאָגען! האָט ער אַ ישוב און בעהאַלט זיך.

וואו בעהאַלט ער זיך?

אין יענע וועלדער זענען פאַרהאַן משונה׳נע בוימער... הויכע, גע־זונדטע בוימער, און די צווייגען וואַקסען ביי זיי אַרוים פון שטאַם, ווי ביי אַלע בוימער, נאָר — גבורת הבורא — אַז זיי קומען אַרויף ביז אַ געוויסער הויך, בויגען זיי זיך אוים ווי די פיילענבויגען, און וואַקסען קיילעכדיג צוריק אַראָב, ביז צו דער ערד, און וואַקסען אפילו טיילמאָל טיעף אין דער ערד אַריין. שפּרינגט ער אַריין אין אַזאַ סוכּה פון צווייגען, וואַרפט זיך מיט איין אימפּעט אויף דער ערד און האָט אַ מערכה, וואָס ער פאַלט אויף אַ וויכען מאָך... נאָר, ווען ער זאָל זיך אפילו געוועזן עפּים טהון, וואָלט ער אויך קיין קול נישט אַרויסגעלאָזט; ער האָט מורא אפילו הויך צו עטהעמען; ער האָט פחד, מען זאָל נישט הערען, ווי עס שלאָגט ביי איהם דאָס האַרץ, ווייל די קאָזאַקליך לויפען אויף און אָב, קומען נעהנטער און דערווייטערען זיך, און רופען איינער צו׳ם צווייטען: האָפּ־

האָפּ! האָפּ־האָפּ! ווי מען איז זיך נוהג אין וואַלד. נאָר שטילערהייד, אין צוגאָסענעם האַרץ, איז ער מתפלל צום בורא עולם, ער זאָל איהם ניט ברענגען צו קיין נסיון... ווייל די פּריצה, דאָס האָט ער דערזעהן, איז געווען גאָר אַ יפה־פיה, אין איין אָפּען סויבּעלענעם פוטער, און פון פאָרענט האָבען איהר געבליצט בריליאַנטען, אַ מכשפה! — בעט ער זיך נעביך: רבונו של עולם, צי עס איז אַ בשר ודם, צי אַ רוח, צי וויס איך וואָס, זיי מיך מציל פון איהרע הענד...

און די הויט ציטערט אויף איהם, ווייל ער הערט, ווי די פּריצה שרייט און בייזערט זיך, פאַר וואָס מען געפינט איהם נישט. „איך וועל פון אייך, כלבים, די הויט אָבציהען, און דאָס פלייש פאַר די הינד וואַר־פען... אויף אַ פּאָל וועל איך אייך זעצען"... און ער פּרובט זיך טרייסטען, אפשר איז עס, טראַכט ער, גלאַט אַ מרשעת, אַ שונא ישראל, וויל מיך האַפּען און פייניגען, אין תפיסה אַריינזעצען — איז ער מקבל אויף זיך דעם גזר־דין... אַבּי ניט קיין זינד! רבונו של עולם, אַבּי נישט קיין נסיון!

עס איז אָבער בעשערט געווען אַ נסיון... און אַז די פּריצה האָט געזעהן, אַז די קאָזאַקליך געפינען נישט, האָט זי געהאַלטען אַ הונד אויף דער שנור, געדמט זי און לאָזט אַראָב דעם הונד, און דער הונד לויפט אין וואַלד אַריין, און שנאַפּט אונטער די בוימער, און האָט איהם דער־שנאַפּט.... און די קאָזאַקליך זענען צוגעקומען, און האָבען תיכף ומיד אַרויסגענומען שטריק און האָבען איהם געבונדען און אַוועקגעטראָגען צו דער פּריצה.

— פאַר וואָס האָט איהר איהם געבונדען? — בייזערט זי זיך.

— ער האָט געביסען! — ענטפערען זיי און וואַרפען איהם דער פּריצה צו פוסענס אין קאַרעטע אַריין, און דאָ הויבט זיך אָן דער נסיון...

בשעת מעשה, אַז מען האָט איהם געהאַפּט און געבונדען, האָט היים־יונה־ווינטעלם אַ נדר געטהון, די אויגען נישט צו עפענען, איהר אין פּרצוף אַריין נישט צו קוקען... נאָר קול באשה איז אויך גענוג, ער פיהלט, ווי דאָס קול צוגעהט איהם אין אַלע איברים, ווי עס ווערט איהם היים אין אַלע גלידער. צו די קאָזאַקליך האָט זי געשריגען; צו איהם, — ממש זי זינגט. זי וועט איהם — זאָגט זי זינגענדיג — אַליין אויפבינדען, און יעדען אָרט, וואו דער שטריק האָט זיך צוגעריהרט, וועט זי אויס־קושען... זי וועט איהם פיהרען צו זיך אין פּאַלאַץ אַריין... אַ גן־עדן

ווערט ער האָבען...

און די קאַרעטע פאָהרט צוריק, און די בינט און בינט איהם אויף די שטריק, און דאָרט, וואו זי ריהרט זיך צו צו זיין לייב, יאָגט איהם אריין פון די פינגער אַ מין שמעקענדיגע ווארימקייט.

איז ער דאָך אָבער פאָרט היים־יונגה־וויטעלס, שטאַרקט ער זיך, פאַלט ער צו איהרע פיס, הויבט זיך אָן צו בעטען... זייער לשון האָט ער געקאָנט... בעט ער זיך:

— פריצה, ליכטיגע פריצה... גרויסע, ליכטיגע פריצה, וואָס ווילסט דו פון מיר?

— איך וויל דיין גוטס, — זאָגט זי, — איך געפעל דיר דען נישט?

— פריצה, ליכטיגע פריצה... וואָס טויג דיר אַ מאַוס'ער, קרעצי־גער יוד (צייט ער לעבט האָט ער קיין שפרינקעלע אויפ'ן לייב נישט געהאַט, נאָר ער וויל זיך פער'מאוס'ען). צי איז דיין ערגסטער קנעכט דער פאַסטוך, וואָס פאַשעט דיינע חזירים, נישט שענער און נישט שטאַרקער פאַר מיר?

און די לאַכט:

— ניין! שענער און בעשמעקטער פאַר דיר איז נישט דאָ! דיין אָטהעם — זאָגט זי — ברענט מיך ווי אַ פייער... און זאָלסט נאָך די אויגען עפענען...

און ער בעט זיך ווייטער:

— גרויסע ליכטיגע פריצה, איך בין אַ יוד... און אונזער הייליגע תורה אַסר'ט אַזויגע זאַכען... לאָז מיך נישט פערלירען די וועלט און יענע וועלט...

זאָגט זי, זי וועט איהם געבען מעהר ווי שני עולמות...

בעט ער זיך ווייטער:

— איך בין אַ יוד און האָב אַ ווייב אַ יודענע, און זעקס קינדער בחורים האָב איך... צי דאַרף אַזאַ גנעדיגע, גרויסע, ליכטיגע פריצה צוגעהמען בײַ איין אָרימער יודינע אַ מאַן, און בײַ זעקס יודישע בחורים אַ טאַטען — דו, וואָס האָסט פאַלאַצען און משרתים....

און זי האַלט זיך בײַם אייהריגען:

— קוק אויף מיר! זאָגט זי כמעט מיט אַ געבעט...

און פאָהרען פאָהרט מען אַלץ צוריק, און די פריצה גיט איין מיטען אַ בעפעהל:

— גאַלאָפּ דורכ'ן שטעדטיל!

פערשטעהט ער, אַז מען קומט צו צו זיין שטעדטיל, אַז די פּריצה האָט מורא, ער זאָל נישט אַראָבשפּרינגען... וועט ער טאַקי — שטאַרקט ער זיך — מיט גאָט'ס הילף אַראָבשפּרינגען — עפענט די אויגען, צו זעהען, ווען אַראָבצושפּרינגען...

— און דעמאָלט — פערברעכט ער די הענד — האָב איך זי נאָך אַמאָל געזעהן... איהרע אויגען האָבען מיך דורכגעברענט...

— און פונדעסטוועגען — שפּרינגט ער אויף מיט אַ פלוצליכער גבורה — פון דעסטוועגען האָב איך דעם יצר־הרע גובר געווען... איך בין נישט קיין נואף — און דאָס קול ווערט איהם אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער — אין מיטען מאַרק בין איך אַראָבגעשפּרונגען... אַ נס איז מיר געשעהען, די פערד האָבען זיך פאַר עפּיס דערשראָקען און אַ האַפּ געטהון אָן אַ זייט... אַ ניט וואָלט איך אַרונטער אונטער די רעדער... און דאָס האָב איך געוואָלט, דאָס איז געווען מיין מיין...

און ער שטעלט זיך אויף, און די אויגען פלאַמען איהם, און ער הויבט אויף די רעכטע האַנד, ווי צו אַ שבועה, און וויל ווייטער עפּיס זאָגען, מן הסתם שווערען, נאָר באותו הרגע דערהערט זיך דעם „אַלטענס" קול:

— אָבער ווייטער, וואָס איז ווייטער געשעהען?

בשעת ווען חיים־יונה־וויטעלס האָט זיך מתודה געווען און דער עולם איז געשטאַנען אַרום איהם, איז אַריינגעקומען דער „אַלטער", און קיינער האָט נישט געהערט. מענשען, וואָס ער איז געשטאַנען הינטער זיי, האָבען דערנאָך געזאָגט, אַז טיילמאָל האָבען זיי געפיהלט, ווי עפּיס ברענט זיי אין די פּלייצעס, זיי האָבען אָבער קיין צייט נישט געהאַט זיך אומצוקוקען. אַז מען האָט דערהערט דעם „אַלטענס" קול, האָט זיך תוך כדי דבור דאָס ראָד פאַר איהם געשפּאַלטען, און ער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צו חיים־יונה־וויטעלס.

— דערצעהל, דערצעהל ווייטער! — הייסט דער „אַלטער".

— ווייטער? וואָס ווייטער? וואוגדערט און שרעקט זיך חיים־יונה־וויטעלס. ווייטער? — די קאַרעטע מיט דער פּריצה, אפשר איז עס אַ מכשפה, אפשר אַ רוח געווען, איז אַוועק... די מאַרק־מענשען זענען געבליבען

ווי פערשטייגערט. אַנדערע האָבען אָנגעהויבען צו מיר צו צולויפען, איך אָבער בין געשווינד אַהיים געלאָפען, און די טהיר פערשלאָסען, און פון איגעווייניג די לאָדען פערמאַכט, איך האָב קיינעם נישט געוואָלט זעהען... קיינעם נישט... די קינדער זענען אין דערהיים נישט געווען...נאָר טריי-נע-ביילע... אַז זי האָט מיך דערזעהען, האָט זי אַ ווילדען געשריי גע-טהון.... איך היים איהר שווייגען...

— שווייג, שווייג... אַ גרויס נס... גאָר אַ גרויס...

— וואָס, וואָס? פרעגט זי מיך...

געה זאָג איהר!

קומט זי צו מיר צו, און עס האַפּט מיך אַרום אַ שמחה, אַ וואַרימקייט, האָב איך אַרום מיין טריינע-ביילע, און הויב אָן מיט איהר צו טאַנצען, און צו טאַנצען, און צו זינגען... רעדען קאָן איך נישט... על הנסים זינג איך...מיינט זי, איך בין משוגע, וויל זי וויטער שרייען, האַלט איהר צו דאָס מויל...

— און וואָס ווייטער? — פרעגט דער „אַלטער" שוין מיט גוטען...

— רבי, הייליגער רבי! וואָס ווייטער? איך זעה דאָך, איהר ווייסט אַלץ... איך האָב געוואָלט אַרויסטרייבען דעם גאַנצען יצר הרע, גאָר אין גאַנצען... האָב איך זי מחבק ומנשק געווען... ס'איז דאָך מיין ווייב, מיין כשר ווייב... און די לאָדען...

און דער „אַלטער" האַקט איהם איבער און רופט זיך אָן!

— יאָ, חיים-יונה-וויטעלס... אָבער בשעת מעשה האָסטו די אוי-גען פערמאַכט, און דעמאָלט האָסטו יענע געזעהן, יענע... און אַ רגע כמימרא האָסט דו זיך צו יענער מתכוין געווען... אַ רגע כמימרא... ניין?

חיים-יונה-וויטעלס איז פאַר שרעק און צער שיער נישט נאָך אַמאָל אומגעפאַלען.

— רבי, — מאַכט ער — עס איז אמת.... אמת... אַ רגע, נאָר אַ רגע....

און דער אַלטער הויבט אָן שמייכלען....

— האָסטו, הייסט עס, געזינדיגט אַ רגע מיט דער מחשבה... מיין בעל-תפלה האָט אַ רגע געזינדיגט מיט דער מחשבה. וואָס? און מחשבה איז נפש... און ווער דען זינדיגט, אַז נישט דאָס נפש? דער גוף אפשר זינדיגט? דער עפר ואפר אפשר? וואָס?

און חיים-יונה-וויטעלס פאַלט אַ ניעדער, און פאַלט צו מיט די לי-

פען צו'ם „אַלטענס" פּאַנטאָפעל:

— רבי! שרייט ער צו איהם אַרויף: האָט איהר שוין פאַר מיר קיין תשובה נישט?

און דער „אַלטער בויגט זיך צו איהם אַראָב, און הייסט איהם זיך אויפהויבען און זאָגט איהם:

— נאַרעלע? ביזט נאָך ווייניג אָבגעקומען?... דאָס האָב איך דאָך געמיינט!

— און אַצונד — שלום עליכם! און ער דערלאַנגט איהם „שלום".

— און שכר הליכה — זאָגט ער — וועסט דו אויך האָבען, חאָטש דו ביזט געקומען צופאָהרען...דאָס איז שוין מיין זאַך!

ווי אַזוי חיים־יונה האָט דאָס מאָל געדאַווענט, קאָנט איהר אַייך משער זיין. אין די עולמות העליונים האָט געקלונגען...

זיבען גוטע יאהר

זיעבען גוטע יאהר.

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשעהן אין טורבין.

אין טורבין איז געווען אַמאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסען טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרימאַן. איינמאָל, דאָנערשטאָג, שטעהט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פערשאַרצט אונטערן שטריק אויף די לענדען, און קוקט אויס, פון וואַנען עס וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פערדיענען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטעהען די געוועלבען אַרום און אַרום ליידיג. אין יוצא ואין בא, מען זעהט נישט, עס זאָל עמיצער קומען פּחורה קויפען, עס זאָל זיין וואָס אַבצוטראָגען. הויבט ער, נעביך, אויף די אויגען צום הימעל מיט אַ געבעט, ער זאָל, חלילה, קיין פערשטערטען שבת נישט האָבען, און זיין ווייב סעריל מיט די קינדערלעך זאָלען, חס ושלום, נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפּלל, דערפיהלט ער, אַז עמיץ גיט איהם אַ ציה פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעהט ער פאַר זיך אַ דייטשעל, אָנגעטהון ווי אַ שיעסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפ'ן קאַפּעלושעל און אַ גרינעם אויפלאַג אויפ'ן שפּענצער. און דאָס דייטשעל זאָגט צו איהם אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצען דאָ איבער אויף עברי־טייטש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז בעשערט בעהאַרען זיעבען גוטע יאָהר, זיעבען יאָהר פון מזל און הצלחה, און אוצרות געלד. ווענדט זיך עס אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבען די גוטע יאָהר. ווילסטו, — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיגען טאָג, און איידער עס וועט אונטערגעהן די זון, וואָס שטעהט דיר איבער'ן קאָפּ, וועסטו קאָנען אָבקויפען גאַנץ טורבין מיט דער סביבה, אָבער נאָך זיעבען יאָהר וועסטו

צוריק ווערען איין אָרימאַן, ווי דו ביזט געווען. און וויל'סטו, — וועט דער גוטער, געבענטשטער צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָהרען, און דו וועסט אַוועקגעהן פון דער וועלט דער גרעסטער גביר.

געוועזען איז עס, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אליהו הנביא, וואָס האָט זיך, ווי זיין שטייגער איז, אין אַ דייטשעל פערשטעלט. טוביה אָבער האָט געמיינט, אַז עס איז, להבדיל אלף אלפי הבדלות, אַ פּראָסטער כשוף־מאַכער, ענטפערט ער איהם:

— מיין ליעב דייטשעל, לאָז דו מיך געמאַך, וואָרום איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער עני ואביון, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דיינע עצות מיט דיין טרחה.

אַז דאָס דייטשעל אָבער האָט איהם נישט אָבגעלאָזט און איבער־גע'חזר'ט איהם די ווערטער איינמאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביה'ן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער איהם:

— ווייסטו וואָס, ליעב דייטשעל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר און ביזט נישט קיין לועג לרש, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגען, אַז איך בין מיך נוהג, ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך איין עצה צו האַלטען מיט מיין וויב סעריל און אָהן איהר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה נישט געבען.

זאָגט איהם דאָס דייטשעל, אַז עס איז זעהר אַ גוטע זאַך, זיך איין עצה צו האַלטען מיט דער פרוי, און ראָט איהם, ער זאָל זי געהן פרעגען, און ער, דאָס דייטשעל הייסט עס, וועט דאָ שטעהן און וואַרטען אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַמאָל אום אין אַלע זייטען, קיין פערד'ענטס זעהט ער נישט, טראַכט ער זיך, וואָס ער קאָן דאָ אָנוועהרען, ער וועט אַהיים געהן פרעגען. לאָזט ער אַראָב די פּאָלעס און געהט אַרוים אונטער דער שטאָדט, וואו ער האָט געוואָהנט, כמעט שוין אויפ'ן פעלד, אין אַ ליימען שטיבעל, איבערשמועסען זיך מיט סעריל זיין וויב.

ווי סעריל האָט איהם דערזעהן דורך די אָפענע טהיר (עס איז זומער געווען), איז זי איהם אַרויסגעלאָפען אַקעגען מיט גרוים שמחה, זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איהר איין התחלה אויף שבת, זאָגט ער איהר אָבער:

— ניין, סעריל, דיין ליעבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פערדיענסט

נישט בעשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשעל...

און ער דערצעהלט איהר אַזוי און אַזוי. באשר בכן, דאָס דייטשעל זאָגט, אַז עס איז איהם בעשערט זיעבען גוטע יאָהר, און עס וועט זיך אָן איהם, ווען די גוטע יאָהר זאָלען קומען, אַצונד אָדער פאַר דער פטירה. פרעגט ער ביי איהר איין עצה: ווען?

טראַכט סעריל נישט לאַנג און ענטפערט איהם:

— גייה, מיין ליעבער מאַן, און זאָג דעם דייטשעל, אַז דו ווילסט די זיעבען גוטע יאָהר אויף דער רגע!

— פאַר וואָס, סעריל? — פרעגט טוביה פערוואונדערט, — נאָך זיעבען יאָהר, וועלען מיר דאָך ווערען צוריק אָרימע לייט, און דעם יורד איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטען אָרימאַן?

— פערזאָרג נישט, מיין ליעבער גוטער פריינד, די וועלט. דערוויילע נעהם, וואָס מען גיט דיר און זאָג: ברוך ה' יום יום! בפרט, אַז מען דאַרף הדר-געלד פאַר די קינדער. מען האָט זיי מיר אַהיים געשיקט, אָט זעה, ווי זיי שפּיעלען זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריק לויפען צום דייטשעל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיעבען גוטע יאָהר תוך כדי דבור. זאָגט איהם דאָס דייטשעל:

— רעכען גאָר איבער, טוביה, היינט ביזט דו אַ מענש מיט כח און קאָנסט פערדיענען, אַמאָל מעהר, אַמאָל ווייניגער... וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערען און וועסט זיין אַ יורד, און אַזוי פיעל כח צו דער אַרבייט וועסט דו אויך נישט האָבען —

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשעל, מיין ווייב סעריל וויל באַלד. ערשטענס, זאָגט זי, ברוך ה' יום יום און הייסט אויף שפּעטער נישט זאָרגען, און צווייטענס האָט מען אונז די קינדער פון הדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי — זאָגט איהם דאָס דייטשעל, — גייה אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסט דו זיין איין עושר!

וויל ער איהם פאָרט איבערפרעגען וועגען נאָך די זיעבען יאָהר, איז איהם אָבער דערוויילע דאָס דייטשעל פערשוואונדען געוואָרען.

געהט ער, טוביה, אַהיים. געוואָהנט, האָבען מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה אונטער דער שטאָדט, כמעט אויפ'ן פרייען פעלד. קומט ער צו, צו דער שטוב, זעהט ער, ווי די קינדער שפּיעלען זיך אונטער דער

שטוב אין זאַמד, געהט ער צו, דערזעהט ער, אַז זיי שאַרען אַרויס פון אַ גריבעל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד, טאַקע זהב טהור... פער־שטעהט זיך, אַז מעהר האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבען זיך שוין אָנגעהויבען די זיעבען יאָהר, די זיעבען מזל'דיגע יאָהר...

די צייט לויפט אָבער פיל פון בויגען און זיעבען יאָהר געהען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיעבען יאָהר דאָס דייטשעל צו טוביה'ן, איהם אָנצוזאָגען, אַז די זיעבען יאָהר זענען אַריבער און אַז היינט פאַר נאַכט וועט געלט ווערען דאָס גאָלד אין דער ערד, דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבען געקאָנט בעהאַלטען ביי לייטען...

טרעפט ער טוביה'ן, ווי ער שטעהט אין מיטען מארק, ווי פאַר זיעבען יאָהר, מיט די זעלבע פערשאַרצטע פאָלעס אונטער די לענדען און קוקט אויס אויף אַ פערדיענסט. זאָגט ער איהם: הער, טוביה, די זיעבען יאָהר זענען אַריבער!

ענטפערט איהם טוביה: געה זאָג מיין ווייב סערקיל, ווייל דאָס עשירות איבער די גאַנצע זיעבען יאהר איז געווען ביי איהר אין דער האַנד!

געהען זיי ביידע אַרויס אונטער דער שטאָדט און קומען צו'ם זעל־בען ליימענעם הייזעל אויפ'ן פעלד און טרעפען סערלען פאַר דער טהיר. און זי איז אויך אָרים געקליידעט ווי אַמאָל, נאָר איהר פנים שמייכעלט.

זאָגט איהר דאָס דייטשעל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיעבען גוטע יאָהר זענען אַוועק.

ענטפערט זי איהם, אַז זיי האָבען קיין גוטע יאָהר נאָך נישט אָנגעהויבען צו האָבען, אַז זיי האָבען קיינמאָל נישט געהאַלטען דאָס גאָלד פאַר זייער אייגענס, ווייל, וואָס אַ מענש פערדיענט מיט זיינע צעהן פינגער, דאָס איז זיינס, און אַזוי עשירות, וואָס קומט אָהן שוויס און אונגעזוכט, איז נאָר אַ פקדון, וואָס זיין ליעבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענשען אין די הענד פאַר אָרימע־לייטס וועגען... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר למוד גענומען, דאָס איז גאָטס תורה, מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָהלען, מעהר נישט! און אויב זיין ליעבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערען בעל־פקדון פאַר זיין גאָלד, מהיכא תיתא, זאָל ער צונעהמען און איבערגעבען איין אַנדערן!

אליהו הנביא האָט עס אויסגעהערט און איז געלט געוואָרען. ער

פאָלקסטימליכע נעשיכטען.

האָט עס איבערגעגעבען דעם בית־דין של מעלה, און דער בית־דין של מעלה האָט ג'פסק'עט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל־פקדון נישט פעראַן, און די זיבען יאָהר האָבען זיך נישט אויסגעלאָזט כל־זמן טוביה און זיין ווייב סעריל האָבען געלעבט.

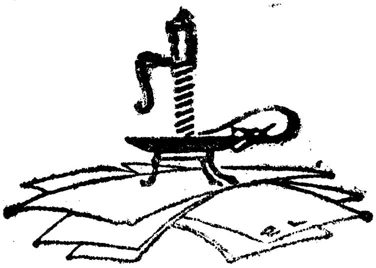

די תאוה צו קליידער

די תאוה צו קליידער.

אין שעברשין, אונטער זאמאשץ, איז אמאל געווען איין אשה, האט זי געהייסען באשע גיטעל; איז זי געווען פון זעהר א שענער משפחה, איין אמת'ע בת־טובים און א חסידים א ווייב. און דער חסיד, מיט'ן נאמען אלימלך, פלעגט זעלטען זיין אין דערהיים. ווייל ערשטענס איז ער א לייפסקער סוחר געווען, און, דעמאלדיגע צייטען, איז א נסיעה קיין לייפסק געווען מעהר, ווי היינט א נסיעה מעבר לים, קיין אמעריקא. און צווייטענס פלעגט ער, האטש איין מאל אין יאהר, פאהרען צום לובלינער צדיק. פאלט איין דעם בעל דבר צו בענוצען זיך מיט דער צייט, שאין האיש בביתו, וואס דער מאן איז נישט דא אין דערהיים, אנצורעדען באשע גיטלען צו איין עברה.

ווייסט ער אבער, אז צו קיין גראבער עברה צורעדען וועט ער די נישט. ווייל באשע גיטעל איז באמת געווען א כשר'ע נשמה און א גרויסע בקיאה אין די ספרים הקדושים אויף עברי־טייטש, און, א חוץ דעם, איז זי זעהר און זעהר געווארענט געווען אין די מצוות אין וועלכע איין אשה דארף זיין געוואהרענט; איז ער זיך מישב און וויל איהר האטש אריינברענגען א תאוה צו מלבושים מיט ציהרונג. וואָרום דער חסיד אלימלך איז געווען א גרויסער עושר און פלעגט איהר געבען ביד רחבה ומלאה אויף הויז־ציהרונג.

אויך קומט ער, דער בעל דבר, צו איהר נישט פראסט. ער ווייסט, זי וועט איהם פשוט אויסלאכען, חוכא ואטלולא מאכען; ווייסט זי דען נישט, אז מלביש זיין און אויסציהרען דארף מען די הייליגע נשמה, נישט דעם זינדיגען גוף, וואס איז פארט נישט מעהר, ווי קיי און שפיי; היינט הויט, מארגען טויט... געדט ער, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך

פאַר'ן יצר־טוב, און נעהמט די אַיין מיט גוטע, פרומע און זיסע ריידעלעך. ער מיינט טאַקע לשם מצוה, לשם שמים... און לעגט, ווי זיין שטייגער איז, די שמדי'קייט אין דער יראה אַריין.

— אָט געדעט, — זאָגט ער — אַ הייליגער יום־טוב, פסח, זכר ליציאת מצרים, און דיין ליעבער נאָמען האָט דיך געבענשט מיט אַלעם גוטען, איז, באַשע גיטעל, אַ יושר, זאָלסט לכבוד דעם הייליגען יום־טוב, בע־נייען אַ מלבוש! עס איז, אי אַ יושר, אי אַ מצוה: דער שניידער וועט פערדיענען אויף פסח, און דו וועסט מקיים זיין ושמחת בחגך! וואָס, ניין?

וויל באַשע גיטעל האָבען אַ ישוב. דערמאַנט ער זי, אַז די בני ישראל, איידער זיי זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, האָבען זיי זיך גע־באָרגט טייערע כלים, מלבושים און צירונג. צו וואָס? רוימט ער איהר איין: טאַקי לכבוד יום־טוב! לעגט זיך עס איהר אויף דער דעה, באַקט זי אַ ביסעל וועניגער מצות, גרייט זי אָן אַ קלענערען כבוד, גיעט אַביסעל וועניגער מעות־חטין און מאַכט זיך אַ ניי בגד מיט אַ זילבערנעם שלאַק. שבועות — זאָגט ער איהר — איז נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, מתן תורה! קויפט זי זיך נייע פערל. עס גערט צו סכות, לאָזט זי זיך איבערמאַכען דאָס שטערנטיכעל, איבערנייהען דאָס ברוסט־טיכעל און קויפט צו אַ פאָר ברילאַנטליך צו די אויערינגלעך... דערנאָך זאָגט ער איהר, אַז זי איז נישט יוצא קעגען שבת־קודש, ווייל שבת־קודש איז גרעסער פאַר'ן גרעס־טען יום־טוב, — פאָלגט זי, און בעמיהט זיך אויף יעדען שבת־קודש אויך עפּיס צו בענייען, האָטש אַ קלייניגקייט — אַ זיידען טיכעל אויפ'ן קאָפּ, אַ פישו! ראש־השנה און הושענא־רבה, — ווי קויפט מען עס ניט קיין נייע ווייסע אָדער העל־בלאָהע בענדער? און פורים איז אויך אַ יום־טוב, חנוכה אַ ודאי; אַ שפּאַס, אַ נס, וואָס עס איז געשעהן! דערנאָך קומט חמשה עשר בשבט, ל"ג בעומר... האָטש אין גלות, קיין ימים טובים פעהלען נישט!

היינט, אַז דער מאַן דאַרף אַהיים קומען, איז דאָך אַ ודאי אַ מצוה, זיך אויספוצען אין עסיג און אין האָניג, — אַיין אשה כשרה, אַ יודישע טאָכטער ברויך נושא־חן צו זיין ביים מאַן אין די אויגען... און בנוגע צו צירונג, האָט ער, דער יצר הרע, בעזונדערע טענות: באַשע גיטעל פלעגט אַמאָל האָבען אַ שווער טראָגען, זאָל זי זיך קויפען אַ שנירעל רובינדליך; דאָס איז דאָך, כידוע, אַ גרויסע סגולה אויף אַ לייכט טראָגען. אויך — עטליכע אַסמיראַדליך, דאָס, ווייסט דו דאָך, איז אַ פראָביער־שטיין

פאַר דער נשמה: וואָרום ווער עס טראָגט אַזאַ שטיין און איז, חס ושלום, מונה, פלאַצט ער, דער שטיין; און האָט מען נאָר אַ שלעכטע מחשבה, פערטונקעלט ער זיך, כידוע... ווען די נכשל ווערען אין אַ שלעכטע מחשבה, וועט זי וויסען תיכּף ומיד תשובה צו טהון! הײַנט איז דאָך איהר מאַן אלימלך גאַנצע חדשים אונטערוועגס, און עס קומט איהר אויס צו מאַכען חשבונות מיט סוחרים, פאַר וואָס זאָל זי נישט האָבען אויף זיך עטליכע פּאַפּיערליך, וואָס העלפען צו חכמה? באַשע גיטעל איז טאַקע אַ חכמה אַזוי אויך, אָבער וואָס מעהר איז אַוודאי געזונטער! און אַזוי אַנדערע שטײַנער מיט אַנדערע סגולות. און דער עיקר דער שטײן פּירטה, וואָס זי דאַרף טראָגען, ווען דער מאַן איז אין דערהיים, ווײַל דער אבן טוב גיט חן אין די אויגען, און מען ווערט זעהר געליעבט, אַז מען טראָגט איהם...

מיט אײן האָרט, ער האָט זי אַרויסגעפיהרט אויף אַ וועג—זאָל גאָט שומר ומציל זײַן! זי האָט, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, אַלץ מעהר געזונגקען און געזונקען אין דער תאוה. און אַז דער בעל־דבר האָט געזעהן, אַז ער איז זי שוין בײַגעקומען, אַז זי איז שוין אין דער בחינה פון אַ גוט־געשליידערטען שטײן, וואָס לויפט שוין אַלײן באַרג אָב מיט'ן כח פון ערשטען שטויס, נעהמט ער און שטעלט זיך שוין אַוועק אין אַ זײַט, און זי טהוט זיך שוין אַלײן אִיהרס, און איז מקמץ אין צדקה, קאַרגט זיך און די קינדערלעך דעם ביסען אין מויל אַרײַן; די יונגלעך גיט זי איבער צו ערגערע מלמדים, אַבי עס זאָל ביליגער קאָסטען, און לעגט דעם גאַנצען „האָב און גאָב" אין מלבושים און תכשיטין אַרײַן!

איז איהר נאָך ווייניג, נעהמט זי און שאַפּט־אָב די דיענסט, וואָס זי האָט געהאַלטען, און שלאָגט איהר אַרײַן אין חשבון אַלע שאָדענס, וואָס זענען געווען אין שטוב, יאָ שולדיג, נישט שולדיג, און נעהמט צו, מכּלומר'שט פאַר רחמנות, אײן אָרימע יונגע יתומה, אײן אויסגעהונגערט קינד, אִיהרס אַ נאָהענטע קרובה אפילו, און זאָגט אִיהר, אַז קײן שכירות וועט זי איהר ניט צאָהלען; נאָר דערפאַר, אַז עס וועט קומען די צײַט, און עס וועט זיך טרעפען איהר זווג, וועט זי איהר געבען נדן און מתּנות, און פון זיך אַראָב עטליכע קלײדער, און וועט זי אַלײן פיהרען צו דער חופּה און אַקעגען טאַנצען מיט אַ קוילעטש... און נעהמט דערווײַל דאָס שכירות פון דער יתומה און גיט אויס אויף איהר תאוה...

דער מאַן איהרער, דער חסיד אלימלך, האָט, פערשטעהט זיך, פון דעם אַלעם נישט געוואוסט, און אַזוי איז אַריבערגעגאַנגען אַ יאָהר נאָך

אַ יאָדר, כיז באַשע גיטעל איז קראַנק געוואָרען און האָט נישט געקאָנט רידהרען מיט אַ פוס.

זעהען זעהט אויס, אַז עס איז מן השמים געווען, אַז מען האָט זי געוואָלט ראַטעווען, און דעריבער טאַקי האָט קיין שום רופא אויף אויף דער וועלט זיך אויף דער קרענק נישט פערשטאַנען. וואָרום אַזוי אין כלליות איז זי אויפ'ן גאַנצען לייב געזונד און פריש געווען; כאחד האדם, געשלאָפען, געגעסען, אַלץ, אַלץ! און אפילו אויף די פיס האָט זי קיין וואונד, קיין פלעק, אפילו קיין שפרענקעלע נישט געהאַט, נאָר רידהרען זיך האָבען זיי זיך נישט געוואָלט, בשום אופן נישט!

דאַכט זיך, עס איז די בעסטע צייט, אויסגעהיילט צו ווערען פון דער תאוה? אַז אַ יודענע קומט נישט, נישט אין גאַס אַריין, נישט אין שוהל אַריין, ליעגט אין דערהיים נאָכאַנאַנד, — וואָס טויג איהר קליידער און צידהרונג? פאַר די פיער ווענד?

איז אָבער די תאוה אין איהר אַזוי שוין אַיינגעוואָרצעלט געווען, אַז זי ריכט זיך אַלץ אין איינעם, הינט־מאָרגען אויפצושטעהן פון בעט און מאַכט זיך אַלץ נייע און נייע קליידער, און קויפט אַלץ, וואָס מען ברענגט איהר אין שטוב אַריין, און דערווייל הייסט זי זיך אַפאָר מאָל אין וואָך אויסלעגען די קליידער מיט דער צירהרונג אויף שטוהלען און בענק פאַר'ן בעט, און זי ליעגט אַזוי און קוקט, און שעפט נחת דערפון... וואָס קלערט איהר, די ארימע יתומה האָט געאַרבייט דערביי עבודת פרך...

איינמאָל, מען לעגט איהר אויס די קליידער, דערזעהט זי פלוצלונג, אַז איהרע שענסטע מלבושים, די סאַמעטענע און זיידענע, זענען אויס־געפלעקט, אויסגעשמירט פון אַלערליי מאכלים און משקאות, און אויף טהייל ערטער — נאָך פערצעפעט און צוריסען. מאַכט זי אַ געוואַלט, אַז עס קומען זיך שכנים און שכנות צולויפען אויף איהר געשריי און מען זעהט די צרה און עס בלייבט במוסכם כלם, אַז קיינער איז אין דעם נישט שולדיג, נאָר די יתומה, אַז „דאָס שטילע וואַסערל״, מיט'ן יראת שמים פנים'ל, וואָס מען הערט נישט איהר קול אַ גאַנצען טאָג, וואָס קומט נישט, אויסער אַז זי געדט אין שליחות, אין גאַס אַריין, — אַז „דאָס שטילע וואַסערל רייסט די ברעגעס״, און טהוט זיך ביינאַכט אָן דער בעל־הבית'טעס קליידער, און גנב'ט זיך אַרויס, און געדט אין די גוטע הייזער, וואו מען פרעסט און זויפט און מען טהוט אַלדאָס ביז... אַ קשיא אויף היינטיגע צייטען! — וואָרום דעמאָלט פלעגט מען אויך זאָגען „היינטיגע

ציטען", אַפּנים, אַז די וועלט ווערט וואָס אַמאָל ערגער! — נעהמט מען די יתומה, וואָס וויל זיך נישט מודה זיין, און מען זידעלט זי מיט אַזוינע ווערטער, וואָס מען דאַרף פאַר'ן מויל נישט ברענגען, בפרט שרייבען, און מען שלאָגט זי און מען הרג'עט זי. דערנאָך פיהרט מען זי צו'ם רב, און מען זאָגט עדות אַזוי און אַזוי, אַז קיינער נישט, נאָר זי; און והא ראיה — זי זעהט אַזוי דאַר און מאָגער אויס, ביי אַזאַ גוטס, ביי אַזאַ גבירה, ביי אַקרובה... על כן, מוז זיין אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט און טרינקט און זויפט און טהוט כל העבֿרות שבעולם... נעהמט מען די יתומה און מען גאָלט איהר אָב דעם קאָפּ, מען זאָל זי מאוס מאַכען, עס זאָל שוין קיינער אין איהר נישט נכשל ווערען און מען טרייבט זי אַרויס פון שטאָדט, מיט אַגעלופעריי און געפייפעריי, ווי דערמאָלט דער שטייגער איז געווען.

אין דער צייט איז דער חסיד אין דערהיים נישט געווען, ער איז געזעסען אין לובלין ביים צדיק און האָט נישט געוואָלט אָבטרעטען בשום אופן, באשר בכן — ער מוז איהם געבען אַרפואה שלמה פאַר באַשע-גיטעל זיין ווייב.

זאָגט איהם דער צדיק: ווייסט דו וואָס? פאָהר אַהיים און קום צוריק מיט דער פלונית'טע. דער מיין פון די ווערטער איז געווען אַזוי: דער צדיק האָט שוין אַפּאָר מאָל מתפלל געווען פאַר דער אשה און עס האָט נישט געהאָלפען און דערצו איז דער לובלינער צדיק נישט געוועהנט געווען. ערגער נאָך טהיילמאָלס האָט ער געפיהלט, אַז מען נעהמט דאָרט די תפלה און מען וואַרפט זי איהם צוריק אַראָב אין קאָפּ אַריין. האָט ער פערשטאַנען, אַז עס מוז זיין אַגרויסע מניעה, אַשטאַרקער קטרוג וועגען אַגרויסען חטא. אַפּאָר מאָל האָט ער דאָרט געפרעגט: ווי הייסט? האָט מען איהם פשוט נישט געענטפערט! מוז שוין זיין גאָר אַטיעפער ענין, אַמאוס'ע זאַך, וואָס מען וויל נישט ברענגען איבער'ן מויל... און דער חסיד אלימלך ווייסט פון גאָר נישט! און אַזוי ווי דער לובלינער צדיק איז געווען אַגרויסער בקי אין חכמת הפרצוף, האָט ער זי געוואָלט זעהען עין בעין... וועט ער שוין זעהען וואָס ביי דער אשה איז אויפגעשריעבען אויפ'ן שטערן.

פאָהרט אלימלך דער חסיד אַהיים, און דינגט אַגרויסע בויד, און

בעט אויס די בויד, ווי אַ בעט: אונטען שטרוי, אויבען שטרוי — כּרים וכסתות, און מען פאָהרט מיט צווי פאַר פערד אין דער ברייט קיין לובלין.

אין איזשביצע, אין קראַסנאָסטאַוו און נאָך ערגיץ אין אַ שטעדטיל וואַרטען גרייט פרישע פערד צום איבערשפּאַנען, ווייל מען קאָן נישט נעכטיגען מיט דער הולנית אויפ'ן וועג, און מען וויל אָנקומען קיין לובלין בכי טוב.

פאָהרט מען. נאָך דער לעצטער סטאַנציע אָבער פאַלט פּלוצלונג אַראָב אַ שניי, פערליערט מען דעם וועג, פערבלאָנדזעט מען אין אַ וואַלד, נישט אויס און נישט אַיין, און עס פאַלט צו די נאַכט — האָטש נעהם די אויגען אין די הענד און זוך אַ וועג: קיין לבנה, קיין שטערן... טראַכט מען, מען וועט בלייבען שטעהן און אָבוואַרטען ביז טאָג, איז אָבער די שרעק גרויס פאַר גזלנים מיט חיות רעות, ווייל דעמאָלט איז נאָך געווען סאַמע געדיכטער וואַלד אין דער געגענד, בוימער עד לב השמים און צוזאַמענגעפלאָכטענע צווייגען, אַז ביי טאָג איז חשך געווען, האָבען זיך טאַקי געהאַלטען דאָרט גזלנים און חיות רעות, און ביי נאַכט איז גאָר געווען סכּנת נפשות.

ראַפּטום הערען זיי דערפרעהט. פון דער ווייטענס האָט זיך פּלוצלונג בעוויזען אַ פייעריל און דאָס פייעריל וואַקסט, און עס בעווייזט זיך אַ צווייט און אַ דריט פייעריל — אַ סימן, אַז נישט ווייט מוז זיין אַ קרעטשמע. פאָהרט מען צו דעם פייעריל. מען פאָהרט אַזוי, דערהערט מען כּלי־זמר שפּיעלען, און אויך אַ גרויס געלעכטער; קומט מען נעהענטער — הערט מען אַ געטופּעריי, מען זינגט, מען שפּיעלט און מען טאַנצט אין קרעטשמע! באַלד האָט זיך די קרעטשמע אַליין אויך בעוויזען — עס פלאַקערן די שויבען. וואָס קאָן זיין די שמחה? מן הסתם זענען זיך פּריצ'ים צוזאַמענגעקומען און מען הוליעט אויפ'ן פּריצישען אופן! עס איז אפילו אַ סכּנה צוזאַמענצוטרעפען זיך מיט אַזוינע לייט בשעת הדותא, נאָר אַליך בעסער, ווי מיט חיות אָדער גזלנים אין וואַלד! פערפאָהרט מען פאַר דער קרעטשמע, הערט מען שוין בעסער; עס איז נישט קיין פּריצים, די כּלי־זמרים שפּיעלען יודישע זאַכען, אַלעריי שטייגערס... און אַ מאַרשאַליק איז משמח דעם עולם מיט גראַמען און רופט אויס צו כּלה־טאַניץ!... וואָס זאָל איך אייך זאָגען, דעם חסיד מיט דעם בעל־עגלה איז פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען, די מוטערס מילך איז אין זיי גערונען געוואָרען! זיי האָבען באַלד פערשטאַנען, אַז דאָס זענען יענע לייט, וואָס פלעגען יענע צייטען, עהדער מען האָט אויס־

געהאַקט די וועלדער, שפּיעלען התונות אין פערוויסטע קרעטשמעס... זאָגט אלימלך צו זיין ווייב באַשע-גיטעל: הער, באַשע-גיטעל, מיר זענען אַריינגעפאַלען אין מיאוס'ע הענד... געדענק'זשע, למען השם, אַז מען טאָר זיי נישט ענטפערן, נישט אָננעהמען פון זיי קיין כבוד, אפילו נישט, הס ושלום, פערזוכען, ווייל מען ווערט באַלד נזוק. באַשע-גיטעל ליעגט נישט טויט, נישט לעבעדיג און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אַז זי ווייסט... און געוואוסט האָט זי טאַקי, פון די ספרים הקדושים אין עברי-טייטש.

דערווייל שיטען זיך אַרויס פון קרעטשמע די מחותנים מיט די מחותנת־טעס, מיט'ן בדחן, מיט די כלי־זמרים, מיט ברענענדיגע שטורקאַצען און רינגלען אַרום די בויד, און הויבען אויף דעם דעק, און הייסען זיך זאָגען „מזל טוב", און פערבעטען אין קרעטשמע אַריין אויף דער התונה... מחותנים בעטען, מחותנת'טעס, און חתן־כלה קומען אויך צו און בעטען מיט שעהנע רעד, מען זאָל זיי נישט פערשעמען, און דער בדחן זאָגט גראַמען און גלייך־ווערטלעך, און די מוזיק שפּיעלט צו, אַז עס הילעכט אין גאַנצען וואַלד, און משרתים און מאַרהערס טראָגען אַרויס אויף זילבערנע טעצלעך אין קריסטאָלענע און גאָלדענע כוסות אַלערליי משקה, און אַלערליי לעקיך און טאָרטען, און מען שטופּט זיי צום מויל צו: נאַט, נעהמט, מאַכט ברכה, זייט אַייך משמח!

און זיי ענטפערן נישט אַ וואָרט.

פּלוצלונג אָבער גיט באַשע-גיטעל אַ קוק, דערזעהט זי, אַז די נשים פון דער הבריא, די כלה, די מחותנת'טעס און אַזוי נשים־געמט, טראָגען איהרע בעסטע סאַמעטענע און זיידענע קליידער, און פערגיסען זיי מיט משקה, פערשמוצען מיט אַלערליי עסענוואַרג, און פערצעפּען אָן וואָגען... בעפאַלט זי אַ גרייליך האַרץ־ווערטאָג, און קאָן זיך נישט איינהאַלטען און גיט אַ געשריי:

— רוצחים, גזלנים, מיין פּראַצע, מיינע קליידער!

מעהר האָט מען נישט געדאַרפט; מען האָט זי קוים דערפיהרט קיין לובלין. אויפ'ן גאַנצען וועג האָט זי גע'חלש'ט און גע'חלש'ט און גע־חלש'ט, און דאָס מויל רחמנא לצלן, האָט זיך איהר אויסגעקרומט... נוטה למות איז זי געוואָרען...

מען האָט זי קוים אַ לעבעדיגע אַריינגעפיהרט צום רבי'ן, און ער האָט באַלד פערשטאַנען די זאַך, און האָט געזאָגט דעם עולם, מען זאָל זיך אַראָבנעהמען אַ מוסר, וואָרום אַ יודישע טאָכטער, אויב זי מאַכט זיך

נייע מלבושים, דאַרף זי די אַלטע צוטהיילען אָרימע לייט, בפרט טאָר מען זיך נישט מאַכען קיין קליידער, וואָס מען קאָן נישט טראָגען. ווארום, אז עס הענגען אין אַלמער קליידער, וואָס מען נוצט נישט, קומען ביי־נאַכט יענע לייט און נעהמען זיי אַרויס און טהוען זיך אָן אין די קליידער און טאַנצען אין די אויף זייערע שמחות און חתונות...

ווי באַשע גיטעל האָט דאָס דערהערט, האָט זי מצדיק געווען אויף זיך דעם דין, און אָנגענומען פאַר ליעב דעם טויט, און האָט נאָר גע־בעטען, ער זאָל אויף איהר מכפר זיין; און דאָס האָט איהר דער צדיק צוגעזאָגט!

נאָהענט פאַר דער פטירה, האָט זי צוגערופען איהר מאַן, דעם חסיד אלימלך, און האָט איהם דערצעהלט די מעשה מיט דער יתומה, און גענומען ביי איהם אַ האַנד תקיעת־כף, אַז ער וועט זי אויפזוכען, און נעהמען זי פאַר אַ מאַמע צו זיינע קינדער, כדי מען זאָל איהר מוחל זיין דעם חטא קעגען איהר — — —

און דער חסיד אלימלך האָט געטהון איהר בקשה, און באַלד נאָך שבעה אויפגעזוכט די יתומה און האָט מיט איהר חתונה געהאַט, און זי איז געווען אַ מאַמע צו זיינע קינדער די יתומים, און זיי האָבען נאָך זוכה געהאַט צו האָבען נייע קינדער, און האָבען זיי מגדל געווען לתורה, לחופה ולמעשים טובים.

אויף אַלע יודען געזאָגט!

אראבגעראזטע אויגען

אַראָבגעלאָזטע אויגען.

1.

גאָר גאָר פאַרצייטען, האָט עטליכע מייל אונטער פראָג, געוואָהנט אין אַ דאָרף, איינער אַ יוד, אַ געוויסער יחיאל=מיכל, וואָס האָט געהאַלטען די קרעטשמע אין דאָרף.

און דער פריץ איז נישט געווען קיין פּראָסטער פּריץ, נאָר אַ שם=דבר — אַ גראַף, האָט טאַקי יחיאל=מיכל געהאַט פּרנסה בשפע, ווי מען זאָגט: מיט אַ שמיץ, און איז געוואָרען אַ גאַנצער „יש“ — אַ בעל־צדקה, אַ מכניס־אורח, און ימים־נוראים, אַז ער פלעגט אַריינפאָהרען קיין פראָג, לאָזט ער זיך קאָסטען אין שטאָדט. און קיין עם=הארץ איז יחיאל־מיכל אויך נישט געוועזען, ווערט ער אַ שטיקעל איינגעהער ביים רב און ראש=ישיבה, קויפט ער ביי איהם אתרוגים, מצה=שמירה וכדומה... בעט ער ביי איהם בנים זכרים אויך. זעהט אָבער דער ראש־ישיבה ברוח=הקודש, אַז דעם יוד איז נישט בעשערט קיין נחת פון קינדער, און בנים זכרים, פון וועלכע מען האָט קיין נחת נישט, איז טאַקי „טוב להם שלא נבראו“, — זאָלען זיי בעסער אויף דער וועלט נישט קומען. זאָגט ער איהם פּשט=פּשוט אָב. פאַלט יחיאל=מיכל אריין אין עצבות, טרייסט ער איהם און זאָגט איהם: „דערפאַר, יחיאל=מיכל, אַז גאָט וועט דיר העלפען, און וועסט אָנקלויבען נדן כדבעי, און וועסט קומען צו מיר און בעטען, וועל איך דיר אויסקלויבען אַיין אײדעמעל, אַז דו וועסט קיין חרטה נישט האָבען!“

נו, פאָהרט ער אַהיים אַ ביסעל געטרייסט. צוויי מיידלעך האָט ער, מאַכט ער זיך אַ קניפּעל אויף נדן, פריהער פאַר דער עלטערער, דערנאָך פאַר דער יונגערער. מילא — איידעמס בני=תורה איז אויך נישט קיין שפּאַס.

זאַמעלט ער, און גאָט העלפט. און אַז ער קומט צו די ערשטע המש מאות טאָלער, זאָגט ער צו דבשה'ן זיין ווייב:

— עס איז געקומען די צייט, התונה צו מאַכען אונזער עלטערע טאָכטער נחמה.

זאָגט דבשה, אַז עס איז זעהר גלייך. און מען רעכענט: דריי מאות נדוניא און שתי מאות אויף הלבשה און מתּנות פאַר התן־כלה, התונה־הוצאות, רה"ש וכדומה... און אַ סעודה פאַר אָרימע לייט וועט מען מאַכען — פראַג זאָל געדענקען!

נישט אַזוי אָבער געשווינד טהוט זיך, ווי עס רעדט זיך. עס מאַכען זיך, ווי דער שטייגער איז, מניעות. דער פריץ שיקט אַהין, שיקט אַהער; דערווייל מאַכען זיך שנייען און פערשיטען די וועגען; זומער־צייט פאַלען רעגענס; קומט גאָר אָן הג'ע, קאָן מען די קרעטשמע נישט פערלאָזען... מיט איין וואָרט: נישט אַזוי געשווינד מאַכט זיך עס, און דערווייל, ווי דער שטייגער איז: אַ מענש דענקט און גאָט לענקט...

2.

נחמה, דעם אַרענדאַרס עלטערע טאָכטער, איז אפילו זעהר ווערטה צו בעקומען אַ התן פון פראַגער ישיבה: אַ מיידעל — אַ גאָלד, אַ גוטע נשמה, אַ שטילע. די גוטקייט קוקט איהר פון די שטילע אויגען אַרויס, און זי לאָזט זיך מדריך זיין, טאַקי: וואָס דער טאַטע הייסט, וואָס די מאַמע הייסט און אַלע גוטע פרומע לייט, וואָס שטעלען זיך אָב אין קרעטשמע הייסען... זי נעהמט הלה מיט כונה, בענשט שדין שבת־ליכט, זאָגט שוין עברי־טייטש ווי אַ וואַסער, מיט איין וואָרט: זי איז ווערטה די חופה־שטאַנגען...

זי איז ווערטה, ווערענד ביי דער יונגערער טאָכטער שניידט זיך אַ ביסעל אין דער קרום. קיין שלעכטס, חס ושלום, נישט; נאָר אַזוי: עפּעס אַ משונה'דיגע בריאה, אַ פערטראַכטע, אַ פער'חלומ'טע, אַלץ פאַלט איהר פון די הענד... טהיילמאָל לאָזט זי אַראָב די ברעמען און געהט אַרום מיט אַ בלאַס פנים ווי אַ קרייד, ווי אויף'ן עולם הדמיון; רופט מען זי — גלייך מען וואָלט זי פון יענער וועלט אַראָבגערופען, ציטערט זי און פאַלט ממש פון די פיס... און אַמאָל גיט זי אַ קוק אויף אַ מענשען מיט אַזוינע אויגען, מיט אַזוינע שטאַרקע און שטעכענדיגע אויגען, אַז עס ווערט פשוט נישט היימליך!

און אַ התחלה פון מדות מגונות אויך: עס איז זי ניט אָבצוּרייסען פון קרעטשמע. בפרט ביי נאַכט, ווען מען שפּיעלט און טאַנצט. גאַנצע נעכט וואָלט זי געזעסען און די אויגען זיך אויסגעקוקט, ווי די יונגע פויערן שטיפען מיט די שיקסעס, טאַנצען אַ ראָד, אַ שווינדעלדיגען ראָד, און זינגען אַריין זייערע געזאַנגען, אַז די קרעטשמע הילעכט און ציטערט....

און נעהמט מען זי אַריין איבער געוואַלט אין אַלקער, און מען לעגט זי שלאָפען מיט נחמה׳לען אין בעט, ליעגט זי מכלומר׳שט מיט פערמאַכטע אויגען, ביז יענע שלאָפט אַיין. קוים שלאָפט יענע אַיין, שפּרינגט זי אַראָב פון בעט, זומער און ווינטער, באָרוועסערהייד, און קוקט אַריין דורכ׳ן לאָך פון שליסעל, דורך אַ שפּאַרע אין טהיר, צי אין פריישען ווענדטעל. טרעפט זי די מוטער, און רייסט זי אָב, ברענט איהר דאָס לייב ווי אין אַ פיבער און די אויגען שפּריצען מיט פונקען, אַז דבשה דערשרעקט זיך און לויפט צוריק אַריין צו יחיאל־מיכלען און דערצעהלט איהם.

— מען זאָל קאָנען פריהער התונה מאַכען די יונגערע! — זיפצט יחיאל־מיכל.

— מען דאַרף עמיצען פרעגען! — ענטפערט דבשה...

דערווייל מאַכען זיך ווייטער מניעות, ביז עס טרעפט זיך אַזאַ מעשה:

3.

דער פריץ פון דאָרף, דער גראַף, הייסט עס, האָט געהאַט אַ זוהן אַ בן־יחיד, האָט ער איהם אויפגעצויגען אין פּאַריז, ווי דעמאָלט דער שטייגער איז געווען ביי גרויסע פריצים. קומט ער צופאָהרען איין מאָל אין יאָהר אויף אַ קורצע צייט, אויף וואַקאַציע, זעהט מען איהם אויך נישט: אַ יונגער פריץ, רייט ער אַרום טעג און געכט אין די וועלדער אויף געיעג. די פעלעכלעך פון די האָזען און אנדערע חיות קריגט יחיאל־מיכל פון קיך אַרויס בחצי חנם.

מאַכט זיך איינמאָל אָבער אַ גרויסע היץ — פייער איז געפלויגען אין לופטען; רייט ער דורך איבער׳ן וועג ביי דער קרעטשמע, פאַלט איהם אַיין, שפּרינגט ער אַראָב פון מילך־ווייסען פערד, בינדט עס צו צו דער

צוים, און שפרינגט אריין אין קרעטשמע, און הייסט זיך געבען א גלאז מעד.

דערלאנגט איהם יחיאל־מיכל מיט ציטערדיגע הענד א גלאז מעד. נעהמט דער יונגער פריץ צום מויל און גיט א זופּ, און פערקרימט זיך; ביי זיין פאטער אין קעלער איז פערהאן, אפנים, בעסערער מעד, גאט ווייסט ווי אלט ער איז. ער וואלט אפשר דערלאנגט מיט׳ן גלאז יחיאל־מיכ׳ען אין קאפּ אריין, דערזעהט ער אבער מלכה׳לען, ווי זי זיצט אזוי אין עק קרעטשמע מיט פערשטארטע אויגען און א וויים פנימ׳ל. שטעלט ער אוועק געלאסען דאס גלאז, ווארפט אויפ׳ן שענק־טיש א הארטען טא־לער, און גיט א פרעג:

— משה (ביי גרויסע פריצים הייסען אלע יודען משה), דאס איז דיין טאכטער?

ווערט יחיאל־מיכל׳ען א לאך אין הארץ, שטאמעלט ער, געביך: „יא, יא, מיין טאכטער״. און דער יונגער פריץ קוקט און קוקט, און רייסט פון מיידעל קיין אויג נישט אב. און צו מארגענס קומט ער וויטער טרינקען מעד... און אזוי אויפ׳ן דריטען, און פיערטען טאג... נעהמט מען דאס מיידעל און מען בעהאלט פון איהם, בייזערט ער זיך, ער זאגט ניט פאר־וואס, נאר ער דרעהט די שווארצע וואנסעלעך און בליצט מיט די אויגען. גיט ער אמאל א זאג: אז יחיאל־מיכל צאהלט ווייניג פאר די קרעטשמע...

אז פראגער יודען ביעטען גרויסע הוספות... און דאס איז אמת געווען, נאר דער אלטער פריץ האט זיי קיינמאל נישט געלאזט איבער דער שוועל; א גרויסע זאך: א יוד זיצט, זאל ער האבען פרנסה... ווערט יחיאל־מיכל׳ען נישט היימליך. בפרט אז מלכה׳לע געהט נאך מעהר ארום אויפ׳ן עולם הדמיון, רעכענט ער טאקי, צו פאהרען זיך מתיעץ זיין קיין פראג. מא־כען זיך אבער ווייטער מניעות, און דער יונגער פריץ קומט אלץ יע־דען טאג און איינמאל גיט ער פון דער העלער הויט א זאג:

— משה, פערקויף מיר דיין טאכטער!

טרייסעלט זיך יחיאל־מיכל׳ען די ווייסע בארד, און עס ווערט איהם חושך אין די גרויע אויגען.

לאכט ער, דער פריץ:

— זי הייסט עסטערקע? — פרעגט ער.

— ניין, מלכה הייסט זי...

— זאל זיך דיר דאכטען, — זאגט ער, — אז זי הייסט אסתר, און

דו — מרדכי, און איך — אחשוורוש... וואָס? מיין נישט, איך וועל איהר אַרויפזועצען אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! נאָר דו קריגסט די קרעטשמע אומזיסט און אויף אייביג, פאַר קינדער און קינדס-קינדער!

און ער גיט איהם אַ צייט, אויף ישוב...

4.

זעהט יהיאל-מיכל, אַז עס איז שלעכט, שפּאַנט ער פאַרטאָג איין פערד-און-ביטקע, האַפּט זיך אַראָב קיין פּראַג, פערפאָהרט גלייך צום רב און ראש-ישיבה. טרעפט ער איהם ביי דער גמרא, נעהמט ער „שלום-עליכם" און גיט תוך כדי דבור אַ פרעג:

— רבי, צי מעג מען התונה מאַכען אַ יונגערע פאַר איין עלטערע?

לעגט דער ראש-ישיבה די עלענבויגען אויף דער גמרא און ענט-פערט איהם:

— ניין, יהיאל-מיכל, לא יעשה כן במקומנו... נישט קיין יודישע זאַך. און דערמאַנט איהם די מעשה מיט יעקב ולבן.

— איך וויים — זאָגט יהיאל-מיכל — אָבער אַז מען מוז?

— דהיינו?

נעהמט יהיאל-מיכל און גיסט אויס פאַר'ן פּראָגער צדיק זיין ביטער האַרץ, דערצעהלט איהם אַלץ כהויה. פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק און זאָגט:

— מילא, בשעת הדחק שאני!

דערצעהלט יהיאל-מיכל דעם צדיק „את כבוד עשרו", וועגען די ח' מאות טאָלער, און דערמאַנט איהם זיין צוזאָג וועגען אויסקלויבען אַ חתן פון דער ישיבה.

פערטראַכט זיך דער פּראָגער צדיק, שפּאַרט אָן אויף אַ ווייל דעם קאָפּ אויף די עלענבויגען איבער דער גמרא און הויבט אויף דעם קאָפּ און זאָגט איהם:

— ניין, יהיאל-מיכל, דאָס קאָן איך נישט.

— פאַר וואָס, רבי, — פרעגט יהיאל-מיכל פערציטערט: — האָט דען מיין מלכה'לע, חס ושלום, אַ זינד אויף דער נשמה? אַ יונג קינד, אַ יונג ביימעלע, ווי מען בויגט עס...

— חס ושלום! — ענטפערט דער ראש-ישיבה — איך זאָג נישט,

אז זי האָט, חס ושלום, געזינדיגט, דאָס האָב איך בכונה נישט געהאַט... נאָר עס פּאַסט נישט. הער, יחיאל-מיכל, דיין טאָכטער האָט נישט געזינדיגט, אָבער, אָבער אָנגעריהרט, פערשטעהסט דו, אַביסעל אָנגעריהרט איז זי דאָך... און דער עיקר — זאָגט ווייטער דער ראש-ישיבה — מיין איך דיין טובה דערמיט. וואָרום השגחה דאַרף דיין טאָכטער, השגחה פון אַ מאַן, און טאַקי פון אַ מאַן — אַ מענש, אַ סוחר... חוץ דעם — השגחה פון שווער און שוויגער..... פון שטוב-לייט... ווי עס איז, מען דאַרף איהר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ... זי דאַרף דעריבער אַריינקומען אין אַ הויז... אין אַ הויז מיט אַ סך אויערן און אויגען... מיט'ן יצר-הרע, אַז ער האַפּט זיך אַריין, מוז מען שטאַרק מלחמה האַלטען... עס איז אַ מין ביטערער חריין, מען זייהט איהם נאָר איין מאָל, און וואַקסען וואַקסט ער אייביג... דו רייסט, און ער וואַקסט!... וואָס, ניין?

יחיאל-מיכל מוז, נעביך, צושאָקלען מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער דער צדיק, — הגע בעצמך, לעג צו קאָפּ, יחיאל-מיכל. למשל, איך וויל זיין אַ גוטער, און האַלטען וואָרט, — עס איז דאָך נאַריש, צוגעזאָגט האָב איך דיר, — און איך וויל זיין איין עומד בדבורי און טהון דיין רצון; און נעהם, און גיב דיר פאַר איין אידעם אַ בחור פון דער ישיבה. הייסט עס: איין אָרים-בחור, אַ פערלאָזט יונגעל... נו, וועט גוט זיין?

וואָס איז דאָס יונגעל? אַ בן-תורה... ער וועט זיצען און לערנען.... מעהר ווייסט ער נישט און וויל נישט ויסען, און ער טאָר נישט ויסען.....

און וואו וועט וואָהנען דאָס פּאָר-פאָלק?

צו דיר אין דאָרף אַריין אויף קעסט וועסט דו דאָך דאָס פּאָר-פאָלק נישט נעהמען?

— אַוודאי נישט, כל זמן דער יונגער פריץ איז דאָ!

— און ווער ווייסט, ווי לאַנג ער וועט זיין?! אַ קשיא אויף אַ פריץ! זיי, אַז עס פאַלט עפּעס אין די אויגען אַריין! ער האָט אַנדערע זאָרג? פרנסה פעהלט איהם?... הכלל צו זיך אויף קעסט נישט. לאָזט דו זיי איבער אין פּראָג. דינגסט אַ דירה און לאָזט זיי איבער, און שיקסט אויף פרנסה. נו, וואָס טהוט דאָס פּאָר-פאָלק? ער, דער יונגער-מאַן, זיצט ימים ולילות אין בית-המדרש, על התורה ועל העבודה — און זי? דאָס יונגע ווייבעל, וואָס טהוט? וואָס פאַר אַ הוריות טראַכט זי? אויף העלכען עולם הדמיון געהט זי אַרום?

— גערעכט, רבי — איז יחיאל־מיכל מודה מיט אַ הייזעריג קול. — וואָס דען טהוט מען?

— וואָס עס לאָזט זיך! — ענטפערט דער ראש־ישיבה. — און איך וועל דיר העלפען. איך אַליין וועל שיקען נאָך אַ שדכן און זאָגען איהם, וואו אַהין ער זאָל געהן... עס זאָל זיין אַ הויז מיט מענשען, מיט אַ שטאַט, מיט אַביסעל עולם־הזה, נאָר בהיתר, נישט באִסור... וועסט זעהן, מיט זיין ליעבען נאָמענ'ס הילף!

— דערפאַר, יחיאל־מיכל, — טרייסט ער איהם, — אַז דו וועסט קומען צו מיר וועגען דער צווייטער טאָכטער, און גאָט וועט דיר העלפען און וועסט האָבען אַ קניפּעל — קריגסט דו, זאָג איך דיר, אַ הדר, מיט גאָלד אָבצוּוועגען...

דערווייל מאַך התונה...

5.

וכך הוה.

אויפ'ן ראש־ישיבה'ס בעראָט, און בסוד סודות האָט מען מיט מלכה'ן אַ בעל־בתּ'ישען שדוך געטהון. און מלכה האָט ביז דער לעצטער רגע נישט געוואוסט, נאָך וואָס עס קומען שניידער און מעסטען איהר אָן קליידער, און פאַר וואָס מען וועקט זי אויף פאַרטאָג און מען פיהרט זי אַוועק קיין פּראָג...

און אַז זי האָט שוין פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט, האָט זי אויך קיין וואָרט נישט גערעדט. די יונגע נשמה האָט זיך ביי איהר ווי אָבּ־געשלאָסען.

וואָס עס האָט זיך ביי איהר אין האַרץ געטהון, האָט קיינער נישט געוואוסט; אָבער פון אויבען־אויף, האָט זיך געדאַכט — אויף אלע בנות ציון געזאָגט! טאַקי מיט אַלע מעלות... אַביסעל צו בלאַס, עפּעס שטענ־דיג די אויגען אַראָבגעלאָזט — מאַלע וואָס? פריהער האָט עס געהייסען כלה־חן, דערנאָך: אַזוי האָט זי שוין זיין ליעבער נאָמען בעשאַפען, און סיי ווי סיי — אַ יפהפיה! אַ פערנעמעניש! און אַדרבא! זי געהט אָהן דער שוועגער נישט קיין טריט, זי ביט זיך אפילו קיינמאָל גאָר נישט אויס... וואָס מען גיט איהר, עסט זי; וואָס און ווען מען דערלאַנגט איהר, טרינקט זי; און וואָס פאַר אַ קלייד מען וויל, טהוט זי אָן. ציכטיג, שטיל און שען.

און שבת, אַז זי טהוט אָן דאָס שוואַרץ=אַטלעסענע קלייד מיט דער גאָלדענער שפּאַנגע, נעהמט אויפ'ן אַלבּאַסטער=ווייסען האַלז די פּערל, און עס בּאַמבּלען זיך איהר בּיי די אויערען די בּריליאַנטענע אוירינגלעך, בּלייבּען חייבער שטעהן אין די גאַסען, און גאַפען, און מען זאָגט: אַ פּרינצעסין...
און זי — גלייך מען מיינט נישט זי, געהט זיך ווייטער שטיל און ציכטיג, צווישען שוויגער און שוועגערינס אין דער ווייבּערשער שוהל אַריין, שטעלט זיך נעבּען דער שוויגער בּיי דער קראַטע און לאָזט אַראָבּ די זיידענע בּרעמען, און עפענט מיט'ן ווייסען הענדטעל די זילבּערנע קלאַמרעס פון סדור מיט'ן גאָלדענעם שניט, און די ליפּלעך הויבּען אָן צו ציטערן, צו ציטערן...
און אַ גאַנצע וואָך? יעדען פאַרנאַכט?
— וואוהין ווילסטו היינט געהן שפּאַציערען, מלכּה?
זי זאָגט נישט וואוהין; וואו מען געהט, געהט זי... און אַז מען געהט פאַרבּיי פאַר פענסטער מיט ציהרונג, שטעלען זיך אַלע אָבּ און קוקען, מלכּה נישט. זי שטעלט זיך אָבּ, ווייל זיי שטעלען זיך אָבּ, אָבּער קוקען, קוקט זי אין דער לופט אַריין...
זאָגט מען: וואָס דאַרף זי ציהרונג, זי אַליין איז ציהרונג!
בּפרט, אַז דער יונגער=מאַן פיהלט אָהן איהר די נשמה נישט. ער היט זי, ווי אַיין אויג אין קאָפּ, ווי דאָס שוואַרץ=אַפּעל אין אויג...
און אַזוי אַלץ...
פון אויבּען אָבּגעטאָקט, אָבּגעשניצט און ריין, ווי שענער קריסטאָל...
אָבּער אינעווענינ?
אינעווענינ איז געלעגען די קרעטשמע מיט'ן געזאַנג און טאַנץ און געשפּילעריי... אין האַרץ האָט צווישען איהר און דער וועלט אַרומגעשוועבּט דער פּאָרטרעט פון יונגען פּריץ... קוים פערמאַכט זי די אויגען, צי אין שוהל בּיי דער קראַטע, צי מוצאי שבּת צו „גאָט פון אבֿרהם", צי בּיי שבּת=ליכט בּענשען, צושפּיעלט זיך אין איהר דער כּח=הדמ, טאַנצט זי, רחמנא ליצלן, מיט'ן פּריץ, און מיט'ן ראָד אין קרעטשמע נאָך שניט.... אָדער זי רייט מיט איהם צוזאַמען, און טרייבּט, אויפ'ן ווייסען פערד ווי אַ מילך, איבּער װאַלד און טהאָל... און בּפרט, אַז עס גענעהנט זיך צו איהר דער מאַן, אין דער רגע שליעסט זי די אויגען צו און האַלזט, און קושט — וועמען? דעם יונגען פּריץ האַלזט זי און קושט...
בּעט זיך בּיי איהר דער יונגער מאַן — איהרע שענע אויגען האָט ער ליעבּ געהאַט — בּעט ער זיך: לעבּען מיינס, עפען דיינע שענע

אויגען, דיינע טויערען פון גן־עדן אויף! — בשום אופן נישט! וויל ער אמאָל (אַ יונגער מאַן!) אויספיהרען, וויל ער זיך מכלומר׳שט אָברוקען, האַלט זי איהם מיט די אָרימס, ווי מיט צוואַנגען... דערשרעקט ער זיך פלוצלונג און וויל זיך אויסרייסען, בעט זי זיך מיט אַ פער׳הלש׳ט קול:

— פריץ מיינער, אָדלער מיינער!...

מיינט ער — אַזוי ליעב האָט זי איהם, אַז ער איז איהר פריץ, איהר אָדלער... „דאָרף־לשון" — טראַכט ער. און זאָל זי נישט עפענען די אויגען, אַז זי שעמט זיך!

6.

און אַזוי האָט מלכה אָבגעלעבט אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר. קיין קינדער האָט זי נישט געהאַט און געלעבט האָט זי — נישט מיט׳ן מאַן...

צו וואָס איז דאָס געגליכען?

צו אַיין עפּעל, וואָס הענגט, דאַכט זיך, געזונד און פריש אויף אַ גרינער צווייג, אויף אַ גאָלדענעם עפּעל־בוים, און די הויט פון אויבען איז געראָטעלט, ווי דער מזרח איידער די זון בעווייזט זיך, און אַ פרישער הויך, ווי פון גן־עדן, ליעגט אויף איהם: אַזוי שמעקענדיג, אַזוי פער־געמיש, אָבער אין אמת׳ן אַריין איז געזונד און פריש נאָר די הויט, די שאָל פון אויבען, אינעווייניג אָבער האָט שוין אַלץ דער וואָרם אויס־געגעסען...

אָבער פונקט להיפך האָט זיך אויסגעשניטען דאָס מזל פון יחיאל־מיכל׳ס עלטערער טאָכטער — נחמה. ביי יחיאל־מיכל׳ען אַליין האָט זיך אַלץ איבערגעקעהרט, און, ווי עס טרעפט זיך, דוקא מיט דער פוטער אַראָב...

אָבגעשפּיעלט און אָבגעטאַנצט אין פּראָג, איז יחיאל־מיכל אַהיים געפאָהרען פון פּראָג אין גאַנצען מיט עטליכע מטבעות אין קעשענע, און ווי ער קומט צו צו דער גרעניץ פון דאָרף, דערזעהט ער, ווי זיין גאַנץ כלי־בית מיט די בעטען, מיט די טישען און בענק פון קרעטשמע ליעגען אויפ׳ן פרייען פעלד און אַ פויער פון פריצ׳ס הויף שטעהט דערביי ווי אַ שומר.

און דער שומר לאָזט איהם שוין נישט אַריינפאָהרען אין דאָרף אַריין...

עס ווייזט זיך אַרויס, אַז בשעת ווען ער האָט געטאַנצט אויף דער יונגערער

טאָכטערס חתונה, האָט איהם דערוויל עמיץ אויסגערונגען די קרעטשמע, אַ גרויסע הוספה געגעבען, און דער יונגער פריץ האָט איבערגעדייבערט דעם אַלטען פריץ, ער זאָל נעהמען די הוספה... און דער יוד זיצט שוין אין קרעטשמע!

הויבט אָן דאָס ווייב מיט דער טאָכטער צו וויינען, צו חלש'ען. בעט זיך יחיאל־מיכל ביים שומר, ער זאָל איהם האָטש אריינלאָזען אַ וואָרט ריידען מיט'ן אַלטען פריץ, נעהמט דער שומר אַראָב די ביקס, וואָס האָט איהם געהאַנגען אויף די פּלייצעס, און זאָגט: ער וועט שיסען! ער וועט מוזען שיסען, זאָגט ער.

אַ היימישער פויער געווען, טרעהרען אין די אויגען האָט ער געהאַט; נאָר אַז דער פריץ האָט געהייסען, וואָלט ער אודאי געשאָסען! זעהט יחיאל־מיכל, אַז עס איז פערפאַלען, און צוריק אַריינפאָהרען קיין פּראָג האָט ער נישט מיט וואָס, נאָך דער חתונה איז איהם קוים עטליכע רענדלעך גע־בליבען; און מיט זיין אָרימקייט דער אויסגעגעבענער טאָכטער די אויגען פערשוואַרצען, וויל ער אויך נישט — נעהמט ער דאָס ווייב און נחמה'ן, די טאָכטער, און פאָהרט מיט זיי אַריבער צו איין אַנדערן פריץ אין אַ דאָרף אַריין, נאָך ווייטער פון פּראָג, און בעט ביים פריץ רשות, און עפענט זיך אַ געוועלבעל מיט זאַלץ, בעקער־ברויט און אַנדערע קליינע סחורות, אין דאָרף, און לאָזט איבער דאָס געוועלבעל אויפ'ן ווייב מיט דער טאָכטערס בעראָט, ער אַליין אָבער לאָזט זיך אויף דער וועלט, צו פּראָצעסירען מיט יענעם פריץ, ווייל דער קאָנטראַקט איז נאָך ניט געווען אויסגעגאַנגען, און אויך צו האָבען דין־תורה'ס מיט'ן יודען, וואָס האָט איהם משיג־גבול געווען... נאָר עס געהט נישט אַזוי געשווינד, ווי עס רעדט זיך, בפרט מיט לידיגע הענד. געדויערט אַ פּאָר יאָהר; פער־שפּיעלט ער דעם פּראָצעס מיט'ן פריץ און זיצט אָב אַ צייט אין תפיסה פאַר די הוצאות פון פּראָצעס; דעם דין־תורה געגען משיג־גבול, געווינט ער סוף כל סוף, נאָר דער משיג־גבול וויל בשום אופן וצד דעם פּסק נישט האַלטען; און דער פּראָגער צדיק, וואָס האָט כח געהאַט צו נויטען, איז דערוויל נסתלק געוואָרען, און פּראָג זוכט און זוכט אַ רב, און קען דערוויל נישט צוקלויבען זיך, און לית דין ולית דיין. קומט ער, יחיאל־מיכל, אַהיים נאָך אַ פּאָר יאָהר, איין אויסגעמאַטערטער, איין אויסגעהונ־גערטער און לעגט זיך קראַנק אין בעט אַריין, און ליעגט אָב אַ פּאָר וואָכען און שטאַרבט; לעבט איהם דאָס ווייב זיינס לאַנג נישט איבער,

און נחמה ווערט אַ יתומה, אַיינע אַליין אין דאָרף, ווי אַ שטיין, און לייזען לייזט מען נישט... עס איז נישט דאָ פאַר וואָס צו לייזען... און די יונגע פויערן, זייט זי איז אַליין געבליבען, לאָזען זי נישט רוהען, טרייבען קאַטאָוועסלעך, בייזערן זיך, פאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט אָנריהרען, די יודישע קבצנ׳טע...

שרייבט זי איין בריעף און אַ צווייטען צו דער שוועסטער קיין פראָג, לעבט אָבער די שוועסטער אין פראָג, ווי מיר ווייסען, אין אַ עולם התוהו און לייענט נישט קיין בריעף... בעקומט די פערלאָזטע יתומה קיין תשובה נישט; הויבט זי זיך אויף ביי נאַכט און פערמאַכט דאָס ליידיגע קרעמיל און גנב׳עט זיך פון דאָרף אַרויס צו פוס; זי לאָזט זיך געהן אויף גאָט׳ס בעראָט, אַז זי וועט טרעפען צו דער שוועסטער קיין פראָג, אַ שוועסטער איז דאָך קיין שטיין נישט...

*7

געהט זי אַזוי מיט אַ שטיקעל ברויט אין דער האַנד פון דאָרף אַרויס, קומט זי צו צום וואַלד, האָט זי מורא פאַר חיות רעות. געהט זי נישט טיעף אין וואַלד אַריין, גראַבעלט זי זיך אַרויף אויפ׳ן ערשטען בעסטען בוים, און וויל איבערוואַרטען, ביז עס וועט טאָג ווערען, צווישען די צווייגען אויפ׳ן בוים. ליעגט זי אַזוי אַ ווײַלע; דערהערט זי, אין מיטען קריאת־שמע לייגען, ווי הינד בילען און לויפען. און דאָס געלויפעריי און געבילעריי קומט אַלע מאָל נעהנטער; פערשטעהט זי, אַז עס איז אַ געיעג פון פריצים אויף חיות אין וואַלד. פערשטופּט זי זיך נאָך טיעפער צווישען די צווייגען. און דאָס געיעג קומט אַליץ נעהנטער און נעהנטער, און אַ גאַנצע מחנה הינד שפּרינגט צו צום בוים, און הויבט אָן שטאַרק צו בילען; און צוויי רייטער קומען געשווינד אָן צורייטען, כדי צו זעהען, וואָס די הינד בילען אַזוי און לויפען אַזוי אַרום בוים. און די צוויי רייטער זענען צוויי יונגע פריצים געווען, און זיי האָבען אַרויפגעקלעטערט אויפ׳ן בוים, און האָבען זי אַראָבגענומען איבער־געוואַלט, און פייער געמאַכט, און בעטראַכט, ווער דאָס איז; האָבען זיי געזעהן, אַז עס איז אַ יודיש קינד, און זעהר אַ שען מיידעל, נאָר איין אויסגעהונגערטס. זאָגען זיי איהר, אַז זיי וועלען איהר, חס ושלום, קיין שלעכטס נישט טהון, וואָרום זי לייכט אין דער פינסטער ווי אַ מאָרגענשטערן... אַז מען דאַרף זי נאָר איבער־

טהון, וועט זי שיינען ווי א מלכה, און שמעקען ווי א רויז... ווערט איהר, פערשטעהט זיך, א לאך אין הארץ. דערווייל, הערט זי, צוקריעגען זיך די יונגע פריצים: יעדער וויל זי נעהמען צו זיך, יעדער טענה'ט, אז זי איז זיין, אז דאס האט זי זיין הונד צום אלעם ערשטען דערשפירט... בלייבט, זיי זאלען זיך שיסען, און ווער עס וועט לעבען בלייבען, דער זאל זי נעהמען. שטעלען זיי זיך איינער קעגען צווייטען און ווילען שוין אנהייבען צו שיסען. האבען זיי אין מיטען א ישוב, זיי ווילען בעסער ציהען קניפלעך. ציהען זיי קניפלעך, און איינער, וואס האט ארויסגעצויגען דאס קניפעל, האט זי ארויפגעצויגען צו זיך אויפ'ן פערד און איז מיט איהר גאלאפ אוועקגעריטען צו זיך אין פאלאץ אריין... חלש'ט זי...

און אז זי האט זיך צו מארגענס אויפגעהאפט ביים פריץ אין פאלאץ — — — — — — — —

— — — — — — — —

8.

און אז זי איז ביים פריץ אין פאלאץ צו זיך געקומען, און דערזעהן, אז ער האלט זי אויף דעם שויס, און האט דערפיהלט, אז ער קושט זי און האלזט זי... האט זי פערשטאנען, אז עס איז פערפאלען, אז זי וועט זיך שוין נישט ראטעווען, האט זי זיך נאר געבעטען:

— פריץ-לעב, איך בין ביי דיר אין די הענד... און דו ביזט צו שטארק, איך זאל מיך ווערען קעגען דיר, און איך האב שוין נישט מיט וואס זיך צו ווערען... בעט איך ביי דיר נאר איינס: האב אויף מיר רחמנות, און זאג מיר נאר די איינציגע זאך צו: האסט מיר פערזינדיגט דעם גוף, פערפאלען! פערזינדיג מיר האטש נישט די נשמה, לאז מיך ביי מיין אמונה... און ביי מיינע מחשבות... לאז מיך טראכטען און קלערען, וואס איך וויל...

דער פריץ האט אפילו נישט רעכט פערשטאנען, וואס זי מיינט דערמיט, נאר באמת ליעב געקריגען האט ער זי, האט ער איהר צוגעזאגט... געמיינט האט ער: און וואס שאדט עס איהם? התונה האבען מיט איהר וועט ער סיי-ווי-סיי נישט. איינמאל האט ער איהר אפילו געקויפט ביי א יודען אין פראג א סדור, און האט איהר געבראכט א מתנה. זי האט גענומען דעם סדור מיט פרייד, נאר באלד פון דער האנד ארויסגע-

לאָזט אויפ׳ן טיש... „מיינע הענד — האָט זי געזאָגט — זענען נישט ווערט די ריינקייט צו טראָגען״...

וואונדערט זיך דער פריץ און שווייגט.

און ביים פריץ אין הויף האָט נחמה געפיהרט אַ לעבען, וואָס איז געווען גאָר דער היפך פון לעבען, וואָס די שוועסטער האָט געפיהרט אין פראָג... ביידע האָבען פערמאַכטע אויגען געהאַט, אַרומגעגאַנגען פרעמד און פערחלומ׳ט. נאָר בשעת ווען מלכה האָט געזינדיגט מיט דער נשמה אין אַ ריינעם גוף, האָט נחמה, פערקעהרט: אָבגעלאָזט דעם גאַנצען גוף און ריין געהאַלטען די נשמה...

עס געדענקט צו איהר צו דער פריץ, — פערמאַכט זי די אויגען און טראַכט: „די מאַמע קושט מיך״... עס האַלט זי און עס קושט זי די מוטער און לערנט זי ברכה זאָגען, און „גאָט פון אַברהם״ זאָגען...

ער וויל, זי זאָל איהם ליעב האָבען...

זי האָט ליעב, שטאַרק ליעב — די מוטער! זי נעהמט אַרום די מוטער... „נאָך אַמאָל, מאַמישי: תורה צוה לנו״... שעפּציעט זי... און מיט די זינדיגע ליפּען רעדט זי אפילו די ווערטער נישט אַרויס... אין דער נשמה ווימלען זיי ביי איהר, דאָרט לייכטען זיי טיעף, טיעף אינווייניג...

9.

לעבען לעבט מען נישט אייביג, און ביידע שוועסטער איז קיין לעבען נישט בעשערט געהען...

און אַז די נשמות האָבען זיך אָבגעטהיילט פון גוף, איז דער יונגערע׳ס, מלכה׳ס, נשמה, וואָס איז געווען דורכגעפלעקט פון זינד, אַרויס, ווי אַ שוואַרצע קראָהע, פון ווייסען גוף, און איז באַלד ערגעץ פערפאַלען געוואָרען אין כף הקלע... דער עלטערער׳ס, נחמה׳ס, ווייסע, קלאָרע נשמה אָבער, קוים האָט זי זיך בעפרייט פון זינדיגען גוף, האָט זי זיך לייכט און שטיל ווי אַ טויב אויפגעהויבען אין דער הייך צום הויכען הימעל. פאַר׳ן טויער איז זי אפילו געבליבען שטעהן פערציטערט, נאָר גאָט׳ס רחמנות האָט זיך צו איהר בעוויזען, און האָט איהר געעפענט דעם טויער, און האָט זי געטרייסט, און אויסגעווישט די טרעהרען פון די אויגען.

פון דעם אַלעם אָבער האָבען מענשען אויף דער ערד נישט גע־וואוסט... די פּראַגער גבירה האָט געהאַט אַ גרויסע לויה. מען האָט איהר אויך אַ גרויסען הספד געמאַכט, עס האָט אַ מטמון געקאָסט! און מען האָט זי אויבען־אָן אויפ'ן בית־החיים, צווישען אַלע צנועות, געלעגט, און צום יאָהר האָט מען איהר אַ גרויסע מצבה מיט אַלערליי אויסגעקריצטע שבחים געשטעלט...

אָבער אַז דער פּריץ האָט דער עלטערער'ס גוף קיין פּראָג גע־שיקט... האָט קיין חברה־מאַן נישט געוואָלט זיך צוריהרען צום זינדיגען גוף, האָט מען צו דער טהרה פּראָסטע טרעגער געדונגען, און מען האָט די איינגעהילט אין איין אַלטען זאַק און אַריינגעוואָרפען אין אַ גרוב ערגעץ אונטער'ן פּלויט...

אַ מענש זעהט נאָר פון אויבען...

10.

און אין אַ צייט אַרום, אַז מען האָט צוגענומען אַ שטיק פון אַלטען פּראַגער בית־עלמין צו דער שטאָדט, בּרייטער צו מאַכען אַ גאַס, און מען האָט אויסגעגראָבען די קברים, איבערצופיהרען די איבערגעבּליבּענע ביינער, האָט אַ קברן געעפענט נחמה'ס קבר ביים פּלויט, און נישט מעהר געפונען, ווי אַ שאַרבען, — פון לייב און דעם רעשט ביינער איז קיין שריד ופליט נישט געבליבען... און ווען ער האָט נישט ווילענדיג מיט'ן פוס אַוועקגע־שטופּט דעם שאַרבען, איז ער אָבגעשפּרונגען און איז ערגעץ פערוואַל־גערט געוואָרען... און איז שוין צו קבורה נישט געקומען.

דער קברן אָבער, וואָס האָט געעפענט מלכה'ס קבר, האָט זי גע־פונען אינגאַנצען גאַנץ און פריש, כּמעט מיט אַ פרישען שמייכעל אויפ'ן ווייסען פּנים...

— דאָס הייסט אַ צדקת! — האָבען מענשען געזאָגט. — די ווערים האָבען אויף איהר קיין שליטה נישט געהאַט...

וואָרום אַזוי טראַכטען און זאָגען מענשען, וואָס זעהען נאָר מיט די אויגען פון אויבען־אויף, און ווייסען קיינמאָל נישט, וואָס אין האַרץ טהוט זיך, וואָס ביי עמיצען אויף דער נשמה איז...

לא תחמוד ׃

לאׅ תחמוד.

ווי עס איז בעקאַנט, מוז יעדער יוד מקיים זיין די גאַנצע תורה. און וואָס עס גערעט אידם נישט מקיים צו זיין אין איין גלגול, מוז ער מקיים זיין אין צווייטען; און דאָס וואָס ער איז פוגם אין איין גלגול, מוז ער אין צווייטען פעררייכטען. ווארום די נשמה צום כסא הכבוד מוז צוריקקומען אַ גאַנצע, אָהן אַ פעהלער, און אַ ריינע, אָהן אַ פלעק. און דעריבער ווערען די, וואָס זענען מקיים די גאַנצע תורה, נתעלה פאַר דער צייט, און אָהן צער פון יציאת־נשמה, אָהן חבוט־הקבר, גרויסע צדיקים זענען יוצא מיט איין גלגול, מיט צוויי גלגולים; אַ פראָסטער בשר ודם קען, נישט פאַר אייך געדאַכט, מגולגל ווערען מאה פעמים ואחת, און נישט איין בר־נש וועט מגולגל ווערען עד סוף כל הדורות, ביז „בלע המות לנצח", ווען די פערפלעקטע נשמה וועט גע׳משפט ווערען אין טהאָל יהושפט אָדער יזרעאל...

נאָר נישט אין דעם בין איך אַצונד אויסען. איך וויל אייך דערצעהלען, ווי מען קומט אַמאָל צו איין איבריגען גלגול דורך אַ קליינינקייט, דורך אַ גאָר נישט און, ווי דער שטייגער איז, אַז מען פאַלט, פאַלט מען שוין טיעפער און טיעפער.

ויהי היום, און אַ גרויסער צדיק האָט געדאַרפט משלים זיין זיינע גלגולים אויף דער וועלט. די נשמה האָט שוין געוואָלט אַרויפפליהען צו איהר היים, צום כסא הכבוד, פון וואַנען זי איז אויסגעהאַקט געוואָרען, — ריין ווי אַ ריינקייט, ווי אַ גאָלד... און מען מאַכט שוין אויבען אַ וואַרע, און מען לויפט צו די טויערן פון הימעל, מקבל פנים זיין די ריינע נשמה, — ווערט אָבער אין דער לעצטער רגע די שמחה געשטערט.

אין לעצטען גלגול איז דער צדיק געווען אַ „גם-זו“, אַ מסתפּק במועט; אַ יוד, וואָס האָט נישט טועם טעם געווען פון עולם הזה. געזעסען אין תעניתים און געלערנט; און כל ימיו — אַ פּרוש! איז דעריבּער, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, זעהר אַ שווערע פּטירה געווען, ווארום דער גוף האָט בשום אופן נישט געוואָלט אַרויסלאָזען פון זיך די נשמה און געהן אין פינסטערן קבר אַריין. דער גוף האָט גע'טענה'ט: איך האָב דאָך נאָך גאָר נישט געלעבּט! איך האָב מיין חלק לעבען נישט געהאַט! און יעדעס אבר האָט זיך געראַנגעלט מיט'ן מלאך-המות. דאָס האַרץ האָט געזאָגט: איך האָב נאָך גאָר נישט געפיהלט! די אויגען: מיר האָבּען נאָך גאָר נישט געזעהן! די הענד: וואָס האָבּען מיר געהאַט? די פים: וואו זענען מיר געגאַנגען? פון ד' אַמות נישט אַרוים! און אַזוי אַלע... און דער מלאך, וואָס איז געשיקט געוואָרען נאָכ'ן צדיק'ס נשמה, האָט זיך געמוזט ראַנגלען מיט יעדען אבר, מיד יעדער אָדער, מיט יעדען טראָפּען בלוט פון דעם פלייש; וויל אַלץ האָט געהאַלטען די נשמה ווי מיט צוואַנגען, און ער האָט זי געמוזט אַרויסציהען, ווי אַיין אַיידעלע רויז פון צווישען שאַרפע דערנער... און דעריבּער איז דער צער פון יציאת נשמה געווען אַזוי גרוים, און די יסורים ביים אָבשיידען די נשמה פון גוף אַזוי שטאַרק, אַז דער צדיק האָט אין דער לעצטער רגע נישט אויסגעהאַלטען און שוין נאָך ודוי האָט ער מיט'ן לעצטען אָטהעם אַ קרעכץ געטהון. און דער קרעכץ איז געווען פון קנאה; ער האָט מקנא געווען די, וואָס האָבּען אַ לייכטע פּטירה, עס האָט זיך איהם פערגלוסט צו האָבּען אַ גרינגען טויט! און קיין צייט, תשובה צו טהון אויף די פערגלוסטונג, איז שוין נישט געווען! און וויל ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“, — ווארום אַ יוד טאָר זיך אפילו אַ גרינגען טויט ניט פערגלוסטען, — זענען זיך אויבען צוגאַנגען די ווערעם און מען האָט צוריק פערשלאָסען די טויערן פון הימעל. און ער האָט געמוזט נאָך אַמאָל מגולגל ווערען, ער זאָל קענען פערריכטען, וואָס ער האָט פוגם געווען אין „לא תחמוד“.

איז אָבער געווען אויף איהם אַ גרויס רחמנות אין די עולמות העליונים. טהייל פון דער פמליא של מעלה האָבּען אפילו פעראיבּעל געהאַט אויף דעם מלאך-המות, וואָס ער האָט זיך נישט פערהאַלטען אַ רגע; דעם צדיק קיין צייט נישט געגעבּען תשובה צו טהון. בּלייבּט, לכל הפחות, מען זאָל דעם צדיק גרינגער מאַכען דעם נסיון; מען זאָל איהם געבּען אַזאַ לעבּען.

אַזאַ מזל־ברכה, ער זאָל נישט דאַרפען און נישט קענען קיינעם מקנא זיין; עס זאָל זיך איהם גאָר נישט האָבען וואָס צו פערגלוסטען. און אַ גרינגען טויט האָט מען איהם אויך צוגעזאָגט.

הערט עס דער בעל־דבר און שמייכעלט... נישט אַזוי לייכט וועט ער איהם אַרויסלאָזען פון דער האַנד!

ווערט דער צדיק נאָך אַמאָל מגולגל, און פון גלגול, איז אַרויס ר' זיינוואַלע פוריסאָווער! ווער איז ר' זיינוועלע פוריסאָווער?

אַ יוד — אויף אַלע יודען געזאָגט! אַ פער! און וואָס פעהלט איהם? לערנען קען ער בעסער פאַר'ן רב; זינגען זינגט ער שענער פאַר'ן חזן, אַ בעל־קריאה איז ער אַסך אַ בעסערער פאַר'ן ליטווישען מלמד. און אַיין אשת־חיל אַ יודענע, און קינדער — געראָטענע, און אַ פרנסה אַ היי־מישע — האָט ער! און דערצו — דאָס שענסטע הויז אין שטאָדט; און פון הויז געהט אַרויס די שענסטע נדבה, און אין הויז איז פערהאַן די שענסטע סוכה, אויסגעהאנגען מיט אתרוגים און אַלערליי אַנדערע פירות פון ארץ־ישראל. און וועמעס איז דער שענסטער הדר אין דער טייערסטער זילבערנער פושקע? ר' זיינוואַלעס! און ווער איז דער עהר־ליכסטער גורר און דער קלוגסטער בעל־יועץ? ר' זיינוואַלע! זאָל זיך איהם פערגלוסטען זיין גבאי? אַלע גבאים טהוען אָהן זיין עצה קיין האַנד אין קאַלט וואַסער נישט אַריין! אָהן זיין ווינק ריהרט זיך קיין שמש נישט!

זיצט זיך ר' זיינוואַלע על התורה ועל העבודה. און די אויגען לייכטען ביי איהם אונטערן גרויסען שטערן, ווי ביי איין אמת'ן, פער־ציישישען חכם. און עפענט ער דאָס מויל, שיטען זיך פערל! און אַ שענער מענש איז ער — אַ קייזער! אַ ווייסע געקרייזעלטע באָרד, אַ מאַר־דערן שטריימעל מיט זילבערנע האָהר, אַ סאַמעטענער קאַפּטאַן מיט סטראָ־קעס און זילבערנע האָקלען! מיט איין וואָרט — תורה וגדולה במקום אחד...

דאַכט זיך, שוין זיכער דער לעצטער גלגול?! נאַ, עס וואָלט אַזוי געווען, ווען נישט דער בעל־דבר.

געהט ער אַמאָל, דער בעל־דבר, און פערשטעלט זיך פאַר איין אורח; אַזוי אַ יונגערמאַן פון ערגיץ, אַפילו אַ הויקערדהל, גאָר נישט אָנזעהעוודיג. קומט ער ווינטער ביי נאַכט צו מנחה ומעריב אין בית־המדרש אַריין און זעצט זיך ביים אויווען. מן הסתם פערבעט איהם ר' זיינוואַלע אויף ווע־

טשערע. ער זוכט שטענדיג אורחים! געהט ער, דאָס הויקעריל, צו ר' זיינוואָלען אויף וועטשערע. עסט מען. צווישען איין מאכל און דעם צווייטען רעדט מען, פערשטעהט זיך, תּורה. אַ זוהן ר' זיינוואַלע'ס, צי איין איידים, הויבט אָן, שלאָגט זיך ערגיץ אָן אָן אַ שווערע סוגיא, ווענדען זיך אַלע אויגען צו ר' זיינוואַלען, ער וועט שוין אַלץ צורעכט מאַכען. ר' זיינוואַלע שמייכעלט, איז דערווייל מכבּד דעם אורח מיט'ן בּענשען; דער אורח בּענשט אָב, און ר' זיינוואַלע הויבט אָן זאָגען, און זאָגט ער אַזוי קלאָר, אַזוי ריין, אַז עס דאַכט זיך, אַז עס בּעט זיך אויס אַ ווייטער, גלייכער און בּרייטער שליטוועגס, אַ ווייס, קלאָר רחבות, און גלאַט ווי דער טיש; שפּאַן אַ שליטען און פאָהר! זיצען די זיהן מיט די איידימס מיט די נשמות אין די אויערען און זאַפּען איין דעם גאַנצען נחת. און דאָס הויקעריל זיצט און קוקט מיט אַ בּייז אויג פון אַ זייט, און שמייכעלט מיט די דינגע ליפּעליך. דערזעהט עס ר' זיינוואַלע און פרעגט איהם: איהר זענט נישט מסכּים? ענטפערט מיט אַ חוצפּה דער הויקער: אָבער גאָר נישט! פרעגט ר' זיינוואַלע: פאַר וואָס?

הויבט ער אָן, דער הויקער, צו זאָגען, פאַר וואָס, און עס הויבט זיך אָן אַ וכּוח!

נעהמט ער, דער הויקער, און גיט מיט אַמאָל אַ מיש דורך ש"ס ופוסקים, וואַרפט מיט סבראות, ווי מיט בּרענענדיגע קוילען, ווי מיט שפּיציגע שפּיזען, און שיט מיט ראיות פון דאָ און פון דאָרט, ווי אַ האָגעל, און ריידענדיג, וואַקסט ער, דער הויקער, און די אויגען בּיי איהם וואַקסען, און דאָס רשעות אין די אויגען וואַקסט! און די ווערטער ווערען וואָס אַמאָל בּרענענדיגער, שפּיציגער, און ער נעהמט אַרום ר' זיינוואַלען, ווי מיט אַ צוים פון בּרענענדיגע דערנער, און ר' זיינוואַלע פיהלט, אַז עס ווערט איהם אַלץ ענגער און ענגער; נישט אַרויס, נישט אַריין; נישט דעם אָטהעם צו האַפּען... און די זיהן מיט די איידימס ווערען אויך אָבהענגיג; עס קומט ר' זיינוואַלען קיינער נישט צו הילף. און די צוים אַרום איהם רוקט זיך אַריין, אַלץ נעהנטער און נעהנטער צום לייב. און ר' זיינוואַלע הויבט אָן פיהלען אַ מין חלשות-הדעת, אַ האַרץ-וועהטאָג, און עס ווערט איהם דער אָטהעם שווער. און ער הויבט זיך אויף, געהט אַרויס פאַר דער טהיר, אַ בּיסעל דעם אָטהעם צו האַפּען, צו בּעקומען אַ בּיסעל ישוב-הדעת; וואָרום פיהלען פיהלט ער, אַז גערעכט איז ער, ר' זיינוואַלע; אַז דער הויקער איז נאָר עפּעס אַ מין קונצען-מאַכער; אַז ער קלאַפּט נאָר ווי מיט

אַ האָגעל, אַז דער האָגעל דאַרף צוגעהן, עס זאָל ווערען פון איהם גאָר נישט — וואַסער; ער מוז זיך נאָר מישב זיין!

און, ווי געזאָגט, אַ ווינטער נאַכט איז עס געווען. און אַז ר' זיינוועלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טהיר, איז געווען אויסגעבעט דער מאַרק מיט אַ פריש-געפאַלענעם, פונקעלדיגען שניי, און אויבען אין הימעל האָבען געפונקעלט מילי-מיליאַסען שטערענדליך. און ר' זיינוואַלע האָט אָבגעעטעמט פריי. און עס איז איהם פרייער און קלאָרער געוואָרען אין מה. און פלוצלונג דערזעהט ער בחוש, ממש מיט די אייגענע אויגען, ווי די צוים פון דערנער, מיט וועלכער דאָס הויקעריל האָט איהם אַרומגענומען, וואַקעלט זיך און שאָקעלט זיך אַרום איהם אין מאַרק אויפ'ן שניי; און ער קוקט זיך צו און דערזעהט, אַז די צוים איז נישט קיין גאַנצע צוים, אַז זי איז איבערגעהאַקט אין אַ סך ערטער, אַז זי האָט דאָ און דאָרט אָפענע פורטקעס. און ווייטער דאַכט זיך איהם, און ער זעהט בחוש, ווי עס שטעהען ביי די פורטקעס: דאָ אַ גאון, דאָרט אַ פוסק, דאָרט ווייטער אַ מפרש, וכדומה, און זיי ווינקען צו איהם גאָר פריינדליך, זיי רופען איהם צו: זיינוואַלע, ס'איז אַ פאַלשע צוים, אַ פערבלענדעניש, קום נאָר אַהער, איך וועל דיך דורכפיהרען, עס בעט זיך אַ וועג, אַ רחבות...

און ר' זיינוועלע שמייכעלט אין דער מחשבה צו דעם פורטקעלע און זעהט, אַז אומעטום איז אָפען, אַ רחבות, אַ וועלט, אַיין אָפענע! און ער דערמאָנט זיך: דער גאון האָט אַזוי געזאָגט, יענער פוסק האָט דאָס און דאָס פערהיטען. הײנט — אַ בפירוש אָרט אין פירוש רש"י, וכדומה. און ער האָט משונה הנאה דערפון. און שפּאַציערט אַזוי נאָך אַמאָל דורך גאַנץ ש"ס ופוסקים — אומעטום אַ פרייע וועלט... ער וועט איהם שוין ווייזען דעם אורח!... עס איז איהם אַלץ אַזוי קלאָר, ווי דער קלאָרער שניי, אַלץ אַזוי בלאַנק, ווי די בלאַנקע שטערענדליך אין הימעל! און ער פיהלט נישט, אַז אַזוי, ווי ער געהט אַרום אין דער מחשבה אין די עולמות התורה, אַזוי טראָגען איהם די פיס אַהין און צוריק איבערן מאַרק און אויסען מאַרק, אַלץ ווייטער און ווייטער איבערן שניי, און ער איז שוין לאַנג פון מאַרק, פון שטאָדט אַרויס, מען זעהט שוין קיין צייכען פון קיין הויז, פון קיין דאַך נישט, פון גאָר נישט, ער טרעט אַרום אין שניי אויפ'ן פרייען פעלד, אָהן אַ צוים, אָהן אַ גרעניץ, אויף אַיין אמת קלאָר, ווייס און פינקעלדיג רחבות, ווי ביי ר' זיינוואַלען אין מה.

מיט אַמאָל אָבער האָט ער זיך אָבגעשטעלט פערציטערט.

אַ שווערער וואָלקען האָט זיך פּלוצלונג פערצויגען אונטערן הימעל, מיט אַמאָל אויסגעלאָשען זענען געוואָרען די פינקעלדיגע שטערענדליך. און אַ ברייטער שאָטען האָט זיך געלעגט און פערפינסטערט דעם גלאַנצענדיגען שניי. און אויך פּלוצלונג, צוזאַמען מיט הימעל און ערד, איז טונקעל געוואָרען ביי ר' זיינוועלע'ן אין מח און — ער בלאָנדזשעט, דערזעהט ער, אינ'ם שניי, ער בלאָנדזשעט שוין אויך אין דער סוגיא; ער חייסט שוין נישט ווי אויס און ווי איין — — —

דערזעהט ער, ר' זיינוועלע, פון ווייטען, ווי אַביסעל צוזונענער רויך שלענגעלט זיך אונטער'ן הימעל. פערשטעהט ער, אַז עס איז אַ סימן פון אַ שטיקעל לעבעדיגען ישוב. דערפרוירען, פערמאַטערט און טיעף ביז'ן תוך פון דער נשמה אָבגעפאַלען ביי זיך, געהט ער נאָך דעם רויך און קומט-צו צו איין אָרימער, אָבגעריסענער קרעטשמע. קומט ער אריין אין אַ פערהיכערטע שטוב און שטעלט זיך אָב ביי דער טהיר און קיינער בעמערקט איהם נישט; שטעהט ער אַזוי און זעהט, ווי ביי דעם שענקטיש, איבער געטראַנק און פערבייסעכטס, דרעמעלט איין אַלטע ערלית, און דורך די פענסטער מיט אויסגעשלאָגענע שייבען יאָגט אַיין און אויס אַ נאַסער, קאַלטער חינד. נאָר אָן אַ זייט שטעהט אַיין אויווען און אין אויווען ברענען, און קנאַקען, און פלאַקערן טרוקענע דרענגלעך. מיעד און געפרוירען, ווי ער איז געווען, וויל ער צוגעהן, זיך אָנוואַרימען, דערזעהט ער אָבער, אַז אַלע ערטער אַרום אויווען זענען פערנומען. אַרום און אַרום זיצען האַלב-שכור'ע פויערן, מיט בלעכלעך בראָנפען אין איין האַנד, און געזאַלצענע הערינג אָדער אוגערקעס אין דער צווייטער. און זיי טרינקען צו זיך, די פויערן, און די פנים'ער זייערע פלאַמען, און די אויגען ביי זיי לייכטען פאַר ליעבשאַפט און נחת, און אַלע מאָל בייגט זיך צו איינער צום צווייטען, און מען קושט זיך, און מען וויינט פאַר גרויס ליעבשאַפט, און מען טרינקט ווייטער, און מען פערבייסט ווייטער...

און דעמאָלט האָט ר' זיינוועלע, וואָס האָט גקאָנט בעסער לערנען פאַר'ן רב, שענער זינגען פאַר'ן חזן; וואָס איז געווען אַ בעסערער בעל-קריאה פאַר'ן ליטווישען מלמד; וואָס האָט געהאַט דאָס שענסטע הויז, אַ יודענע איין אשת-חיל, די געראָטענסטע קינדער, די שענסטע סוכה, דעם הדר'סטען הדר; דער ר' זיינוועלע, וואָס פלעגט זיין דער בעסטער יועץ, דער עהרליכסטער בורר, און געבען בעין-יפה די שענסטע נדבה, —

דעמאָלט האָט דער ר׳ ווייגוועלע זיך נישט אײַנגעהאַלטען, און שטעהענדיג אין מיטען קרעטשמע, אין טיזליק, וואָס האָט געשטאַרט אויף איהם ווי אַ בלעך, בשעת דער ווינד האָט זיך אַלע רגע אַרונטערגע׳גנב׳עט און אײַנגעפרידערט איהם דעם שוויים אויפ׳ן לייב,— דעמאָלט האָט ר׳ ווייגוועלע אין טיעפען האַרץ מקנא געווען יעדען פון די פויערן, וואָס איז געזעסען בײַ׳ם האַרימען אויווען, וואָס האָט געטרונקען יי״ש פון בלעכעל, פערביסען מיט אַ שטיק געזאַלצענעם הערינג אָדער אַ זיסער אוגערקע און געריעדט — גבול פה...

און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ נייע שורה פון גלגולים.

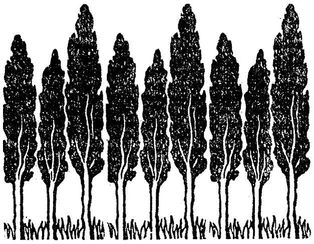

נסים אויפ׳ן ים.

ניסים אויפ'ן ים.

אין דער מדינה האָלאַנד, אין אַ האַלב אײַנגעזונקען הײַזעל בײַם ברעג פֿון ים, האָט געוואָהנט אויך אַ שטומע נשמה — אַ יודישער פֿי־שער מיט'ן נאָמען „סאַטיע". אפֿשר נאָך אײַן עלטער־זיידען ספֿרדי; נאָר פֿון דעם האָט ער נישט געוואוסט, ער האָט בכלל זעהר ווייניג געוואוסט פֿון יודישקייט. פֿון אבות אבותיו אַ פֿישער, פֿערבֿרענגט טעג און יאָהרען אויפ'ן ים, געלעבט — אײן אײנציגע יודישע משפּחה צווישען נישט־יודען, וואָס זאָל ער וויסען? סאַטיע האַפּט פֿיש, דאָס ווײַב זײַנס שטריקט נעצען און פֿיהרט די שטוב, די קלײנע קינדערלעך וואַלגערן זיך אין זאַנד און זוכען בורשטין... און אַז סאַטיע געהט אויפ'ן ים און עס מאַכט זיך אַ שטורם־ווינד, עס ווערט סכּנת נפשות, האָט — נישט ער אויפ'ן ים, נישט דאָס הויזגעזינד אין שטוב, נישט געקאָנט אפֿילו קײן שמע ישראל מתפּלל זײַן... האָט סאַטיע געקוקט שטום אין הימעל אַרײַן; דאָס ווײַב זײַנס שלאָגט זיך אין קאָפּ אַרײַן, אָדער שלײַדערט נאָך אפֿשר אַ בייזען בליק צום בייזען, פֿינסטערן הימעל אַרויף, און די קינדער וואַרפֿען זיך אויפ'ן זאַנד און רופֿען גלײַך מיט אַנדערע קינדער: סאַנטאַ מאַריאַ, סאַנטאַ מאַריאַ!

און פֿון וואַנען האָבען זיי געזאָלט וויסען מעהר? צופֿיס געהן אין קהלה אַרײַן — איז ווײַט, פֿאָהרען האָט די אָרימע פֿאַמיליע, וואָס האָט קױם פּרנסה געהאַט, נישט געקאָנט, און, אַ חוץ דעם, לאָזט דער ים נישט אַוועק. סאַטיע'ס פֿאָטער, סאַטיע'ס זײדע און עלטער־זײדע זענען אומגעקומען אויפ'ן ים, נאָר אַזאַ כּח האָט ער שוין, דער ים: ער איז דעם מענשענס געפֿעהרליכסטער שונא, און גאַנץ אָפֿט אַ פֿאַלשער שונא,

און — ליעב האָט מען איהם, און ציהען ווערט מען צוגעצויגען צו איהם ווי מיט צוואנגען... און מען קאָן זיך פון איהם נישט אָבריסען, וויל מען לעבען אויף איהם און אונטערגעהן אין איהם...

נאָר איין יודישער מנהג איז אין דער משפחה געבליבען — יום־כפור!

ערב יום־כפור אין דערפריה האָט מען אויסגעקליבען דעם גרעסטען פיש, און די גאַנצע משפחה איז געגאַנגען מיט׳ן פיש אין שטאָדט אַריין, און אָפּגעגעבען האָט מען דעם פיש דעם קהל׳ישען שוחט, ביי וועלכען מען פלעגט פערפאַסטען און עסען נאָכ׳ן תענית.

איבער׳ן מעת־לעת פלעגט די משפחה זיצען אין האָלענדישען מקום־קדוש, צוהערען זיך ווי דער כאָר זינגט, ווי דער אָרגעל שפּיעלט, ווי דער חזן זאָגט אויף זיין אופן און שטייגער... פערשטאַנען אַ וואָרט האָט מען נ י ש ט. געקוקט האָט מען נאָר צום אָרון־קודש, צום פרעדיגער אין דער גאָלדענער יאַרמולקע. האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אויפגעהויבען, האָט מען זיך אויך אויפגעשטעלט; האָט זיך די גאָלדענע יאַרמולקע אַראָבּגעלאָזט, האָט מען זיך צוריק געזעצט. טיילמאָל פלעגט סאַטיע פאַר מיעדקייט איינדרימלען, האָט איהם אַ שכן מיט איין עלענבויגען צום אויפשטעהן געוועקט...

אָט דאָס איז געווען דער גאַנצער יום־כפור. אַז עס איז אַ יום־הדין, אַז אַ פיש אין וואַסער ציטערט, און וואָס אין הימעל טהוט זיך, — פון דעם האָט סאַטיע נישט געוואוסט. עס איז ביי איהם אַ מנהג געווען, יום־כפור צו הערען כאָר און אָרגעל א ו מ ג ע ג ע ס ע ן, און אַז נאָך „נעילה״ (ער האָט אפילו נישט געוואוסט, אַז עס הייסט „נעילה״) געהט מען צום שוחט אויף וועטשערע... אַ סך מעהר האָט דער שוחט אַליין אפשר אויך נישט געוואוסט — האָלאַנד!

און באַלד נאָכ׳ן שוואַרצען קאַפע, פלעגט סאַטיע מיט׳ן וויב און מיט די קינדערלעך זיך אויפהויבען, געזעגענען זיך מיט׳ן שוחט און זיין הויזגעזינד, און אָנווינשעווען זיך, און אַוועקגעהן און וואַנדערן אַ גאַנצע נאַכט צום ים. נישט „אַהיים״ פלעגט מען זאָגען, נאָר — „צום ים״.

און אויפהאַלטען לאָזט מען זיך נישט.

— סטייטש, — טענה׳ט דער שוחט מיט דער שוחט׳קע: — איהר האָט דאָך אפילו די שטאָדט נישט געזעהן.

פערקרימט זיך סאַטיע:

— די שטאָדט!

קיין בעל־דבּרן איז סאַטיע נישט; דער ים לערנט שווייגען. נאר די שטאָדט האָט ער פיינד. ענג, אָהן לופט און אָהן הימעל. אַ פּאַסיקעל צווישען דאַך און דאַך... אויפ'ן ים אָבער — אַ רחבות... עס עטעמט זיך...

— עס איז דאָך אַייער שונא.... אַייער טויט! — טענה'ט מען צו איהם

— אָבער אַ גוטער טויט!

ער וויל האָבען זיין פּאַטער'ס און זיין זיידענ'ס סוף — אַיינגעשלונגען ווערען געזונדערהייד פון ים, נישט קרענקען און גוסס'ען אַ צייט לאַנג אויף אַ בעט.... הערען ווי מען וויינט... און דערנאָך בעגראָבען ווערען.. אין דער האַרטער ערד... בררר!

קאַלט ווערט איהם, אַז ער דערמאַנט זיך פון אַזאַ קבורה...———

און מען געהט צו־פוס אַהיים, צו'ם ים...

און אַז מען געהט צו־פוס איבער נאַכט, און עס הויבט אָן גרויען דער טאָג, און מען דערזעהט דעם גאָלדענעם אָבגלאַנץ פון זאַמדיגען ברעג, און דערנאָך בליצט־אויף דער שפּיעגעל פון ים, דערפרעהט מען זיך, פּאַטשט מען מיט די הענד...

אַ חתן מיט אַ כּלה פרעהט זיך נישט אַזוי...

און אַזוי געדט עס פון יאָהר צו יאָהר....

עס בייט זיך דער פישער, זעלטענער — דער שוחט; מנהג בלייבט מנהג.

און דער מנהג איז אַ סכום הכּולל פון פאַסטען, כּאָר און אָרגעל, איסגעמישט מיט'ן גרויסען פיש צו דער וועטשערע נאָך נעילה ביים שוחט, מיט'ן געזעגענען און אָנווינשען זיך...

דאָס אַלץ צוזאַמען איז דער איינציגער פּאָדים, וואָס בינדט־צו סאַטיען צו'ם כּלל ישראל...

ויהי היום, איינמאָל פאַרטאָג, קוים געדייטעלט האָט זיך דער מזרח, שטיל וועקט זיך אויף דער ים, קוים ער עטהעמט, קוים עס הערט זיך זיין ברומען, ער ציהט זיך פויל און גאָך פער'חלומ'ט אוים, און ציהט זיך איין.... וואו־נישט־וואו פלאַטערט אין דער בלאָהער לופט אַ ווייסע פּאָר פליגעל, שרייט־אויף אַיין עוף... און ווייטער שטיל... שטילע גלאַנצען פליהען איבער'ן ים, גאָלדענע פלעקען גליטשען זיך איבער'ן געלען זאַמד.

פערמאַכט זענען די שיפער־שטיבלעך איבער'ן ברעג, נאָר איין טהיר סקרי־פעט, — סאַטיע געהט אַרויס...

ערב־יום־כפור איז היינט. פרום און ערנסט איז זיין פּנים, שטיל לויכטען איהם די אויגען: ער געהט טהון אַ מצוה, האַפּען אַ פיש אויף יום־כפור!

און ער געהט צו'ם שיפעל צו און נעהמט אָן די קייט, מיט וועלכער עס איז געווען צוגעבונדען צו'ם באָרט. די קייט קלינגט, און קולות דערהערען זיך רעכטס און לינקס:

— ניט'ע, ניט'ע!

דאָס רופען צו איהם די שכנים, וואָס האָבען אַרויסגעשטעקט די קעפּ פון די קליינע פענסטערלעך.

רוהיג און שטיל ליעגט ווייט און ברייט אויסגעגאָסען דער ים, צו־זאַמענגעגאָסען מיט'ן זוים פון פריש־מארגענדיג לאַכענדיגען, פרעהליכען הימעל.... קוים ער עטהעמט, דער ים, קוים ער רונצעלט זיך ביי'ם ברעג, און ווי ביי אַ גוטער באָבע'ן, טאַנצען ליכטיג־גלאַנצענדיגע שמייכ־לען צווישען די רונצלען... און עפּיס מורמעלט ער, אַ באָבע־מעשה דער־צעהלט דער ים די צעוואָרפענע, מיט לאַנגע וואַסער־פלאַנצען, ווי מיט האָהר בעוואַקסענע שטיקער פעלזען, און ער גלעט זיי איבער די האָהר שמייכלענדיג, שפּיעלענדיג — דער פישער אָבער קען בעסער דעם ים, און ער גלויבט איהם נישט.

— ניט'ע...

דער ים וויעגט זיך און וועט זיך צעוויעגען, און פלאַצען וועט דער ליכטיגער שפּיגעל, און פון שפּיעל וועט ווערען אַיין ערנסט, פון שטילען ברומען — געשריי און געפילדער, און פון רונצלען וועלען אויפשטעהן וואַלען, וואָס וועלען שלינגען שיפלעך און שיפען, ווי קליינע פישלעך דער לויתן...

— ניט'ע...

און אַ באָרויסער אַלטער־מאַן, מיט אַ פלאַטערדיגען גרויען קאָפּ אָהן אַ היטעל, מיט אַיין איינגעשרומפּטען פּנים, ווי דער ים, נאָר אָהן זיין פאַלשען, זיסען שמייכעל, — קומט אַרויס פון אַ שטיבעל, געהט צו סאַ־טיע'ן צו און לעגט איהם אַרויף די האַנד אויפ'ן אַקסעל:

— זעה!

און ער ווייזט איהם אַ קליין שוואַרץ פּינטעלע, וואָס נאָר אַ פישער־

אויג קאָן דערזעהן, אויפ'ן זוים פון הימעל.

— פון דעם וואַקסט אַרויס אַ וואָלקען...

— כ'וועל פריהער צוריק אין דערהיים זיין, — ענטפערט סאַטיע: — איין פיש וויל איך נאָר האַפּען.

און ערגעטער ווערט דאָס פּנים ביי זיין אַלטען שכן:

— האָסט ווייב און קינד, סאַטיע!

— און אַ גאָט אין הימעל! — ענטפערט סאַטיע מיט בטחון: ער געדענקט זיין מצוה טהון... און ער שטופּט אָב דאָס שיפעל און שפּרינגט אַריין...

און לייכט ווי אַ פעדער טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים, און דער ים וויעגט עס אַרום, זיס־ברומענדיג, אַזוי ליעבליך, און זוימט עס און וויקעלט עס אַרום מיט די שענסטע פּערל, וואָס ער פערמאָגט — און דער אַלטער פישער שטעהט אויפ'ן ברעג און מורמעלט:

— סאַנטאַ מאַריא, סאַנטאַ מאַריא!

לייכט טראָגט זיך סאַטיע'ס שיפעל איבער'ן ים — געשיקט וואַרפט סאַטיע אַראָב זיין נעץ, און שווער און שווערער ווערט די נעץ, און מיט אַלע כּחות ציהט ער זי קוים־קוים אַרויס און געפינט אין איהר וואַסער־פלאַנצען, ים־שטערן, — נאָר נישט קיין איינציגען פיש...

דער אַלטער פישער אויפ'ן ברעג האָט דאָס שיפעל שוין פערלוירען פון אויג. סאַטיע ציהט שוין צום דריטען מאָל און צום פיערטען מאָל אַרויס די נעץ: נישט לייכט איז זי אַרויסצוציהען, אַלערליי וואַסער־פלאַנצען האָבען זיך אין איהרע אויגען פערפלאָכטען — נאָר קיין איינציגער פיש...

און דער ים וויעגט און צעוויעגט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער, און אויפ'ן הימעל איז שוין אַרויפגעשוואומען די זון, נאָר פייכט איז איהר גלאַנץ — אַ פערוויינטע זון; און דאָס שוואַרצע פינטעלע אין עק הי־מעל האָט זיך אויסגעצויגען אונטערוויילעכץ אונטער דער זון, ווי אַ ברוי־נע שלאַנג, און ווערט טונקעלער און טונקעלער, און רוקט זיך צו דער זון...

עס איז שוין האַלבער טאָג, און סאַטיע שווימט און שווימט, פּרובט און פּרובט דאָס מזל —

— גאָט, טראַכט ער, וויל נישט, איך זאָל דאָס יאָהר מקיים זיין

די מצוה, מען מוז צוריק! און טרויעריג ווערט איהם אויפ'ן הארצען: ער האָט געמוזט עפּעס זינדיגען געגען גאָט, וועלכער בעוויליגט נישט היי־יאָהר זיין קרבן. און ער נעהמט דעם רודער פעסט אין דער האַנד אַריין און וויל שוין אויסדרעהען דאָס שיפעל צוריק. נאָר אין דער זעל־בער רגע בעקומט ער אַ שפּריץ אין פּנים אַריין, און ער דרעהט זיך אויס און דערזעהט, ווי אַ גרויסער גאָלדענער פיש וואַרפט זיך, שפּיע־לענדיג, איבער'ן ים און שפּריצט מיט'ן ווידעל איבער'ן וואַסער.

עה! דעם פיש מוז ער האַפען, דעם פיש האָט איהם גאָט בעשערט, גאָט, וואָס האָט זיין עגמת־נפש געזעהן, זיין בענקען, מקיים צו זיין די מצוה. — און ער דרעהט צוריק אויס, און יאָגט נאָך דעם פיש...

און דער ים איז שוין צעוויעגט, הוואַליעס הייבען זיך העכער און העכער... אַ האַלבע זון איז שוין מיט אַ וואָלקען בעדעקט, בונטען ווייסע שטראַהלען רייסען זיך קווער אַהער פון אונטער'ן וואָלקען, און דער פיש שווימט איבער די פלייצעס פון די הוואַליעס, און סאַטיע'ס שיפעל נאָך, נאָך... און פערשוואונדען ווערט פּלוצלונג דער פיש, צווישען איהם און סאַטיע'ס שיפעל הייבט זיך אויף אַ וואַל, אויפגעבלאָזען, אויפגעיאָגט פון ווינד...

— עס נאַרט מיך, עס בלענדט מיר די אויגען! — טראַכט סאַטיע און וויל ווייטער אויסדרעהען דאָס שיפעל און שווימען צוריק. אין דער זעלבער רגע לעגט זיך אָבער די הוואַליע, ווי זי וואָלט מיטאַמאָל איינ־געזונקען געוואָרען; כמעט צום שיפעל צו שווימט צו דער פיש און קוקט אויף איהם מיט גרויסע אויגען, גלייך ער בעט זיך: נעהם מיך, נעהם מיך... זיי מקיים מיט מיר די מצוה, זיי מיך מזכה מיט איהר...

דרעהט סאַטיע צוריק אויס, — פערלוירען ווערט דער פיש! אַ נייע הוואַליע שווימט אויף צווישען איהם און דעם שיפעל, און עס הייבט זיך ווידער אָן דער „רגזון" פון ים! נישט קיין ליעבליך ליעדעל זינגט ער, דער ים, ער כעס'ט זיך: אַ העזה, אַצונד אויף איהם צו שווימען! אויף זיינע הוואַליעס צו טרעטען! און גלייך זי וואָלט זיך פאַר'ן ים דערשראָ־קען, בעהאַלט זיך אונטער'ן וואָלקען די זון... אויף דעם, זעהט אויס, האָט נאָר געוואַרט דער ווינד — ער איז בעפרייט געוואָרען, און צע־יאָגט זיך מיט אַיין אויסגעלאַסענעם צאָרן, און ער שמייסט, און פאַטשט ווי מיט ריטער, און רייצט נאָך מעהר אויף דעם ים, און דער ים ברויזט און קנאַקט, גלייך טויזענדער באַסען שפּיעלען אין זיינע געדערם, קעסעל־

פּיקען — אין זיינע חוואַליעס...

— אַהיים, אַהיים! — קלאַפּט ביי סאַטיע'ן דאָס האַרץ, און ער געדענקט צוזאַמען די נעצען אין שיפעל אַריין, און האַפּט שטאַרקער אָן דעם רודער, און אַרבייט מיט אַלע קרעפטען. די אָדערן אין דער האַנד ווילען פּלאַצען. ווי אַ הוילע נוס וואַרפט זיך דאָס שיפעל אויף און אָב איבער די חוואַליעס, פערשוואַרצט איז דער הימעל, ברוין=צאָרניג דער צו-בראָכענער ים — און ער אַרבייט אַלץ — אַהיים, אַהיים...

פּלוצלונג דערזעהט ער, עפּעס שווימט צו איהם צו פון דער זייט — אַ מענשליכער קערפער שווימט, אַ דערטרונקענער — אַ פרוי איז עס — פאַר איהר שווימען די האָר, שוואַרצע האָר — זיין ווייב האָט אַזוינע האָר... פון אונטער די האָר בעווייזען זיך ווייסע הענד — זיין ווייב האָט אַזוינע הענד... און אַ קול רופט: ראַטעווע! — זיין ווייב'ס קול... די מוטער פון זיינע קינדער... זי האָט איהם געמוזט נאָכשווימען אויפ'ן צווייטען שיפעל. זי טרינקט, זי רופט נאָך זיין הילף...

און ער דרעהט דאָס שיפעל אוים רעכטס און וויל צו צום קערפער, — דער ים לאָזט נישט! חוואַליעס הייבען זיך אין דער מיט, דער שטורם רייסט און וואָיעט — נאָר אין דעם שטורם הערט ער איהר קול: העלף! העלף! סאַטיע, העלף!...

און ער שטרענגט אָן די לעצטע קרעפטען צוצושווימען, און אָט איז ער שוין נישט ווייט פון ווייסען פלעק; די האָר זעהט ער שוין נישט, נאָר דאָס שווימענדיגע, זינקענדיגע קלייד... מיט'ן רודער צו דערלאַנגען... נאָר אין דער מיט, צווישען איהם און זיין ווייב, הייבט זיך אויף אַ וואַל, שטויסט זי אָב אין איין זייט, דאָס שיפעל — אין דער צווייטער — — —

— אַ פערבלענדעניש! — טראַכט ער, זיך דערמאַנענדיג, אַז דאָס זעלבע האָט ער געזעהן מיט'ן גאָלדענעם פיש; און נישט ווילענדיג וואַרפט ער איין אויג צום ברעג, זעהט ער, ווי עס לייכט זיך שוין אין די פישער-הייזלעך די פענסטער!

— יום=כפור! — דערמאַנט ער זיך, און לאָזט פּלוצלונג אַרויס דעם רודער פון דער האַנד.

— טהו מיט מיר, — שרייט ער צום הימעל אַרויף, — וואָס דו ווילסט, יום=כפור רודער איך נישט!...

און דער ווינד רייסט, אין כף=הקלע וואַרפען די חוואַליעס דאָס שי-

פעל; און סאַטיע, ווי ער האָט אַרויסגעלאָזט דעם רודער פון דער האַנד, אַזוי זיצט ער רוהיג, און קוקט מיט אָפענע אויגען אַמאָל צום פערשלאָסענעם הימעל אַרויף, אַמאָל צום קאָכענדיג-שוימענדיגען ים אַראָב.

— טהו מיט מיר, גאָט, וואָס דו ווילסט! זאָל דיין רצון געשעהען...

פלוצים דערמאָנט ער זיך אַ ניגון פון כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל, און ער הייבט אָן נאָכצוזינגען דעם ניגון. די דאָזיגע שטומע נשמה האָט נאָר דאָס איינציגע לשון צו רעדען מיט גאָט — און ער זינגט. דער הימעל ווערט שוואַרצער און שוואַרצער, די וואַליעס הייבען זיך העכער און העכער, שאַרפער נאָך בלאָזט דער ווינד... דאָס שיפעל וואַרפט זיך באַרג-אַרויף, באַרג-אַראָב, איין וואַליע וואַרפט עס צו דער צווייטער... איינע רייסט איהם אַרויס און שלײַדערט איהם אַוועק דעם רודער, אַ צווייטע קומט אָן פון הינטען און יאָגט זיך נאָכ'ן שיפעל מיט איין אָפען מויל... דער ווינד רייסט ווי טויזענדער וועלף — און אין דעם גערודער אַריין זינגט סאַטיע דעם ניגון פון „מי ינוח ומי ינוע”... ווי דער כאָר, אונטערגעהאַלטען פון אָרגעל...

די וואַליע שלאָגט אין שיפעל אַריין. סאַטיע וויל שטאַרבען זינגענדיג, נאָר דאָס שיפעל קעהרט זיך איבער... אָבער סאַטיע'ן איז נאָך דער טויט נישט בעשערט...

צוויי ווייסע געשטאַלטען, ווי פון נעבעל געוועבטע, געהען, האַלטענדיג זיך ביי די הענד, באַרוועס, מיט צופלאָסענע האָר און לייכטענדיגע אויגען, איבער'ן ים, און ווי סאַטיע דרעהט זיך איבער מיט'ן שיפעל, קומען זיי צו, הייבען איהם אויף, נעהמען איהם צווישען זיך, און געהען מיט איהם אונטער די אָרעם, און טרעטען מיט איהם איבער די וואַליעס, ווי איבער בייטען און בערגלעך, און פיהרען איהם אַזוי געאָרעמט צווישען ווינד און געטומעל. ער קוקט און וויל רעדען, עפּעס פרעגען וויל ער — נאָר די זאָגען איהם:

— זינג בעסער, סאַטיע, זינג! דיין געזאַנג וועט גובר זיין דעם צאָרן פון ים...

———

זיי געהען מיט איהם, און סאַטיע הערט, ווי דאָס שיפעל זיינס געהט איהם נאָך... ער דרעהט זיך אום — דאָס שיפעל מיט דער נעץ, און אין דער נעץ איז פערוויקעלט דער גאָלדענער פיש...

און אַז זיי האָבען איהם צוגעפירט צום ברעג און געלאָזט איהם אַהיים, האָט ער געטראָפען ביי זיך דעם שוחט מיט דער שוחט'קע...

אין שטאָדט איז אַ שרפה געווען, זענען זיי געקומען צו איהם צו גאַסט...

האָט מען געקוילעט דעם פיש, און — מנהג איז געבליבען מנהג...

דער קונצען מאכער.

דער קונצען-מאַכער:

אין אַ וואָהלינער שטעדטיל אַריין איז אַמאָל געקומען אַ קונצען-מאַכער.

און האָטש עס איז געווען אין דער פערדאגה'דיגער פאַר-פסח-צייט, ווען אַ יוד האָט מעהר זאָרג, ווי האָר אויפ'ן קאָפּ, האָט דאָך זיין אָנקומען אַ גרויסען רושם געמאַכט: אַ רעטעניש פון אַ מענש! קרוע-בלוא, מיט אַ צילינדער, אַפילו אַ צעקנייטשטען, אויפ'ן קאָפּ, אַ יודיש פּנים — דער צלם-אלקים פליהט איהם איבער דער נאָז, און — אַ געגאָלטע באָרד! און קיין פאַספּאָרט האָט ער נישט געהאַט, און עסען האָט'ן קיינער נישט געזעהן, נישט קיין כּשר'ס, נישט קיין טרפה'ס. געה חיים, וואָס ער איז! מען פרעגט'ן: פון וואַנען? זאָגט ער: „פון פּאַריז"; וואוהין? — „קיין לאָנדאָן!" ווי קומט איהר אַהער? זאָגט ער: „פערבלאָנדזעט!" אַ פּנים, צו-פוס געגאַנגען! און ווייזט זיך ביי קיין מנין נישט, אפילו שבת-הגדול נישט! און שטעהט מען צו איהם צו, מאַכט מען אַרום איהם אַ רעדעל, ווערט ער פלוצים נעלם, גלייך די ערד וואָלט'ן איינגעשלונגען, און שווימט אַרויס אויף יענער זייט מאַרק.

דערוויל האָט ער זיך געדונגען אַ סאַליע און אָנגעהויבען צו מאַכען קונצען.

אָבער קונצען! בפני קהל ועדה האָט ער געשלונגען ברענענדיגע קוילען, ווי פערפיל; און פון מויל אַרויסגעצויגען האָט ער אלערליי בענדער, רויטע, גרינע, וואָס פאַר אַ קאָליער מען האָט נאָר געוואָלט, און לאַנגע — ווי'ס גלות. פון אַ האָליווע פון שטיוועל וואַרפט ער אַרויס זעכּצעהן פּאָר אינדיקעס, אָבער אינדיקעס — ווי בערען, און לעבעדיגע, און זיי צולויפען זיך איבער דער סצענע; דערנאָך הייבט ער אויף אַ פוס

און קראַצט אָב פון דער פאָדעשווע גאָלדענע רענדלעך, אַ גאַנצע שיסעל גאָלדענע רענדלעך! פאַטשט מען „בראַוואָ“, גיט ער אַ פייף, לויפען זיך אין דער לופטען צוזאַמען הלות און קיליטשען, ווי די פייגעל, און הייבען אָן טאַנצען אַ ראָד צי אַ ברוגז-טאַנץ אונטער דער סטעליע. און גיט ער דעם צווייטען פייף, ווערט דאָס אַלץ כהרף עין פערשוואונדען, כלא היה! אויס קיליטשען, אויס בענדער, אויס אינדיקעס — גאָר נישט!

מילא, הייסט מען דאָך, אַז „יענער צד“ קאָן אויך עפּעס בעווייזען! די חרטומים פון מצרים האָבען מן הסתם גרעסערע קונצען בעוויזען! איז אָבער די שאלה: פאַרוואָס איז ער אַליין אַזאַ גרויסער קבצן? אַ מענש שאַרט רענדלעך פון פאָדעשווע, און האָט נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען פאַר דער אכסניה. מיט אַ פייף באַקט ער אָן מעהר קיליטשען און הלות, ווי דער גרעסטער בעקער, אינדיקעס ציהט ער אַרויס פון האָליוועס, און אַ פּנים האָט ער — איין אויסגעצויגענס, אַז שענערע ליגט מען אין דער ערד אַריין, און דער הונגער ברענט איהם אין די אויגען ווי אַ פלאַקער! ווערטעלט מען זיך: די פינפטע קשיא צו „מה נשתנה!“...

נאָר איידער עס קומט צו „מה נשתנה“, ווילען מיר איבערלאָזען דעם קונצען-מאַכער, און איבערגעהן צו חיים-יונה'ן און זיין ווייב רבקה-ביילע. חיים-יונה איז אַמאָל אַ וואַלד-סוחר געווען, האָט ער איינמאָל געקויפט אַ וואַלד אין „גליכען געלד“, האָט מען דעם וואַלד פערמאַכט, איז ער אַרויס „אין איין העמד“. איז ער געוואָרען „וואַלד-שרייבער“, האָט ער די שטעל פערלוירען; זיצט ער שוין אַ שענע פּאָר חדשים אָהן פּרנסה. אַ ווינטער האָט מען איבערגעלעבט — אויף שונאי-ציון געזאָגט; נאָך ווינטער געהט אָבער פּסח! און פערזעצט איז שוין פון הענגעלייכטער ביז'ן לעצטען קישען. זאָגט רבקה-ביילע: געה אַריבער צו קהל און נעהם מעות-חטין. זאָגט חיים-יונה, אַז ער האָט בטחון, אַז גאָט וועט העלפען, און דאָס פּנים פערשוואַרצען וועט ער זיך נישט. געהט רבקה-ביילע און זוכט נאָך אַמאָל אין אַלע ווינקעלעך, און געפינט איין אַלטען אָבגעריבענעם זילבערנעם לעפעל — ממש אַ נס מן השמים, יאָהרען זייט דער לעפעל איז פערלוירען געוואָרען! געהט חיים-יונה, נעהמט דעם לעפעל, פערקויפט'ן, און טראָגט אַריין די פּאָר גראָשען אויף מעות-חטין פאַר אָרימע לייט. אָרימע לייט! זאָגט ער, זענען בילכער. די צייט דערווייל רוקט זיך. שוין אינגאַנצען נישט מעהר ווי אַ פּאָר וואָכען

צו פסח, — ער האָט בטחון! גאָט, זאָגט ער, פערלאָזט נישט! מילא, רבקה-ביילע שווייגט; איין אשה מוז פאָלגען א מאַן. עס גערט אָבער אַוועק נאָך א טאָג, נאָך א טאָג, רבקה-ביילע ווייסט נישט פון קיין שלאָף, גראָבט דאָס פּנים אין שעניק אַריין און וויינט שטילערהייד, חיים-יונה זאָל נישט הערען, און אויף פסח איז קיין צייכען נישט דאָ. און טעג האָט זי ערגערע ווי נעכט,— בײנאַכט וויינט זיך א מענש האָטש אָב דאָס האַרץ, בײטאָג אָבער מוז מען קנייפּען די באַקען, די פאַרב זאָל שטעהן; שכנות קוקען אידהר נאָך און גאַפען, און קוקען זיך די אויגען אויס, און שטעכען זי מיט רחמנות-בליקען, ווי מיט נאָדלען... אַנדערע פרעגען: וועו באַקט איהר מצות? ווי האַלט איהר מיט בוראַקעס? די נעהגטערע זאָגען:

— סטייטש, וואָס טהוט זיך מיט אייך, רבקה-ביילע? פעהלט אייך, וועלען מיר אייך באָרגען, וכדומה...

חיים-יונה וויל אָבער נישט קיין „מתנת בשר ודם", און רבקה-ביילע וועט קענען אידהר מאַן נישט געהן — זוכט זי זיך אויס תרוצים פון אונטער דער ערד, און דאָס פּנים פלאַמט און פלאַמט...

זעהען די שכנים, אַז עס איז נישט, ווי עס דאַרף צו זיין, געהמען זיי און לויפען צום רב — סטייטש? דער רב, געביך, הערט אויס, קרעכצט אָב און פערקלערט זיך, און סוף כל סוף ענטפערט ער, אַז חיים-יונה איז א בן-תורה און אַ ירא-שמים, און אויב ער האָט בטחון, האָט ער!...

רבקה-ביילע איז אפילו אָהן בענש-ליכט געבליבען...

און — שוין פסח!

חיים-יונה געהט פון בית-המדרש אַהיים, זעהט ער, אַז אַלע פענסטער אין מאַרק שיינען אַרויס מיט שמחת-יום-טוב, און נאָר זיין דירה שטעהט, ווי איין אָבל צווישען מחותנים, ווי א בלינדע צווישען זעהענדיגע. ער פאַלט אָבער ביי זיך נישט אָב: „אַז גאָט וועט וועלען, וועט נאָך זיין פסח!" — טראַכט ער. ער געהט אַריין און זאָגט פרעהליך: „גוט יום-טוב", און איז נאָך אַמאָל מטעים: „גוט יום-טוב דיר, רבקה-ביילע!" און רבקה-ביילע'ס קול ענטפערט איהם, אַנגעזאַפּט מיט טרעהרען, פון א פינסטערע ווינקעל אַרויס: „גוט יום-טוב, גוט יאָהר!" און אידרע אויגען ברענען אַרויס פון פינסטערן ווינקעלע, ווי צוויי ברענענדיגע קוילען. געהט ער צו איהר צו און זאָגט איהר: „רבקה-ביילע, —

זאָגט ער, — היינט איז יום-טוב, יציאת מצרים, פערשטעהסט? טרויערן טאָר מען נישט! און וואָס איז דאָ צו טרויערן? אויב דער רבונו של עולם האָט נישט געוואָלט, מיר זאָלען האָבען אונזער פסח, מוז מען אָננעהמען פאַר ליעב און זיין ביי'ן אַ פרעמדען סדר. וועלען מיר געהן ערגעץ-אַנדערש צום סדר! מען וועט אונז אַריינלאָזען אומעטום... טהיר און טויער שטעהען אָפען... יודען זאָגען: „כל דכפין ייתי וייכול", דאָס איז טייטש: ווער עס איז הונגעריג, זאָל אַריינקומען עסען. קום, נעהם אויף דיר די שאַל, וועלען מיר געהן צום ערשטען בעסטען יוד'... —

און רבקה-ביילע, וואָס טהוט שטענדיג דעם רצון פון איהר מאַן, האַלט-אַיין מיט אַלע כחות דאָס געוויין, וואָס רייסט זיך איהר צום האַלז, נעהמט אויף זיך אַ צעריסענע שאַל און וויל שוין געהן, — אין דער זעלבער רגע עפענט זיך אָבער די טהיר, און עמיץ קומט אַריין און זאָגט:

— גוט יום-טוב!

ענטפערן זיי: גוט יאָהר, נישט זעהענדיג, ווער עס איז צו זיי אַריינגעקומען.

זאָגט דער, וואָס איז אַריינגעקומען: איך וויל זיין אייער גאַסט צום סדר!

ענטפערט חיים-יונה: מיר האָבען אַליין קיין סדר נישט...

ענטפערט יענער, אַז ער האָט מיטגעבראַכט דעם סדר מיט זיך!

— אין דער פינסטער? — האַלט זיך שוין רבקה-ביילע נישט איין און שלאָכצט.

— חלילה! — ענטפערט דער אורח — עס וועט זיין ליכט. און ער גיט אַ מאַך: האָקוס-פּאָקוס! און עס בעווייזען זיך צוויי פּאָר זילבערנע לייכטער מיט אָנגעצונדענע סטעאַרין-ליכט, אין מיטען שטוב, אין דער לופט! עס ווערט ליכטיג. חיים-יונה און רבקה-ביילע דערזעהען, אַז דאָס איז דער קונצען-מאַכער, און זיי גאַפען און קאָנען פאַר וואונדער און שרעק קיין איינציג וואָרט פון מויל נישט אַרויסברענגען. זיי האַפען זיך איינס דאָס צווייטע אָן ביי די הענד און שטעהען מיט אויפגעריסענע אויגען און אָפענע מיילער. דער קונצען-מאַכער ווענדט זיך דערווייל צום טיש, וואָס איז געשטאַנען פערשעמט אין אַ ווינקעלע, און זאָגט צו איהם „נו, בהוריל, בעדעק דיך און קום אַהער!" און אַזוי ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, פאַלט פון סטעליע אויפ'ן טיש אַראָב אַ שניי-ווייס טישטוך;

בּעדעקט איהם, און דער בּעדעקטער טיש הייבּט זיך אָן ריהרען, און געהט און קומט אין מיטען שטוּב אַריין, און פערהאַלט זיך פּונקט אונ־טער די ליכט, און די זילבּערנע לייכטער לאָזען זיך גידריגער אַראָבּ און שטעלען זיך אַגידער אויפ׳ן טיש. „אַצוּנד — זאָגט דער קונצען־מאַ־כער — פּעדהלען גאָר הס׳בּעטען, — זאָלען זיין הס׳בּעטען!“ געהען דריי בּענקלעך, פון דריי עקען פון שטוּבּ, און געהען צו צו׳ם טיש און שטע־לען זיך אויף זייגע דריי זייטען. הייסט ער, דער קונצענ־מאַכער, זיי זאָלען בּרייטער ווערען, ציהען זיי זיך אויס אין דער בּרייט, און עס ווער׳ט פון זיי פּאַטער־שטוּהלען. רופט ער אויס: „ווייכער!“ — בּעדעקען זיי זיך מיט רויטען סאַמעט, און תּוך כּדי דבּור פאַלען אויף זיי פון סטעליע אַראָבּ ווייסע, שניי־ווייסע קישען, און לעגען זיך, אויפ׳ן קונצען־מאַכער׳ס געבּאָט, אויף די פּאַטער־שטוּהלען און — עס ווערען הס׳בּעטען! אויף זיין געבּאָט בּעווייזט זיך אויך אַ קערה מיט מינים און שטעלט זיך אויפ׳ן טיש, עס בּעווייזען זיך אויך רויטע כּוסות מיט פלעשער ווייז, און מצות, און אַלץ, וואָס מען דאַרף צו אַ כּשר׳ן און פרעהליכען סדר, אפילו „הגדות“ מיט אַ גאָלדענעם שניט.

— און וואַסער צו וואַשען האָט איהר? — פרעגט דער קונצען־מאַכער — איך קאָן בּרענגען וואַסער אויך!

דעמאָלט האָבּען זיי זיך ערשט אויפגעהאַפּט פון גאַפען. און רבקה־בּיילע פרעגט חיים־יונה׳ן אויפ׳ן אויער: מעג מען? וואָס? און חיים־יונה ווייסט איהר נישט, וואָס צו ענטפערן. ראָטה זי איהם: געה, מיין מאַן, און פרעג דעם רב. ענטפערט ער, אַז ער קאָן זי מיט׳ן קונצען־מאַכער אַליין נישט איבּערלאָזען. וויל ער, זי זאָל געהן. זאָגט זי, אַז אַ נאַ־רישער ווייבּ וועט דער רב נישט גלייבּען, ער וועט מיינען, אַז זי איז פון זינען אַראָבּ. געהען זיי בּיידע צום רב און לאָזען איבּער דעם קונצען־מאַכער מיט׳ן סדר.

האָט דער רב געזאָגט, אַז דאָס, וואָס ווערט געמאַכט מיט כּשוף, האָט קיין ממשות נישט, ווארום כּשוף איז נאָר אַ פערבּלענדעניש פאַר די אויגען. הייסט ער זיי אַהיים געהן, און אויבּ די מצה וועט זיך לאָזען אָבּברעכען, דער וויין — גיסען אין די כּוסות אַריין, און די קי־שען פון הס׳בּעט — אָנטאַפּען, וכדומה, איז גוט... איז עס מן השמים, מעגען זיי געניסען.

אַזוי האָט דער רב גע׳פּסק׳ענט. געהען זיי מיט האַרץ־קלאַפּעניש

אַהיים. קומען זיי אַריין, איז דער קונצען־מאַכער שוין נישט דאָ, און דער „סדר" שטעהט, ווי ער איז געשטאַנען. די קישען לאָזען זיך אָנ־ריהרען, דער וויין גיסט זיך, די מצות ברעכען זיך... האָבען זיי ערשט פערשטאַנען, אַז דאָס איז געווען אליהו הנביא, און האָבען געהאַט אַ פרעהליכען יום־טוב!

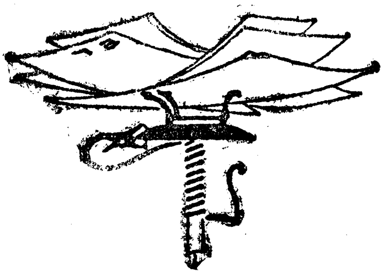

ס'איז גוט.

ס'אי' גוט.

— איהר פרעגט, אין וואָס פאַר אַ זכות איך בין אַ יוד געבליבען?

גאָר אין מ־יין זכות, נישט אין זכות פון מיינע אָבות. איך בין אַ זעקס־יעהריג לערנ־יונגעל געווען; מיין טאַטע — אַ ישוב'ניק אונטער ווילנא. אַזוי — אַ בעל־הבית'ישער מענש.

אַז איך בין אַ יוד געבליבען — האָב איך עס דעם שפּאָלער זיידען צו פערדאַנקען.

ווי איך קום צום שפּאָלער זיידען? — פרעגט איהר.

דער שפּאָלער זיידע איז נאָך דעמאָלט קיין שפּאָלער זיידע נישט געווען. אַ יונגער מאַן איז ער געווען, געליטען האָט ער דעמאָלט גלות. אַרומגעגאַנגען איז ער אַ צייט מיט די קבצנים פון קהלה צו קהלה, פון אורחים־הויז צו אורחים־הויז — אַ קבצן, ווי אַלע קבצנים. קרוע־בלוא ווי אַלע. וואָס אינעווייניג, אין האַרץ, האָט געשטעקט — געה וויים!

און נאָכ'ן אָבליידען גלות, איז נאָך אויך די צייט נישט געקומען נתגלה צו ווערען. שטעלט ער זיך פאַר'ן בית־דין־צדק אין ווילנא, נעהמט אַרויס אַ היתר־שחיטה און ווערט שוחט אויפ'ן דאָרף. ער געהט שוין נישט אַרום אויף דער וועלט, און האַלט זיך אין דער ווילנער סביבה. מתנגדים האָבען אָבער אַ הויש־הריח, האָבען זיי עפּעס דערפיהלט. הייבען זיי איהם אָן צו רודפ'ן, בלבולים צו מאַכען. מסר'ט מען איהם פאַר'ן בית־דין־צדק, וויים איך? — אַז ער איז עובר אויף כל התורה כולה! וואָס מתנגדים קאָנען!

ווי געזאָגט, בין איך דעמאָלט אַלט געווען אַ יאָהר זעקס. ער פּלעגט צו אונז אַריינצוקומען שעכטען אַ דקה, אָדער אַזוי איבערנעכטיגען, און איך האָב איהם זעהר ליעב געהאַט. ווען דען האָב איך געזאָלט, אַ הויז טאַטע-מאַמע, ליעב האָבען? אַ מלמד האָב איך געהאַט אַ קפּדן, ממש אַ הורג נפשות; און דאָס אָבער איז געווען אַ גוטע, האַרציגע נשמה, מיט'ן קוק האָט ער מהיה נפשות געווען! די בלבולים האָבען זייערס געטהון — מען האָט'ן מעביר געווען פון שחיטה. מיין מלמד האָט געמוזט דעריגען אַ הלק האָבען, וואָרום ער האָט באַלד אַ ידיעה בעקומען דערפון, און ווי דער שוחט איז געקומען, האָט ער אַ געשריי געטהון: „עוכר ישראל! משומד!" און אָנגעהאַפּט איהם ביי'ם פּאָדקאָלנער און אַרויסגעוואָרפען פון שטוב. עס האָט מיר אַ שניט געטהון ביי'ם האַרץ, ווי אַ מעסער. פאַר'ן מלמד האָב איך אָבער געציטערט אימת-מות, און ערשט שפּעטער, אַז ער האָט זיך פערקוקט, האָב איך מיך אַרויסגעהאַפּט פון שטוב און אָנגעהויבען נאָכלויפען דעם שוחט איבער'ן טראַקט, וואָס האָט זיך, נישט ווייט פון שטוב, אַריינגעלאָזט אין אַ וואַלד, וואָס האָט זיך שוין געצויגען ביז ווילנא. וואָס איך האָב געוואָלט דערמיט פועל-יוצא זיין, ווייס איך נישט, נאָר עס האָט מיך עפּעס געטריבען צום אָרימען שוחט'ל. איך האָב מיך געוואָלט מיט איהם האָטש געזעגענען, האָטש נאָך איינמאָל אַריינקוקען איהם אין די גוט-האַרציגע אויגען אַריין...

אָבער איך לויף און לויף, און האַק מיר אָב די פיס אָן די שטיינער פון וועג, און זעה קיינעם נישט פאַר די אויגען. נעהם איך מיך רעכטס, אַראָב אין וואַלד אַריין, און קלער, מיך אַביסעל אָבצורוהען אויף דער ווייכער וואַלד-ערד. איך וויל מיך שוין זעצען, הער איך אַ קול, דאַכט זיך, זיין קול, פון מיטען וואַלד אַרויס, — אַ האַלב-זינגענדיג קול. געה איך שטילערהייד נאָך דעם קול. דערזעה איך איהם פון וויטען, ווי ער שטעהט און שאָקעלט זיך אונטער אַ בוים. איך הער מיך צו — ער זאָגט שיר-השירים! איך קוק מיך בעסער צו, זעה איך, אַז דער בוים, אונטער וועלכען ער זאָגט שיר-השירים, איז אַנדערש ווי אַלע ביימער. אַלע ביימער שטעהען נאָך נאַקעט און בלויס, און דער גרינט זיך, און בליהט, און שיינט ווי די זון, און שטעקט אוים די בליהענדע צווייגען איבער'ן שוחט'ס קאָפּ, ווי אַ סכך. און מחנות פייגעל טאַנצען אַרום צווישען די צווייגען, און זינגען-מיט „שיר-השירים"! איך ווער נבהל ונשתומם, און שטעה מיט אויפגעריסענע מויל און אויגען, און שטעה!

ענדיגט ער זיין שיר-השירים, ווערט אויסגעלאָשען דער בוים, ווע-רען נעלם די פייגעלעך, און ער דרעהט זיך אום צו מיר און זאָגט מיר מיט ליעבשאַפט:

— הער, יודעלע („יודעל'' הייס איך), איך האָב צו דיר אַ בקשה.

— אַדרבה,— ענטפער איך מיט פרייד, און טראַכט מיר, ער וועט אודאי ווילען, איך זאָל איהם אַרויסברענגען עסען, און בין שוין בדעה צו לויפען און בדיל-הדל שטעלען דער מאַמע'ס שבת. ער זאָגט אָבער:

— הער, וואָס דו האָסט געזעהן, זאָל בלייבען ביי דיר!

די שמחה ווערט ביי מיר אויסגעלאָשען, און איך זאָג-צו ערנסט און געטריי, אַז איך וועל שווייגען.

— הער נאָך עפּעס, יודעלע. דו וועסט געהן — זאָגט ער — אין אַ הייטען, זעהר אַ ווייטען וועג און אַ לאַנגען וועג.

וואונדער איך מיך: ווי קום איך צו'ן אַ ווייטען, לאַנגען וועג? און ער זאָגט ווייטער:

— דיין רבי'נס תורה וועט מען דיר אַרויסשלאָגען פון קאָפּ, וועסט מאַטע-מאַמע פערגעסען, — זעה אָבער, בלייב ביי דיין נאָמען! דו הייסט „יודעלע'', בלייב אַ יוד!

דערשרעק איך מיך, נאָר פון האַרץ שרייט פון מיר אַרוים:

— זיכער! כ'זאָל אַזוי לעבען!

און מיר ליעגט נאָך מיינס אין זינען!

— אָבער, — זאָג איך, — עסען ווילט איהר?

נאָר איידער איך האָב עס אַרויסגעזאָגט, איז ער מיר נעלם גע-וואָרען...

און אויף דער צווייטער וואָך איז מען אונז בעפאַלען, און מען האָט מיך אַוועקגעפיהרט, אַלס קאַנטאָניסט...

און עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און איך האָב טאַקי אַלץ פער-געסען... מען האָט מיר אַלץ פון קאָפּ אַרויסגעשלאָגען.

אין טיעף רוסלאַנד האָב איך געדיענט, צווישען שנייען און מורא'-דיגע פרעסט, קיין יוד פאַר די אויגען נישט געזעהן... אפשר האָבען דאָרט בעהאַלטענע יודען געוואָהנט, נאָר איך האָב פון זיי נישט גע-וואוסט. פון שבת און יום-טוב נישט געוואוסט, פון קיין תענית נישט. איך האָב אַלץ פערגעסען...

נאָר דאָס רענדעל אויסגעטווישט האָב איך נישט!

וואָס מעהר איך האָב פערגעסען, מעהר יצר-הרע האָב איך גע-האַט פטור צו ווערען די פיין, די יסורים — איין עק! אָבער ווען עס איז מיר געקומען דער שלעכטער געדאַנק אויפ'ן קאָפּ, האָט ער זיך בּע-וויזען בעשיינפּערליך, און איך האָב בּעשיינפּערליך געהערט זיין קול: „בלייב בּיי דיין נאָמען, זיי אַ יוד!"

און אַז עס איז קיין ווינטער הלום נישט געווען, האָב איך גע-וואוסט אויף זיכער... איך האָב'ן וואָס אַמאָל עלטער און עלטער געזעהן... די בּאָרד און פּאות — וואָס אַמאָל ווייסער, דאָס פּנים — בלאַסער... נאָר די אויגען זענען געבליבען די אייגענע, די זעלבּע גוט-האַרציגע אויגען, און דאָס קול דאָס אייגענע, גלייך אַ פיעדעלע שפּיעלט...

איינמאָל האָט מען מיך געשמיסען, איז ער געשטאַנען נעבען מיר און האָט מיר געווישט דעם קאַלטען שווייס פון שטערן, און איבער'ן פּנים געגלעט, און שטילערהייד געזאָגט: „שריי נישט, כדאי צו ליידען, בלייב אַ יוד!" און איך האָב אויסגעהאַלטען אָהן אַ געשריי, אָהן אַ זיפץ, גלייך מען שלאָגט נישט מיך...

איינמאָל, שוין דאָס לעצטע יאָהר, האָב איך געדאַרפט אַרויסגעהן אַלס טשאַסאָוואָי צום צעכהויז הינטער דער שטאָדט. עס איז געווען פאַרנאַכט, און עס האָט זיך געטראָגען אַ זאַווירוכע פון שניי. דער ווינד האָט אויפגעהויבען גאַנצע בּרילעס שניי און האָט זיי צעריבען אויף נאָד-לען, צעשטויבט אויף שטויב, און דער שנייאיגער שטויב מיט די שניי-איגע נאָדלען האָבען זיך אַרומגעיאָגט אין דער לופט, געפּאַטשט אין פּנים אַריין, געשטאָכען... קיין אויג אָפען צו האַלטען! קיין אָטהעם צו האַ-פּען! פּלוצלונג דערהער איך, מענשען געהען נישט ווייט פאַרביי, און עמיץ זאָגט אויף יודיש: היינט איז די ערשטע נאַכט סדר! צי איז'ס אַ בת-קול געווען, צי זענען ווירקליך מענשען פאַרבּייגעגאַנגען, — ווייס איך נישט עד היום... נאָר די ווערטער פאַלען מיר, ווי אַ בּליי אויפ'ן האַרץ. און קוים איך בּין צוגעקומען צום צעכהויז און האָב אָנגעהויבען אויף און אָב צו געהן, בעפאַלט מיך אַ מין בּענקעניש, אַ מין האַרץ-וועהטאָג, אַז עס איז גאָר נישט צו בּעשרייבען. עס ווילט זיך מיר דוקא „הגדה" זאָ-גען, און — איך זאָל עס געדענקען אַ וואָרט! איך פיהל, אַז ערגעץ טיעף, טיעף בּיי מיר אין האַרץ ליעגט די, די הגדה, כ'האָב זי אַמאָל

אויסענווענינ געקאָנט; איך פיהל, אַז ווען איך זאָל מיך נאָר אֵיין וואָרט, אֵיין-איינציג וואָרט דערמאַנען, וואָלט שוין די רעשט זיך אויך בעוויזען און אַרויסגעצויגען פון מיר, ווי אַ שנור פערשלאָפענע פייגעל פון אונטערן שניי. איך קאָן מיך אָבער דאָס ערשטע וואָרט בשום אופן נישט דערמאַנען! „רבונו-של-עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט האַרץ: — אֵיין וואָרט, האָטש אֵ י י ן וואָרט!“ און אויסגעשריגען, אַ פנים, האָב איך אין אַ גוטער שעה. איך האָב מיך דערמאָנט: „עבדים היינו“, — גלייך מען האָט עס מיר פון הימעל אַראָבגעוואָרפען. ווער איך פול און פול מיט פרייד; איך פיהל, אַז איך בין איבערגעפילט מיט פרייד, אַז זי גיסט זיך פון מיר אַרויס, די פרייד, אַז זי שטראַהלט מיר אַרויס פון דער נשמה, און איך געה אויף און אָב מיט דער ביקס אויף די אַקסעל, און זאָג, און זינג אַרויס דער ווייס-פערשנייטער, פער'הלומ'טער וועלט די הגדה... און זי האָט זיך פון מיר אַרויסגעצויגען, די הגדה, געצויגען און געצויגען, ווי אַ גאָלדענע שנור, ווי אַ שנור פון פערל — אַה! דאָס קאָנט איהר גאָר נישט פערשטעהן, דאָס קאָנט איהר גאָר נישט משיג זיין... מען דאַרף אייך פריהער אַהין שיקען!

און דער ווינד האָט זיך דערווייל געלעגט, די זאַווירוכע האָט אויפגעהערט, און עס בעווייזט זיך אַ קלאָרער, פינקעלדיגער הימעל, אַ ווייסע, מיט בריליאַנטען אויסגעשטראַהלטע וועלט... שטיל איז אַרום און אַרום, און ווייס, אָהן אַ שיעור ווייס און אָהן אַ שיעור ווייס... אַ שטילע, רוהיגע, דיסע, ווייטע ווייסקייט...

און איבער דער שטילער, ווייטער ווייסקייט בעווייזט זיך פלוצלונג נאָך עפּעס ווייסערס, נאָך עפּעס העלערס, שטראַהלענדיגערס... און עס געהט, און עס קומט פון ווייטען... אין קיטעל און טלית געקליידט... דער טלית אויף די אַקסעל, איבערן טלית, פון פּאָרענט, אַ ציטערדיגע, ווייסע, זילבערנע באָרד, העכער — צוויי שטראַהלענדיגע אויגען, איבער די אַ ברענענדיגע קרוין — אַ קאַפּעל מיט זילבערנע און גאָלדענע שפּאַניעס, און עס קומט צו נעהנטער און נעהנטער... און עס געהט פאַר מיר פאַרביי, און אַז עס גלייכט זיך אויס מיט מיר, זאָגט עס:

— ס'איז גוט!

ווי אַ פידעלע האָט עס אויסגעשפּיעלט, און עס ווערט פערשוואונדען...

נאָר די אייגענע אויגען, דאָס אייגענע קול...

צוריק־צו־וועגס, בין איך געגאַנגען איבער שפּאַלע. געה איך אַריין
צום „אַלטען"...
איך האָב איהם דערקענט, ער האָט מיך דערקענט...

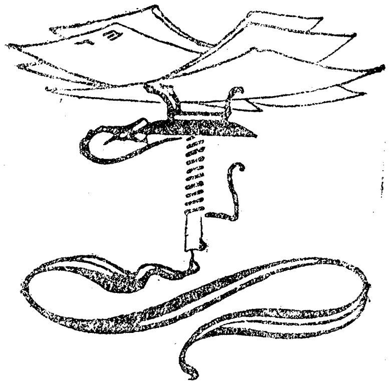

דער הינדטישער סדר.

דער הינטישער סדר.

צום בעל־שם פלעגט פאָהרען איין אויפגעקומענער עושר, אידן טאַקי נישט געווען אויסצוהאַלטען. איך וועל'ן אפילו אָנרופען ביי'ם נאָמען, און זאָל ער מיך קומען ווערגען! יאָקיל קאָנסקיוואָליער האָט ער געהייסען. דער בעל־שם אַליין איז דאָך געווען במבע אַ דימענט, פלעגט ער אויך, ביי זיין אַריינקומען, אַיינקנייטשען דעם שטערן. דער עולם איז פון דער הזיט געשפרונגען. ראשית, איז עס נישט געווען קיין ערנסטע זאַך. איין אויפגעקומענער עושר, מיט אַ קופה של שרצים, מן הסתם, אויף די פּליצעס. האָט ער זיך אַמאָל צוקריגט מיט קהל־און־רב ביין אַ קלפי וועגען כבוד, איז ער, זיי להכעיס, געלאָפען צום בעל־שם. אַ פּראָסטער בשר־ודם וואָלט אין אַזאַ מתנגדיש שטעדטיל נישט אונטערגעשטאַגען אַזוינס צו טהון, מען וואָלט'ן געדורס'ט, עוקר מן השורש געווען! האָט ער דאָך אָבער די קלינגערס, איז ער אַ גבר אַלים, טהוט ער להכעיס. שנית, איז עס געווען אַ גראָבע זאַך, אַ גשמיות, שואין לשער, און דערצו — אַ בעל־העזה מיט אַ בערידהמער צוזאַמען, ווי אַלע אויפגעקומענע עשירים. שטעלט מען זיך דאַווענען, רייסט ער זיך צום עמוד; עברי קאָן ער! וויל מען בענשען, האַפּט ער אויס די ברכה. אין מיטען, מען רעדט וועגען איין ענין, פאַלט ער אַריין: „האָב איך, רבותים, געקויפט אַ פערדעל!" און גיט אַ סמאָטשקע מיט די ליפּען, אַז עס הילכט. איינמאָל האָט ער מבלבל געווען דעם גאַנצען טיש וועגען אַ בייטש מיט אַ גאָלדענער סקופּקע, וואָס ער האָט בעקומען פון הראַביע פּאָטאָצקי'ס אַ לאָקיי!... צו די אַלע מעלות טובות איז ער נאָך געווען אַ קמצן שבקמצנים! אויף בערידהמעניש נעהמט ער אַלע ווילע אַרויס אַ גאָלדען

טאַביק־שקעטעלע, „ויאכלו“ — און מאַכט שמעקען! צו דער נאָז נעהמט ער נישט; הלילה, אַ שאָד דער טאַביק! און שטעקט עמיץ פון אַ זייט אַריין אַ פינגער, פערמאַכט ער דאָס שקעטעלע מיט אַ שטיק פרעמדען פינגער. עס איז גאָר נישט אויסצודערצעהלען פון זיין קמצנות...

איינמאָל קומט ער חול־המועד־פסח; בלייבט אויף שבת־חול־המועד, און זיצט ביים טיש. דער בעל־שם לאָזט איהם נישט מבייש זיין — זיצט ער. רעדט דער בעל־שם וועגען אַ הויך ענין, ווי אַזוי די תפלות קומען אַרויף צום כסא־הכבוד, און זאָגט, אַז נישט אַלע תפלות קומען אַרויף אין אֵיין צייט, אַז אַמאָל איז אַ בר־נש מתפלל שפּעטער, און זיין תפלה קומט אָן פריהער! עס ווענדט זיך דערינען, ווי ר״ין די תפלה איז: די תפלה, האָט ער פערטייטשט, איז אַ גוף מיט אַ נשמה. די ווערטער זענען דער גוף, די כונה — די נשמה. וואָס מעהר כונה, מעהר רוחניות, אַלץ געשווינדער קומט די תפלה אַרויף, אַלץ מעהר איז זי מתמר ועולה, ווי דער רויך פון מזבח... איז אָבער די תפלה מיט ווייניג כונה, קאָן זי נישט גלייך אַרויף, שלעפּט זי זיך אין דער לענג און אין דער ברייט אין רחבות, האַפּט זי אויף אַ ווינד אויפ׳ן וועג, צי אַ המאַרע, פערטראָגט זי אָן אַ זייט, און וואַרפט זי אין כף־הקלע... טיילמאָל גיסט זיך אַ תפלה, וואָס האָט זיך פערציעפּעט אין אַ וואָלקען, מיט׳ן רעגען אַראָב... אויף ימים ומדבריות... קומען קומט זי דאָך אַמאָל אַרויף: די אותיות־הקודש אַליין הייבען זיך אין דער הויך. יעדע זאַך ציהט זיך צו איהר שורש... און סוף כל סוף קומט אַמאָל די צייט, דער אַויר ווערט ריין, עס הערען אויף די מניעות פון וואָלקען און ווינטען, הייבען זיך אויף די אותיות פון דער תפלה אַרויף, און פאַלען אותיות־ווייז פאַר׳ן כסא־הכבוד... פריהער צי שפּעטער — אַבי זי קומט! און שטענדיג קומען דעריבער תפלות! און דאָס איז דער סוד פון „כי הנה לא ינום ולא יישן“ — שטענדיג פאַלען תפלות פאַר׳ן כסא־הכבוד! מתנגדים האָבען אָבגעדאַוונט, דאַוונען חסידים... דערנאָך קומען פערשפּעטיגטע... און טאָג און נאַכט געהען זיי, און מדת־הרחמים קאָן קיין אויג נישט צומאַכען... זי שטעהט אויף דער וואַכט!

עס טרעפט זיך אָבער, — זאָגט ער ווייטער, — אַ יוד שטעהט שמונה־עשרה, און האָט אין זינען קאָרן און ווייץ! די תפלה, רחמנא ליצלן, ווערט שוין בעשווערט מיט גשמיות, מיט זעקער תבואה, מיט גראָבע עסקים... און אַזאַ תפלה קאָן שוין, רחמנא ליצלן, קומען שפּעט:

איבער הונדערט און צוואָנציג יאָהר! אַ נפש קומט אַרויף אויף יענער וועלט, שטעלט זיך פאַר'ן בית־דין־של־מעלה, דער קטיגור לעגט אַרויף אויף דער לינקער וואָגשאָל עבירות און עבירות, — גאַנצע פודען עבירות. און דער מליץ־יושר שטעהט מיט ליידיגע הענד און האָט נישט וואָס אַריפצולעגען. שרייט דער יוד: „רבונו־של־עולם, על כל פנים געדאַוועט האָב איך דאָך!" איז אָבער נאָך זיין תפלה נישט אָנגעקומען! און כדי ער זאָל זעהן, אַז דאָס בית־דין איז אַ בית־דין־צדק, עפענט זיך איהם אַ פענסטערל פון הימעל, און מען הייסט איהם אַראָבקוקען... קוקט ער און זעהט, ווי זיינע תפלות וואַלגערען זיך, רחמנא ליצלן, אַרום ערגעץ אין אַ מושב...

און אַז אַ יוד האָט גאָר, רחמנא ליצלן, הרהורי עבירה ביי'ם דאַווענען! און יעדע זאַך ציהט צו איהר שורש... נעהמען די הרהורי עבירה און שלעפען אַראָב די תפלות אין שאול־תחתית אַריין...

בעפאַלט אונז אַלעמען אַ מרה שחורה. וויל ער אונז משמח זיין, זאָגט ער:

— איך קאָן אייך אָנזאָגען אַ בשורה טובה! איך האָב אַ ידיעה, אַז אונזער סדר האָט זיך אין ערגעץ נישט פערהאַלטען, ער איז גלייך אַרויף, און מען האָט'ן דאָרט אָנגענומען מיט אַיין אמת'ן סבר פנים יפות! דער חד־גדיא מיט'ן נייעם ניגון איז גאָר שטאַרק געפעלען געוואָרען!

פאַלט ער אַריין, דער מגושם, און גיט אַ פרעג:

— און מיין סדר, רבי?

פערקנייטשט ער, דער בעל־שם, דעם שטערן און ענטפערט:

— דיין סדר איז נאָך נישט אָנגעקומען! ער טראָגט זיך נאָך אַרום מיין שטוב, ער וויל אַריין צו מיר אויף תיקון.

פרעגט ער, דער שוטה: ווען וועט איהר איהם אַריינלאָזען? — ער גלויבט דאָך נישט.

ענטפערט ער איהם געלאַסען:

— נאָך הבדלה!

פון דער אייגענער מתנגדישער שטאָדט איז געקומען אויף פסח אַ מלמד'ל. געזאָגט האָט ער דאָרטען: ער פאָהרט אַהיים צו דער פלונית־טע. אַז דער קאָנסקיוואָלער עושר איז געקומען, האָט ער זיך פאַר'ן בעהאַלטען און צום טיש נישט געקומען. אַ מגושם'ער מענש, ווען ער

אַהיים קומען און דערצעהלען — וועט מען איהם דאָס הדר צונעהמען און באָרד און פאות אויסרייסען. קומט ער, דאָס מלמד'ל, נישט צום טיש, און זיצט אויף דער סטאַנציע, ביז דער קאָנסקיוואָלער וועט אָפּפאָהרען. האָבען מיר אויף איהם רחמנות, נעהמט מען פאַר איהם שיריים, און מען טראָגט איהם אויף דער סטאַנציע שיריים מיט אַ פלעשעל יי"ש... פרעגען מיר דאָס מלמד'ל, ווי אַזוי דער אויפגעקומענער עושר איז זיך נוהג בי'ם סדר. איז ער דאָך אויף איהם ביֵיז, זאָגט ער: דער שוואַרץ־יאָהר וויסט'ן! אַ מענש — דערצעהלט ער — וואָהנט אונטער דער שטאָדט, עס זאָל איהם נאָהענט זיין צו די פריצים, ער זאָל פריהער אַרויסקומען פאַר אַלע סוחרים — די וועלט וויל ער איינשלינגען! איז ער מגדל־כלבים, מען זאָל'ן נישט בע'גנב'ענען, קומט צו איהם קיין יוד נישט אַריין! אַ טבע האָט ער, אַז שבת און יום־טוב נאָך מעריב זאָגט ער אָן דעם שמש, ער זאָל איהם אַהיים שיקען צוויי—דריי אורחים. וואַרטען אויף זיי קאָן ער נישט, דער קאָלדאַן טראָגט'ן! ענטלויפט ער אין מיטען „עלינו". אין דער התחלה האָט מען איהם געשיקט. זענען די אורחים צוריק געקומען מיט צעריסענע מלבושים און צעביסענע; אַזוינע כלבים האָט ער. און שריי „הי וקים" — אַז טהיר און לאָדען זענען פערמאַכט! האָט מען איהם טאַקי אויפגעהערט צו שיקען. און ער טהוט זיך זיינס: שיקט, זאָגט ער, וויפיעל איהר ווילט!

פאַר פסח זאָגט ער נאָך: „כל דכפין ייתי ויכול"! עברי קאָן ער!

הערען מיר אויס, וואָס דאָס מלמד'ל דערצעהלט, און וואַרטען, וואָס דאָ וועט זיין נאָך הבדלה, ווייל דער בעל־שם האָט אונז געהייסען קומען הערען די „הגדה" פון קאָנסקיוואָלער עושר.

און מיר האָבען זיך דערוואַרט. עס איז נאָך הבדלה, דער עולם איז דאָ, דער אויפגעקומענער עושר זיצט. ער וואַרט. עס פערדריסט'ן אַביסעל, וואָס זיין „הגדה" מוז זיך טליקען אַרום פרעמדע שטיבער; אַביסעל אָבער גלויבט ער אין דער גאַנצער מעשה נישט. זיצט ער און שפּיעלט זיך מיט'ן גאָלדענעם שקעטעלע, און פויקט אַריין דערינען, און וואַרטשעט: וועל'מיר זעהן, וועל'מיר זעהן...

מען האָט שוין אָבגעזונגען זמירות. שטעהט אויף דער בעל־שם און הייסט פערמאַכען די לאָדען און פערשליסען די טהיר. ווערט דעם בעל־דבר אַביסעל נישט היימליך! הייבט ער זיך אויף און האָט חשק צו מאַכען פיס. לאָזט מען איהם נישט! נעהמט איהם עמיץ אָן פון הינטען

און זעצט'ן צוריק אַראָב אויף דער באַנק, פאַלט ער אַראָב אויף דער באַנק, ווי אַ סנאָפּ תבואה. זיצט ער. הייסט נאָך דער בעל־שם אויסלעשען די ליכט. לעשט מען אויס די ליכט, און עס ווערט פינסטער. זיצט מען אַזוי אַ רגע אין דער פינסטער. זיץ איך נעבען דעם קאָנסקיוואָלער עושר, פיהל איך, ווי ער ציטערט מיט'ן גאַנצען לייב. רופט־אויס דער גבאי (אַ פנים, דער בעל־שם האָט איהם געהייסען):

— יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס „הגדה", קום אַריין און לאָז דיך הערען!

און — זי לאָזט זיך הערען! מען דערקענט באַלד יאָקיל קאָנסקיוואָלער'ס קול, גאָר עס איז אויסגעמישט מיט נאָך קולות! מיט קולות פון כלבים!

„עבדים היינו — האַאו, האַאו! לפרעה במצרים — האַאו, האַאו! — און אַזוי ווייטער... כל דכפין — האַאו, האַאו! ייתי ויכול — האַאו, האַאו!"

ווי מען האָט צוריק אָנגעצונדען די ליכט, איז שוין יאָקיל קאָנסקיוואָלער אין שטוב נישט געווען. און מעהר האָט ער זיך נישט געוויזען.

צווײ װעגן, צווײ משלים.

שטומע נשמות.

צוויי וועגען; צוויי משלים.

שני דרכים — צוויי וועגען פיהרען צו זיין לעבען נאָמען, וואָס איז די נשמה פון דער וועלט און דער תוך פון דער וועלט.

אין איינער פון זיי דער וועג פון שכל, אויב דער בשר ודם שאַרפט זיין מוח אין דער תורה הקדושה; און דער צווייטער — דער וועג פון האַרץ פון אַ בשר ודם, אויב ער רייניגט עס און הייליגט עס לעבודת הבורא.

נתעלה — על פי דרך הטבע ווערט געהויכט און געהויבען אַ מענש נאָר דורך דעם שכל; דורך דעם שכל לערנט ער די תורה הקדושה, וואָס איז דער חק ומשפט — דאָס געזעץ פון דער וועלט, און ער דערקענט דורך איהר דעם פּלאַן, לויט וועלכען דער בורא עולם האָט זי, די וועלט, אַרויסגעפיהרט פון תהו ובהו. און ער ווייסט, אויף וואָס זי שטעהט, און וואָס עס קאָן זי חרוב מאַכען. און אַז ער קומט צו דער השגה, קריגט ער אַליין אויך שוין אַ שטיקעל דעה אין דער הנהגה פון דער וועלט, און ווערט, כביכול, אַ שטיקעל שותף צום הקדוש ברוך הוא אין מעשי־בראשית....

צו אַ גאַנץ הויכער מדרגה קאָן אָבער אויך קומען אַ מענש דורכ'ן האַרץ; אויב די כונה איז גוט און דאָס האַרץ איז גוט. און עס ברענט

אין דעם הארץ דאָס פייער פון גרוים ליעבשאַפט צו'ם בורא עולם, און עס רויכערן זיך דערויף מצות און מעשים טובים ווי קרבנות אויפ'ן מזבח...

און אַשרי — וואויל איז טאַקע דעם מענש, וואָס געהט אויף ביידע דרכים, וואָס עפּענט זיך דעם הימעל מיט ביידע שליסלען, וואָרום ער איז זוכה: אי צו דער גרויסער השגה, אי צו דער גרויסער ליעבשאַפט, — דאָס איז אָבער — לאו כל אדם זוכה...

על פי רוב זענען די תלמידי־הכמים סאַמע דין, ווייל זיי געהען נאָר מיט'ן וועג פון שכל; און דער שכל איז דין. זענען זיי טאַקע „נוקם ונוטר כנחש'', און וואָלטען בהבל פיהם די וועלט פערברענט. וואָרום — מי יעמוד? על פי שלחן ערוך קאָן די זינדיגע וועלט קיין רגע קיין קיום נישט האָבען; די זינדיגע וועלט דאַרף דעריבער רחמים.

און פון דער צווייטער זייט זענען די ל"ו צדיקים פון יעדען דור, האַמש עס וואַרטען אויף זיי גאָלדענע שטוהלען און קרוינען אין גן עדן און די וועלט וואָלט אָהן זיי קיין קיום נישט געהאַט — דוקא נישט קיין גרויסע למדנים... זיי זענען יוצא מיט אַ פּרק משניות, מיט אַ קאַפּיטעל תהלים, אפילו מיט תפלה בכונה...

דער עיקר איז ביי זיי דאָס הארץ. וואָרען פון אמת'ן צדיק'ס הארץ שטראַהלט און פליעסט אַרויס דאָס גרויסע, האַרציגע רחמנות אויף דער וועלט...

אַל יאמר — זאָל דעריבער נישט זאָגען דער עם הארץ: „הן אני עץ יבש'' — איך בין אַ טרוקען שטיקעל האָלץ; אויף מיר קאָנען נישט בליהען נישט בליהטען, נישט קיין מצוות, נישט קיין מעשים טובים — —

„נסתרה דרכי מה' '' — מיין וועג איז פערוואָגעלט פון גאָט... זיין אויג, כביכול, זעהט מיך נישט, ווייל איך געה אַרום אין חשך און מיין נשמה איז אײַנגעהילט און אײַנגעוויקעלט אין אַ פינסטערן וואָלקען — —

און איך קאָן אפילו נישט נצול ווערען פון גיהנם. ווייל, ווי אין פרק אבות שטעהט: „ולא עם הארץ חסיד'', דער, וואָס לערנט נישט די הייליגע תורה, קאָן נישט זיין קיין אָפּגעהיטענער יוד, ווייל ער ווייסט נישט, וואָס אַ מצוה איז, ער זאָל זי מקיים זיין, און וואָס אַ עבירה איז, ער זאָל פאַר איהר אַנטלויפען, וואו דער פעפער וואַקסט, און ער איז גאָר נישט מבחין — ער קאָן נישט אונטערשיידען בין טוב לרע — צווישען גוטס און שלעכטס.

דאָס זענען גאָר קיין טענות און קיין דבורים נישט.

וואָרום סוף כל סוף קוקט גאָט, ברוך הוא, אויפ'ן האַרץ. און „כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא״: סיי די וואויל-לערנער, סיי די נישט וואויל-לערנער, וואָס קאָנען נאָר „שמע ישראל״. און „שערי תפלה אינן ננעלין״ — די טויערן פון תפלה וועהרען נישט פערשלאָסען אפילו פאַר שטומע נשמות, וואָס פערשטעהען נישט אפילו די טייטש-ווערטער פון די תפלות און קאָנען זיך נישט אויסרעדען דאָס האַרץ פאַר גאָט...

וואָרום גאָט איז אַ בעל-רחמים, און אַזוי ווי אַ באַרמהערציגע מאַמע שטעקט אַריין דעם וואָרצעל פון דער ברוסט דעם הונגעריגען קינד אין מויל אַריין ביי'ם ערשטען קרעכץ, און וואַרט נישט, ביז דאָס קינד וועט שאַרף אַרויסזאָגען: מילך, אַזוי ווייסט דער רבונו של עולם, וואָס אַ מענש וואָלט געבעטען, ער זאָל קאָנען, און טהוט מיט גרוים רחמים זיין רצון...

און ער פערהאַלט נישט דעם שכר פון קיין שום בריה, וואָס מיינט, אַז ער טהוט אַ מצוה און האָט אַ טעות, עס איז קיין מצוה נישט. ועל אחת כמה וכמה, אַז זיין ליעבער נאָמען שטראָפט נישט פאַר איין עבירה, וואָס אַ זינדיגער מענש טהוט בשוגג, האָפענדיג אין זינען אַ מצוה...

און אין דעם ענין געפינען מיר צוויי טייערע משלים ביים של״ה הקדוש.

דאָס ערשטע משל איז: משל למלך — צו אַ מלך, וואָס איז געווען אַ מושל איבער אַ ווייטער מדינה, וואָס איז געווען אָבגעשלאָסען, און תרפ'ט אלפים מיילען אָבגעלעגען פון אַנדערע מדינות, און האָט געהאַט גאָר אַנדערע געזעצען ווי אַלע מדינות. איז איינמאָל צו דעם מלך אַריינגעקומען דער ערשטער מיניסטער מיט אַ פאַפּיער אין דער האַנד, און ער האָט, זיך בוקענדיג, דערלאַנגט דעם מלך דאָס פאַפּיער; דער מלך זאָל עס חתמ'ענען מיט זיין אייגענער האַנד אָדער צולעגען דעם טבעת המלכות. נעהמט איהם דער מלך אַרויס דאָס פאַפּיער פון דער האַנד, און לעגט עס פאַר זיך אויפ'ן טיש, און זעצט זיך אויפ'ן כסא המלכות, און נעהמט אין דער האַנד אַריין די פעדער און וויל אונטערשרייבען דאָס פאַפּיער. חייל דער מלך האָט, ווי דער סדר עולם איז, אמונה צו זיינע שרי מלוכות, בפרט צו'ם ערשטען מיניסטער, און ווייסט, אַז מען וועט איהם קיין עולה צו'ם אונטערשרייבען נישט דערלאַנגען.

האָט אָבער דער מלך געהאַט אַ שאַרפע ראיה, און ווי ער וויל שוין מאַכען דעם צוק, וואָס איז דער אָנהויב פון מלך'ס חתימה, דערזעהט ער, אַז עס שטעהט אין כתב: „חיב מיתה״ — „מורד במלכות״, נעהמט

ער תיכף ומיד און לעגט אַרויס די פעדער פון דער האַנד, און פרעגט:

— וועמען און פאַר וואָס האָט עס מיין בית־דין־צדק אַזוי שאַרף פעראורטיילט?

זאָגט איהם דער ערשטער מיניסטער:

— אדוני קעניג, עס איז אַ מורד במלכות, וואָס האָט זיך נישט געבוקט און נישט געבויגען פאַר דיינע שרי מלכות. און איז אַרומגעגאַנגען אויף אַזוינע מקומות, אויף וועלכע מען טאָר קיין פוס נישט שטעלען — אויף די וואַלען פון דיין פעסטונג. און פאַר'ן צעכהויז, וואו עס ליעגט דאָס פולווער צו'ם שיעסען, איז ער אַרומגעגאַנגען מיט פייער, האָטש עס שטעהט אויפגעשריעבען שוואַרץ אויף ווייס איבער'ן טויער, מען זאָל זיך היטען פאַר פייער — — איז אַ סימן, אַז ער האָט קיין דרך ארץ נישט פאַר'ן מלך, וואָרום ער גיט נישט אָפּ כבוד די שרי מלכות; און אַז ער האָט געוואָלט אויסזעהן די שאַנד פון דיין מלוכה'ס פעסטונג און איבערגעבען דיין שונא; און האָט נאָך בדעה געהאַט אונטערצוצינדען דעם מלך'ס אוצרות מיט פולווער...

— און דאָס אַלץ — גיט צו דער מיניסטער — האָט ער געטהון אין שעָנעם העלען טאָג, פאַר אַלע אין די אויגען, גלייך ווי די וועלט וואָלט געווען הפקר, און עס וואָלט קיין מלך און קיין מלוכה נישט געווען. און אפשר נאָך גאָר — להכעיס.

טראַכט דער מלך: ווער ווייסט, צי עס איז קיין משוגע'נער נישט? און ער פרעגט:

— און וואָס האָט דער פערזינדיגטער געטענה'ט פאַר'ן בית־דין? האָט ער גערעדט צו דער זאַך?

ענטפערט דער מיניסטער, אַז דאָס קאָן מען נישט וויסען; ווייל דער פערזינדיגטער איז פון אַ ווייטער מדינה, און דאָס בית־דין האָט זיין לשון נישט פעָרשטאַנען, אַזוי ווי ער האָט נישט פערשטאַנען דאָס לשון פון בית־דין.

זאָגט דער מלך צו'ם ערשטען מיניסטער:

— דער מענש, וועלכען איהר האָט גע'פסק'עט מיתה, איז קיין שול־דיגער נישט... צו וואָס זאָל ער מיר טהון להכעיס?

— ער איז נאָר אַ פרעמדער, וואָס האָט נאָך אונזערע מונדירען נישט געזעהן און ווייסט נישט, ווי אונזערע שרי־מלכות זעהען אוי'ס, און דער־קענט זיי נישט.

— און ער ווייסט נישט דעם פּלאַן, לויט וועלכען אונזער שטאָדט איז געבויט, און וואו די פעסטונג איז און וואו די וואַלען זענען; און ער האָט געוואָלט מאַכען חשבון הנפש און האָבען התבודדות, איז ער אַהין געגאַנגען, וואו מען טאָר נישט, ווי איינער, וואָס געהט אונטער דער שטאָדט...

— און ער קאָן די שוואַרצע אותיות אויף דער ווייסער שילד פון צעבהויז נישט לייענען, און היט זיך דעריבער פאַר'ן פייער נישט!...

פערשעמט זיך דער ערשטער מיניסטער און לאָזט די אויגען אַראָב; און דער מלך נעהמט און צורייסט דאָס פּאַפּיער און גיט אַ בעפעהל:

— לויף, ערשטער מיניסטער, געשווינד אין תפיסה אַריין, און נעהם אַראָב די קייטען פונ'ם אַרעסטירטען, און הייס איהם אָבגאָלען און אָבוואַשען, און אויסשמירען מיט'ן פיינסטען בוימאייל, און אָנטהון די טייערסטע מלבושים, און בעצאָהל איהם פון אוצר המלכות צער און רפוא, און שבת, און בשת, און לאָז איהם פריי.... און טאָמער וויל ער דאָ אין דער מדינה בלייבען, שיק איהם צו מיר, וועל איך איהם אַליין מוסר זיין די סימנים פון אונזער לשון און די דינים פון אונזער מלכות...

און אַז מען האָט די זאַך חוקר ודורש געווען, האָט זיך אַרויסגעוויזען. אַז דער מלך איז גערעכט און זיין משפט איז גערעכט, עס איז גאָר אַ פרעמדער געווען. און אויב בייַ אַ מלך בשר ודם איז אַזוי, על אחת כמה וכמה ביי'ם מלך מלכי המלכים הקדוש, ברוך הוא, וואָס דאַרף נישט חוקר ודורש זיין און שטויסען זיך. וואָרום פאַר איהם איז אָפען דאָס האַרץ פון אַ בשר ודם און ער לייענט דעריגען, ווי אין אַיין אויפגעוויקעלטער מגילה...

נאָך מעהר, דער רבונו של עולם לעגט צו די עבירות, וואָס אַיין עם הארץ טהוט צוליעב אַ מצוה, צו דעם חשבון המצוות. און אויף דעם האָט דער של"ה הקדוש אויך אַ משל למלך, נאָך אַ שענער משל.

— אַמאָל איז געווען — דערצעהלט דער של"ה הקדוש — אַ מלך, גאָר נישט, ווי דאָס רוב מלכים, אַ בייזער מלך, נאָר אַ גוטער מלך — אַ מלך חסד.

האָט דער מלך חסד — דער גוטער מלך — אַמאָל געדאַרפט פייער. ער האָט, מאָלט אַייך, געוואָלט זיך פערדרייכערן די ליולקע. גיט ער אַ זאָג: פייער! דאָס הייסט, ער בעפעהלט, מען זאָל איהם ברענגען פייער.

איז איינער אָבער פון זיינע שרים־משרתים, מרואי פני המלך, —

פון די, וואָס שטעהען פאַר'ן מלך, געווען, צי פון געבוירענהייט אָן, צי, רחמנא ליצלן, מחמת אַ קרענק, אין וועלכער ער איז אַריינגעפאַלען, אַביסעל טויבליך, האָט ער נישט רעכט דערהערט. און ווייל עס איז געווען אין מיטען וואַלד, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך חיות-רעות, זיי צו פערטיליגען, און עס איז געווען אין מיטען זומער, און די היץ צווישען די בוימער איז געווען זעהר גרויס, און ער אַליין איז געווען דורשטיג, — האָט ער געטראַכט, אַז דער מלך וויל אויך אַוודאי אַ פרישען טרונק וואַסער! איז ער תיכף ומיד אַרויסגעלאָפען פון מלך'ס געצעלט נאָך פריש וואַסער.

איז אָבער גראָד אין דעם אָרט, וואו דער מלך האָט זיך געיאָגט נאָך די חיות רעות, און וואו זיין געצעלט איז געשטאַנען, קיין וואַסער נישט געווען, — איז דער שר געלאָפען, נישט געשלאָפען, נישט געגעסען, נישט געטרונקען, דריי טעג און דריי נעכט, ביז ער האָט זוכה געווען צו קומען צו אַ קוואַל וואַסער.

איז אָבער אַרום קוואַל געשטאַנען אַ חברה גזלנים מיט כלי זיין. און די גזלנים זענען נאָך געווען גרויסע מכשפים דאַצו, זענען איבער זייערע קעפ אַרומגעפלויגען רוחות רעות זיי צו העלפען; האָבען זיי, די גזלנים, נישט צוגעלאָזט דעם שר צו'ם קוואַל. האָט אָבער דער שר געהאַט גרויס אמונה און בטחון אין מלך, האָט ער קודם כל מיט'ן כח פון זיין אמונה און בטחון פערטריעבען די רוחות רעות, און דערנאָך האָט ער געגען די גזלנים אַרויסגעצויגען זיין שווערד און איז אויף זיי אַרויפגעפאַלען מיט אַ גרויסען אימפעט, און מיט התלהבות פון דער ליעבשאַפט צום מלך. און ער האָט מלחמה געהאַלטען שעה'ן-לאַנג מיט די גזלנים, און האָט זיי סוף כל סוף, נאָך גרויס מיה און מאַטער און סכנת נפשות, גובר געווען, און האָט זיי פעריאָגט פון קוואַל! און ער האָט זיך נישט אָבגעשטעלט צו היילען אָדער האָטש אַרומצובינדען זיינע וואונדען, וואָס ער האָט פון די גזלנים בעקומען. און האָט תיכף ומיד אָנגעשעפט אַ קריגעל פריש וואַסער פון קוואַל, און אַליין נישט געטרונקען, האָטש עס האָט איהם געברענט פאַר דורשט. און איז געלאָפען אַ פערבלוטיגטער צו'ם מלך אין געצעלט אַריין, און האָט מיט שמחה און מיט גרויס התלהבות אַ געשריי געטהון: נאַ דיר, גרויסער קעניג, וואַסער!

האָבען דאָך אָבער די אַנדערע שרי-מלכות געהערט, ווי דער מלך האָט בפירוש געזאָגט „פייער", נישט קיין וואַסער; האָבען זיי אָנגעהויבען

צו לאַכען און חוזק צו מאַכען פון טויבען שר. און איינער פון די שרים איז געווען אַ רשע בטבע, האָט ער געזאָגט, אַז לויט זיין מיינונג, איז דער שר גאָר חיב מיתה, וואָרען ער האָט מורד געווען אין מלכות...

וואָס אָבער האָט דער מלך, וואָס איז געווען אַ מלך חסד, גע־טהון? קודם כל האָט ער אָבגעריסען די עפּאָלעטען פונ׳ם שר, וואָס האָט מקטרג געווען און געמאַכט דעם טויבען משרת פאַר אַ מורד במלכות. און ער האָט איהם אָבגעריסען די גאָלדענע קייט פון האַלז, און אַלע אָרדערן און מעדאַלען, וואָס ער האָט געהאַט אויפ׳ן האַרץ, און אַרויסגעטריבען פון שטאָדט און פון לאַנד אַרויס. —

און אַ בעפעהל האָט ער געגעבען, דער מלך, מען זאָל תיכף ומיד ח׳פּען זיינע בעסטע דאָקטורים, זיי זאָלען אויסהיילען דעם געטרייען משרת׳ס וואונדען. און דער מלך אַליין איז בכבודו ובעצמו אויפגעשטאַנען פון זיין כסא המלכות, און איז צוגעגאַנגען צו׳ם געטרייען משרת, וואָס איז איהם גע־פאַלען צו די פיס, און האָט איהם אויפגעהויבען, און אַ קוש געגעבען אין שטערן אַריין.

און צו זיינע איבריגע שרים האָט ער אַזוי געזאָגט: כדי דעם מלך׳ס געטרייער דינער זאָל מעהר קיין טעות נישט האָבען, און אַנדערע שרים זאָלען פון איהם נישט לאַכען, הייב איך פון היינט אָן זיין שטוהל איבער די שטוהלען פון אַלע שרי־מלכות, ער זאָל זיצען נעהנטער פאַר אַלע שרים צו׳ם מלך, און הערען פון מויל אין אויער זיין געבאָט.

ועל אחת כמה וכמה — גיט צו דער של״ה הקדוש, — דער מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, וואָס דאַרף בעצם נישט קיין פייער, נישט קיין וואַסער, און האָט געגעבען די תרי״ג מצוות נישט, חלילה, פאַר זיין אייגענע טובה וועגען, נאָר מזכה צו זיין ישראל, זיי זאָלען נעהמען שכר, נישט קיין מתנת הנם; איז טאַקע אַ קל־וחומר, אַז ער איז גומל־חסד פאַר אַזעלכע טעותים...

און איהר זאָלט קלאָרער זעהן דעם אמת דערפון, וועל איך אייך דערצעהלען עטליכע מעשיות פון שטומע נשמות, איהר זאָלט זעהן, צו וועלכע מדרגות זיי זענען געקומען.

א קאפיטעל תהלים.

א קאפיטעל תהלים.

אדער

יוחנן וואסער־טרעגער און דער „אורח־חיים".

און די ערשטע מעשה, וואס איך וויל אייך דא דערצעהלען, האב איך בקבלה פון מיין זיידען, עליו השלום, וואס האט די זכיה געהאט צו זיין איין איינגעהער בי'ם „אורח חיים" אין שטוב, און האט עס, במעמד פון נאך בעלי־בתים השובים, געהערט מפיו הקדוש — פון „אורח חיים'ס" היילינע לעפצען.

און אנגעהויבען האט זיך די מעשה אזוי:

אין דער־פריה, באלד נאך שחרית, זיצט זיך דער „אורח־חיים", כמנהגו, אין קליינעם בית־המדרש'ל פאר'ן אנבייסען, און קוקט אין א ספר אריין. נישט ווייט פון איהם זיצען און רעדען צווישען זיך שטיל די דיינים; עס איז גראד קיין דין תורה נישט געווען. און נאך אביסעל ווייטער — די תלמידים, דעם „אורח־חיים'ס": איינער הזר'ט זיך איבער די נעכטיגע סוגיא, איין אנדערער קוקט זיך דורך דעם מהרש"א צו דער היינטיגער, א דריטער זאגט זיך א לייענען.

אין מיטען דערהערט זיך פון גאס א קול: „צדקה תציל ממות" און א קלונג מיט דער פושקע. זאגט מען „ברוך דיין אמת". מען ווייסט, וואס עס בעטייט: נאך פאר שחרית האט מען געגעבען צוויי קלעפ אין טויער און געזאגט, אז יוחנן וואסער־טרעגער איז נפטר געווארען אין הקדש.

ווערט אבער דער „אורח־חיים" פערענדערט אויפ'ן פנים, הייסט זיך דערלאנגען דעם שטעקען מיט'ן ספאדיק, און זאגט, — ער געהט צו דער לויה.

מילא, אַז דער „אורח־חיים" גערט, געהען די דיינים אויך מיט; נעהמען די תלמידים רשות און געהען אויך. און אַזוי — אַנדערע, וואָס זענען גראָד געווען אין קליינעם בית המדרש'ל. קומט מען אין גאַס אַריין. זעהען די גאַס־מענשען, ווער עס גערט, גערט מען מיט; פערמאַכט מען די קליטען און מען גערט. קוקט עמיץ פון בית־המדרש דורך אַ פענ־סטער אַרויס און זעהט די לויה, איז ער מודיע דעם בית המדרש־עולם, פערמאַכט מען די גמרות און מען לויפט אַראָב צו דער לויה. הכלל — די שטאָדט גערט, קינד און גערט!

מען גערט און מען הדוש'ט זיך: וואָס איז?

— דער נפטר איז געווען, ער זאָל אונז מוחל זיין, אַ פשוט'ער יוד... אמת, געדאַווענט ותיקין; מנחה ומעריב — אין גרויסען בית־המדרש; דער־נאָך אַרומגעטראָגען קאַלט וואַסער פאַר די לומדים. אָבער אַזאַ לויה?

געווען נאָך אַ תהלים־זאָגער, אָבער די עברי זיינע! מען פלעגט זיך קוים איינהאַלטען פאַר געלעכטער... איינמאָל האָט איהם דער „והלקלקות" בשום אופן נישט געקאָנט פון מויל אַרויס; האָט מען זיך געקייקעלט... אמת, דער „אורח חיים" איז געווען דערביי, ער איז אין כעס געוואָרען און אָנגעשריען...

און וואָס נאָך? אַ נהגה מגיע כפו; ביז אין דער לעצטער רגע קיין מתנת בשר ודם נישט גענומען — נו הכלל?

און דער „אורח־חיים" גערט... איין גאַס, נאָך אַ גאַס... אַ ווינד און אַ גליטש, עס קיהלט אין אַלע אברים, און ער געהט אַרויס פון שטאָדט, לעגט די האַנד אויף אַ מטה־שטאַנג און פיהרט די מטה אויפ'ן בית החיים, געהט אַריין צו דער טהרה... געהמט ביי'ם קבר אָן ביי'ם לייליך און העלפט אַראָפּלאָזען... נעהמט אַרויס די לאָפּעטע פון אַ קברן'ס האַנד און שיט אַ שאָל ערד, העדט אוים קדיש, זאָגט הויך „אמן" —

פערשטעהט מען, אַז עס איז נישט פשוט!

און געווען איז דאָס דאָנערשטאָג. פרייטאָג איז פרייטאָג; דער עולם איז פערנומען, מען גרייט זיך צו לכבוד שבת; מען געהט אין מרחץ אַריין; נאָכ'ן מרחץ געהען נאָך לייטישע בעלי־בתים אויף אַ גלעזיל מעד. שבת איז שבת... געליבט איז גאָט — מוצאי שבת, קוים דערלעבט, מאַכט דער זיידע, עליו השלום, געשווינד אָב הבדלה, זאָגט אָב „ויתן לך" און לויפט צו'ם „אורח־חיים". און קומען קומט ער צו'ם „אורח־חיים" נישט אַליין; אויפ'ן וועג האָבען זיך צו איהם מצרף געווען נאָך

עטליכע בעלי־בתים, און לומדים.... קומען זיי צום „אורח־חיים" אין שטוב אַריין, זאָגט ער נאָך „ויתן לך", וואַרט מען. דערנאָך: „גוט וואָך, רבי!" „גוט יאָהר, בעלי בתים!" די רביצין איז מיט עפּיס וואָס מכבד. זעצט מען זיך צום טיש; די רביצין געהט זיך צו זיך אין שטוב אַריין, — מילא, מען וועט דאָך נישט אַרויס פון דער העלער הויט מיט'ן עצם־ענין — מאַכט מען פריהער אַ שמועס מכח דער קהלה. צי עס איז נישט אַ חשש אוים'ן ערוב, דערפון איז מען אַרויף אויף אַיין עגונה, איבער וועלכע אַ וועלט מיט רבנים האָבען זיך דעמאָלט געהאַמפּערט, וכדומה. און אַזוי ווי אַלע שמועסען ענדיגען זיך סוף כל סוף מיט'ן טויט, האָט מען שוין געקערעוועט צו דער זאַך.

איז דאָך דער אורח־חיים אַ קלוגער יוד געווען, שמייכעלט ער: ער האָט באַלד געוואוסט נאָך וואָס זיי זענען געקומען...

זענען זיי זיך מודה: אמת — זאָגען זיי — אַזאַ מעשה נורא...

זאָגט זיי דער אורח־חיים:

— דיט וויסען, רבותי, אַז עס איז נפטר געוואָרען אַ יוד, וואָס האָט געהאַט אַ חוש הריח צו דערקענען לומדי תורה, וואָס אַיין אורח־חיים האָט עס ג״ש׳ט. און דאַצו אַ יוד, וואָס האָט מעהר גע׳פּועל׳ט מיט דער האַק אין דער גראָבער האַנד, ווי דער אורח־חיים מיט די כונות אין מח...

גאַפט מען: מען האָט פון קיין פתרון, פון קיין חלום נישט גע־וואוסט... דער אורח־חיים האָט גאָר קיינמאָל דערפון קיין וואָרט נישט גערעדט...

— עס איז געווען אַ סוד, — זאָגט דער אורח־חיים.

דער יוד, זאָגט ער — האָט נישט געוואָלט נתגלה ווערען, און אַז עס איז געשעהן אַ מעשה, און ער האָט מיר געמוזט ענטפּלעקען, האָט ער גענומען ביי מיר דאָס וואָרט, אַז בחייו וועל איך שווייגען.

נאָך איינער איז געווען דערביי, אויך להבדיל בין החיים והמתים, דער געוועזענער בית־דין־שמש, האָטש ער איז געווען אין דרויסען און האָט וועניג וואָס געזעהן, האָט ער געגעבען אַ תקיעת־כף, אַז ער וועט שווייגען, און האָט געהאַלטען וואָרט.

אָבער אַצונד, זאָגט דער „אורח־חיים", איז אוים סוד, און אַז איהר ווילט, מהיכי תיתא.

מילא — שמעלט מען אויף מויל און אויערן.

— עס איז שוין דערינען — הויבט אָן דער אורח־חיים צו דערצעהלען — אַ יאָהר פינף־און־צוואַנציג. ער איז דעמאָלט נאָר וואָס אָנגעקומען אין קהלה אַריין.

נאָר וואָס אָנגעקומען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן צו מעריב אין גרויסען בית־המדרש אַריין, זעהן ווי מען דאַווענט און לערנט אין גרויסען בית־המדרש.

קומט ער צו מעריב; גערט צו עפּיס אַ קרעמפּע יודעל צום עמוד.

פרעגט ער, ווער עס איז? זאָגט מען איהם: איינער יוסל דבש'ה'ס — אַ גאַנץ עהרליכער יוד.

דאַווענט ער, דער יוסל דבשה'ס, גאַלאָפּ — אַ מיהל מאָהלט...

אַרט עס איהם: אַ בעל־הבית, יאָגט ער זיך אַזוי צו דער וועטשערע...

סן הסתם ווייסט ער, אַז מען קאָכט קליסקעליך מיט באָבעליך...

וויל ער שוין אָנקלאַפּען אין שטענדער: איז ער אָבער בטבע אַ רוהיגער, וואַרט ער; וואַרטענדיג דערהערט ער, אַז עס שטעקט עפּיס אין בעל־תפלה'ס קול — ער האַפּט, און דאָס קול האַפּט אָן ביים האַרץ...

שווייגט ער.

צו שמנה עשרה, דרעהט ער זיך איבער צו דער מזרח־וואַנד, זעהט ער „הבחור יהיאל בן דבשה לרפואה שלמה", אויפגעשריבען מיט קרייד אויף דער וואַנד! פערשטעהט ער שוין, וואָס דער יוד, נעבּיך, יאָגט זיך: צום קראַנקען קינד.

איז ער זיך מוחל מיט זיין אָבגעהיטקייט, און האָט זיך אין איינוועגס אַ הרהור תשובה אויף דברים שבלב. וואָרום אין האַרץ האָט ער דאָך דעם יוד, וואָס האָט זיך געאיילט צו'ם קראַנקען קינד, חושד געווען, אַז ער איז איבערגעגעבען דער שיסעל... קומט ער, דער אורח־חיים, צו „רפאנו ה' ונרפא" — איז ער זיך טאַקי מתכון צו הבחור יהיאל בן דבשה... און האָט, ברוך השם, געפּועל'ט! אַ שעת רצון.... נאָך די אייגענע נאַכט האָט דער בחור געשוויצט, איז אַריבער בשלום דעם קריזיס; דעם שוהט'ס איידעם איז ער היינט; קאָן לערנען...

נאָך דער הקדמה, געהט דער אורח חיים איבער צו'ם עיקר המעשה.

מען האָט אָבגעדאַווענט מעריב, אָבגעזאָגט רבנן־קדיש און דער שמש איז צוגעגאַנגען צו'ם אָרון טיילען ליכטלעך. טיילט ער און טיילט, און

קאָן זיך ניט דערטיילען, אַזאַ עולם, קיין עין הרע!

און דער עולם צוגעהט זיך אויף זיינע ערטער, זיצט שוין יעדער ביי זיין ליכטעל און פאַר זיין גמרא אויפ'ן שטענדער. הינטען ביי'ם שלחן — אַ חברה ש"ס! ספּאָדיק ביי ספּאָדיק!

טהוט איהם, דעם אורח-חיים, טאַקי שטאַרק הנאה — ליכטלעך און בלעמליך, ווי די שטערן אין די הימעל; אויף כל תפוצות ישראל געזאָגט! —

ווען דער רבונו של עולם וואָלט אַראָבגעקוקט מיט נחת אויף אונזערע ליכטלעך אין די בתי מדרשים, ווי מיר קוקען צו'ם הימעל אַרויף מיט נחת צו זיינע ליכטלעך, וואָלט גוט געווען.

און ווי ער זיצט און טראַכט אַזוי, קומט צו איהם צו דער שמש און פרעגט איהם, וואָס פאַר אַ ספר ער וויל. זאָגט דער אורח-חיים „מועד"; ער האָט דעמאָלט עוסק געווען אין איין ענין פון „מועד"; געווען עפּיס אַ שאלה פון אַ גדול הדור. שטעהען אין גרויסען בית-המדרש די ש"ס-גמרות הויך אויף דער שאַנק איבער'ן שלחן פון דער חברה ש"ס. האָט דער אַלטער שמש געמוזט מבטל זיין זיי לומדים, און נעהמען און אַרויפקריכען אויף אַ לייטער... און דער שמש איז איין אַלטער יוד... אַ בחור האָט אפילו געוואָלט ממלא מקומו זיין, ווייל ער אָבער נישט, דער אַלטער... האָט שוין דער אורח-חיים הרטה, נאָר פערפאַלען; ער האָט נישט געוואוסט, וואו די ש"ס גמרות שטעהען... דאָך קוקט ער זיך דערווייל אום איבער'ן בית-המדרש און הערט זיך צו צו די קולות: עס זומט, און ברומט, און זינגט, אַז עס נעהמט דורך.

מיט אַמאָל דערזעהט ער, ווי אַ וואַסער-טרעגער (דערנאָך ערשט איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז ער הייסט יוחנן) געהט אַרום מיט אַ קאַן און טראָגט צו צו די שטענדערס קאַלט וואַסער. געפעהלט איהם זיין התנהגות: אַז ער קומט צו צו אַ שטענדער, שטעלט ער זיך אָב, וואַרט ביז דער לומד-תורה וועט דערזעהן, און אויסשטרעקען די האַנד צו דער קוואָרט; מבטל זיין פון תורה וויל ער נישט... און ווער עס נעהמט די קוואָרט, זעהט ער, שמייכעלט און מאַכט פאַר איהם הויך אַ ברכה. און יוחנן וואַסער-טרעגער ענטפערט מיט'ן גאַנצען האַרץ: אָמן! זאָגט נאָך: אַ שעהנעם דאַנק! און קוקט אויפ'ן לומד-תורה מיט גרויס ליעבשאַפט, און געהט ווייטער...

חערט דער אורח-חיים אַביסעל נתפעל פון התנהגות פון אַ פּראָסטען יוד. פרעגט ער, ווער ער איז. זאָגט מען איהם, יוחנן וואַסער-טרעגער.

גוט. קוקט ער אַזוי ווייטער, דערזעהט ער פון דעם אייגענעם יוחנן וואַסער־טרעגער אַ משונה־ווילדע זאַך, וואָס קיינער האָט דאָס גאָר נישט בעמערקט. נישט ווייט פון אורח־חיים'ס אָרט, אויף דער מזרח־וואַנד, איז געזעסען אָן אַ זייט איינער אַ בלאַסער יונגערמאַן, צי אַ בחור, — שפּעטער האָט זיך אויסגעוויזען — אַ פּרוש, — איבער אַ קבלה־ספר זיצט ער. דער אורח־חיים האָט געהאַט זעהר אַ שאַרפע ראיה, און פון דער־ווייטענס האָט ער דערזעהן, אַז אויפ'ן אָפענעם בלאַט זענען אויסגעמאָלט ספירות, — עס איז אַוודאי געווען דער „עץ־חיים". און צו דעם שטענדער, זעהט ער בעשיינפּערליך, ווי יוחנן וואַסער־טרעגער וויל צוגעהן מיט וואַסער, און קאָן נישט! וואָס ער גענעהנט זיך צו'ם שטענדער, פאַלט ער צוריק, גלייך עפּיס וואָלט איהם אָבגעשטויסען, יאָ אַ פּלא?! איז ער דאָך אָבער אַן אָבגעהיטענער, דער אורח־חיים, וואַרט ער... ברענגט איהם דער שמש די גמרא „מועד", פערהאַלט ער איהם, און פרעגט איהם אויפ'ן מקובל. זאָגט איהם דער שמש מיט אַביסעל גאוה: אַ, דאָס איז, רבי, אונזער פּרוש! אַ גרויסער מקובל, זיצט גאַנצע טעג אין תעניתים, לערנט שטענדיג ביחידות... און שטילער גיט ער צו: וואָהנען וואָהנט ער אין עק שטאָדט, אין אַ חורבה... גאַנצע נעכט הערט מען פון חורבה אַרויס משונה־דיגע קולות און זמירות... אַפּנים, מען קומט צו איהם לערנען און זמירות זינגען...

וואָס זאָל ער טראַכטען, דער אורח־חיים?

טראַכט ער, אַז בשעת'ן למוד איז דער פּרוש אויף אַזאַ הויכער מדרגה, אַז דער פּראָסטער וואַסער־טרעגער האָט די זכיה נישט צו שטעהן אין זיינע ד' אַמות, צו קומען אין זיין מחיצה אַריין; שטויסט עס איהם אָב.

איז ער דאָך אַ לב טוב, דער אורח־חיים, קריגט ער רחמנות אויפ'ן אָרעמען יוד, וואָס וויל אַ מצוה טהון, און קאָן נישט. דאָס איז איינס; און צווייטענס, וויל זיך דער אורח־חיים בעקענען מיט'ן פּרוש, איבעררעדען דערפון. איז ער דאָך אָבער מרא דאתרא, וויל ער אָנזאָגען דעם פּרוש דורכ'ן שמש, אַז ער וויל מיט איהם רעדען... אָבער ווי ער האָט דאָס נאָר אַ טראַכט געטהון, דערזעהט ער עפּיס נייעס: יוחנן וואַסער־טרעגער געהט פאַרביי דעם פּרוש'ס שטענדער, דער פּרוש דערזעהט איהם, און שטרעקט אויס די האַנד נאָך דער קוואָרט, און הייבט די אויגען אויף מיט אַ בקשה צו אַ טרונק... און יוחנן וואַסער־טרעגער דערשפּירט

עס, דרעהט ער זיך צו איהם צוריק אויס, ווייל דערלאַנגען די קוואָרט, און ווערט נאָך אַמאָל ווי אָפּגעשטויסען, גיט אַמאַך אַוועק מיט דער האַנד, גערט זיך זיין וועגס, און דער פרוש בלייבט זיצען ווי דערשראָקען.

דערווייל קומט אונטער איין אַנדער וואַסער־טרעגער, נאָך אַ פשוט'ע־רער יוד, וואָס הערט נישט אויס קיין ברכה, ענטפערט נישט אָמן, קוקט אויף די לומדי־תורה גאָר אָהן ליעבשאַפט — אַ מענש מיט אַ מגושם פנים, טהוט אַ מצוה אין פשטות אַריין.... און דער מגושמ'ער וואַסער־טרעגער האָט יאָ שליטה צו'ם פרוש, עס שטויסט איהם נישט אָב; פערקעהרט, ער שטעלט זיך אָב, שטעלט אַוועק די קאַן, שפאַרט אָן די האַנד אויפ'ן שטענדער, רעדט עפּיס צו'ם פרוש, קענטיג, ער פרעגט איהם, צי ער וויל אַ טרונק וואַסער, און דערלאַנגט איהם. און דער פרוש איז דאָרשטיג, לויפט מיט'ן מויל אַקעגען דער קוואָרט. דער אורח־חיים דערזעהט אפילו נישט, ווי ער מאַכט די ברכה...

וואָס, נאָך מעהר וואונדער?

טראַכט דער אורח־חיים, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער מוז האָבען עפּיס אַ שנאה צו'ם פרוש; האַלט די שנאה צו'ם פרוש מלחמה מיט'ן חשק צו טהון אַ מצוה, און די שנאה פון עם־הארץ צו'ם תלמיד חכם איז גובר... און דאָס שטויסט איהם צוריק, דאַרף מען עס אַמאָל חוקר ודורש זיין...

האָט אָבער איין אורח־חיים וויכטיגערע ענינים אויפ'ן קאָפּ, פער־געסט ער... איבער דער צייט מאַכט זיך אָבער ווידער אַ מעשה:

איינמאָל ערב ראש־חודש, קומט דער אורח־חיים אַ ביסעל צו־פריה צו יום־כפור־קטן אין שוהל אַריין, איז די שוהל נאָך ליידיג. אין דער הייך, אין אָפענעם פענסטער, פישטשען פייגעלעך; אַ מחנה שוואַלבען פליהט אַרויס, איין אַנדערע מחנה שוואַלבען קומט אָן, און אונטען אין שוהל, אין אַ ווינקעל ביי'ם בעלעמער, שטעהט יוחנן וואַסער־טרעגער און זאָגט תהלים. גערט דער אורח־חיים פאַרביי — לא קם ולא זע — אַזוי פערטיעפט איז ער אין תהלים. שטעלט ער זיך, דער „אורח־חיים", אָב נישט ווייט, הערט ער זיין עברי... ווייל ער שוין שמייכלען... פלוצלונג, דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער, וואָס קומען מיט די גרייזען פון יוחנן וואַסער־טרעגערס מויל אַרויס, זענען נישט קיין פשוט'ע ווערטער, נאָר לעבע־דיגע ווערטער, עס פיהלט זיך אין זיי אַ חיות... ווייטער דאַכט זיך איהם, אַז די ווערטער פליהען איהם פון מויל צו'ם באַלקען אַרויף, און ריהרען

זיך אָן אָן די אויסגעמאָלטע כּלי־זמר פון דוד המלך'ס „הללויה״... און די כּלים, גלייך די ווערטער קלאַפּען אָן זיי, ציטערן; דאָ רופט זיך אָן אַ פּייקיל, דאָרט אַ פליוט, אַמאָל אַ סטרונע פון אַ פידעל, אָבער אַזוי שטיל, אַז נאָר דאָס אויער פון דער נשמה הערט... און פון דאָרט ערשט פּליהען די ווערטער מיט שטילע קולות צו צום פענסטער, און אַ מתּנה פויגעלעך פון דרויסען פליהען זיי אַקעגען מיט גרויס שמחה, און האַפּען די אויף, און פליהען מיט זיי אַרויס, און צום הימעל אַרויף, און אַ נייע מתּנה פויגעלעך קומט אָן אויף זייער אָרט נאָך אַנדערע ווערטער, נאָך אַנדערע קולות...

צי האָט ער נישט קיין טעות? זיין אויער הערט אָבער די קולות!

קומט ער, דער אורח־חיים, נאָך יום כּפּור־קטן אַהיים, פרעגט ער די רבּי'צין, ווער עס טראָגט צו איהר וואַסער? ווייסט זי נישט. דאַרפסט דען וויסען? פרעגט זי.

זאָגט ער: אַוודאי! אַז איך פרעג, מן הסתם דאַרף איך וויסען.

לויפט די רבּי'צין אין קיך אַריין און קומט צוריק מיט אַ תּשובה: איינער אַ יוחנן.

זאָגט דער אורח־חיים:

— אַז ער וועט קומען, זאָל מען איהם שיקען צו מיר אין חדר אַריין. ער האָט מיט אהם וואָס צו רעדען.

גאַפט זי, די רבּי'צין, נאָר איבערפרעגען וועט זי נישט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום, דער אורח־חיים זיצט ביי זיך אין שטוב, הערט ער: עמיץ הוסט. קוקט ער זיך אום: יוחנן וואַסער־טרעגער!

בעט ער איהם זיצען, וויל ער נישט.

זאָגט ער: איך הייס! זעצט ער זיך אויף איין עק פון אַ בּענקיל.

— יוחנן — הייבט אָן דער „אורח־חיים״ — איך האָב געהערט דיין תּהלים־זאָגען...

זיפצט יוחנן אָב.

— הלוואי וואָלט איך עברי געקאָנט.

און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַזוי פּראָסט, אַז דער אורח־חיים מיינט שוין זיכער, אַז ער האָט אַ טעות געדאַכט. ווייסט ער שוין נישט, וואָס צו טהון מיט דעם יוחנן. דערמאָהנט ער זיך אָבער די מעשה מיט'ן פּרוש, זאָגט ער:

— יוחנן, וואָס האָסט דו אַזוינס צום פּרוש, וואָס דו ווילסט איהם קיין וואַסער נישט געבען?

ווערט יוחנן צורודערט, דאָס פּנים ווערט איהם הייס ווי קאַלך, און שווייגט.

פרעגט דער אורח־חיים נאָך אַמאָל, ענטפערט יוחנן הייזעריג:

— רבי, איך דאַרף נישט זאָגען... עס איז אַ סוד...

— און אַז איך וועל הייסען?

ענטפערט יוחנן:

— וועל איך קיין ברירה נישט האָבען!

זאָגט דער אורח חיים:

— בין איך אויף דיר גוזר...

— מוז איך!

— דיט וויסען, רבי, — הויבט יוחנן אָן צו דערצעהלען, — אַז זיין ליעבער נאָמען האָט מיך געלייטזעליגט מיט אַ חוש הריח, צו דערקענען אַ תלמיד חכם... איך אַליין לערנען — קאָן נישט, נאָר אַ חוש הריח האָב איך און איך דערפיהל פון ווייטענס אַ תלמיד חכם, צי ער איז תוכו כברו...

— פון וואַנען קומט עס צו דיר?

— איך בין, דיט איך לעב, משמש תלמידי חכמים, דאָס איז מיין עבודה... האָב איך אָבער מורא געהאַט, איך זאָל נישט נכשל ווערען אין אַ פאַלשען תלמיד חכם, האָב איך מתפלל געווען דערויף צו גאָט, און עס איז געווען איין עת רצון, און מען האָט מיר געגעבען אַ חוש, צו דערפיהלען דעם ריח פון דער תורה... פון דעמאָלט אָן, אַז איך געה פאַרביי אַ תלמיד חכם, דערפיהל איך זיין מדרגה. פאַרהאַן אַ תלמיד חכם, וואָס די תורה זיינע שמעקט מיט'ן ריח פון פריש ברויט פון אויוען אַרויס — דער לערנט אין פשטות אַריין... איז ער גרעסער במעלה, פיהל איך זיין תורה, ווי פרישע עפּעל... טיילמאָל ווי בלומען אויפ'ן פעלד, טיילמאָל אויך — ווי פרישע בשמים...

— און ביי'ם פרוש, וואָס פילסט דו, יוחנן?

— סמאָלע! ברענענדיגע סמאָלע פון גיהינום...

גלויבט נישט דער אורח־חיים; שווייגט ער.

און יוחנן זאָגט:

— רבי, עס איז אפשר גלייכער, אַז איהר ווייסט, איהר זענט דאָך מרא דאתרא... און ווען איהר וועט מיך דאַרפען, וועל איך קומען צו הילף!

גאפט ער, דער „אורח־חיים“, און דער וואסער־טרעגער נעהמט ביי איהם רשות און געהט ארוים.

„מען דארף הוקר ודורש זיין“ — זאגט זיך צום צווייטען מאל דער אורח־חיים און פערגעסט ווייטער.

איינמאל דערמאנט ער זיך דערינען, איז ער זיך מישב, ער וועט געהן אין גרויסען בית־המדרש אריין נאך מעריב און אויספרובען. קומט ער, זיצט שוין דער עולם און לערנט, דער פרוש, ווי געוועהנליך, אויף זיין ארט. געהט ער, דער אורח־חיים, אומישנע הארט פארביי פאר'ן פרוש, זעהט ער, ער איז עוסק אין קבלה מעשית... ריהרט ער זיך אן אומישנע אפילו אן שטענדער — גאר נישט, ער פיהלט נישט...

בעפאלט איהם אביסעל חולשות הדעת.

סטייטש? ער, דער „אורח־חיים“ פיהלט נישט, און יוחנן וואסער־טרעגער פיהלט? ווי אזוי קאן דאס געמאלט זיין? קלערט ער ווייטער: עס מוז זיין א טעות...

זעצט ער זיך לערנען, לערנט זיך נישט. פערמאכט ער דעם ספר, געהט אהיים צו דער וועטשערע; עסט זיך נישט. וואשט ער זיך, עסט א כזית, פון ברכה וועגען, און בענשט... נעהמט ער זיך אנשרייבען א תשובה; פיהלט ער, אז דער מה איז איהם נישט קלאר, אז ער איז נישט בקו הבריאה. גיט איהם די רבי'צין עפים א היימישע רפואה; לייענט ער אב „קריאת־שמע“ און לעגט זיך אין בעט אריין. קוים ער שלאפט איין, אזוי קעגען האלבער נאכט, חלומ'ט זיך איהם א שרעקליכער חלום.

עמיץ וועקט איהם, עפענט ער די אויגען אויף, שטעהט פאר איהם דער פאטער, עליו השלום, און זאגט איהם:

— דיין קהלה ברענט און דו פערלעשסט נימ דאס פייער!

און ווערט נעלם.

שברינגט דער אורח־חיים פון בעט ארוים און לויפט צו צום פענסטער, זעהט ער, אז פון דער־ווייטענס, פון דער הורבה אונטער דער שטאדט, וואו עס וואהנט, לויט דער שמש האט איהם געזאגט, דער פרוש, רייסט זיך ארוים א פייער, א רויט־פלאמענדיג פייער, און ציהט זיך אין שטאדט אריין. קוקט ער ווייטער, זעהט ער, ווי איין פייערדיגע צונג לעקט דעם דאך פון שוהל און די צווייטע פון גרויסען בית־המדרש, און ארום איבער די דעכער פון די בעלי־בתים פליהען פונקען און עס דויערט אזוי א ווייל און ווערט פערשוואונדען.

ווערט ער, דער אורח־חיים, פערציטערט.

פערשטעהט ער, אַז דאָס איז אַיין התראה. אַז אין דער חורבה מוז זיין אַ גרויסע זינד, אַז ער איז מחויב עפּיס צו טהון; ווייסט ער אָבער גישט וואָס. דערמאָהנט ער זיך, אַז יוחנן וואַסער־טרעגער האָט איהם געזאָגט, אַז ווען ער וועט איהם דאַרפען, וועט ער איהם קומען צו הילף. האַפּט ער, דער „אורח־חיים“, שטילערהייט, די רבי'צין זאָל נישט הערען, אויף זיך די בגדים און געהט אויף די גענגעל אין דער ערשטער שטוב אַריין, וואו דער בית־דין־שמש האָט גענעכטיגט, און וועקט איהם, און פרעגט איהם, צי ער ווייסט נישט, וואו יוחנן וואַסער־טרעגער וואָהנט? מוז ער איהם דריי מאָל איבער'חזר'ן, איידער דער בית־דין־שמש געטרייט זיינע אייגענע אויערן און אויגען... ער גלויבט נישט, דער „אורח־חיים“ זאָל דאַלבער נאַכט דאַרפען יוחנן וואַסער־טרעגער, און שטעהט און רייבט זיך אַליין די אויגען. קוים מיט צרות איז ער צו'ם גלויבען געקומען, און ער ווייסט, וואו ער וואָהנט — געהען זיי ביידע אַרויס אָהן אַ לאַמטערן, און אין גאַס איז חושך, אַז איינער זעהט נישט דעם צווייטען, און קוים קוים די טרעפען, נאָך מיה און מאַטערניש, צו יוחנן וואַסער־טרעגער'ס דירה. קומען זיי צו צו'ם פענסטער און ווילען אָנקלאַפּען, עפענט זיך דערווייל די טהיר פון אינעווייניג און יוחנן קומט אַרויס...

איך האָב, זאָגט ער, געוואַרט אויף אייך, רבי... שוין צייט צו פערלעשען דאָס פייער.

זעהט דער אורח־חיים, ער ווייסט...

תוך כדי דבור שפּאַלט זיך דער וואָלקען אין הימעל און עס בעווייזט זיך אַ שטראַהל־ליכט, דערזעהט דער אורח־חיים, אַז יוחנן געהט מיט אַ האַק. פרעגט ער, וואָס בעטייט די האַק? ענטפערט יוחנן, אַז די וועט צו־ניץ קומען.

געהען זיי צו צו דער חורבה, וואו דער פרוש וואָהנט... קומען זיי צו נאָהענט, דערפילען אַלע דריי אַ ריח פון ברענענדיגער סמאָלע, וואָס רייסט זיך פון דער חורבה אַרויס. און וואָס נעהנטער צו דער חורבה, ווערט דער ריח געדיכטער, ביז עס פערהאַפּט דעם אָטהעם... קומען די צו נאָך נעהנטער, רייסען זיך אַרויס פון דער חורבה משונה'דיגע קולות, קולות פון נשים, וואָס זינגען, און פון כלי־זמר, וואָס שפּיעלען, און אַ טופּען מיט די פיס פון טענץ, און אַז מען קומט נאָך נעהנטער צו — זעהט מען ווי פעדים פון ליכט שפּאַרען זיך אַרויס פון די שפּאַלטען...

הייבט אָן דער בית־דין־שמש צו ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב פאַר שרעק. ווייל איהם דער אורח־חיים מאַכען אַ לב. זאָגט ער איהם, האַלט זיך אָן ביי מיין גאַרטעל, ציטערן אָבער אונטערן שמש די קניה; פאַלט ער אַנידער אין מיטען גאַס.

זאָגט יוחנן צום „אורח־חיים": רבי, לאָזט איהם ליעגען און קומט אין הורבה אַריין, מיר זאָלען, חס ושלום, נישט פערשפעטיגען...

פרעגט דער „אורח־חיים", צי ער ווייסט, וואו די טהיר איז?

ענטפערט יוחנן: מיין הויש הריה וועט מיך פיהרען.

געהען זיי.

— און וואָס העל איך דאָרט טהון? — פרעגט דער אורח־חיים שטיל.

זאָגט יוחנן: יעדערער זאָל טהון זיינס. איהר, רבי, העט מלחמה האַלטען מיט אייערע כוונות אין מה, איך — מיט דער האַק! האַלט איהר נאָר די הברה פון דער־ווייטענס מיט השבעות; די רעשט פערלאָזט אייך אויף מיר...

און באותו הרגע עפענט ער די טהיר אויף.

און זיי דערזעהען אַ התונה.

די הורבה איז בעלייכט.

אין דער הייך, און אַרום אויף אַלע ווענד, העֶנגען שאַרבענס פון מתים, און אין די לעכער פון מויל און אויגען ברענען פלעמליך פון רויט פייער... אָן אַ זייט שטעהען שוואַרצע כלי־זמר און שפּיעלען אויף שוואַרצע כלים; און פון די שוואַרצע כלים פליהען אַרויס די קולות מיט פייערדיגע צונגען צוזאַמען... און נאַקעטע נקבות, מיט קרענץ פון רויטען מאָן אויף די שוואַרצע קעפּ, און פייערדיגע גאַרטלען אויף די לענדען, טאַנצען אַרום און אַרום אַראָד, און פון אונטער די באָרוועסע פיס, ציגענע פיס מיט פאָדקאָווען — שפּריצען פייערדיגע פונקען... און אַ מהומה פון פלאַמען שלאָגט זיי פון די אויגען, און פון די פייערדיגע גאַרטלען, און פון די מיילער צוזאַמען מיט'ן געזאַנג...

אַ בדחן שטעהט אויף און רופט: שבת! שבת! אַז עס הילכט...

און אין מיטען ראָד געהט אַ כלה־טאַנץ...

אויף אַ ווייס טיכעל טאַנצט דער פרוש מיט לילית דער כלה. —

ער דינגט: באַי כלה, באַי כלה, און ציהט אַיין צו זיך דאָס טיכעל. לילית לאַכט און זיי טאַנצען שוין האַנד אין האַנד — —

— שבת! שבת! רייסט זיך דער בדחן. שטאַרקער הילכען די כלים,

ווילדער דרעהט זיך דאָס ראָד, שרעקליכער לויפען און וויקלען זיך די פלאַמען, און לילית חיל שוין פאַלען דעם פרוש אויפ'ן האַרץ אַרויף, באותו הרגע אָבער האָט מען דערשפירט די געסט, די נישט-געבעטענע פרעמדע געסט, און מען איז פערציטערט געוואָרען.

עס ווערט אַלאַרם, אַ געשריי, אַ גערויש, אַ געקריצעריי מיט די ציינער, דאָס ראָד צולאָזט זיך, אַלע מאַכען פויסטען און ווילען צולויפען צו די נישט-געבעטענע געסט...

נאָר דער אורח-חיים מיט זיינע כונות האַלט זיי פון וויטען, מיט אויסגעהויבענע איינציגע פיס אין דער לופטען שטעהען זיי אויף דער גרעניץ פון זייגע ד' אמות, און איבערטרעטען זיי קאָנען זיי נישט — די ווערען אַזוי ווי פערשטאַרט, ווי פערשטיינערט, נאָר אויסגעצויגען זענען די הענד, די ציינער קריצען און אין די אויגען פלאַמט די שנאה — —

— צו הילף, צו הילף! — שרייט לילית אַרויס פון דער מיט.

און באותו הרגע הערט זיך אַ רעש, אַ געטומעל פון דרויסען... אַ שטורם-ווינד האָט זיך פון ערגיץ אויסגעריסען און לויפט אַרום דער חורבה און זוכט, ווי אַרום זיך אַריינצורייסען אין איהר, און קאָן נישט... די גאַנצע חורבה ציטערט, אין שטורם-ווינד הערען זיך טויזענדער געשרייען, — אַריינרייסען קאָן מען זיך אָבער נישט. דער „אורח-חיים" האַלט אָב מיט זייגע כונות, מיט זיינע השבעות... און פול הערט די חורבה מיט כונות און השבעות און דער שוואַרצער עולם שטיקט זיך אין דער לופט, מיילער עפענען זיך ברייט, רויטע צונגען שטעקען זיך אַרויס... און זיי טרעטען אָב, און רוקען זיך אין די ווינקעלעך אַריין, ווערען איינגעשרומפען.

און באותו הרגע האַפט יוחנן די האַק און צילעט מיט איהר, און וואַרפט און טרעפט לילית'ן אין מיטען קאָפּ אַריין, און די האַק שפּאַלט די איבער פון קאָפּ ביז אַראָב צו די פיס — —

און באותו הרגע פאַלט דער פרוש מיט'ן פנים צו דער ערד... די ווינטען הערען אויף, די געשטאַלטען פערשווינדען, די כלים פלאַצען, די לעמפליך לעשען זיך אויס, די שאַרבענס פאַלען אַראָב פון וואַנד און באַלקען און צופאַלען אויף שטויב — שטיל... און אַ שוואַרצע בריאה מיט שוואַרצע פליגעל האַפט דעם ליגענדיגען פרוש פון דער ערד, רייסט, פליהענדיג מיט איהם, אויף אַ פענסטער, און ווערט מיט איהם נעלם...

דורך דעם פענסטער רייסט זיך אַריין אַ פרישער פאַרטאָג...

— אַזוי, אַזוי, רבותי! זיפצט אָב דער „אורח־חיים“.

געלם איז געוואָרען דער פּאַלשער פּרוש; ווער ווייסט, אויב ער איז געקומען לקבורת ישראל. אין שטאָדט האָט מען געמיינט: ער איז געגאַנגען אָבריכטען גלות...

דעם בית־דין־שמש האָבען מיר, יוחנן און איך, קוים דערמינטערט און אַהיים געפיהרט — עס האָט קיין בן אדם נישט געזעהן...

די רביצין האָט פון גאָר נישט געוואוסט. זי האָט נישט געזעהן, ווי איך בין אַרויס און ווי איך בין געקומען... אין דער־פריה פרעגט זי מיך, וואָס בין איך אַזוי בלייך; מאַך איך מיך נישט הערענדיג... אַז יוחנן וויל, עס זאָל בלייבען בסוד...

אַצונד ווייסט איהר שוין, וואָס אַזאַ יוחנן קאָן בעטייטען?

אַזאַ פּראָסטער יוד האָט אַ חוש הריח און פיהלט, וואָס אַיין „אורח־חיים“ פיהלט נישט...

און ווען אַיין „אורח־חיים“ האָט מחשבות, כונות, השבעות, האָט דער פּראָסטער יוד אַ יד, און אַ האַק אין דער יד, און קלערט נישט, און וואַרפט וואו מען דאַרף, און טרעפט...

און דאָס אַל׳ץ מיט׳ן כה פון אַ קאַפּיטעל תהלים...

איהר פערשטעהט?

און אַז יוחנן וואַסער־טרעגער קומט אויף יענער וועלט, ווער, מיינט איהר, קומט איהם אַנטקעגען? דוד המלך מיט׳ן פידעלע!

דאָס האָט מען מיר אין חלום געוויזען...

אַזוי האָט דער אורח־חיים פערצעהלט. —

„שמע ישראל".

ב) „שמע ישׂראל“.

אדער

דער באַס.

אין טאָמאַשאָוו — אַ קליין פּויליש שטעדטיל, וואָס ליעגט אויף דער גאַליציאַנער גרעניץ, — האָט זיך אַמאָל, אין אַ שעגעם העלען טאָג, בעוויזען אַ בחור, אַיין ארימער בחור, וואָס קיינער האָט נישט געוואוסט, פון וואַנען ער איז געקומען, וואו ער טאָגט און וואו ער נעכטיגט, און וואָס פלעגט זיך פון צייט צו צייט בעווייזען און בעטען עסען.

מילא „כל הפורש יד“ — ווער עס שטעלט אויס אַ האַנד, דעם גיט מען. בפרט אַז דער בחור נעהמט נישט, נישט קיין פּרוטות, נישט קיין מאכלים, נאָר אַ שטיקעל טרוקען ברויט, איז דאָך אַוודאי „אין בודקין למזונות“ — פרעגט מען גישט, ווער און וואָס; עסען קומט יעדער לעבעדיגער נשמה. בעמערקט מען אָבער, אַז עס איז אַ משוגע'דיגער בחור. אויגען האָט ער, וואָס קוקען, דאַכט זיך, ווייט־ווייט, און וואָס אין די ד' אמות טהוט זיך, זעהען זיי נישט; און מיט די לעפּלעך פון די אויערן ריהרט ער שטענדיג, ווי אַנדערע מיט די ברעמען איבער די אויגען, גלייך ער וואָלט שטענדיג געהאַפּט קולות פון דער לופט; האָטש עס איז שטיל, ווי סאַר שופר־בלאָזען. און דעריבער, ווייל ער זעהט, מכלומר'שט, אַזוי ווייט און הערט אַזוי ווייט, איז ער שטענדיג פער'חוש'ט. אַז מען גיט צו איהם אַ רייד, ווערט ער פערציטערט, גלייך מען וואָלט איהם געוועקט פון יענער וועלט, און אַז ער ענטפערט, ענטפערט ער אָדער „יאָ“ צי „ניין“.

אַ ניט — פערפלאָנטעט ער זיך אין די אייגענע רייד, ווי אין אַ נעץ; עס קומט איהם דער שוויים אויפ'ן שטערן אַרויס, און קאָן זיך נישט אַרויס־אַרבייטען...

און פלעגט אַמאָל אַ בעל־הבית, צי אַ בעל הבית'טע, וועלען זיך בענוצען מיט'ן בחור און שיקען איהם אַ גאַנג, פלעגט דער בחור פערלוירען ווערען אויף עטליכע טעג און קומען צוריק מיט אַ תשובה קאַפּויער, נישט געפלויגען, נישט געשטויגען. און נישט הלילה, פאַר פוילקייט, נאָר פאַר פער'חושט'קייט.

— האָסט געטראָפען דעם און דעם? (צו וועלכען מען האָט איהם געשיקט).

— ערשט היינט.

— און ביז אַהער?

ווייזט זיך אַרויס, אַז ער איז אַרויסגעגאַנגען אין שליחות, האָט ער אויפ'ן וועג געטראָפען אַ מייזעל, האָט דאָס מייזעל געפּישטשעט, עס האָט אַ ודאי נישט געקאָנט טרעפען אַהיים... דערנאָך האָט מען איהם צוגערופען פון דער הייך, עפּיס אַ פויגעל, — איז ער נאָכגעלאָפען, וכדומה, און ער איז ערשט היינט געקומען, וואו מען דאַרף; און מען האָט איהם געזאָגט — און דאָס וואָס מען האָט איהם געזאָגט, אָדער ער האָט פערגעסען, אָדער באַלד נישט פערשטאַנען. אַזוי קומט אַלץ אַרויס קאַפּויער, און ער שמייכעלט בתמימות, און שטרעקט אויס די דאַרע האַנד נאָך אַ שטיקעל ברויט — ער האָט איבער דער גאַנצער צייט אין מויל נישט געהאַט.

אין אַיין אָרים שטעדטיל אָהן עסקים, זומער־צייט, גרויסע ליידיגע טעג, זיצען בעלי־בתים ביי די פענסטער און געניצען, און קוקען אַרויס אין מאַרק אַריין, עס זאָל זיך עפּיס בעווייזען, עס זאָל זיין אָן וואָס זיך אָנצוהאַפען. שטעהט אַזוי אַ בעל־הבית ביי'ן אַ פענסטער, דערזעהט ער דעם פרעמדען אָרים־בחור, רופט ער איהם צו. ער האָט נישט, וואָס צו טהון, שוין אַלע פליגען אויסגעהאַפּט, וועט ער איהם חוקר ודורש זיין.

— קום נאָר, בחור, אין שטוב אַריין.

שאָקעלט דער אָרים־בחור מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט; ער וויל נישט.

— פאַר וואָס?

— אַזוי! זאָגט ער.

לאַכט דער בעל־הבית און פוילט זיך נישט, און געהט אַרויס צום

בחור פאַר דער מהיר און זעצט זיך אויף דער שוועל, און הויבט אָן.

— ווי הייסטו, בחור?

— ווי איך הייס? — חזר'ט דער בחור איבער, — אברהם! דאַכט זיך מיר אברהם; יאָ — אברהם!

— דו ווייסט נישט אויף זיכער?

ער איז קיינמאָל נישט זיכער. ווי קאָן מען זיין זיכער? עס דאַכט זיך אַזוי פּיעל.

קייכט דער בעל־הבית.

— און אויפ'ן צונאָמען?

פון דעם ווייסט שוין דער בחור גאָר נישט. און ער פרעגט איבער בתמימות, צי מען דאַרף אַ צונאָמען.

זאָגט דער בעל־הבית:

— אַוודאי, עס קאָן זיין אַ סך אברהם'ס, קאָנען זיי זיך אויסמישען...

— נו, וואָס איז?

— און וועמעס ביסט דו, בחור?

— דעם טאַטענ'ס.

— און ווי הייסט דיין טאַטע?

— טאַטע הייסט ער.

— און וואו וואָהנט דיין טאַטע?

— דאָ, וואו דיין טאַטע וואָהנט! און דער בחור הויבט־אויף אַ פינגער און ווייזט אין דער הייך אַרויף צום הימעל.

— אַ שענע פרי! — שמייכעלט דער בעל הבית, און פרעגט ווייטער:

— און קיין אַנדערן טאַטען האָסטו נישט?

— ניין!

— און אַ מאַמען?

— מען דאַרף דען?

קייקעלט זיך דער בעל־הבית פאַר געלעכטער, און דער בחור פרעגט:

— מעג איך שוין געהן?

— באַלד, באַלד! ענטפערט דער בעל־הבית, וואָס שמעלצט זיך פאַר נחת, — און פון וואַנען קומסטו דו, חכם איינער?

— פון דאָרף!

ווי הייסט דאָס דאָרף? וואו ליעגט עס?

דאָס ווייס ער נישט, דער בחור.

— ווייט פון דאַנען?

ער איז געגאַנגען און געגאַנגען, און געגאַנגען....

און דער בחור חזר'ט אַזוי פיעל מאָל איבער דאָס וואָרט „געגאַנגען", ביז די ליפען ווערען איהם מיעד און ענדיגט: און נאָך געגאַנגען!

— וויפעל טעג און וויפיעל נעכט?

ער האָט נישט געצעהלט.

פאַלט איין דעם בעל־הבית צו פרעגען:

— און דאַוונען קאָנסטו?

דאַוונען? מוז איהם דער בעל־הבית פערטייטשען, וואָס מען מיינט „דאַוונען", און נאָך ניין מאָס פון בעלי־בת'ישע רייד, שמויסט זיך דער בחור, אַז ער מיינט: שמועסען מיט'ן טאַטען.

— יאָ, יאָ! זאָגט דער בעל־הבית, און עס דאַכט זיך איהם, אַז די געדערים דרעהען זיך איהם אום פאַר געלעכטער.

ער קאָן „שמע ישראל".

— ווער האָט דיך געלערנט?

דערצעהלט דער בחור, אַז געהענדיג, פון דאָרף דורכ'ן וואַלד, אין שטאָדט אַריין, האָט איהם געטראָפען זעהר איין אַלטער מאַן. האָט איהם דער אַלטער מאַן געזאָגט, ווער זיין טאַטע איז. און האָט איהם אויסגעלערנטריידען מיט'ן טאַטען, זאָגען „שמע ישראל". און האָטש ער פערשטעהט נישט, וואָס ער רעדט צו'ם טאַטען, זאָגט אָבער דער אַלטער, אַז דער טאַטע פערשטעהט און האָט הנאה דערפון!

— און ווען רעדסטו מיט'ן טאַטען?

— צוויי מאָל אין טאָג.

און דערביי שפיעלט ער.

— די שפיעלסט? אויף וואָס?

אויף וואָס עס איז.

אין דאָרף פלעגט ער שפיעלען אויף גרעזלעך, אויף שאַווער; דערנאָך האָט מען איהם אויסגעלערנט מאַכען אַ הילצערן פייפעריל, האָט ער געשפיעלט אויפ'ן הילצערנעם פייפעריל... אין שטאָדט האָט מען איהם געשענקט אַ ליימען פייפעריל, שפיעלט ער דערויף...

— און מען זאָל דיר, למשל, געבען אַ פיעדעל?

פלאַמען אויף דעם בחור'ס אויגען: אַי, וואָלט ער געוואָלט אַ פיעדעל, ווי די שטאָדטיגע כלי־זמר האָבען. בפרט אַזאַ גרויסע, גרויסע כלי, וואָס מען טראָגט אויף אַ רימען... אַי, וואָלט ער געשפיעלט ———

— נאָר, טרייבט ווייטער קאַטאָוועס דער בעל־הבית'ישער הוקר והורש: אפשר וועט מען דיר קויפען אַזאַ כלי, ווייז נאָר פריהער, וואָס דו קאָנסט!

נעהמט דער בחור אַרויס פון בוזעם אַ לייטען פייפעריל און פייפט.

ווי ער פייפט, ווערט אַ געוודער אונטער'ן הימעל, עס קומען זיך צולויפען מחנות פייגעל און פליהען אַרום אין דער הויך, און דער בחור קוקט אַרויף צו זיי און שמייכעלט און בעהאַלט צוריק דאָס פייפעריל.

דער בעל־הבית האָט אָבער דעם קאָפּ נישט אויפגעהויבען און דאָס אַליין נישט געזעהן. צום קול פון פייפעריל איז אַרויס פון שטוב די בעל־הבית'טע. היינטער אירר — די דיענסט, צום פענסטער זענען צוגע־קומען צוויי פאָר־פאָלק און קוקען אַרויס. וויל דער בעל־הבית ווייזען זיין חריפות און פאָרשט ווייטער דעם בחור —

— און פון וואָס האָסט דו געלעבט אין וואַלד?

פון שוואָמען האָט ער געלעבט.

אַ, ער איז האָטש אַ מבין אויף שוואָמען!

— און פריהער אין דאָרף?

פון וואָס מען האָט איהם געגעבען!

— ווער האָט דיר געגעבען?

אַ פויער, אַ פויערטע, אפילו דער גלח און דער קרעטמער...

— און וואָס האָט מען דיר געגעבען?

און דער בעל־הבית האַלט אין דעם אָטהעם; דאָ דאַרף אַרויס די נאָדעל פון זאַק.

און דער בחור ענטפערט בתמימות, אַז מען האָט איהם געגעבען, אי קרויט, אי באָרשטש, אי פלייש, אי ברויט — נאָר געגעסען האָט ער נאָר ברויט, — אַנדער עסענוואַרג האָט ער גענומען און געוואָרפען די פייגעל.

— און פאַר וואָס — נאָר ברויט?

ער האָט ליעב נאָר ברויט; אַנדערע מאכלים האָט ער פיינד.

וואָס ער עסט האָט איהם געפרעגט דער אַלטער אין וואַלד אויך.

און, אַז ער האָט איהם פערצעהלט, אַז ער עסט נישט מעהר ווי ברויט, האָט דער אַלטער געזאָגט, אַז ער האָט איהם ליעב דערפאַר; און האָט איהם דערפאַר אויסגעלערנט ריידען מיט'ן טאַטען. — און דעם אַלטען האָט ער אַזוי ליעב, אַזוי ליעב... און זאָגען זאָגט ער אַזוי ערנסט „שמע ישראל", ווייל דער אַלטער האָט איהם געהייסען...

לאָזט איהם נאָך דער בעל־הבית נישט אָב און פרעגט:

— און ווען דער אַלטער זאָל דיך הייסען גנב'ענען?
וואָלט ער גע'גנב'עט.
— און גזל'ען?
וואָלט ער גע'גזל'ט...
נאָר ער וועט נישט הייסען, ער איז אַ גוטער, דער אַלטער.
— אָבער פאַרט, ווען ער קומט און הייסט דיר, הרג'ענען אַ מענשען?
וואָלט ער גע'הרג'עט.
— און וואָלסט נישט קיין מורא געהאַט פאַר'ן טאַטען?
פאַר וואָס זאָל ער מורא האָבען?
— פאַר זיין שטראָף.
דאָס ערשטע מאָל האָט זיך דעם בחור'ס פּנים צושמייכעלט:
— איהר מאַכט חוזק; אַ טאַטע שטראָפט נישט!
דערווייל האָט מען געקלאַפּט אין שוהל אַריין צו מנחה, איז דער בעל־הבית געלאָפען אין בית המדרש אַריין, דער'צעהלען צווישען מנחה ומעריב, ווי קלוג ער האָט אויסגעפרעגט דעם בחור...

עס וואָלט, פערשטעהט זיך, געווען פאַר'ן שטעדטיל איין עסק, ווען נישט, וואָס עס האָט זיך געמאַכט איין אַנדער מעשה.

די קהלה האָט געהאַט אַ קאַפּעלע: צוויי פידעל, אַ פלייט, אַ קלאַר־נעט, אַ „באַמציקצאַק" אָדער אַ „קלאַפּטעלער", ווי מען רופט דאָס אין אַנדערע מקומות. און צו'ם רומעל, ווי דער שטייגער איז, — אַ באַס. איין אָרימע קאַפּעלע, שפּיעלט אויף יודישע פאַרשפּיעלען און התונות, מאַכט אַ פּאָר גראָשען פורים און חנוכה. און טיילמאָל, אַז אַנדערע קאַפּעלעס זענען פערנומען, נעהמט מען זיי צו קלענערע פּריצים אויף אַ באַל. קיין חריפות אין שפּיעלען האָט די קאַפּעלע נישט בעוויזען.

מאַכט זיך אַ מעשה: ווינטער צייט, די קאַפּעלע געהט פאַרטאָג צו־ריק פון אַ קליין פּריצ'ישען באַל. אַ קאָפּ האָט מען גענומען, עסען ווי עס דאַרף צו זיין, האָט מען נישט געטאָרט, קו'ם פערביסען מיט אַ בראָקען ברויט, — געהט דער עולם צעוואָרפען, האַלב־זינגענדיג, ברומענ־דיג, שילטענדיג, און דער באַס, וואָס טראָגט די שווערסטע כלי, שלעפּט זיך נאָך פון הינטען. קו'ם, קו'ם וואָס ער ציהט אויס־און־איין די פיס פון שניי, — איין אַלטער מאַן געווען און אַ שוואַכער. רופט ער און שרייט, און בעט זיך, מען זאָל נישט ענטלויפען פון איהם, הערט מען איהם

„ווי דעם רב״; דער עולם געדט צעוואָרפען. אין מיטען הויבט מען זיך אָן צו ווערטלען, צו שילטען, עס קומט די גאָר אויס אין מיטען וועג אַ סכסוך אין חשבון. און ניכטערן, ווי געזאָגט, איז מען נישט... דערוויל בייט זיך דאָס וועטער; עס גיט אַ זאָג אָן אַ פרישער שניי. מאַכט דער עולם פיס; ווערט מען אַביסעל אויסגעניכטערט און מען לויפט. קומט מען אין שטאָדט אַריין, האַפּט זיך יעדערער צו זיין הייזעל. פאַלט יעדער איינער, ווי אַ הרוג, אויף זיין בעט — שלאָפען שלאָפט מען אָבער נישט לאַנג: דער באַס איז נישט אַהיים געקומען, און דאָס וויב זיינ׳ס לויפט אַרום צו די כלי־זמר מיט אַ געוואַלד, רייסט זיי פון די בעטען אַרויס: וואו איז מיין מאַן? וואו איז מיין מאַן?

קוים די פער׳שכור׳טע פון בראַנפען און פון שלאָף קומען צו זיך און פערשטעהען, וואָס מען רעדט צו זיי, האַפּט זיי אָן אַ שוידער. האַפּט מען און מען לויפט אַרויס זוכען דעם באַס; קיין וועג, קיין שטעג־וויסע, גלאַטע תכריכים — פרישׁ אָנגעפאַלענער אומשולדיגער שניי, געוויס וואו דער באַס ליעגט — —

קומט מען צוריק מיט גאָר נישט. איין האָפנונג איז נאָך, אפשר האָט ער, דער באַס, שכל געהאַט און אַראָבגעהאַפּט זיך אין אַ דערפעל אַריין.

עס געדט אַוועק אַ טאָג און נאָך אַ טאָג, דער פראָסט האָט שוין געלאָזט, דער שניי איז האַלב צוגאַנגען; עס איז פרייטאָג, דער עולם געהט, לכבוד שבת אין באָד אַריין, מען פרעגט זיך נאָך אויפ׳ן באַס און קיינער ווייסט קיין נייעס נישט. פלוצים קומט אָן צופאָהרען און שטעלט זיך אָב אין מיטען מאַרק אַ פויערשע פודר מיט׳ן פערפרוירענעם, מיט׳ן באַס...

מען האָט געהאַפּט דעם בר מנן און געשווינד קובר געווען פאַר ליכט־בענשען.... מען האָט מורא געהאַט פאַר פאַלמעסען... מען איז שיער נישט אַריינגעפאָהרען אין שבת אַריין. צו מאָרגענס לאָזט די אלמנה נישט אויסנעהמען, — 5 קליינע ווערם האָט ער איבערגעלאָזט דער באַס. מוצאי־שבת איז איין אַסיפה, מען רופט די כלי זמר. קהל האָט קיין פונדוש נישט און וויל, די כלי זמר זאָלען זיך בעגעהן אָהן אַ באַס און צאָהלען דער אלמנה; די כלי זמר טענה׳ן: לא כי! אַ קאַפּעלע אָהן אַ באַס איז קיין קאַפּעלע נישט, — אויף יודישע שמחות וואָלט מען זיך, מיט קהל׳ס הרשאה, אפשר בעגאַנגען, נאָר אַ פריץ וועט אָהן אַ באַס נישט אויפשטעלען קיין פוס צו׳ם טאַנצען... טענה׳ט דער רב, אַז מקיים צו זיין

אַ נפש מישראל איז מעהר ווערטה ווי אַ קאַפּעלע מיט אַ פּריצ׳יישען טאַנץ; טענה׳ן די כּלי־זמר, אַז דער רב, זאָל ער זיי מוחל זיין, איז אין מוזיק זאַכען קיין בר הכי נישט. ווערט אַ געשריי: שקצים!—

גיט דערווייל אונזער הוקר ודורש, דער בעל־הבית, וואָס האָט אַזוי קלוג אויסגעפּרעגט דעם בחור, אַ קלאַפּ אין טיש אַריין:

— שאַט, רבותים!

ער האָט אַיין עצה, ער האָט אַ בחור, וואָס גלוסט צו אַ באַס און קאָן אַוודאי שפּיעלען... זאָל מען דעם בחור חתונה מאַכען מיט דער אלמנה, וועט זיין אי דער וואָלף זאַט, אי די ציג גאַנץ, און קהל וועט אַ דרייער נישט קאָסטען...

ער האָט אפשר געמיינט אויף קאַטאָוועס, נאָר קהל און רב פון איין זייט און די כּלי־זמר פון דער צווייטער זייט האָבען זיך אָנגעהאַפּט אָן דער עצה, ווי אַ טרינקענדיגער אָן אַ ברעט; די אלמנה האָט אויך בע־שטאַנען, אברהמ׳ל בחור אויך, און מען האָט נאָך דעם זעלבען חודש געשטעלט אַ חופּה...

און אומגעריכט האָט אברהמ׳ל בחור בעקומען אַ ווייב מיט פינף קינדערלעך מיט אַמאָל, און אַ באַס מיט אַ סמיטשיק.

מיט׳ן ווייב לעבט ער בשלום: ער קומט נישט אין שטוב אַריין; נעכטיגט פאַר דער טהיר; דרעהט זיך גאַנצע טעג ערגיץ אַרום, אויסער, אַז עס מאַכט זיך אַ שמחה אין שטעדטיל אָדער אַ באַל ביי אַ פּריץ און ער שפּיעלט. ווערט ער הונגעריג, קלאַפּט ער אָן צו׳ם ווייב אין פענסטער, דערלאַנגט זי איהם אַרוים אַ שטיק ברויט, ווערט ער דערמיט נעלם, ביז ער ווערט ווייטער הונגעריג... שכנות פרעגען די באַסיכע וועגען שלום־בית, לאַכט זי: עס איז איהר וואויל ווי די וועלט! וואָס דאַרף אַנ׳אַלטע יודענע? ער עסט נישט און טרינקט נישט, זאָגט איהר נישט אַ שלעכט וואָרט; השבונות מיט דער קאַפּעלע האָט זי, דעם הלק פערדיענסט גיט מען איהר אין האַנד אַריין... וואָס פעהלט איהר?

און אברהמ׳לען, זעהט אויס, האָט אויך נישט געפעהלט. אין דער התחלה האָט ער געהאַט צרות פון די כּלי־זמר, ווייל ער פלעגט קיינמאָל נישט אַריינטרעפען אין נגון אַריין; דער באַס שפּיעלט פאַר זיך... זיי הערען שוין אויף צו שפּיעלען, און אברהמ׳ל טהוט זיך ווייטער זיינ׳ס בשלמות, גלייך ער וואָלט אונטערגעהאָלפען גאָר אַיין אַנדער קאַפּעלע, וואָס שפּיעלט ערגיץ ווייט, וויט, און קיינער הערט נישט, נאָר ער אַליין.

גאָר מיט דער צייט האָט מען זיך צו איהם צוגעוועהנט... ביי אַ פריץ האָט מען שוין געוואוסט, וואָס צו טהון. אַז דער ניגון האָט זיך געדאַרפט ענדיגען, האָט איהם איינער פון די כלי־זמרים אָנגעהאַפּט ביים סמיק און צוגעהאַלטען, — און אויף יודישע חתונות האָט מען איהם אומישנע געלאָזט ווייטער שפּיעלען און דער עולם פלעגט פּלאַצען פאַר געלעכטער; מען פלעגט דערמיט גאָר שטאַרק משמח זיין דעם עולם, בפרט ביי דער גרויסער וועטשערע צום טיש!

און קהל איז אַוודאי צופריעדען געווען פון אברהמ׳לען. שטיל און ציכטיג, זיצט ער שטענדיג אויסגעדרעהט מיט׳ן פּנים צו אַ וואַנד און מיט די פּלייצעס צום עולם, ער זאָל קיין נקבות נישט זעהן... נעהמען אין מויל אַריין אויף אַ חתונה פלעגט ער בשום אופן נישט; ער האָט מיט זיך זיין שטיקעל ברויט. מען זעהט אפילו נישט, ווען ער עסט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר קאָן מען יוצא זיין מיט איהם פאַר אַ שוהל־קלאַפּער;

וואָרום אַ מנהג האָט ער געהאַט, דער אברה׳מל, אַז דריי מאָל אין טאָג פלעגט ער זאָגען „שמע ישראל" אויפ׳ן באַס. אין דער־פריה, ווען די זון האָט אויפגעשיינט, פאַר־נאַכט, ווען די זון איז אונטערגעגאַנגען, און צו חצות... אין דער־פריה און פאַר־נאַכט פלעגט ער עס טהון ביים וואַסער אויף דער לאַנקע אונטער דער שטאָדט, און צו חצות — אין מיטען מאַרק, און די קולות פון זיין באַס פלעגען זיך צושווימען אין דער שטילער מיטער־נאַכט און אַריינרייסען זיך דורך טהיר־טויער און לאָדען אין די שטובען, אין די הערצער אַריין.. און אין די קולות האָט געשטעקט אַזאַ ערנסט־כוונה׳דיג תמימות. אַז ווען דער שוהל־האַמער האָט נישט געזועקט, דער האָט זיך אויפגעהאַפּט פון באַס, פון די קולות: בו, בו, בוהה, בוהה...און יודען פלעגען זיך, נישט ווילענדיג, אַרויסרייסען פון די בעטען לעבודת הבורא, אָנצינדען ליכט און לויפען צו חצות.

אַ פריץ פלעגט אַמאָל אָבלאָזען אַ פריצה אין מיטען טאַנץ און צולויפען צו אברהמ׳לען און אויסרייסען איהם אַ פאה פאַר אַ שלעכטען אַריינ־ופאָדרען אין נגון; קהל האָט אויף שמחות פון אברהמ׳לען געלאַכט, און אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, אויפהאַפּענדיג זיך פון זיין באַס צו חצות, — אָבזיפצען:

— נעביך, אַ תם, נאָר אין זיינע קולות שטעקט עפּיס, עס מוז עפּיס שטעקען.

אַנדערע האָבען געזאָגט:

— נעבּיך, אַ שטומע נשמה, וויל ריידען מיט'ן בּורא און האָט קיין אַנדער לשון נישט.

איינמאָל האָט זיך אין טאָמאַשאָוו געמאַכט אַ גרויסע התונה, אַזאַ התונה טרעפט זיך אַמאָל אין אַ יובל!

אַ שפּאַס! עס האָט זיך משדך געווען דער לובּלינער פּרנס מיט'ן קראַקאָווער רב, און טאָמאַשאָוו איז אין מיטען וועג!

וויל דער לובּלינער פּרנס מהנה זיין דעם קראַקאָווער רב מיט אַ התונה — ער זאָל וויסען, מיט וועמען ער האָט געטהון.

הייסט ער אַרויסקייקלען פון קעלער אַ פעסעל רענדלעך אויף הוצאות החתונה; שיקט ער אַראָבּ סאַרוועדס קיין טאָמאַשאָוו, מען זאָל אַלץ אָנגרייטען כּיד המלך — ווי עס פּאַסט פאַר אַ לובּלינער גביר אַ פּרנס, וואָס האָט זוכה געווען צו טהון מיט'ן קראַקאָווער רב!

קומען די לובּלינער סאַרוועדס קיין טאָמאַשאָוו און זוכען קודם כּל אויס איין אָרט פאַר דער חתונה: עס וועלען זיין לובּלינער, קראַקאָווער און אַהיימישער — טאָמאַשאָווער עולם! עס וועלען קומען גבירים, בּעלי-בּתּים, מיוחסים, לומדי תורה, רבנים און דינים...

און דריי קאַפּעליעס וועלען שפּיעלען. די לובּלינער, די קראַקאָווער און די טאָמאַשאָווער קאַפּעלע וויל אויך נישט אָבּטרעטען.

שטענדיג שטעהט, כמעט שוין אונטער דער שטאָדט, אַ שאַפּע אַ גרויסע, וואו עס האָט זיך איבּער'ן ווינטער געטריקענט סוחר'יש־האָלץ, וואָס איז שוין היינט בּיי דער הייקסעל, צו שווימען קיין דאַנציג, דינגען די סאַרוועדס אָבּ אויפ'ן גבירי'ס חשבּון די שאַפּע — אַ תּיבה אַ גאַנצע, און לאָזען זי אויסמאָלען פון אויסענווענינג מיט אַלערליי בּילדער, און הענגען זי אינעווענינג אויס, ווי אַ סוכּה, מיט טייערע יריעות — געשפּונענע פאַרהאַנגען, און מען שטעלט טישען פון עק תּיבה צו'ם עק תּיבה, פאַר מענער בּעזונדער און פאַר ווייבּער בּעזונדער, און די װענד בּעהענגט מען מיט העסעס און פּאַפּיערענע לאַמטערנעס — אַ רהבות פאַר פּערציג מנינים. אין איין אַריינגאַנג, בּעזונדער פאַר ווייבּער, בּעזונדער פאַר סאַרוועדס, עקסטראַ פאַר די כּלי־זמר, און אַ גרויסער טויער אין דער מיט, מיט איין אויסגעמאָלטען כּתר־תּורה אין דער הייך פאַר'ן קראַקאָווער רב און אַנדערע געסט...

און דער טאָג פון דער התונה איז געקומען, געסט קומען נאָך

אַלײן און קומען, מען צושטעלט זײ בײ בעלי־בתּים אין די הײזער, יעדערער האַלט זיך עס פֿאַר'ן גרעסטען כּבוד און טרעט אָפּ די שענסטע שטוב. און אַז מען זעצט זיך צו דער גרױסער װעטשערע בײ די טישען, און אַז עס צובּרענען זיך די ליכט אױף די טישען אין שבּת'ניקעס און אױף די װענד אין העסעס און פּאַפּירענע לאַמטערנעס, און עס צופּינקלען זיך בײ די װײבער די אױרינגלעך מיט די שטערנטיכלעך און בּרוסט־טיכער — איז די שאַפּע פֿול געװאָרען מיט ליכט פֿון דער תּורה — קראַקאָװער און לובּלינער לומדים; טאָמאַשאָװער אין דערמיט... אױבּען־אָן דער קראַקאָװער רב.

געהען אַ שורה סאַרװערס מיט גרױסע טעלער פֿיש, הײבּען אָן קלינגען זילבּערנע גאָפּעל־מעסער, מישט זיך אױס מיט'ן פֿרעהליכען זומען פֿון די װײבּער בײ זײער טיש, — שװימט איבּער אַלעם אַ שמועס פֿון תּורה בײ'ם קראַקאָװער רב'ס טיש — פֿאַלט אָבּער אין מיטען אַרײן די מוזיק מיט אַ פֿרעהליכעס... דרײ קאַפּעליעס, עס הילכט, עס ציטערן פֿאַר פֿרײד די פֿלעמליך אױפ'ן טיש, אַרום אױף די װענד, שפּאַרט זיך אָן דער קראַקאָװער רב אױפ'ן אָנלעהן און שעפּט נחת, אַ גרױסער מבין געװען אױף מוזיק...

און פֿון „פֿרעהליכס" געהען די קאַפּעליעס איבּער אױף אַ „װאָלאַך", פּשוט איבּערגעשװאומען, מען האָט דעם איבּערגאַנג נישט געפֿיהלט — עס שװימט, עס פֿליסט אַ „װאָלאַך" — אַ קראַקאָװער פֿידעל שפּיעלט, רעדט דבּורים, שליסט אױף די הערצער און גיסט זיך אַרײן... און דרײ קאַפּעליעס האַלטען שטיל און ציכטיג אונטער... און עס דאַכט זיך, אַ װאַסער פֿליסט, אַ װײקסעל האָט זיך אױסגעגאָסען גלענצענדיג, און װיעגט זיך שטיל, און בּרומט, און ציטערט לכּבוד דעם חתן מיט דער כּלה און לכּבוד דעם קראַקאָװער רב מיט די טײערע געסט, און איבּער'ן װאַסער פֿליהט אַרוב, הפֿלא ופֿלא, אַ פֿױגעל און שפּיעלט, און שפּיעלט אַזױ זיס־הנ'ודיג־װײנענדיג — אַ שטילע „יעלה" נאָך אַ „יעלה" און אין מיטען אױסגעשרײען, לוסטיגע, פֿרעהליכע, געהױבּענע — און װײטער אַראָבּ צו אַ „יעלה" — עס איז מאַקע אַ שמחה, נאָר מען טאָר אין גלות נישט פֿערגעסען אָן גלות השכינה — און װײטער אַ אױסגעשרײ פֿון שמחה: פֿאָרט אַזאַ חתונה, אַקבּוץ פֿון לומדים, און דער קראַקאָװער רב בּראש (אַ לובּלינער חזן האָט עס אױסגעשטעלט), און די קאַפּעליע װערט פֿלוצלונג װי מיטגעריסען, אַלע כּלים שפּיעלען, הױך, הױך, אַרױף, אַרױף, גלײך מען

קלעטערט מיט גרויס שמחה אַרויף פון אַ מדרגה צו אַ מדרגה, עס רוישט, עס טאַנצט, עס בליצט —

און פּלוצלונג ווערט אַלץ אָבגעריסען מיט אַמאָל, גלייך אַלע סטרונעס און אַלע כּלים וואָלטען געפּלאַצט — שטיל, נאָר אין דער שטיל׳קייט הערט זיך: בּו, בּו, בּוהה... איין אברהמ׳ל שפּיעלט ווייטער, אַלע אויגען ווענדען זיך צו זיינע פּלייצעס, — שטיל, קיינער ריהרט מיט קיין ברעם נישט, נאָר אברהמ׳לס האַנד ריהרט זיך, ציהט זיך אויס, ציהט זיך איין מיט׳ן סמיטשיק:

— בּו, בּו, בּוה, בּוהה...

דאָס האָבען די כּלי־זמר אומישנע געטהון, משמח צו זיין דעם עולם אויף אברהמ׳לס חשבון...

עס איז זיי אָבער נישט געראָטען...

די כּלי־זמר קוקען און וואַרטען, דער עולם זאָל אַרויספּלאַצען מיט אַ געלעכטער, נאָר דער עולם קוקט אויף אברהמ׳לען און פיהרט איבער די אויגען צו׳ם קראָקאָווער רב; מען וועט אין זיין געגענוואַרט נישט לאַכען; די פּנימ׳ער רונצלען זיך, די ליפּען קרימען זיך אויס, פון די אויגען שפּאַרט אַרויס דאָס געלעכטער, נאָר מען קוקט אויפ׳ן קראָקאָווער רב און מען וואַרט, און דער קראָקאָווער רב זיצט אָנגעשפּאַרט מיט׳ן שטריימעל אויף דעם אָנלעהן פון שטוהל און די ברעמען זענען אַראָבגעלאָזט איבער די אויגען — צי האָט ער נישט איינגעדרעמעלט, דער קראָקאָווער רב?

און דער באַס שפּיעלט נאָך אַלץ:

— בּו, בּו, בּוהה, בּוהה...

אונהיימליך ווערט דעם עולם.

פּלוצלונג ווענדען אַלע די אויגען אָב פון קראָקאָווער רב צו דער מיטעלסטער טהיר. עס הערט זיך פון הינטער דער טהיר אַ געדרויש, טריט הערען זיך, פאַרווערס לויפען צו, עפּעטנען און רופען דערשראָקען אַרויס:

— ניין, ניין; עס וועט זיין פאַר אייך אַיין אָרימע וועטשערע...

פערשטעהט מען, אָרימע לייט ווילען אַריינקומען, דער קראָקאָווער רב עפענט די אויגען אויף און וויל עפּיס זאָגען, מן הסתם, מען זאָל אַריינלאָזען, ווי דען?

נאָר באותו הרגע בעוויזט זיך אין טהיר אַיין אַלטער מאַן אין אַ צוריסענעם ספּאָדעק, מיט צושויבערטע, גראָע באָרד און פּאות, אַ בעטלער, ווי אַלע בעטלער, נאָר מיט אויגען, וואָס קוקען מיט דער גדולה

פון אַ מלכות, מיט אַ תנועה פון דער האַנד פון אַ מלכות — פאַרוואָרפס דער־שרעקען זיך און רוקען זיך אָב פאר זיין בליק, נישט ווילענדיג, מיט גרוים דרך ארץ; ער מאַכט מיט דער האַנד — און זיי מאַכען איהם, נישט ווילענדיג, אַ וואַרע, — דער אַלטער, אָנגעטהון אין בגדי קבצן שבקבצנים און מיט אויגען און תנועות פון אַ מלך, קומט אַריין, הינטער איהם געהט אַ חברה בעטלער, און דער אַלטער קומט אין מיטען שאָפּע אַריין, און שטעלט זיך אָב, הינטער איהם שטעלט זיך אָב די גאַנצע חברה קבצנים — אַלע קוקען פערבליפט און שוויגען, דער קראַקאָווער רב אויך, נאָר אַברהמ׳ל טהוט זיך זיינס, די איבערגעבויגענע פּליצע, זעהט מען, ציטערט, די האַנד פיהרט אויף און אָב דעם סמיטשיק; און דער באַס קרעכצט האַרציג און ערנסט:

— בו, בו, בוהה, בוההה...

און דער אַלטער מלך אין בגדי קבצנים עפענט נאָך אַ ווײַלע דאָס מויל — די געסט בויגען זיך איבערן טיש פון פאַרענט, פון אַנדערע טי־שען שפּרינגט מען פּלוצלונג, נאָר אָהן אַ שום גערויש, אויף די נעגעל — מען ווערט צוגעצויגען צום אַלטענ׳ס מויל, ווי אַ מאַגנעט, אַלע אויגען בליי־בען הענגען אויף זיינע ליפּען —

און דער אַלטער זאָגט איין וואָרט: חצות!

— קראַקאָווער רב, מאַכט ער ווייטער, אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות... איהר גלויבט נישט, קראַקאָווער רב, וועט איהר הערען... איהר זאָלט זוכה זיין צו הערען, ווי אַברהמ׳ל שפּיעלט צו חצות, איז אייך בעשערט געווען צו טהון מיט׳ן לובלינער פּרנס, טאַמאַשאָוו זאָל זיין אין מיטען וועג.... און אייך צוליעב וועלען אַלע הערען, נאָר נישט אַלע אַזוי ווי איהר! איהר זענט אַ מבין אויף מוזיק...

— בו, בו, בוה, בוהה — שפּיעלט זיך אַברהמ׳ל זיינס — און דער עולם שווייגט פערגאַפט, ווי פער׳כשופ׳ט, און דער אַלטער בעטלער הייבט אויף די רעכטע האַנד און גיט אַ צייכען צום בעליק, נעהמט דער בעליק און שפּאַלט זיך, און לעגט זיך אויס, איין העלפט רעכטס, די צווייטע לינקס, ווי פליגעל פון אַ סוכה.

און עס בעווייזט זיך דער הימעל, איין אויסגעשטערענטער, אויסגעפינקעלטער הימעל. איבער דער עפענונג פון דער שאָפּע שווימט שטיל דורך די לבנה... שטיל איז זי אַריבערגעשוואומען. און אַזוי ווי זי איז

אריבערגעשוואומען, גיט דער אַלטער בעטלער נאָך אַמאָל אַ מאַך אַרויף מיט דער האַנד, שפּאַלט זיך דער הימעל — שווימט אין דער הייך אַ רחבות פון סאַמעראָדנע ציטערדיגע ליכטיגקייט, און אין דער ליכטיגקייט, וואָס ציטערט און וויעגט זיך, הערט זיך זינגען און שפּיעלען, די פמליא של מעלה זאָגט חצות, מלאכים־משוררים זינגען, קאַפּעליעס־מלאכים שפּיעלען, און אַלע שפּיעלען איין נגון און אברהמ'ל באַס פּאַסט צו צום נגון, שווימט מיט אין זמר פון דער ליכטיגקייט, וואָס וויעגט זיך און הייבט און ציטערט אין דער הייך — —

און פערציטערט בלייבט דער עולם...

און נאָך אַ ווינק אַרויף גיט דער אַלטער, און דער הימעל שליסט זיך, אויפגעהערט האָט די מוזיק, שטערנדליך שווימען און פינקלען, ציטערנדיג, ווי פון שטילען, טרויריגען נחת — —

און נאָך אַ ווינק טהוט דער אַלטער און בידע העלפטען פון דאַך איבער דער שאָפע פאַלען צוריק צו און פערשליסען און בעהעפטען זיך — פערשטיינערט זיצט דער עולם, קוים מען עטעמט, און עס הערט זיך צוריק אברהמ'לס באַס.

— בו, בוה, בוהה, בוההה...

און פלוצלונג פאַלט דער סמיטשיק מיט'ן באַס פון אברהמ'לס האַנד ארויס, ער שטעלט זיך אַוועק, דרעהט זיך איבער צום עולם און הויבט אָן: שמע ישראל! און זאָגט עס מיט דערזעלבער נגינה, מיט וועלכער ער האָט געשפּיעלט אין הימעל.... און ער האָט געענדיגט און איז גע־פאַלען חלשות —

דער אַלטער האָט איהם אין דער לופטען געהאַפּט...

— טראָגט איהם אין הקדש אַריין! — האָט ער געגעבען די סאַרווערס אַ בעפעהל...

און זיי האָבען איהם גענומען און אַרויסגעטראָגען...

— קראַקאָווער רב, רופט זיך אָן דער אַלטער, אַז מען האָט שוין אברהמ'לען אַרויסגעטראָגען — נישט אויף אַ חתונה זענט איהר געקומען, נאָר אויף אַ לויה. אברהמ'ל איז נתבקש געוואָרען צו דער פמליא של מעלה, עס האָט דאָרט אַ באַס געפעהלט...

און דער אַלטער איז נעלם געוואָרען מיט אַלע קבצנים...

וכך הוה.

פאָלקסטימליכע געשיכטען.

אברהמ'ל באַס איז דעם צווייטען טאָג אין בית־המדרש נפטר גע־וואָרען און דער קראַקאָווער רב מיט אַלע געסט זענען געווען אויף זיין לויה, און דער אַלטער, זאָגט מען, איז געווען ר' לייב שרה'ס...

אַ סברא איז עס...

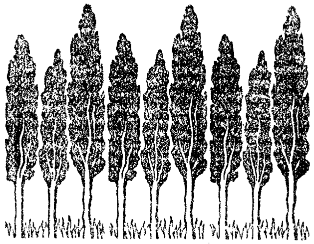

דער אוצר.

דער אוצר.

צו שלאָפען תמוז־צייט אין אַ שטיבעל פון ד׳ על ד׳, צוזאַמען מיט אַ ווייב און אַכט קינדערלעך, איז נישט קיין גרויסער תענוג. האָטש פרייטאָג צו־נאַכטס. האַפּט זיך טאַקי שמעריל האָלץ־העקער אויף נאָך האַלבער נאַכט איין אָבגעקאָכטער און אָהן אָטהעם, גיסט זיך געשווינד אָב די נעגעל, האַפּט אויף זיך דאָס האַלאַטעל און לויפט אַ באָרוויסער פון טרוקענעם גיהנם אַרויס. קומט ער אין גאַס אַריין — שטיל, אַלע לאָדען פערמאַכט, און איבער׳ן שלאָפעדיגען שטעדטעל שטעהט אַ הויכער, שטילער, אויסגעשטערנ־טער הימעל. דאַכט זיך איהם, אַז אַצונד איז ער איינער אַליין מיט גאָט, ברוך הוא; מאַכט ער, אַרויפקוקענדיג צום הימעל: „נו, רבונו של עולם, אַצונד איז צייט, זאָלסט מיך אויסהערען און בענשען מיט אַיין אוצר פון דיינע אוצרות”. ווי ער זאָגט דאָס אַרויס, דערזעהט ער, אַז פאַר איהם לויפט עפּעס אַ פלעמעל פון שטעדטעל אַרויס. פערשטעהט ער, אַז דאָס איז עס. וויל ער נאָכלויפען, דערמאַנט ער זיך, אַז עס איז שבת, אַז לויפען טאָר מען נישט, — געהט ער נאָך. און אַזוי ווי פאַמעליך ער געהט, אַזוי פאַמעליך הייבט אויך דאָס פלעמעל אָן צו געהן, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט נישט לענגער, נישט קירצער. געהט ער. טיילמאָל רופט זיך איהם עפּעס אָן אין האַרץ: שמעריל, זיי קיין נאַר נישט, נעהם אַראָב דאָס האַלאַטעל, טהו אַ שפּרונג־אונטער, און וואַרף עס אַרויף אויף דעם פלעמעל! פערשטעהט ער אָבער, אַז דאָס

רעדט אין איהם דער יצר-הרע. דאָס האַלאַטעל נעהמט ער פון זיך אַראָב,
גרייט צו וואַרפען איז ער, נאָר, להכעיס דעם יצר-הרע, מאַכט ער נאָך
קלענערע טריט, און דערפרעהט זיך, זעהענדיג, אַז זייט ער מאַכט קלע-
נערע טריט, רוקט זיך דאָס פלעמעל אויך פּאַמעליכער. געהט ער אַזוי
פּאַמעליך דעם פלעמעל נאָך און געהט, קומט ער פּאַמעליך אַרויס פון
שטעדטעל. דער וועג שלענגעלט און דרעהט זיך איבער פעלדער און לאָנ-
קעס, און דער מהלך צווישען איהם און דעם פלעמעל ווערט אַלץ נישט
לענגער, נישט קירצער, און אַז ער זאָל וואַרפען דאָס האַלאַטעל, האָלט
ער צום פלעמעל נישט דערגרייכט. דערווייל צווודערן זיך איהם אין קאָפּ
די געדאַנקען: ווען ער זאָל האַפּען דעם אוצר, וואָלט ער אויף דער על-
טער קיין האָלץ-העקער נישט געווען; ער האָט שוין נישט דעם כּח צו
דער אַרבייט, וואָס אַמאָל. דעם ווייב וואָלט ער געקויפט אַ שטאָדט אין
דער ווייבערשער שוהל, זי זאָל נישט האָבען קיין פערשטערטע שבתים
און ימים טובים דערפון, וואָס מען לאָזט זי אין ערגעץ נישט זיצען,
ראש-השנה און יום-כּפּור פאַלט זי נעביך גאָר פון די פיס — די קינ-
דער האָבען איהר די כּחות צוגענומען! און ער וואָלט איהר אַ ניי קלייד
געמאַכט, אַ פּאָר שנירלעך פערל געקויפט... די קינדער וואָלט ער אין
בעסערע חדרים אָבגעגעבען, פאַר דעם עלטסטען מיידעל וואָלט ער זיך
שוין אומגעקוקט וועגען אַ שדוך... אַזוי, נעביך, טראָגט זי דער מוטער
נאָך די קיישלעך מיט אויבס, און האָט קיינמאָל קיין צייט נישט אפילו
זיך רעכט צו פערקעמען. און צעפּ האָט זי לאַנגע, לאַנגע, און אוי-
גען, ווי אַ סאַרנע...

— עס וואָלט אַ מצוה געווען צו האַפּען דעם אוצר...

— ווייטער דער יצר-הרע! — טראַכט ער — אַז עס איז נישט בּע-
שערט, איז נישט! אין דער וואָכען וואָלט ער שוין געוואוסט, וואָס ער
האָט צו טהון... וואָלט דאָ זיין יענקיל געווען, וואָלט ער שוין נישט
געשוויגען... היינטיגע קינדער — ווער ווייסט, וואָס זיי טהוען אַלע שבת...
דער יונגערער איז אויך נישט בּעסער. איס'ן מלמד מאַכט ער חוזק...
וויל ער אַ קלאַפּ טהון, רייסט מען איהם אויס די באָרד... און ווער האָט
צייט אויף זיי אַכטונג צו געבען? — אַ גאַנצען טאָג האַק און זעג...

ער זיפצט אָב און געהט אַלץ ווייטער און ווייטער, און וואַרפט
פון צייט צו צייט אַיין אויג אין הימעל אַריין: „רבונו של עולם, ווע-
מען ווילסט דו דאָ אויספּרובען? שמעריל האָלץ-העקער? ווילסט געבען,

גיב זיך" דאַכט זיך איהם, אַז דער אוצר הייבט זיך אָן צו רוקען אַביסעל פּאַמעליכער, נאָר אין דער הגע דערהערט ער, אַ הונד בילט, דערקענט ער דאָס בילען: דאָס איז פֿון „וויסאָקע" — דאָס ערשטע דאָרף אונטער דער שטאָדט, און ער דערזעהט שוין, ווי עס וויעגען זיך אין דער פֿרי־שער פּאַרטאָג־לופֿט ווייסע פּלעקען, דאָס זענען די וויסאָקער פּויערישע הייזלעך. און באַלד דערמאַנט ער זיך, אַז עס מוז שוין זיין אַ תחום־שבת, שטעלט ער זיך אָב.

— יאָ, עס איז אַ תחום־שבת, — טראַכט ער, און זאָגט, ווי אין דער וועלט אַריין: — ווערסט מיך נישט אַראָבפֿיהרען פֿון וועג! עס איז נישט קיין גאָט־זאַך, גאָט מאַכט נישט קיין חוזק פֿון מענשען — מעשה לץ איז עס! און ער ווערט אַביסעל בייזליך אויפֿ'ן בעל־דבר, און דרעהט זיך צוריק אויס צום שטעדטעל, און געהט האַסטיג צוריק. טראַכטען טראַכט ער: אין דערהיים איסזאָגען וועל איך נישט; ערשטענס, וועט מען מיר נישט גלויבען... און אַז יאָ, וועט מען לאַכען פֿון מיר! און צו וואָס זאָל איך מיך ריהמען?... דער בורא־עולם ווייסט — איז גענוג. און זי וואָלט זיך נאָך אפשר געבייזערט, ווייס איך? די קינדער אַוודאי — נאַקעט און באָרוועס, נעבּיך! צו וואָס זאָלען זיי עובר זיין אויף „כבוד אָב"...

ניין, ער וועט עס פֿאַר'ן מויל נישט ברענגען... ער וועט אפילו דעם רבונו של עולם דעריגען קיינמאָל נישט דערמאַנען. האָט ער דער־מיט עפּעס גוטס געטהון, וועט ער אַליין געדענקען...

און פּלוצלונג דערפֿיהלט ער אין זיך עפּעס אַ מאָדנע, ליכטיגע רו־היגקייט, אין אַלע אֵברים צעגיסט זיך איהם אַ שטילער נחת. „געלד איז פֿאָרט נישט מעהר ווי קיי און שפּיי! עשירות קאָן נאָך אַראָבפֿיהרען פֿון רעכטען וועג". און עס ווילט זיך איהם דאַנקען גאָט דערפֿאַר, וואָס ער האָט איהם נישט געבּרענגט צו קיין נסיון. עס ווילט זיך איהם האָטש אַ ליעד זינגען. „אָבינו מלך" דערמאַנט ער זיך פֿון די יונגע יאָהרען, נאָר ער פֿערשעמט זיך פֿאַר זיך אַליין און האַקט אָב. ער וויל זיך דער־מאַנען אַ הוניישע זאַך, אַ סיני־דיגעס, — פּלוצלונג אָבער דערזעהט ער, אַז דאָס אייגענע פּלעמעל, וואָס ער האָט געלאָזט הינטער זיך, איז איהם צוריק אַרויסגעקומען פֿון פֿאָרענט, און עס רוקט זיך פֿאַר איהם גאַנץ פּאַמעליך צום שטעדטעל, צום שטעדטעל... און דער מהלך צווישען איהם און דעם פּלעמעל ווערט ווייטער נישט לענגער, נישט קירצער, גלייך דאָס פּלעמעל שפּאַצירט, און ער שפּאַצירט — אַזוי אַביסעל, לכבוד שבת.

פרעהט ער זיך שטיל און קוקט נאָך. דער הימעל ווערט בלאַסער, שטערנדלעך הייבען זיך אָן לעשען, דער מזרח רויטעלט זיך אַביסעל, עס צעגיסט זיך ווי אַ שמאָל רויטליך טייכעל אין דער לענג — און דאָס פלעמעל רוקט זיך אַליין אין שטעדטעל אַריין, געהט אין זיין גאַס. אָט איז זיין שטוב, די טהיר פון זיין שטוב, זעהט ער, שטעהט אָפען, ער האָט זי, אַ פנים, פערגעסען צו פערמאַכען... און אָט: דאָס פלע-מעל געהט אַריין, צו איהם אין שטוב אַריין געהט עס! געהט ער נאָך, זעהט ער, ווי עס לאָזט זיך, דאָס פלעמעל, אונטער'ן בעט אַרונטער. אַלע אַרום שלאָפען, — געהט ער שטיל צו, בייגט זיך אַיין, זעהט ער, דאָס פלעמעל דרעהט זיך אונטער'ן בעט, ווי אַ דרעהדעל, אויפ'ן אָרט. נעהמט ער און וואַרפט אַרונטער אונטער'ן בעט דאָס האַלאַטעל און דעקט דאָס פלעמעל צו, — קיינער הערט נישט, אַזוי דאָ גנב'עט זיך שוין אין שטוב אַריין אַ גאָלדענער מאָרגען-שטראַהל דורך דעם שפּאַלט פון לאָדען.

זעצט ער זיך אויפ'ן בעט און טהוט אַ נדר, אַז איבער שבת וועט ער קיינעם קיין וואָרט נישט זאָגען, קיין האַלב וואָרט נישט — עס וועט קומען, חלילה, צו חלול שבת... זי וועט זיך נישט איינהאַלטען, זיי, די בנים, אַוודאי נישט, זיי וועלען באַלד וועלען איבערצעהלען, באַלד חיסען ווי־פיעל! און באַלד וועט דער סוד פון שטוב אַרויס, און אין שוהל, אין בית-המדרש און אין אַלע גאַסען וועט ווערען אַ גערייד'עריי וועגען זיין עשירות... וועגען מזל... און קיינער וועט נישט דאַווענען, נישט וואַ-שען זיך, נישט בענשען, ווי עס דאַרף צו זיין — און ער וועט נאָך פערזינדיגען זיין הויזגעזינד און אַ האַלבע שטאָדט. ניין — קיין פּיפּיץ נישט... און ער ציהט זיך אויס אויף דעם בעט און מאַכט זיך שלאָפען...

און אין דעם זכות, אַז ער האָט נאָך הבדלה זיך אַראָפּגעבויגען אונטער'ן בעט און אויפגעהויבען דאָס האַלאַטעל, איז אונטען טאַקי גע-לעגען אַ זאַק מיט אלף אַלפי אלפים דינרין, כמעט אָהן אַ שיעור — אַ גוזמא בעט געוועזען! — און איז טאַקי געוואָרען אַ גביר שבגבירים.

און ער האָט שוין אָפּגעלעבט אין נחת די יאָהרען.

נאָר דאָס ווייב פלעגט איהם אַלע מאָל אין נחת פאָרוואַרפען: רבונו של עולם, ווי האָט עס אַ מענש אַ האַרץ ווי אַ שטיין, אַ גאַנצען זומער-טאָג אַ וואָרט נישט צו זאָגען, פאַר'ן אייגענעם ווייב קיין איינציג וואָרט...

און איך האָב — דערמאַנט די זיך — דעמאָלט ביי „גאָט פון אַברהם׳ זיך אַזוי אָנגעוויינט, אַזוי אָנגעוויינט... עס איז קיין דרייער אין שטוב נישט געווען...

און ער טרייסט זי מיט אַ שמייכעל:

— ווער ווייסט, אפשר האָט זיך עס טאַקי אין זכות פון דיין „גאָט פון אַברהם׳ אַזוי גוט אויסגעפּידערט.

נחת פון קינדער.

נחת פון קינדער.

וועגען נחת פון קינדער רעדט איהר?
אַמאָל איז געווען; נישט קיין היינטיגע סחורה!

מיין באָבע, למשל, פלעגט חמשה־עשר פּאַקען עטליכע פערציג פּעקליך באָקסער און ראָזינקעס מיט מאַנדלען פאַר אייניקלעך. און אור־אייניקלעך; אַ בשמים־קרעמיל האָט זי געהאַט, די באָבע. און געגאַנגען — אָהן אַ שטעקען, געקוקט — אָהן אַ בריל. נאָר די האַנד האָט איהר אַביסעל געציטערט, האָב איך איהר געפיהרט די רשימה פון די אייניקלעך; מיין כתב־יד איז איהר געפעלען — איך פלעג איהר אויסמאָהלען געכתוב׳ט די ראשי־תיבות; דערפאַר האָב איך צוויי פּעקלעך בעקומען. איך פלעג איהר לייענען די רשימה און זי, עליה השלום, פלעגט נאָכצעהלען אויף די פינגער. ביז עטליכע און דרייסיג האָט איהר דאָס קול געציטערט פאַר פחד, צי וועט איהר נישט חס ושלום פערפעהלען, פון פערציג אָן האָט זי ממש נאָכגעזונגען... קומט צוויי און דריי און פערציג, טאַנצען איהר שוין די שפּיזלעך פון זאָק צווישען די פינגער.

נאָר דאָס איז שוין דעמאָלט אויך געווען אַיין אויסטערלישע זאַך: אַ ברכה — האָט מען געוואוסט — פון ערשטען אַפּטער צדיק זכרונו לברכה. אָבער אייניקליך? — וועלכער יוד האָט עס נישט געהאַט און נישט גע־טאַנצט אויף התונות פון אייניקלעך? אַז עס האָט זיך געהערט, רחמנא ליצלן, ביי אַ לויה, אַז דער בר מנן האָט אפילו נישט די זכיה געהאַט צו פיהרען האָטש איין אייניקעל צו דער חופה, פלעגט טאַקי אָנהאַפּען אַ גרויל; האָר און נעגעל האָבען זיך געשטעלט קאַפּויר און אַ יללה האָט

זיך צוגאָסען ווי צו „ונתנה תוקף“.

אַנדערע צייטען! געבענשטע!

עס איז דאָך נאַריש צו זאָגען: קיין דאגות האָבען נישט געפעהלט. הכּלל? האָט מען געדאגה׳ט!... אָהן דאגות וואָלט אַ בּר-נש גאָר פערגעסען, אַז עס איז פאַרהאַן אַ בּורא עולם אויף דער וועלט! און גלאַט, פּרוּב, עס אַ גאַנצען טאָג ריין שמאַלץ! אָבער דערפאַר זענען געווען שמחות: דעם שניידט זיך צו מזל דאָס ערשטע ציינדיל, די האָט די ערשטע חכמה געזאָגט, צי דער מוטער דעם ציפּיק אָפּגעריסען, יענע זאָגט שוין „תורה־צוה־לנו“ ווי אַ וואַסער, און דער הויבּט אָן חומש, יענער קנאַקט אַ דרשה, צו בּר־מצוה... און התונות, שלום־זכרים, בּרית׳ן, פּדיון־הבּנ׳ס, וואָס איהר ווילט; אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר „לעקעך און בּראַנפען“...
איין אייניקעל געהט אוועק, און פיער קומען אָן; דריי נייע התונות פאַר איין גט; אַז עס קומט יום־טוב און מען הויבּט אָן צו רימפלען, פאַלט מען טאַקע פון די פיס!

און אַז מען קומט צו צו׳ם בּרעג, און מען ווערט געריסען אויף יענער וועלט, האָט מען איין אייגענע לויה... קינדער און אייניקלעך פון עק צו עק גאַס! אויסער, אַז עמיץ האָט מורא פאַר די „רוחות לבטלה“, און וויל זרע של קימא זאָל נישט געהן, אַבי יענע זאָלען קיין שליטה נישט האָבען צו געהן נאָך דער מטה, איז עפּיס אַנדערש!

און היינט? היינט, אַז אַ ייד מאַכט התונה, מאַכט ער התונה בּסוד סודות — עס איז אַ בּושה געוואָרען! אַלט־מאָדיש!... אַ קינד ווערט געבּוירען — על אפּו ועל המתו דעם טאַטען, נאָך אַ מויל צו׳ם עסען! דער מאַמען — אַ ודאי, זי וועט נישט קאָנען אָפּלייקענען, אַז זי איז שוין קיין בּתולה נישט... און אַ לויה איז: אַ פּאָר פערד מיט אַ שמייסער — אויבּ מען האָט שוין קינדער, זענען זיי צושפּרייט און צווייט...

נחת פון קינדער — האַ, האַ, האַ!

ווען איך זאָל האָבען נחת פון קינדער, וואָלט איך קיין וואַרשאַ נישט געקומען, קיין שוהלעכיל נישט געהאַלטען — איין אַפּטער בּין איך! עס איז אָבער נישט בּעשערט געווען.

זיבּען קינדער האָבּ איך געהאַט: דריי יונגלעך און פיער מיידלעך. זענען מיר, נישט פאַר אייך געדאַכט, צוויי יונגלעך און איין מיידעל אוועקגעקומען... בּיידע וואוילע יונגליך געווען — עלוּים! איין מאָל איז אי־

נער אַהיים געקומען פון הדר מיט קאָפּ־ווייטאָג און איז אָבגעלעגען אַכט טאָג אין היץ און איז שוין צו זיך נישט געקומען; דאָס צווייטע מאָל, אפשר דריי חדשים שפּעטער — דער צ ו ו י י ט ע ר. דאַכט זיך, געהיט ווי אַיין אויג אין קאָפּ, נישט אַרויסגעלאָזט אָהן אַ שאַלעכיל אויפ׳ן האַלז, נישט אַרומגעלאָפען, נישט שפּאַצירט, זומער נישט געבאָדען, ווינטער נישט געגליטשט — גאָר נישט. גענוג, ווייס ז י י נ ע דרכים. דאָס מיידעל האָט לא עליכם, געקריגען פּאָקען... געבליבען זענען פיער נפשות, דריי מיידלעך און אַ בן־יחיד, און נאָר איינע, די עלטסטע, האָב איך צו דער חופּה געפירט.

צוויי טעכטער וואַקסען מיר אויף דער וועלט אין די גראָהע צעפּ אַריין, און דער בן, דער בן־יחיד מיינער, בנימין הייסט ער, נאָך מיין זיידען דעם צדיק, עליו השלום, איז מיר נעלם געוואָרען... צוויי יאָהר האָב איך אפילו זיין אַדרעס נישט געהאַט.

און ווייסט אידר, ווען ער איז אַוועק? ביי דער מוטער׳ס לויה... ביי׳ם פרישען קבר, קוים קדיש אָבגעזאָגט — ער איז נישטאָ! קיין רגע שבעה נישט געזעסען; גלייך פון בית החיים אין דער וועלט אַריין! וואָלט עס אין אַמאָליגע צייטען אַ קינד איינגעפאַלען? און ווי אַלט איז ער דעמאָלט געווען — אַ יאָהר זיעבצעהן! ערשט יענע וואָך האָט מען מיר דאָס קישען פערקויפט על השבון פון די דריי הונדערט רובל קנס...

און וואָס מיינט אידר, האָב איך דעמאָלט גערעכענט? איך זיץ ביי׳ם אוי מיט׳ן בייגעל און קלער: ער האָט זיך אַ מעשה געטהון! וואָרום געוואוסט האָב איך, אַז נפשו קשורה בנפשה! א י ך בין געווען ביי זיי דער גזלן, דער רוצח, זי — די גוטע, די האַרציגע מאַמע. און פאַר וואָס? וויילע איך האָב געוואָלט, עס זאָל זיין אי צו גאָט אי צו לייט. און זי, עליה השלום, אַ נקבה, האָט זיי אַלץ נאָכגעגעבען. מיט בייזען, פלעגט זי זאָגען, טאָר מען נישט! נישט די צייטען! בנימין אַנטלויפט פון הדר — „זאָל ער נ י ש ט לערנען, קיין רב וועט ער סיי־ווי־סיי נישט זיין". פאַר וואָס ניט זיין? שווייגט זי. בנימין געהט אַרום פוסטע־פּאַס אונטער דער שטאָדט, ליעגט אָב גאַנצע טעג ביי׳ם טייכעל, אין וועלדעל, דריי וויאָרסט מיט אַ שמיץ אונטער דער שטאָדט, — זי בעשטעהט. בעט איך מיך האָטש: יונגאַץ איינער, ליגסט ביי׳ם טייך, נעהם האָטש אַ ווענדקע און האַפּ אַמאָל אַ פישעל לכבוד שבת; בלאָנקיסט דיך אַרום אין וואַלד, קלויב אָן אַביסעל שוואָמען צי יאַגדעס, אפילו שלאָפּ־עפּעלעך — נישט קיין גוטע צייטען,

אַליין קיין סוחר בין איך ניט, מעקלעריי ביי תבואה פאַלט, — קום צו הילף. הערט מען מיך, מיינט איהר? ער האָט ליעב צו קוקען אויפ'ן וואַסער און אויף די בוימער, אָבער די האַנד אין קאַלט וואַסער צו טהון — דאָס נישט! און זי שווייגט! און קומט ער אַהיים, בעשמירט די טישען מיט קרייד, די ווענד — מיט קויהלען און מאַלט קיסר־מענשען אָדער, וואָס עס קומט איהם אין קאָפּ אַריין, איז אויך רעכט! וויל איך עפּיס זאָגען — לאָזט זי נישט. און וואָס זאָל איך טהון? אַזוי ווי איך עפען דאָס מויל, ווערט אַ געקוקעריי אויף איהר, בעט מען זיך ביי איהר מיט די אויגען: ראַטעווע פון גזלנ'ס הענד! און זי דאַרף נישט מעהר. באַלד קומט איהר וואַסער אין די אויגען אַריין, דאָס פּנים ווערט איהר בלאַס און ווייס ווי אַ קרייד, און די הענד הויבען איהר באַלד אָן צו ציטערן, אַ שוואַכע געווען, און טהו עפּיס! איך האָב אפילו נישט געקאָנט ביי איהם פועל'ן, ער זאָל זיך אויסלערנען שרייבען ווי אַ מענש. פון גע'כתיב'עט רעד איך שוין נישט; נאָר יונגאַץ, האָסט אַ געבענשטע האַנד, מאָהל מיר נאָך אַ למ"ד, אַ פּער־דרעדהטע פ"א — ד אָס נישט! דאָס קומט דאָך צו גוי'ן! נאָר קיסר־מענשען, בלעטער, צווייגען און שדים וויסען וואָס... און ווי אַ יונג האָט קיין פּחד נישט: איינמאָל האָט ער אויפגעמאָהלט אַ וואַסער־מענש! „האָסט גע־זעהן — פרעג איך — אַ וואַסער־מענש?" — אַ ודאי! זאָגט ער און לאַכט.

מיינט איהר אפשר, אַז זי האָט באמת מיט זיי געהאַלטען, אַז זי האָט טאַקע געוואָלט, אַז בנימין זאָל ווערען אַ פאַרטרעטען מאַכער, אָדער שרה־לאה זאָל זיך שטעלען פאַר אַ דיענסט, צי בילא־גיטל זאָל ווערען אַ נייטאָרין? אסור־חזיר! איהרע זיפצען האָב איך געהערט. גאַנצע נעכט פלעגט זי איבערקרעכצען; פערשטופּען דאָס פּנים אין קישען אַריין, דאָס געוויין צו פערשטיקען... און וואָס זי פלעגט אויס'חלש'ן און אויס־וויינען ימים נוראים? גאַנצע שטיקער תחינות און מחזור פלעג איך איהר מוזען גע'כתיב'ט איבערשרייבען; אויסגעווייקט האָט זי עס, שטיקער זענען געפלויגען, און קיין נייעם סדור האָט זי נישט געוואָלט... בעסער אַ מויד אַ בענדיל צו קויפען... אַליץ אין זיי אַריין!

און וואָס איז געווען דער עיקר געוויין? זיי האָבען געזאָגט, אַז אויף מיר וויינט זי! באשר בכן, איך האָב איהר אַמאָל, ווי ביי שלעכטע צייטען און שלעכטע קינדער דער שטייגער איז, אַ האַרב וואָרט געזאָגט. דעם אמת אָבער ווייס איך, איהר איינציג געבעט איז געווען, גאָט זאָל זיך מרחם זיין און זאָל די קינדער'ס האַרץ איבערקעהרען צו גוטען...

פערשטעהט זיך, אַביסעל וועגען פרנסה אויך; עס האָט געפֿעהלט. עט!

יאָ, ביי וואָס האַלט איך? ער איז אַנטלאָפען...

האָב איך געמיינט, דער יונג האָט זיך אַ מעשה אָנגעטהון, אָדער אַזוי פאַר מרה־שחורה ערגיץ פערקראָכען און פערבלאָנדזשעט... קומען אָבער אַריין חברים און דערצעהלען, אַז ער איז אַוועק! און חברים האָט ער געהאַט! אַ בעקער־יונג, אַ טויבען־האַפער און גאָר אַ גוי'שען שייגעץ. און פון אַזוינע מיילער ווער איך געוואָהר, אַז מיין בנימין איז אַוועק! איבער דער גרעניץ איז ער! פאָרטרעטען מאַכען וויל ער זיך לערנען. אַ שעָנע פרנסה? מען זאָגט האָטש שטיבער מאָלען!

און פאַר וואָס, מיינט איהר, האָט ער מיר צוויי יאָהר נאָכאַנאַנד נישט געשריבען, וואו ער איז? ערשטענס האָט ער טאַקע געליטען צרות צרורות: וואו געטאָגט נישט גענעכטיגט, און הונגער, און דאָרשט, און האָט אַזוי זיך געשעמט, אַז אויף קיין מאַרקע נישט געהאַט, און צווייטענס— זאָל דער טאַטע נישט וויסען און קיין מוסר נישט שרייבען. וואָרום „פֿן ישמע"... טאָמער שרייבט ער, און עס גערט אין האַרץ אַריין! דער יצר הרע ווייסט זיך שוין ווי צו בעוואָרענען...

נאָר די מיידלעך, מיינט איהר, זענען בעסער?

די עלטערע, שרה־לאה, וויל פלומר'שט נישט ליגען מיר אויפ'ן קאָפּ. „עס פעהלט אַייך אַליין" זאָגט זי. מיין פלונית'טע, עליה השלום, בעשטעהט. דעם סוד ווייס איך: מען האָט איהר אַיין אלמן מיט קינדער גערעדט, האָט איהר די ערד געברענט אונטער די פיס. דאָס זאָגט זי נאָר, אַז זי וויל זיך אַליין פערדיענען... אַ קאָמעדיע! קוים וואָס איך האָב גע'פועל'ט, זי זאָל מיר האָטש נישט פערשווארצען דאָס פנים אין אַפט... איז זי אַוועק קיין צווזמער. אַבי נישט קיין אַלמן! דעם אמת זאָגענדיג, מיר אַליין איז אויך אַ שאָד געווען, אַ מיידעל ווי אַ גאָלד, געבליהט ממש ווי אַ רויז. די מוטער אין די גוטע צייטען אויס'ן אויג... און געה ווער מיט אַמאָל אַ מאַמע פון פינף קינדער, און קיין שמאַלץ־גרוב איז עס אויך נישט געווען. אַ קליין־תבואה־סוחר'ל, קוים ער האָט זיך געשפייזט, נאָר אַלץ בעסער ווי אין גראָהען צאָפּ אַריין צו דיענען! און עס האָט זיך טאַקע אַרויסגעוויזען, ווער עס איז גערעכט געווען!

זי קומט פון צוויזמער קיין אַפט אויף דער מאַמע'ס לויה. ביילע־גיטל איז אויך געקומען. פון עק וועלט וואָלטען זיי געקומען! די עלטערע—

נישט: גראָד אין קינפּעט געלעגען. זיצט שבעה, און דערווייל באַנקראָטירט דאָרט אין צווימער איהר בעל הבית, מאַכט פּליטה, פאָהרט אַוועק צו אַל־די שוואַרצע יאָהר; דאָס ווייב מיט די קינדער שיקט ער נאָך פריהער אַוועק צו׳ם שווער... עס בלייבט קיין לעבעדיג נפש... און די בעלי־חובות טרעטען צו צו דער שטוב, פערשרייבען און ליציטירען אַלע זאַכען, און מיין טאָכטער׳ס קעסטיל מיט׳ן גאַנצען האָב אין דער מיט! אָהן אַ העמד אויפ׳ן לייב! און זי האָט זיך, נעבּיך, געהאַט אָנגעקליבען אַ גאַנצען אויסשטייער — און מיט אַמאָל — גאָר נישט! שריי איך צו איהר: נאַ, זעה! עס איז קיין דרך נישט, גאָט וויל ניט אַזוי... און פונקט האָט זיך ווייטער געמאַכט אַ שדוך מיט אַ גרויש, אויך מיט קינדער און דוקא נישט קיין אָרימאַן, — הערט זי מיך? הויבט זי זיך אויף און אַנטלויפט, ווי זי שטעהט און געהט, קיין לובלין... און דיענט דאָרט ביז׳ן היינטיגען טאָג... זי רעכענט נאָך צו קומען קיין וואַרשוי. איך בין איהר מוחל!

אַ פאָטאָגראַפיע האָט זי מיר געשיקט — שוין גאָר נישט דאָס קינד! גאָר נישט דאָס... גאָט ווייסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... משונה׳נע אויגען עפּעס... איך האָב מורא צו זאָגען: ממש פערשאַרטע, היינטיגע צייטען... אַ חתן, הער איך, האָט זי...

— ווען וועסטו התונה האָבען? פרעג איך אין יעדען בריעף.

אויף אַלעם ענטפערט זי; אויף דעם — נישט!

נאָר דאָס אַלײן איז גאָר נישט געגען דעם, וואָס די יונגערע האָט מיר געטהון! דאָס קאָן קיין פאָלק זעלנער נישט טהון...

אַ מיידעל איז אַ נייטאָרין, זיי אַ נייטאָרין! ווילסט אויך נישט התונה האָבען, איז נישט! טהו נאָך דער עלטערער שוועסטער! אַז עס איז אַ שטראָף פון זיין ליעבען נאָמען! ווילסט דו, זוך דיר אַליין אַ חתן... די מאַמע, עליה השלום, לעבט נישט, בין איך דער גוטער, בעשטעה איך! זאָגט זי אָבער, אַז מען צאָהלט איהר אין אַפּט וועניג, האַפּט זי זיך אַריבער קיין אָסטראָווצע. איז דאָרט, אַ פּנים, אויך נישט בעסער, איז זי מיר מודיע (זי איז האָטש מודיע!), אַז זי פאָהרט אַריבער קיין ראַדאָם... און פאָהרען פאָהרט זי אַליין! לית דין ולית דין — פאַר קיינעם קיין מורא נישט! אין ראַדאָם ראָטה מען איהר, זי זאָל בעסער אַריבער קיין וואַרשוי. וואָס איז ביי איהר וואַרשוי? פאָהרט זי קיין וואַרשוי און שרייבט מיר

פון דאָרט נחת! פערדיענט שוין אַזוי פיעל און אַזוי פיעל, מעהר פאַר שרה־לאה׳ן... אויב איך דאַרף וועט זי מיר שיקען... מן הסתם דאַרף איך נישט. דאָס הייסט, געדאַרפט וואָלט איך, איך האָב שוין געהאַט די שטוב פערקויפט, נאָר — מוחל! דערנאָך ווערט שטיל. עס געהט אַוועק אַ חודש, צוויי און דריי חדשים — קיין תמונת אות; ווי אין אַ וואַסער אַריין. פערקויף איך דאָס לעצטע העמד און האַפּ מיך אַראָב קיין וואַרשוי — די זיצט! דאָס סמאַרקאַטע מיידעל ווערט אַ מורד במלכות! אַז מען צאָהלט איהר נישט, וויפיעל זי וויל, וויל זי די וועלט איבערקעהרען, לויפט זי אַרום מיט אַ רויטער פאָהן... בעט איך מיך, מען זאָל זי אָבשמייסען און אַיין עק; זאָגט מען מיר (און קוים איך האָב פערשטאַנען, וואָס מען זאָגט!), אַז שמייסען טאָר מען נישט. בעט איך מיך: גיט זי מיר אין די הענד אַריין, אַ טאַטע מעג! הערט מען מיך ווי דעם רב, און מען פער־שיקט זי אין טיעף רוסלאַנד... אויף גאַנצע פינף יאָהר!

דערווייל האָב איך שוין נישט מיט וואָס צוריק אַהיים צופאָהרען, שלאָגט מען מיר אָן אַ שוהלעכיל צו דינגען, דינג איך אַ שוהלעכיל, גיב די לעצטע פאָר רובל האַנד־געלד; עס געהט צו ימים נוראים, וועט זיין פרנסה... מאַכט זיך אַ מעשה, נעכטיגט עמיץ אין שוהלעכיל אָהן אַ פּאַס. פון וואַנען זאָל איך וויסען, אַז אין אַ שוהלעכיל טאָר מען בכלל נישט נעכטיגען און אָהן אַ פּאַס איז סכנת־נפשות? האָב איך דאָך אָבער זכות־אבות פון טעכטעריל — פערמאַכט מען מיר דאָס שוהלעכיל... בעט איך זיך, הייסט מען מיר שרייבען פראָשעניעס, נו, שרייב איך פראָשעניעס... הענגט עס אַזוי... דערווייל רוקט אָן די צייט, מאָהנט מען ביי מיר 300 ר׳ פאַר בנימינ׳ען. און ער שרייבט, אַז פאָרטרעטען מאַכען קאָן ער שוין, ברוך השם, נאָר פערדיענען פערדיענט ער נאָך נישט. דערווייל פאָהרט ער אַריבער אויף אַ בעסער אָרט און וועט מיר שרייבען פון דאָרט!

זעהט איהר, פון דער ערשטער טאָכטער וואָלט איך יאָ נחת געהאַט. אַ צדקת, שוין 5 קינדערליך, ברוך השם... נאָר אַז עס געהט, געהט! מאַכט זיך אַ מעשה, אַ סבה, רחמנא ליצלן! געטהון האָב איך מיט אַ סוחר פון בראַטקאָוו, מיט אַיין אָנגעשטאָפּטען עושר. נו, געהט נאָך אַ פאָר יאָהר דער יונגערמאַן אַראָב פון קעסט און הויבט אַליין אָן צו האַנדלען מיט האָלץ. איך בין אפילו געווען ברוגז דערויף, — זיץ און לערן נאָך אַ פאָר יאָהר! מילא, איך בין שוין געוועהנט, אַז מיך הערט מען

נישט. מאַכט זיך אָבער צווישען טאַטען מיט'ן זוהן מחלוקת. דער טאַטע הייסט קויפען, נעהמט ער און פערקויפט, און פערקעהרט. היינטיגע צייטען: די אייער זענען שטענדיג קליגער פאַר די היהנער... איז ער דאָך אָבער מ"ין אידעם, און בטבע אַ כשר'ער יונגערמאַן, האָט ער מורא, ער זאָל נישט עובר זיין אויף כבוד־אב, ציהט ער זיך אויס קיין ראַהאָוו. דאַכט זיך, גלייך? ביי דער וויקסעל! פאַלט ער אַריין נישט, חלילה, מיט'ן מסחר. גאָר פערקעהרט, דאָס געשעפט געהט קיין מעשה נישט. נאָר גאָר אַ וויטיגע זאַך! מאַכט זיך אין ראַהאָוו אַ שרפה. יאָגט די פאָליציי, מען זאָל ראַטעווען. שטעהט אַ טויבער יוד און הערט נישט, וואָס מען וויל פון איהם. קומט אָן אַ נייער סטראַזשניק, ווייסט ער נישט, אַז דער יוד איז טויב און הערט נישט, מיינט ער — אַ מורד במלכות, דערלאַנגט ער איהם אין קאַרג. איז דאָך מיין אידעם אַ ברען פון אַ יונג, קאָן ער קיין עולות נישט ליידען, נעהמט ער זיך אָן. צום שלים־מזל קאָן ער אַביסעל רוסיש — רעדט ער אַנטקעגען. אַ וואָרט צו אַ וואָרט — ער לייזט אַ קלאַפּ! מילא, אַז מען קריגט אַ קלאַפּ, איז נאָך קיין אומגליק נישט. ווייזט זיך אָבער אַרויס, אַז דער בעל־הבית פון הויז איז געווען פריש אַסעקורירט, שיקט די אַסעקוראַציע אַראָב אידהען אַ מענש; איז ער חוקר ודורש, צי עס איז נישט געווען אונטערגעלעגט. טענה'ט דער בעל־הבית, אַז ער איז דעם טאָג גאָר אין דער־היים נישט געווען, ער איז גאָר געווען אויף אַ יריד ערגיץ אין דער סביבה. זאָגט דער חוקר ודורש: אפכא מסתברא! ווי קומט אַ בעל־הבית, וואָס פיהרט קיין מסחר נישט, אויף אַ יריד? האָסט דו געהייסען אונטערלעגען! זוכט מען די שותפים צו דער עבירה, פאַלט דער חשד אויפ'ן טויבען יוד מיט מיין אידעם; באשר בכן, זיי האָבען נישט געלאָזט ראַטעווען... זעצט מען זיי דערווייל איין! ווערט אַ געוואַלד, איז מען מודיע דעם מחותן, קומט ער צולויפען און וויל שיטען מיט געלד, מאַכט מען, ערשטענס, אַ פּראָטאָקאָל אויף חורש... צווייטענס, איז עס אַ סימן, אַז דער חשד איז אַ חשד! וואָס זאָל איך אייך לאַנג בריי'ען? ער איז אָבגעזעסען זעקס חדשים און איז בדיל הדל געוואָרען! דאָס האָלץ אויף דער וויקסעל האָט זיך צושלאָגען, די חובות זענען געוואַקסען... ער האָט נאָך דעם פאָטער מיטגעשלעפּט...

די טאָכטער פרעגט מיך אָן, צי קאָן איך נישט צו הילף קומען מיט אַ פּאָר גילדען!

באַ, מען זאָל מיר עפענען דאָס שוהלעכיל, אפשר יאָ!

איהר האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז עס דרעהט זיך צווישען אייך אַרום אַ יוד מיט אַזוינע שטיינער אין בויך?

נאָך וואָס האָב איך אייך געזאָלט דערצעהלען? איין מענש דעם אַנדערן העלפט נישט. העלפען קאָן נאָר השם יתברך. נאָר היינט איז מיר שוין דאָס האַרץ איבערגעגאַנגען, האָט עס זיך אויסגעגאָסען....

אַ פּאָר מייל פון אַפּט, — דער קאָפּ איז מיר אַזוי פערדרעהט, אַז איך האָב פערגעסען, ווי דאָס דאָרף הייסט — זיצט איין אַרענדאַר, אָבער ער זיצט — אויף אַלע יודען געזאָגט! אפילו אַ שפל, קוים עברי, און, ווייס איך, אַ משפחה! נאָר אַז גאָט וויל, שיסט אַ בעזים, ווערט ער פון גאָר נישט אַ פּאַקטאָר ביים יונגען פּריץ... אַז דעם פּריץ האָט זיך פערגלוסט אויסלענדיש עולם-הזה, פאָהרט ער זיך אַוועק, און לאָזט איהם איבער דאָס מיליכיגס — עטליכע און זעכציג קיה, שאַרט ער! דער פּריץ דאַרף וואָס אַמאָל מעהר געלד — ווערט פון יוסלען — יוסף הייסט ער — איין אַרענדאַר; צוויי דערפער! אַז גאָט וויל! האָט ער אַ טאָכטער, דער יוסף, אַ מיידעל אפילו נישט זעהר קיין שענס, — געגען מיינע — כּקוף בפני אדם... נאָר געטוישט וואָלט איך מיך. אַ שטילס, אַ פרומס, איין אמת-בעל-בתי'ש קינד. איך ווייס נישט, ווי עס קומט גאָר אין דאָרף אַריין צו אַזאַ עס האַרץ! אַ ווייב האָט ער — עט, איך וויל נישט בעריידען, נאָר אין אַ יודיש הויז אַ ריין קאָן מען זי נישט לאָזען. אַז זי קומט אויף ימים נוראים קיין אַפּט, האָבען די ווייבער אין שוהל דאָס גיהנום — איין אויפגעקומען (אַמאָל אַ שפחה געווען) שטיק מרשעת! נאָר ווייטער דאָס אייגענע — אַז גאָט וויל, געראָטען קינדער אויך. איהר האָט געזאָלט זעהען איהר דאַוונען אַלע אין דער פריה; איהר הכנסת-אורחים, אַז עמיץ קומט אין דאָרף אַריין; איהר דרך ארץ פאַר אַ יוד אַ למדן... וואָס זאָל איך אייך זאָגען? אַ ברכה פון גאָט. קומט ער אַמאָל, דער יוסל, דאַכט זיך ראש השנה צי סכּות, צו מיר צו אויף דער מזרח-וואַנד אַרויף, און מאַכט צו מיר: ר' חיים, איך גיב אלף קאַרבען! — בנימין, הייסט עס, איז איהם אין די אויגען אַריינגעפאַלען... מען האָט נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט, וואָס אין איהם שטעקט. און אַ שען יונגעל איז ער געווען און מיט אַ רחמנות-פּנימ'ל... מילא, וואָס זאָל איך אייך זאָגען, ווערט מיה היים אין אַלע איברים. יאָ, טאַקע ראש השנה איז עס געוואָרען. פאַר'ן למנצח, מען האָט געוואַרט אויפ'ן בעל-תקיעה... זאָג איך איהם: „נישט

אַצינד איז די צייט"! איך וויל דאָך נישט צופאַלען, ווי צו אַ הייסע בולקע, „נאָך יום־טוב — זאָג איך — שיק אַ שדכן!" איך זאָג איהם „דו", איך קען דאָך איהם, זינט ער איז נאָך ווייס־איך־וואָס געווען — ביים בעקער גענעכטיגט, געוואָלט זיך פאַר אַ בעהעלפער שטעלען, און האָט זיך קיין עברי נישט געקאָנט אויסלערנען.... שיקט ער נאָך יום־טוב אַ שדכן, מיין בנימין, פערשטעהט זיך, שטעלט זיך קאַפויר; זי, עליה השלום, איז שוין גאָר שוואַך געווען, האַלט זי מיט בנימינ'ען. אַהער, אַהין, איך ווער דערהוייל געוואָהר, אַז דער אייגענער שדכן האָט איבערגערעדעט דאָס עסק אויף אַ שדוך פון וואַרשוי, מיט אַ פלייש־הענדלער, אפשר קענט איהר איהם, רעגענבויגען הייסט ער. נו, פערפאַלען, נישט קיין זווג אַ פנים. ווער איך יענע וואָך געוואָהר, אַז דער אייגענער רעגענבויגען שטעלט צו פלייש אין תפיסה אַריין און איז אַ קרוב למלכות — אויסגעקאָכט מיט אַלע קנעפ. דאַרף איך דאָך וועגען דער שוהל אַ פראָטעקציע, פרעג איך מיך נאָך — עס האָט מיך געקאָסט גענוג געזונד און טירחא, —וואו דאָס פאָר־פאָלק וואָהנט, און לאָז מיך אַהין. זי קען דאָך מיך, וועט זי בעטען דעם מאַן; ער — דעם פאָטער, אפשר וועט עס פועל־יוצא זיין. זאָל האָטש זיין איין עק; אָדער עפענען, אָדער אָבזאָגען! לאָמיך נישט הענגען אין די לופטען. וועט מען מיר אָבזאָגען — לאָז איך מיך צו פוס קיין אַפט. דאָרט, ווי עס איז, וועט מען מיך נישט לאָזען אויסגעהן אין דהקות. וואַרשוי איז דאָך אַ תהום! קום איך אַהין — לאָזט זיך וועגען פראָטעקציע אויס אַ בוידעם, עס איז גאָר נישט דאָס פאַך. מיין עסק איז אין ראָטהויז, און ער שטעלט צו צו'ם פאַוויאַק... עס איז גאָר נישט דאָס, אַ שפאַס — וואַרשוי!

דערווייל האָט מען מיך פערבעטען אויף שבת. ער אפילו נישט. אַ וואַרשעווער פראַנט, און איך — איהר זעהט דאָך! קוקט ער אויף מיר ווי אַ האָהן אין בני אדם — ער וואָהנט דאָך אויף דער מאַרשאַלקאָווסקי גאַס! נאָר זי, זי ווייסט דאָך, ווער איך בין! הלשט זי, איך זאָל קומען. זאָלט איהר זעהן אַ בעל־בתי'שקייט! דריי שטובען מיט אַ קיך, געבעט מעבעל, און דער פאָטער איהרער שיקט פון דאָרף פון אַלעם גוטען: מעהל, הינער, אינדיקעס — — —און זי איז אַ כשר'ע צנועה, אַזאַ מין גוטסקייט, אַזאַ יודישער חן... טראָגט אפילו נישט די אייגענע האָר... און דער בחור מוז זיך, איהר צוליעב, וואַשען צו'ם עסען, מוז בענשען, זי לאָזט איהם נישט אָב.... אָה!

טראַכט איך מיר — — נאָר וואָס העלפט דאָ טראַכטען? נישט בעשערט

געוועןǃ נאָר ביטער אויפ'ן האַרץ איז מיר געוואָרען. ווייס איך, צי מיין בנימין וועט אַמאָל חתונה האָבען, און ווער זיין זווג וועט זיין?
מעהר אַהין געה איך נישטǃ

א גאנץ יאהר שכּור —
פּורים ניכטער.

אַ גאַנץ יאָהר שכור — פּורים ניכטער.

עס איז אַ יודיש ווערטעל, און מען דאַרף וויסען, פון וואַנען עס קומט.

אין ר׳ חיים וויטאַל׳ס צייטען איז אין צפת געווען אַ יונגער מאַן, וואָס איז, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט קיין גאַנץ יאָהר נאָך דער החונה, איין אַלמן געוואָרען. גאָט׳ס וועגען זענען נישט צו׳ם פערשטעהן, און אַזוינע זאַכען טרעפען זיך, דעם יונגען מאַן האָט זיך אָבער געדאַכט, אַז די וועלט איז איהם אונטערגעגאַנגען, אַז איין זון איז פאַרהאַן אין הימעל און איין אשה איז געווען זיין ווייב. געהט ער און פערקויפט די סחורה פון קלייטעל מיט׳ן גאַנצען כלי־בית פון שטוב און גיט אַוועק דאָס גאַנצע געלד דעם צפת׳ער ראש ישיבה, מיט אַ תנאי, מען זאָל איהם צורעכענען צו דער ישיבה אַריין און שפּייזען איהם גלייך מיט אַלע און אָפּגעבען איהם אַ בעזונדער חדר, וואו ער זאָל זיצען און לערנען ביחידות.

דער ראש ישיבה האָט צוגענומען די „אפּותיקי״ אויף די ישיבה, און דעם יונגען מאַן האָט מען מיט עטליכע ברעטער אָפּגעצוימט אַ בע־זונדער חדר׳ל אין אַ ווינקעל פון בית־המדרש־בוידעם, מען האָט איהם אַריינגעטראָגען אַ זאַק מיט שטרוי, כלים צו׳ם וואַשען, און דער יונגער מאַן האָט זיך אַוועקגעזעצט לערנען. אויסער שבת ויום־טוב, ווען ער פלעגט פערבעטען ווערען צו בעלי־בתים, האָט ער פאַר זיך קיין לעבעדיגע בריאה

נישט געזעהן; עסען א גאנצע וואך און א העמד לכבוד שבת ויום־טוב, פלעגט מען איהם ארויפטראגען פון שמש. און אז ער האט דערהערט טריט אויף די טרעפ, פלעגט ער זיך איבערדרעהען צו דער וואנד, און אזוי שטעהן מיט'ן פנים צו דער וואנד, ביז מען איז נישט ארויסגעגאנגען און פערמאכט הינטער זיך די טהיר.

מיט איין ווארט: ער איז געווארען א פרוש.

אין אנהויב האט מען געטראכט, ער וועט נישט לאנג אויסהאלטען, וויל פריהער איז ער בטבע א לעבעדיג מענשעל געוועזען; עס איז אבער אריבערגעגאנגען א וואך נאך א וואך, דער פרוש זיצט און לערנט, האלבע נאכט הערט מען זיין וויינענדיג־לערנען־קול איבער די גאס, אדער מען זעהט איהם שטעהן ביי'ם בוידעם־פענסטערל און ארויסקוקען מיט'ן בלייכען פנים אין הימעל אריין, — האט מען אנגעהויבען צו האלטען דערפון, און צו האפען, אז פון פרוש וועט אמאל ארויסוואקסען א גדול בישראל און אפשר א מקובל, א בעל מופת. מען האט עס דערצעהלט ר' חיים וויטאל. האט ער אויסגעהערט, געשאקעלט מיט'ן קאפ, און געזאגט: הלואי עס זאל אויסהאלטען....

דערוויל איז געשעהן א קליין מופת'ל: דעם שמש'ס קליין מיידעלע, וואס פלעגט איהם, דעם פרוש, ארויפטראגען עסען, איז איין מאל איינגעפאלען, אז זי מוז דעם פרוש האטש איינמאל זעהן בעשיינפערליך. וואס טהוט זי? טהוט זי אויס שיך און זאקען און טראגט איהם ארויף די גרייץ ב א ר ו י ס, און אזוי שטיל, אז זי הערט איהר אייגען האריץ־קלאפען. האט זי זיך אבער פאר איהר אייגען הארץ־קלאפען דערשראקקען, איז אראבגעפאלען פון די האלבע טרעפ און איז אבגעלעגען א פאר חדשים. אין דער היץ האט זי די גאנצע מעשה דערצעהלט, האט דער עולם אנגעהויבען נאך שטארקער צו גלייבען אין'ם פרוש, און נאך אונגעדולדיגער צו ווארטען, ער זאל נתגלה ווערען.

מען האט עס ווייטער דערצעהלט ר' חיים וויטאל. ער האט ווייטער געשאקעלט מיט'ן קאפ און דערצו נאך אבגעקרעכצט און געזאגט: הלואי ער זאל גובר זיין! און אז מען האט איהם מפציר געווען, ער זאל פערטייטשען די ווערטער, האט ער געזאגט: אז וויל די ערשטע כונה פון איהם איז נישט געווען לשם שמים, דעריבער וועט ער האבען גרויסע מניעות פון יענעם צד, און הלואי ער זאל נישט שטרויכלען...

און ר' חיים וויטאַל זאָגט נישט פון דער העלער־הויט!

איינמאָל זיצט ער, דער פרוש, פערטראַכט איבער אַ ספר, דערהערט ער פּלוצים, ווי עפּיס פּיקט אין דער טהיר, פאַלט אויף איהם אָן אַיין אימה. עס פּיקט אָבער ווייטער און ווייטער, הויבט ער זיך אויף, פערגעסט דערוויל צו פערמאַכען דעם ספר און געהט עפענען די טהיר, עפענט ער די טהיר, קומט אַריין אַיין אינדיג. לאָזט ער אַריין דעם אינדיג. קומט איהם אויף דער מחשבה, אַז עס איז גלייך צו האָבען אַ לעבעדיג בעשעפעניש אין שטוב. זיין אשה פלעגט האַלטען זינגענדיגע פייגעלעך אין שטוב... געהט דער אינדיג פאַר איהם פאַרביי און זעצט זיך שטילער־הייד טיעף אין אַ ווינקעלע. און דער פרוש קלערט, וואָס דאָס קאָן בעדייטען, און זעצט זיך צוריק צום ספר. אַזוי זיצענדיג, פאַלט איהם איין: עס איז נישט וויט פון פורים, האָט מען איהם אין זכות פון זיין תורה אַיין אינדיג געשיקט. וואָס וועט ער טהון מיט'ן אינדיג? עס וועט איהם — טראַכט ער — עמיץ פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה, און אפשר וועט עס נאָך זיין אַיין אָרימאַן, וועט ער ערב־פורים אַהין שיקען דעם אינדיג, וועט ער אויך טועם זיין דערפון. זייט זיין אשה איז נפטר געוואָרען, האָט ער נאָך קיין בשר־עוף נישט פערזוכט. אַזוי קלערענדיג, הויבט ער אָן מיט'ן מויל צו „סמאָקעווען", און ער בעקומט אַ פול מויל מיט וואַסער, וואַרפט ער אַ בליק אויפ'ן אינדיג, זעהט ער, אַז דער אינדיג קוקט אויף איהם פריינדליך, גלייך ער וואָלט געוואוסט זיין מיין, און הנאה געהאַט דערפון, אַז ער וועט דעם זכות האָבען געגעסען צו ווערען פון פרוש. קאָן ער זיך שוין נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע ווילע אָב די אויגען פון ספר, און קוקט צו'ם אינדיג, און עס הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דער אינדיג שמייכעלט צו איהם. אַביסעל דערשרעקט ער זיך דערפאַר, דאָך האָט ער הנאה דערפון, וואָס עס שמייכעלט צו איהם אַ לעבעדיג בעשעפעניש...

דאָס אייגענע איז געווען ביי מנחה־ומעריב. אין מיטען שמונה־עשרה קאָן ער זיך בשום אופן נישט איינהאַלטען, און רייסט אַלע מאָל אויף די אויגען און קוקט צו'ם אינדיג, און דער שמייכעלט אַלץ און שמייכעלט. פּלוצים הויבט זיך איהם אָן דאַכטען, אַז דעם שמייכעל קען ער שוין פון לאַנג... אַז דאָס האָט דער רבונו של עולם, וואָס האָט איהם צוגענומען זיין אשה, צוריקגעשיקט איהם איהר ליעבליכען שמייכעל, ער זאָל איהם טרייסטען אין זיין איינזאַמקייט, און ער הייבט־אָן ליעב צו

קריגען דעם אינדיג, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, עס זאָל איהם פערבעטען אויף פורים צו דער סעודה איין עושר, כדי דער אינדיג זאָל לעבען...

און אַרויסגעזאָגט האָט ער עס אין אַ גוטער רגע, ווי מיר וועלען ווייטער זעהן, דערווייל אָבער ברענגט מען איהם, ווי דער שטייגער איז, אַ שיסעלע גריץ מיט אַ שטיקעל ברויט, וואַשט ער זיך און מאַכט זיך גרייט צו׳ם עסען.

נאָר אַזוי ווי ער נעהמט דאָס ברויט אין האַנד אַריין און וויל אָבביסען פון איהם — רוקט זיך דער אינדיג אַרויס פון ווינקעל און הויבט זיך אָן צו פּיקען פּיק פּיק, בלשון בקשה, ווי דאָס וואָלט הייסען: ער איז אויך הונגעריג, און שטעלט זיך פאַר איהם ביי׳ם טישעל. טראַכט זיך דער פּרוש: זאָל ער בעסער עסען, וועל איך אָן איהם קיין היזק נישט האָבען... נעהמט ער דאָס שיסעלע גריץ מיט׳ן שטיקעל ברויט און שטעלט אַראָב אויף די פּאָדלאָגע, און דער אינדיג זופּט און עסט.

אויף מאָרגען געהט דער פּרוש אַריבער צו׳ם ראש ישיבה, און זאָגט איהם, באשר בכן ער האָט בעקומען אַ מיט־עסער; ער פלעגט שטענ־דיג איבערלאָזען פון דער גריץ, און היינט — גלייך ער וואָלט פון איהר נישט טועם געווען... זעהט דער ראש ישיבה פאַר זיך אַ הונגעריג פּנים, זאָגט ער, אַז ער וועט דערפון מודיע זיין ר׳ חיים וויטאַל, ער זאָל מתפּלל זיין, דער שד זאָל זיך פון איהם אָפּטהון. און דערווייל וועט ער אָנזאָגען, מען זאָל איהם שיקען צוויי שטיקלעך ברויט און צוויי שיסעלעך גריץ, עס זאָל זיין פאַר ביידען גענוג. ר׳ חיים וויטאַל אָבער, וועלכען מען האָט דערצעהלט אין ראש ישיבה׳ס נאָמען וועגען דעם מיט־עסער, האָט נאָר געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ און אָפּגעקרעכצט, אַז עס הייבט זיך ערשט אָן!

דערווייל בעקומט דער פּרוש טאָפּעלטע פּאָרציעס, און ער איז זאַט, און דער אינדיג איז זאַט. דער אינדיג ווערט אפילו פעט. און אין אַ משך פון אַ פּאָר וואָכען ווערט ער, דער פּרוש, אַזוי צוגעבונדען צו׳ם אינדיג, אַז יעדען טאָג בעט ער גאָט, ער זאָל אויף פורים פערבעטען ווערען צו איין עושר, כדי ער זאָל נישט קומען צו קיין נסיון.

און ווי געזאָגט, איז ער אין דעם פאַל צו קיין נסיון נישט געקומען. איינער פון די גרעסטע בעלי־בתים האָט איהם פערבעטען אויף פורים. און עס איז געווען, נישט נאָר אינדיג־פלייש, נאָר אַלערליי מאכלים טובים און משקה כיד המלך. און אויך זענען פיינע פורים־שפּיעלער געקומען

משמחה צו זיין דעם גביר מיט זיין משפחה מיט אַלע געסט, וואָס זענען צו איהם געקומען נאָך זייער סעודה אין דער היים. און אונזער פרוש האָט זיך אונטערגעלענט דאָס האַרץ, ער האָט געגעסען און געטרונקען, אפשר מעהר געטרונקען ווי געגעסען, ווייל דער וויין איז געווען אַ זיסער און אַ שמעקעדיגער און די וואַרימקייט פון איהם איז זיך צוגאַנגען אין אַלע אברים.

פלוצלינג אָבער איז אין איהם אַלץ פערענדערט געוואָרען.

עס האָט זיך אָנגעהויבען דאָס אחשורש־ואסתר־שפּיעל... ושתי וויל נישט טהון דעם מלכ׳ס רצון און אַריינקומען ווי גאָט האָט זי בע־שאַפען... אסתר האָט באַלד דערנאָך נושא חן געווען... מען גיט זי איבער הגי דעם שומר הנשים. און 6 חדשים בשמן המור, און אַנדערע 6 חדשים מיט אַנדערע בשמים. און אונזער פרוש איז פלוצלינג הייס געוואָרען אין אַלע גליעדער, און פינסטער פאַר די אויגען, און ענג אין האַרץ, און אין דער פינסטערניש זענען פאַר איהם געפלויגען רויטע בענדער, פייערדיגע צונגען, און עס איז איהם בעפאַלען אַ וואונדערליך שרעק־ליך בענקעניש אַהיים און אַהיים. צו׳ם בוידעם אויפ׳ן בית־המדרש, צו זיין הדר, צו׳ם שטילען ווינקעלע... צו׳ם אינדיג... און ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און איז פאַר׳ן בענשען אויפגעשפּרונגען און אַהיים געלאָפען.

ער קומט אַריין, קוקט אויפ׳ן ווינקעלע, וואו דער אינדיק שטעהט, און ווערט נבהל ומשתומם: דער אינדיג איז מגולגל געוואָרען אין איין אשה, אין איין אשה אַ יפת תאר, וואָס די וועלט זעהט עס נישט, און ער הויבט אָן צו ציטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב, און די אשה געהט צו איהם צו, און נעהמט איהם אַרום מיט ווייסע, וואַרימע און נאַקיטע הענד דעם האַלז, און דער פרוש ציטערט נאָך מעהר, און הויבט זיך אָן בעטען: נאָר נישט דאָ, נאָר נישט דאָ, עס איז אַ מקום קדוש, הייליגע ספרים ליגען. רוימט זי איהם אַריין אין אויער, אַז זי איז די מלכה שבא, אַז זי האָט דאָ נישט וויט פון בית המדרש, ביי׳ם טייכעל, צווישען די הויכע סטראָסטינעס, איהר קריסטאַלענעם פּאַלאַץ, וואָס שלמה המלך האָט איהר נאָך געשענקט... און זי ציהט איהם. ער זאָל מיט איהר געהן, אַהין צו׳ם קריסטאַלענעם פּאַלאַץ...

און ער וואַקעלט זיך און געהט, און געהט...

אויף מאָרגען—דער פרוש איז נישט דאָ! מען געהט צו ר׳ חיים

וויטאַל, הייסט ער איהם זוכען ביי׳ם ברעג פון טייך. געפינט מען איהם אין אַ זומפּ צווישען די סטראָסטינעס, נישט טויט, נישט לעבעדיג...

מען האָט איהם דעראַטעוועט, נאָר פון דעמאָלט אָן האָט ער אָנגעהויבען טרינקען...

און ר׳ חיים וויטאַל האָט געזאָגט, אַז דאָס קומט פון גרויס בענקענישט צו דער מלכּה שבא, אַז ער טרינקט, זעהט ער זי, און מען זאָל איהם לאָזען טרינקען, אַ גאַנץ יאָהר, נאָר נישט פּורים, ווייל פּורים וועט זי האָבען אויף איהם אַ גרויסע שליטה.

און פון דעם טאַקי וואַקסט דאָס ווערטיל: „אַ גאַנץ יאָהר שכּור, פּורים ניכטער"...

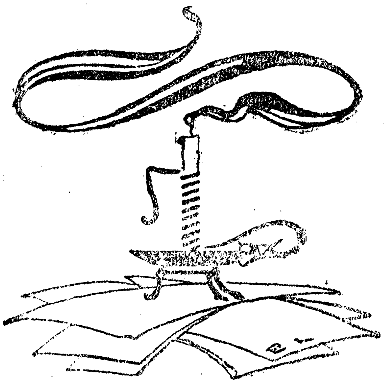

מסירת נפש.

מסירת נפש.

מיט דורות צוריק האָט גע'שמ'ט אין צפת אַ יוד — אַ גביר און אַ גרויסער בעל־מזל, וואָס האָט געהאַנדעלט מיט צירונג און אַלערליי אבנים טובות ומרגליות. און געווען איז דער יוד אַיין עושר אַיין אמת'ער, נישט קיין אויפגעבלאָזענער, ווי היינטיגע צייטען.

און געהאַט האָט ער זיין אייגענס אַ פּאַלאַץ, וואָס האָט אַרויסגעקוקט מיט ליכטיגע פענסטער־אויגען אויפ'ן ים־כנרת; און אַרומגערינגעלט האָט דעם פּאַלאַץ אַ גאָרטען אַ גרויסער, מיט אַלערליי גלוסטיגע ביימער, מיט כל המינים פּרות און זינגענדיגע פייגעל, און מיט אַלערליי שמעקעדיגע קרייטעכצער און אַנדערע געוויקסען, הן לנוי והן לרפואה. —

און געהאַט האָט דער גאָרטען וועגען ברייטע, אויסגעשיטע מיט גאָלדענעם זאַמד, און די ביימער איבער די וועגען האָבען זיך אין דער הייך צוזאַמענגעטראָפען מיט די קרוינען, אין צוזאַמענגעפלאָכטען און פערשאָטענט די וועגען.

און סוכּות זענען צוזייט און צושפּרייט געווען אויף אַלע עקען פון גאָרטען צו'ם אָפּרוהען, און וואַסערלעך, איבער וועלכע די טייערסטע ווייסע גענז — בר־אַווזות — זענען אַרומגעשוואומען, האָבען געגלאַנצט ווי די שפּיגלען, — ממש אַ גן־עֵדן התחתון.

און געהאַט האָט דער יוד זיינע אייגענע אייזלען און קעמלען, צו

פאָהרען איבער דער מדבר; און איין אייגענע שיף, מיט אייגענע שיפס־לייט און אַ שיפס־קאַפּיטאַן — צו פאָהרען אויפ'ן ים...

מיט איין וואָרט: אויף כל ישראל געזאָגט...

און דער יוד האָט נישט געקאַרגט די מטבע, און האָט זיך משדך געווען מיט רבנים. ראשי־ישיבות און, אַזוי גאונים פון בבל און ארץ־ישראל, און האָט אַוועקגעשיקט די קינדער למקום תורה; און וואָס אַ זוהן ער האָט אַוועקגעשיקט, האָט ער איהם באַלד אָפּגעטיילט בכסף מזומן זיין חלק ירושה, אויסער נדן, כיד הגביר. און מיט דער צייט איז ביי איהם געבליבען נאָר די יונגסטע טאָכטער מיט'ן נאָמען שרה, דאָס געליעבטע מיזיניקעל, וואָס ער האָט געהיט, ווי דעם שוואַרץ־אַפּעל פון אויג.

די שרה איז געווען אַ גרויסע יפה־פיה, און אַ לב טוב, און אַ מזג טוב — אין לשער.

און פאַר די בת יהודה, אַז עס איז געקומען די צייט, האָט ער זיך אַראָפּגעבראַכט, פון נשיא פון בבל'ס ישיבה, אַ טייערע כלי, מיט'ן נאָמען חייא.

און געשריבען האָט דער ראש ישיבה אויפ'ן בחור צו'ם צפת'ער רב נישט מעהר און נישט ווייניגער, ווי עטרת ראשי ועטרת הישיבה; דאָס הייסט: די קרוין פון ראש ישיבה'ס קאָפּ, און די קרוין פון דער גאַנצער ישיבה. און דאַצו נאָך — ז„שלשלת היוחסין", ד. ה.: גאָר דאָס אויבערשטע פון שטייסעל — יחוס שביחוס.

און אַ קלאַנג איז געגאַנגען איבער דער וועלט, אַז אותו הבחור חייא קומט אַרויס „מזרע המלוכה"; נייערט בשעת הירום אין בבל, ווען מען האָט דעם חייא'ן געה'רג'עט פאָטער און מוטער און אומגעבראַכט שוועסטער און ברודער, און ער אַליין איז נצול געוואָרען, ממש על פי נס, — איז דער יחוס־בריעף פערלוירען געוואָרען... האָט אָבער ר' חייא, דער גרויסער עניו, דערפון קיינמאָל נישט גערעדט, ווייסט מען נישט. — זיכער איז אָבער, אַז מענשען, וואָס האָבען דעם בחור חייא אין גאַס געזעהען, האָבען זיך אָפּגעשטעלט, קוקען אויף איהם, ווי אין אַ שיינדיל אַריין, און נישט איינער האָט אַ ברכה געמאַכט איבער זיין שענקייט. וואָרום אַ פּנים האָט דער חייא געהאַט פון איין אמת'ן בן־מלך; די שכינה האָט אויף איהם גערוהט...

בעזעצט זיך דער חייא ביי'ם שווער אין צפת — על התורה ועל העבודה...

נישט לאַנג אָבער האָט זיין מנוחה געדויערט; דער שווער, דער אלמן, איז אַ צייט נאָך הייא׳ס חתונה נפטר געוואָרען. דער יונגער מאַן האָט געמוזט איבערנעהמען די גרויסע עסקים און מאַכען נסיעות איבער ווייטע מדינות. מיט איין וואָרט, ער איז געוואָרען אַ גרויסער סוחר פון די גרעסטע אויף דער וועלט.

דאָס האָט אָבער איהם, חלילה, צו בטול־תורה נישט געבראַכט.

דאָס קעמעל, אויף וועלכען ער איז געריטען איבער דער מדבר, האָט עמיץ פון דער קאַראוואַנע ביים ציימעל געפיהרט, און ר׳ הייא האָט נישט אַרויס־געלאָזט דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען, פון האַנד, און נישט אַראָפּ־גענומען קיין אויג פון ספר.

און אין שיף האָט ער בעהאַט אַ חדר מיוחד (קאַיוטע בלע״ז), וואו ער איז געזעסען ביחידות און עוסק געווען בתורה, הן בנגלה, הן בנסתר.

און ער האָט נאָך אפילו געפונען צייט, צו לערנען זיך שבע חכמות ביי די אַלטע שייכען, מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, ווי חכמת הרפואה, שיחת חיות ועופות און אפילו אַביסעל אַצטגנינות, וכדומה...

און אַ בעל־צדקה איז ער געווען, אין לשער ואין לספר. ובכל מקום בואו — וואו ר׳ הייא האָט זיך ערגיץ אָבגעשטעלט אין קהלה, — פזר, נתן לאביונים — האָט ער קודם כל מפריש געווען מעשר־עני פון ריוח אויפ׳ן וועג, אַחוץ פדיון שבוים לפי הצורך.

און אַזוי פלעגט ער אויך טהון גרויסע טובות דעם כלל ישראל.

וואָרום דער מסחר מיט אבנים טובות ומרגליות האָט איהם מקרב געווען צו׳ם מלכות מיט איהרע שרים. און מיט׳ן שענקיט און ערליכקייט, און אפשר מעהר נאָך מיט זיין חכמה, האָט ער שטאַרק נושא־חן געווען אין זייערע אויגען, און די פלעגען אין איהם אמונה האָבען, גלויבען לכל היוצא מפיו, און אַליך צוליעב טהון...

פלעגט ער זיין אַ שתדלן און אַ מליץ יושר על כל צרה שלא תבא... און ברוח פיו האָט ער מבטל געווען בלבולים נוראים: אַרויסגענומען פון תפיסות, בעפרייט פון מלקות און קייטען; און נישט איינמאָל און אין דער לעצטער מינוט, — פון תלי׳ס הענד; אַחוץ כמה וכמה יונגע נפשות, וואָס ער האָט אַרויסגענומען פון מעטשעטען, וואָס מען האָט זיי געוואָלט אָב׳שמד׳ען איבערגעוואַלט...

און איבער דער צייט, וואָס ר׳ הייא איז געווען אַ מהלך בדרך,

פלעגט שרה די צדקת ממלא מקומו זיין אין דער היים אין צפת לכל דבר שבצדקה, ווי עס פאַסט פאַר איין אמת׳ער אשת־חיל. ובטח בה לב בעלה, — האָט זיך ר׳ הייא אויף איהר פערלאָזט און איז זיכער געווען, אַז דער הונגעריגער, וואָס וועט אַריינקומען אין זיין הויז, וועט אַרויס־געהן אַ זאַטער; און דער דאָרשטיגער — איין אָנגעטרונקענער. ווי אויך, אַז זי וועט זייער בת יהידה, מרים, מגדל זיין לצדקה ולמעשים טובים און מדריך זיין אין כשר׳ן וועג.

וכך הוה: דער פאַלאַץ איז שטענדיג פול געווען מיט אורחים און אָרימע לייט. און תלמידי חכמים, רבנים און ראשי ישיבה, וואָס פלעגן אַרויסגעהן להוץ לארץ וועגען צרכי הצבור און צוריקפאָהרען, האָבען זיך, אַהין־צו־וועגס, ווי צוריק־צו־וועגס, אָבגעשטעלט — אַזוי פלעגט מען שוין זאָגען — ביי ר׳ הייא׳ס ווייב, און זי פלעגט זיי מקבל זיין בסבר פנים יפות, און שפייזען מיט אַל־דאָס גוטס, און פלעגט נאָר פערלאַנגען, זיי זאָלען אַרויפלעגען זייערע הענד אויף דער בת יהידה׳ס קעפעלע און בענשען זי מיט מזל...

און די ברכות האָבען אָנגעהויבען מקוים צו ווערען: די איינציגע טאָכטער מרים איז געווען איין אויסטערליש געראָטען קינד, אַ ברכה פון זיין לייבען נאָמען. און גאַנץ צפת פלעגט זיך בענשען מיט איהר, מען זאָגט: „הייא׳ס טאָכטער לייכט ווי די זון״, „איז קלאָר ווי דער טאָג״; „עס ליעגט אויף איהר אסתר המלכה׳ס חן וחסד״; און זי איז ווירקליך געווען אַ יפה־פיה — די מוטער אויס׳ן אויג.

זענען דאָך אָבער גאָט׳ס דרכים נישט צום פערשטעהן; און צוריק געשמועסט, האָט דאָך שוין שלמה המלך, עליו השלום, געזאָגט: „את אשר יאהב... יוכיח״ — וועמען זיין לייבער נאָמען לייבט, דעם שטראָפט ער; טיילמאָל בּרענגט דער רבונו של עולם גאָר אויפ׳ן צדיק אַ נסיון; ער פּרובט מיט יסורים דעם צדיק, צו זעהן, ווי ווייט, ווי טיעף, און ווי שטאַרק דעם צדיק׳ס בטחון איז, — סיי ווי סיי, שרה די צדקת פאַלט פלוצלונג אַוועק. ר׳ הייא בעקומט די בשורה־רעה אויף אַ ווייטען וועג. און לב יודע מרת נפשו — פיהלט ער, אַז עס איז שלעכט, וואַרפט ער אַוועק אַלע עסקים און לויפט אַהיים. איבער טהאָל און איבער בערג, מדבריות און ימים. בעגעגענען איהם אַלערליי מניעות. פאַלען אונטער איהם אין מדבר אייזלען און קעמלען פאַר דאָרשט; שטורם־ווינטען ווילען איהם צושלאָגען דאָס שיף אויפ׳ן ים, — איז איהם אָבער דער זכות התורה והעבודה בייגעשטאַנען. האָט ער גובר

געווען אַלע מניעות און איז אַהיים געקומען בשלום... האָט ער אָבער שוין געטראָפען די צדקת שרה כמעט ביי יציאת נשמה... נאָר ווי די צדקת האָט איהם דערזעהן, האָט זי זיך געשטאַרקט און אויפגעזעצט אויפ'ן בעט, און נאָך אָבגעגעבען אַ שבח והודיה צום בורא עולם, וואָס האָט אויסגעהערט איהרע תפלות, זי זאָל זעהן איהר כשר'ן צדיק פאַר דער פטירה; און דרעהט זיך איבער צו ר' חייא'ן, און טרייסט איהם און איז איהם מבטיח, אַז זי איז מקבל די יסורי-מות באהבה... און רעדט מיט איהם נאָך אַ וואָרט וועגען דער בת יהודה מרים, וואָס מען האָט אַרויסגעפיהרט אַ פער'הלש'טע... און ר' חייא זאָגט איהר צו, אַז ער וועט זיין פאַר איהר אי אַ טאַטע, אי אַ מאַמע; אַז קיין פרעמדע הענד וועלען דאָס יונגע ביימעלע נישט ביינען, נישט קרימען, נישט, חס ושלום, ברעכען... וכנגד זה, זאָגט זי איהם צו, אַז זי העט אויפ'ן עולם-האמת קיין רגע אָן זיי נישט פערגעסען. אַז זי וועט זיך שטענדיג מיהען פאַר דער בת יהודה וועגען אַ זווג, עס זאָל זיין לפי כבודה ומעלתה... און אויב עס וועט זיך מאַכען; חס ושלום, אַ סכסוך, אַ ספק, צי אַ מניעה, וועט זי אַליין אָנווענדען און בעקומען רשות, צו בעווייזען זיך ר' חייא'ן אין חלום, און זאָגען וואָס מען דאַרף... אַזוי האָט זי זיך מיט ר' חייא'ן געזעגענט, געזאָגט נאָך אַמאָל שמע ישראל (עס איז שוין געווען נאָך ודוי) און נאָך אַמאָל געעפענט די אויגען און אַ קוק געטהון אויף ר' חייא'ן באהבה רבה און מיט חן וחסד, און געהייסען גריסען די טאָכטער, און געבעטען איהם, ער זאָל מקבל זיין דעם גזר-דין פון זיין ליעבען נאָמען באהבה, און האָט זיך אַראָבגערוקט פון קישען, אַיינגעצויגען די פיס און איבערגעדרעהט זיך צו דער וואַנד — ויצאה נשמתה בטהרה...

און באַלד נאָך שלשים האָט ר' חייא, אָהן אַ רגע ישוב הדעת, מיט אַמאָל אָבגעשניטען פון אַלע מסחרים, פערקויפט די פעריל און בריליאַנטען און אַלערליי אַנדער ציהרונג כמעט בחצי חנם, און האָט זיך בעזעצט במנוחה על התורה והעבודה אין צפת... און אין פאַלאַץ זיינעם האָט ער זיך געעפענט אַ ישיבה, און האָט אויסגעזוכט און פערזאַמעלט אין איהר פון צפת און פון דער סביבה אַלע בחורים — וואויל-לערנער, און האָט געזאָגט פאַר זיי, וואָס גאָט גיט אַ טאָג, דעם שעור. און זיי האָבען דאָרשטיג געטרונקען זיינע רייד, און די אָרימע בחורים פון צווישען זיי האָט ער גאָר אינגאַנצען אויף זיך גענומען. און זיי אויסגעהאַלטען ביי זיך אין פאַלאַץ, צו צוויי און צו דריי בחורים אין אַ חדר מפואר. און האָט זיי מפרנס געווען בעין יפה.

און האָט זיי מלביש ומנעיל געווען כּבני הגבירים. וכל מחסורם עליו — פֿערזאָרגט אפילו מיט קליין־געלד. אַ בּחור זאָל זיך קענען אַמאָל אָנטהון אַ נחת און נישט פֿערשעמט ווערען פֿאַר זיינע בּעל־הבּתּי׳שע חברים...

וכשהגיע התור, אַז איין אָרים־בּחור איז געקומען צו שמונה־עשר־לחופּה, פֿלעגט ר׳ חייא שיקען נאָך שדכנים און אויסקלויבּען איהם אַ שדוך מיט קעסט און אָנהאַלטעניש, לפי כּבודו ומעלתו, און פֿלעגט געבּען נדן, הלבּשה ומתּנות און נעהמען אויף זיך האָפּש האַלבּ הוצאות ההתונה מיט רה״ש, און פֿלעגט אַליין פֿיהרען צו דער חופּה, נאָך דער חופּה משמח זיין חתן־כּלה כּדת וכדין. און וואָס אָנבּעלאַנגט זיין טאָכטער מרים, האָט ער געהאָפֿט, אַז עס וועט זיך איהם טרעפֿען גאָר אַ כּלי יקר — טאַקי, ווי מען זאָגט, פֿאַר גאָט און פֿאַר לייט.

וועגען דעם ענין האָט ער אַמאָל געשריבּען בּדרך משל צו זיין מחותּן דעם נשיא פֿון בּבל, מיט וועלכען ער פֿלעגט זיך דורכשרייבּען, הן אין דיברי תּורה, הן אין עניני משפּחה, אויף לשון קודש, וואָס מיר זעצען דאָ איבּער אויף עבֿרי־טייטש, האָטש אין עבֿרי־טייטש פֿערליערט עס אַ סך פֿון מתיקות.

און אַזוי שרייבּט ער:

„מיט׳ן הילף פֿון זיין ליעבּען נאָמען האָבּ איך מיר געפּלאַנצט זעהר אַ שענעם גאָרטען (דאָס מיינט ער די ישיבה), מיט כּל המינים בּוימער, וואָס טראָגען כּל המינים פּירות (דאָס מיינט ער — די תּלמידים) און אַז אַ פּרי ווערט צייטיג און זאַפּטיג, (דאָס מיינט מען: ראוי לחופּה) זוך איך איהם אויס איין אָדם הגון (אַ שענעם מחותּן) און הייס איהם אַ בּרכה מאַכען (בּרכת נשואין), און אַז גאָט וועט מיר העלפֿען, — שרייבּט ער — און עס וועט זיך בּעווייזען איין אתרוג׳ל אַ הדר, גאָר אָהן אַ פּגימה, וועט שוין אין דעם הדר׳ל זוכה זיין בּתּי היחידה מרת מרים, תּחי׳״.

און אַז דער נשיא פֿון בּבל האָט איהם צוריק געשריבּען מיט זיין לשון בּקצור נמרץ:

— היכא דמי, עס זאָלען אין דיין ישיבה נישט זיין קיין לומדים מופלגים? גיט איהם ר׳ חייא אָנצוהערען, אַז „לא המדרש עיקר״.

— אין תּורה — שרייבּט ער איהם בּדרך המליצה — אלא מים; תּורה איז געגליכען צו וואַסער. אָבּער נישט אַלע וואַסערן פֿליסען אַרויס פֿון גן־עדן. (נישט יעדערער, הייסט עס, לערנט לשם שמים)... איינער לערנט לשם תּאוות הנצחון: ער וויל איבּעריאָגען און מנצח זיין זיינע

חברים; אַ צווייטער מיינט נאָר צו בענוצען זיך מיט'ן כבוד פון דער תורה... נישט ער זאָל מכבד זיין די תורה, נאָר די תורה זאָל איהם מכבד זיין; אַ דריטער האָט צום לערנען גאָר איין אַנדער מין יצר הרע — ער האָט ליעב שכל'דיגס! ער פרעהט זיך נישט מיט גאָט'ס תורה, נאָר מיט ז י י ן א י י ג ע נ ע ר! מיט ז י י נ ע ה ד ו ש י־ת ו ר ה, מיט זיינע המצאה'לעך; ער קוועלט פון זיינע אייגענע אויפטהועכצער, פון זיינע קונצען, וואָס ער בעווייזט אין דער תורה! און, צוליעב אַ קונץ, איז ער אפילו גרייט מגלה פנים צו זיין בתורה שלא כהלכה. פייל זענען מעהר מגושם, מאַכען זיי זיך פון דער תורה אַ האַק, צו גראָבען אין מיסט, און צו געפינען אַ שווער — איין אָנהאַלטעניש, קעסט — ריין קישקע מיט שמאַלץ, און, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר,— אַ ירושה!... און ווען אַפילו מתוך שלא לשמה קומט אַמאָל לשמה,— בלייבט אַלץ אויף דער נשמה אַ פלעק, איין אָבזאַץ, אַ טעם לפגם! הכלל אֶתרוגים כשר'ע זענען פאַרהאַן פיעל, וויל אָבער ר' הייא אַ הדר: עס זאָל זיין תוכו כברו, און דעם תוך פון אַ מענש — איז נישט אַזוי לייכט צו דערקענען... כבדהו והשדהו; און ער וויל גלאַט כשר!

איז איהם דער ראש־ישיבה מודה, און ענטפערט איהם, כדרכו, בתכלית הקצור:

— „יגעתי ומצאתי תאמין".

וי אַזוי אָבער זוכט מען?

הוא היה אומר, אַ מענש — פלעגט ר' הייא זאָגען — וואָלט לייכט געווען צו דערקענען אין די אויגען... די נשמה אין גוף זיצט, ווי אין תפיסה; האָט דער בורא עולם, מיט זיין גרויס רחמנות, געעפענט דער נשמה אין דער תפיסה צווי פענסטערלעך, דאָס זענען די אויגען פון אַ מענש, די זאָל דורך זיי אַרויסקוקען, זעהן די וועלט, און לאָזען זיך דער־קענען דער וועלט! וואָלט מען אין די אויגען יעדען דערקענט, האָט אָבער אַ מענש פאָרהענגלעך צו די פענסטערלעך — ברעמען, מיט וועלכע ער קאָן זיי פערשטעלען... און, אַ מענש, וואָס האָט אַ נשמה מיט אַ פגם, בע־האַלט ער זי, ווי מען בעהאַלט קודם אַ חופה אַ כלה מיט אַ מום, און ווען די נשמה וויל זיך בעווייזען, לאָזט ער די פאָרהענגלעך אַראָב; מכלומר'שט פאַר עניוות....

לייכטער — זאָגט ר' הייא — וואָלט שוין געווען צו דערקענען אַ מענש

אינ'ם קול. אין דעם האָט ער געהאַט זיין אייגענע שטה:

„משול — פלעגט ער זאָגען — כחרס הנשבר" — אַ פּראָסטער מענש איז נישט מעהר ווי איין ערדערנער שאַרבען. און דער גאַנצער מענש, דער אדם השלם — צו איין ערדענער כלי, וואָס קאָן אין זיך מקבל זיין די תורה און פערלירט נישט קיין טראָפּען. הני מילי? ווען דער טאָפּ איז גאַנץ... ווי אַזוי דערקענט מען אָבער, צי דער טאָפּ האָט נישט קיין שפּעלטיל, האָטש עס איז נישט מיט'ן אויג צו דערזעהן? מוז מען אָנקלאַפּען אָן דעם טאָפּ און הערען זיין קלאַנג — האָט דער טאָפּ אַריינעם, פולען קלאַנג, מה טוב! אַניט, איז טאַקי משול כחרס הנשבר... און אַזוי אויך דער מענש.

אַ מענש, וואָס איז נישט גאַנץ, קאָן האָבען איין אויבער-קול, איין אונטער-קול, אַ ביי-קול, אַ צישפּאַלטען קול, אַ ציטערדיג קול, אָבער נישט קיין ריינעם, קלאָרען קלאַנג; קיין ריכט קול האָט ער נישט! איז אָבער אַ מענש קיין טאָפּ נישט; אַז מען קלאַפּט אָן, און ער האָט נישט זיין אייגען קול, מאַכט ער נאָך אַ פרעמד קול... טהוט ער ווי אַ פּאַפּאָגיי! דו הערסט אַמאָל פון ווייטענס אַ קול, מיינסט, דער אין דער פויגעל, און אַז דו קומסט צו — אַ נאָכגעמאַכט קול, אַ פּאַפּאָגיי...

וכה יעשה כל הימים — לויט דער שיטה פלעגט ר' חייא זיך נוהג זיין אַזוי:

דעם שיעור פלעגט ער זאָגען פאַר ווארימעס; און אַ פּאָר שעה פאַר מנחה פלעגט ער אַרויסלאָזען די תלמידים אין גאָרטען אַריין: זאָלען זיי מטייל זיין אין שאָטען פון די ביימער, טועם זיין פון זייערע פירות און אַ ברכה מאַכען, און אויך נהנה זיין פון די ריחות פון אַלערליי קרייטעכצער, און שפּאַצירענדיג, איבער'חזר'ען דעם שיעור בעל-פה, אָדער גלאַט רעדען פון תורה; אפילו שיחת רעים איז אויך קיין סכנה נישט... און ער פלעגט זיך דעמאָלט מתבודד זיין אין זיין חדר, און לערנען סתרי תורה... און זיין חדר האָט געהאַט אַ פענסטער אין גאָרטען אַריין, מיט אַ שווער זיידענע פאָרהאַנג פאַר דער זון. און פון צייט צו צייט פלעגט ר' חייא אַראָבנעהמען די ברילען, לעגען אויפ'ן ספר און נאָך צודעקען מיט'ן פולאַרענעם טיכעל און אַרויפלעגען דאָס טאַבאַק-שקעטעלע, — און צוגעהן צום פענסטער, און שטעלען זיך אַ ווײַלע אונטער דער פאָרהאַנג. און איינהערען זיך צו די קולות פון זיינע תלמידים, וואָס געהען אַרום אויף די שפּאַציר-וועגען, פאָרען-אָדער קופקעלעך-וויז, און

רעדען צווישען זיך ווי חברים, און האָבען קיין סבה נישט צו היטען זיך און בייטען די קולות...

וואָס זיי האָבען געשמועסט, האָט ער נישט געוואָלט און נישט געקאָנט הערען: אַריף ביז צו זיין הדר איז צוגעקומען פון די בחורים נאָר דער קלאַנג אַליין, אָהן אַ התוך הדבור... און אַז עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ צייט, און ר' חייא האָט קיין אמת ריכט קול נישט געהערט, איז ער אַריינגעפאַלען אין עצבות.

איינמאָל האָט ער זיך אפילו געקלאָגט פאַר זיין ליעבען נאָמען:

— רבונו של עולם! — זיפצט ער — די פייגעלעך אין גאָרטען, וואָס האָבען נאָר אַ נפש חיה, זינגען דיין שבח, און די תלמידים מיינע, וואָס האָבען אַ נשמה און אַ יהודה, לערנען דיין תורה... פאַרוואָס איז דאָס קול פון דיינע פייגעלעך אַזוי גאַנץ, אַזוי ריין, אַז עס גיסען זיך אין זיי אויס גאַנצע נשמות, בשעת ווען מיינע תלמידים — — —

געענדיגט אָבער האָט ער נישט: מקטרג זיין אויף זיינע תלמידים האָט ער נישט געוואָלט... דאָס עצבות אָבער טרעט נישט אָב!

פון צייט צו צייט קומען אָן נייע תלמידים, נייע קולות, אָבער אַליין קיין קמח־סלת נישט!

און איינמאָל שטעלט ער אָב די טאָכטער מרים, קוקט אויף איהר אַ ווײַלע מיט גרויס ליעבשאַפט און רחמנות, און גיט זי אַ פרעג:

— געדענקסט אַמאָל, טאָכטערשי, אויף דער מאַמע'ס קבר?

— יאָ, טאַטע'שי! — ענטפערט זי איהם און קושט איהם דערביי מיט גרויס ליעבשאַפט די האַנד.

קושט ער זי אויפ'ן שטערן, און גלעט זי האַרציג איבער'ן קאָפּ, און בענשט זי דערביי, און פרעגט דערנאָך:

— און וואָס בעטסט דו ביי איהר, טאָכטער?

הייבט זי צו איהם אויף איהרע געטרייע אויגען און זאָגט:

— פאַר דיין געזונד, טאַטעשי, בעט איך! ביזט טיילמאָל אַזוי טרויעריג... און איך, נעביך, ווייס נישט, מיט וואָס דיך משמח צו זיין... זי, די מאַמע, עליה השלום, האָט געוואוסט... בעט איך ביי איהר, זי זאָל עס מיר אַריינגעבען אין האַרץ אַריין, אָדער צו חלום קומען און אויסלערנען, ווי אַזוי דיך משמח צו זיין...

גלעט ער זי איבער די סאַמעטענע בעקלעך און זאָגט איהר:

— איך בין, ברוך השם, טאָכטער, בקו הבריאה! עפּעס אַנדערש דאַרפסטו בעטען ביי דער מאַמע'ן!

— וואָס, טאַטעשי?

— אַז דו וועסט געהן, טאַטעדשי, אויף דער מאַמע׳ס קבר, בעט זי, זי זאָל זיך מיהען, שטאַרק מיהען און זעהן, עס זאָל מקוים ווע־רען דאָס, וואָס איך טראַכט וועגען דיר.

ענטפערט זי איהם בתמימות:

— גוט, טאַטעשי!

ויהי היום — איינמאָל, זיצענדיג פאַר מנחה אין ערשטען חדר, דערהערט ר׳ חייא פון פאָדערהויז אַ זכות, עס הערען זיך צוויי קולות: איין קול אַ בייזערדיגס, דעם ריש־דוכנא׳ס קול, און אַ צווייט קול, אַ יונגס, אַ פרעמדס — מן הסתם, פון אַ פרעמדען בחור. און דאָס קול פון פרעמדען בחור מאַכט אויף ר׳ חייא׳ן אַ גרויסען רושם. אויף אַזאַ קול האָט ער געהאָפּט, אויף דעם האָט ער מתפלל געווען! פערמאַכט ר׳ חייא דאָס ספר, וואָס ער האָט געהאַלטען פאַר זיך, און וויל זיך לענגער איינהערען, האַקט זיך אָבער דאָס צווייטע, בעטענדיגע קול אי־בער, און עס הערט זיך נאָר דעם ריש־דוכנא׳ס קול, וואָס מוסר׳ט און בייזערט זיך. גיט ר׳ חייא אַ קלאַפּ אין טיש, פאַר אַ סימן, אַז ער רופט. עפענט זיך די טהיר, און עס בעוויזט זיך פאַר איהם דער ריש־דוכנא, אַ צורודערטער, אַ דערשראָקענער, און שטעלט זיך פאַר ר׳ חייא׳ן כעבדא קמיה מריה, און זיין אַלט פנים איז נאָך בלאַס, די אויגען שפריצען נאָך מיט פייער, און די נאָז־פליגעל טאַנצען — אַזאַ כעסן איז ער געווען.

וואָהרענט איהם ר׳ חייא: כל הכועס!...

— ניין, רבי! — בלאָזט זיך אָב דער ריש־דוכנא — עס איז משיח׳ס צייטען — אַזאַ חוצפה! אַזאַ חוצפה פון אַ בחור!

— נו, נו, — וואָס וויל ער, דער בחור?

— ער וויל אַ קלייניגקייט: אַריין צו אייך אין ישיבה!

— נו?

— פרעג איך איהם: קענסט „ש״ס ופוסקים״? זאָגט ער: ניין! — האָטש „משניות״? — פרעג איך ווייטער — ניין! — מאַך איך מיר אַ שפּאַס: און „עין יעקב״? — אויך נישט! — שפּאַס איך שוין ווייטער: און דאַוונען? צעווי... ער זיך! — וואָס איז? דאַוונען אין סדור קאָן ער, נאָר פירוש המלות האָט ער פערגעסען! שוטה, וואָס זשע ווילסטו? — צו ר׳ חייא׳ן וויל ער! — נאָך וואָס? זאָגט ער, אַז ער וויל אייך בע־

טען, איהר זאָלט איהם לאָזען זיצען אין ישיבה און צוהערען זיך צום שיעור, אפשר וועט איהם גאָט העלפען, ער וועט זיך דערמאַנען!

— געקאָנט, הייסט עס, און פערגעסען, — זיפצט ר' חייא אָב, — אַ חלה, נעביך; און וואָס איז דער כעס?

— וואָס דער כעס איז? אדרבא — זאָג איך איהם, איך וועל דיך אַריינלאָזען צו ר' חייא'ן. טראָגט אָבער דער בחור אַ לײנוואַנטען מלבוש, אַרומגעבונדען איז ער מיט אַ האַנפענער שטריק איבער די לענדען און האַלט נאָך אין דער האַנד אַ וואַלד־שטעקען, ווי אַ גזלן, — אַיין אָבגעשיילטע צווייג פון אַ מאַנדעל בוים. זאָג איך איהם: גוט, בחור, איך וועל דיך אַריינלאָזען צו ר' חייא'ן, נאָר טהו דיך איבער. האָסט אַנדערע מלבושים? — נישט ער האָט, נישט ער וויל זיך איבערטהון... ער טאָר נישט, זאָגט ער. — לעג האָטש אַוועק דעם שטעקען! דאָס אויך נישט! ער טאָר דעם שטעקען נישט אַרויסלאָזען פון האַנד, נישט ביי־טאָג, נישט ביי־נאַכט; ער שלאָפט מיט'ן שטעקען!

פערשטעהט ר' חייא, אַז עס איז אַ בעל־תשובה, זאָגט ער:

— יבא, זאָל אַריינקומען דער בחור.

קומט ער אַריין אַ בלאַסער, אַ מאָגערער; אָנגעטהון, ווי דער ריש דוכנא האָט איהם אויסגעמאָלט, און שטעלט זיך ביי דער טהיר.

רופט איהם ר' חייא צו צו זיך נעהנטער, דערלאַנגט איהם „שלום", לאָזט זיך נישט פאַלען צו די פיס, נישט קושען די האַנד, און אַז ער זעהט, אַז דער בחור הויבט אויף איהם זיין אויג נישט אויף, פרעגט ער:

— קינד מיינ'ס, וואָס לאָזט דו די אויגען אַראָב פאַר מיר? בעהאַלסט דו פאַר מיר דיין נשמה?

— יאָ, רבי — ענטפערט דער בחור — מיין נשמה איז אַ זינדיגע... איך האָב מיך מיט איהר וואָס צו שעמען.

זאָגט ר' חייא: אין אָדם משים עצמו רשע... איך הייס דיך אויפהייבען די אויגען.

פאָלגט דער בחור.

און ר' חייא, קוקענדיג איהם אין די אויגען אַריין, ווערט פערציטערט, אַ פערשאָלטענע נשמה האָט ער דערזעהן.

— קינד מיינס — פרעגט ר' חייא — עס שטעקט אַ קללה אין דיינע אויגען. ווער האָט דיך פערשאָלטען?

— דער ראש־ישיבה פון ירושלים!

ר׳ חייא ווייסט, אַז דער ראש־ישיבה פון ירושלים איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען, פרעגט ער: ווען?

ענטפערט דער בחור: שוין צוויי חדשים.

„ריכטיג! — טראַכט ר׳ חייא — דעמאָלט האָט ער נאָך געלעבט"... און הויך פרעגט ער:

— פאַר וואָס?

— אויף דעם האָט מען מיך געהייסען, איך זאָל פאַר אייך זיך מתודה זיין.

— גוט... און ווי הייסט דו, בחור?

— חנניא...

— נו, בחור חנניא, — מאַכט ר׳ חייא און שטעלט זיך אויף — אַצונד קום דאַווענען מנחה ומעריב, דערנאָך וועט דיר דער ריש דוכנא ווייזען אַיין אָרט ביי׳ם טיש... נאָכ׳ן עסען, וועסט דו אַראָבגעהן אין גאָרטען אַריין, איך וועל דיך אויפזוכען און אויסהערען דיינע רייד.

און ער נעמט איהם אָן ביי דער האַנד, און פיהרט איהם מיט זיך צום בית־המדרש׳ל ביי דער ישיבה.

און געהענדיג, טראַכט ר׳ חייא:

— אַזוי יונג, אַזאַ קול... און אַ בעל־תשובה... און אין די אויגען אַ קללה... וואונדערליך זענען דעם בורא׳ס דרכים.

שפעט ביינאַכט געהט ר׳ חייא מיט׳ן בחור חנניא אַרום אין גאָרטען. פון צייט צו צייט גיט ר׳ חייא אַקוק צום הימעל אַרויף און זוכט עפּיס אַ צייכען על פי האיצטגנינות, עפּיס אַ סימן; איז אָבער דער הימעל פערשטעלט מיט אַ שטומען גראָהען נעפעל; אַ נאַכט אָהן לבנה, אָהן שטערען... עס שטראַהלען נאָר די שויבען פון די פענסטער אין פּאַלאַץ, און מיט זייער ליכט פיהרט ר׳ חייא דעם בחור חנניא מיט זיך אין סוכה אַריין, און זיי זעצען זיך. „ופתח פיו בחכמה", און ר׳ חייא הויבט אָן:

— אין „פסוק" שטעהט — זאָגט ער צו חנניא׳ן — „דאגה בלב איש — ישיחנה".

— רבי, וואָס איז דער טייטש? בעט זיך דער בחור.

טייטשט איהם ר׳ חייא אויס וואָרט ביי וואָרט:

— דאָס איז טייטש: „דאגה" — אַ זאָרג (חנניא הזר׳ט איבער), „בלב" — אין האַרץ, „איש" — פון אַ מענש, „ישיחנה" דאָס איז טייטש: ער זאָל

אויסזאָגען איין אַנדערן, — ער זאָל זיך אויסגיסען דאָס האַרץ. און האָטש דער בחור איז תּופש נאָר טייטש־ווערטער, הויבט זיך איהם אָן דאָס בלאַסע פּנים צו רייטלען, ווי ביי אַ פערה'לש'טען, ווען מען ראַטעוועט איהם און די נשמה קומט פאַמעליך צוריק אין גוף אַריין.

קריגט אויף איהם ר' חייא גרויס רחמנות און זאָגט איהם:

— פּתח פּיך, בני, — עפען דיין מויל, חנניא, ויאירו דבריך — און זאָלען לייכטען דיינע ווערטער, און זיי דיך פאַר מיר מתודה...

האָט איהם חנניא דערצעהלט אַ מעשה נורא.

קומען קומט ער אַרויס פון ירושלים... זיין מאַמע איז אַ רייכע אלמנה, וואָס האַנדעלט מיט בשמים...

און זי האָט נאָר צוויי קינדער געהאַט, איין עלטערע שוועסטער מיט'ן נאָמען אסתּר, און איהם, חנניא.

האָט זי, פערשטעהט זיך, ליעבער געהאַט חנניא'ן, דעם קדיש, פאַר זיין שוועסטער. בפרט, אַז חנניא האָט זיך בעוויזען אַ יונגעל איין עלוי...

און האָטש אסתר איז שוין אַלט געוואָרען אַ יאָהר זעכצעהן, האָט די מוטער זיך נישט געזאָרגט און נישט געטראַכט וועגען אַ שדוך פאַר איהר. און אַז שכנות דערמאָהנען זי, האָט זי אַ גרייטען ענטפער: עס וואַקסען איהר נאָך, ברוך השם, קיין גראָהע צעפּ נישט! און אָבגעגעבען איהר גאַנץ האַרץ האָט זי חנניא'ן. זי האָט איהם געדונגען גוטע מלמדים, און ווייל זי איז דעם ראש־ישיבה'ס אַ ווייטע קרובה געווען, און האָט געהאַט אַ דריסת הרגל אין זיין הויז, פלעגט זי אַלע עטליכע שבתים פיהרען חנניא'ן צו דער רבי'צין, און די רבי'צין פלעגט איהם אַריינפיהרען צו'ם ראש־ישיבה צום פערהערען.

האָט דער בחור ביי'ם ראש ישיבה שטאַרק נושא חן געווען. שטעהט די מוטער הינטער דער טהיר און הערט, ווי מען לויבט איהם; און קוקט אַריין דורך אַ שפּאַרע און זעהט, ווי דער ראש ישיבה קנייפּט איהם אין בעקעל אַריין מיט גרויס ליעבשאַפט, און איז איהם מכבד מיט'ן שענסטען עפּעל פון שבת־אויבס — קוועלט זי!

נאָך מעהר וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ, אַז די רבי'צין זאָגט איהר, אַז דער ראש־ישיבה וויל דעם בחור אַריינגעהמען צו זיך אין ישיבה אַריין, אויבוואָהל זי איז דערויף נישט בעשטאַנען, ווייל זי וויל זיך מיט איהם נישט צושיידען. איהר שיינדיל, וויל זי האָבען ביי זיך אין דער־היים; זי זאָל

קאָנען וואָס אַמאָל מוסר זיין די השגחה אויפ'ן געוועלביל אַ שכנה, און אַריינלויפען אויסקושען איהר בן יחיד אַלע אברים. נעמט זי איהם צו נאָך אַ גרעסערען תלמיד חכם, ער זאָל לערנען מיט'ן בחור אין דער־היים.

און אינ'ם גרויסען תלמיד־חכם איז זי נכשל געוואָרען...

עס איז געווען איינער פון די פאַלשע תלמידי חכמים, וואָס לערנען נישט תורה לשמה, און האָבען נאָר אין זין זיך צו הייבען און צו קריגען אויפ'ן חשבון פון דער תורה; האָט ער געפיהרט חנניא'ן אויף דעם אייגענעם דרך. ער האָט מיט איהם געלערנט נאָר פלפול און קונצען, ווי אַזוי אַלץ אָפּצוּווענדען. און האָט געפלאַנצט אין חנניא'ס האַרץ די ביטערע קרייטעכצער פון גאוה און נצחון. און חנניא האָט זיך געשווינד אויסגעלערנט די חכמה; וואָרום באמת איז עס נאָר אַ חכמה, אָבער קיין תורה נישט. נישט דאָס האָט מען אויפ'ן באַרג סיני געמיינט.— נאָר דאָס האָט די מוטער און דער עולם אַרום נישט פערשטאַנען, האָט מען חנניא'ן נאָך מעהר געליבט, און די מוטער—וואָס ווייסט אַ נאַרישע ידענע? — האָט דערפון נאָך מעהר נחת געהאַט...

און אין אַ צייט אַרום האָט חנניא מקבל געווען די גאַנצע תורה פון תלמיד חכם, און האָט געזאָגט דער מוטער, אַז ער דאַרף שוין קיין מלמד נישט האָבען, האָט די נאַרישע ידענע געמיינט, אַז עס עפענען זיך פאַר איהר אַלע שבעה רקיעים...

און חנניא איז געגאַנגען אויפ'ן דרך השקר שוין אויף דעם אייגענעם חשבון, און פלעגט האָבען וואָס אַמאָל מעהר זכוחים מיט בחורים פון ישיבה און גלאַט לומדים, און אַלע גובר זיין און מבייש זיין, און מאַכען פאַר עם הארצים... אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז עס איז אָנגעקומען צו'ם ראש ישיבה, האָט דער ראש־ישיבה געזאָגט: מעשה ילדות! דערפון וואַקסט אַ תלמיד חכם אויס! און האָט נאָר געהייסען געהן אין זיין נאָמען און זאָגען דער מוטער, זי זאָל איהם דערלאַנגען אַ פעטשיל דערפאַר!

— אַ מאַמע — זאָגט ער — מעג!

געדט, מן הסתם, די מוטער און גיט איהם אַ קוש פאַר'ן פעטשיל, און קויפט איהם נאָך אַ שענע מתנה פאַר זיין חכמה...

זעדט חנניא, אַז עס איז גוט אַזוי, ווערט ער נאָך מעהר מהוצף. לויפט ער אַרום אין שוהלען און בתי־מדרשים, און מאַכט זיינע קונצען.

וואו עס זיצט אַ מתמיד און לערנט, שטעלט ער איהם אָב אין דער איי־גענער סוגיא, וואָס יענער לערנט, און פרעגט קשיות, הערט תירוצים. און ווענדט אָב... אַזוי לאַנג אַזוי ברייט, ביז יענער ווערט פערטומעלט, און חנניא ווייזט פאַר'ן גאַנצען עולם, אַז דער מתמיד האָט קיין שום השגה נישט....

אַמאָל טרעפט ער, ווען אַ בחור זאָגט אַ חלוק, אָדער עס דרשנ'ט אַ תלמיד חכם, — און נאָך איידער יענער זאָגט „ובא לציון", שפרינגט ער שוין אַרויף אויפ'ן בעלעמער, און מאַכט פון חלוק אשפה, און צושניידט מיט'ן מויל, ווי מיט אַ שער, דעם דרש אויף פיצליך, און צערייסט איהם ווי אַ שפינוועבס, און מאַכט אַלע פאַר עם־הארצים.

לויפט מען ווייטער צו'ם ראש ישיבה, גיט ער אַרויס אַ האַרבערען פסק: געהט, זאָגט ער, צו דער מוטער און זאָגט איהר, אַז איך האָב געהייסען איהם אָבשמייסען...

קריגט חנניא פון דער מוטער נאָך שענערע מתנות און נאָך מעהר ממתקים; טהוט ער נאָך מעהר מעשים רעים. דערצעהלט מען ווייטער דעם ראש ישיבה, זיפצט ער אָב און זאָגט, אַז ער האָט איהם מורא מעניש צו זיין, אַזאַ למדן איז ער, אַז נאָר אַ מאַמע מעג. דערצעהלט מען איהם, וואָס די מוטער טהוט, הייסט ער, מען זאָל אַרויפשיקען חנניא'ן אַליין. קומט חנניא אַריין מיט עזות. און אַז דער ראש ישיבה הויבט אָן אַ שמועס וועגען תורה, האַקט ער איהם איבער מיט חוצפה און פרעגט שפיציגע קשיות, און קשיות אויף קשיות, און ווייזט זיין גבורה, און מישט צונויף ש"ס ופוסקים... איז אָבער דער ראש ישיבה אַ גרויסער ענו געווען, בייזערט ער זיך נישט, און זאָגט איהם געלאַסען:

— הער, חנניא! דיין גאַנצע חכמה איז נאָר אויף אָבווענדען, אַלע קשיות און תירוצים — אויף נישט אַזוי, אַלץ „ניין" און „ניין"... הייסט עס, אַז דו האָסט קיין גאַנצע תורה נישט... ווייל די תורה האָט דאָך עשה'ן און לא תעשה'ן, האַלב הן און האַלב לאו, און דו האָסט נאָר: לאו און לאו... מעהר ווי העלפט וועסטו קיינמאָל נישט האָבען. אַ והא ראיה: זאָג עפּיס דיינס, דיין אייגענס אויף יאָ...

שווייגט חנניא; אין דעם איז זיין כח נישט געווען. זיין כח איז געווען „סתירה, נישט „בנין"...

פערענטפערט ער זיך:

— דאָס האָט מיך דער מלמד נישט געלערנט!

זאָגט איהם דער ראש ישיבה: דיין מלמד, חנניא, איז נפטר־געוואָרען, און עס ברענט איהם דאָס פייער אין גהינום און דער זכות פון דער תורה קאָן איהם נישט מציל זיין, — און ער וועט אַזוי ברענען, כּל זמן דו, חנניא, וועסט נישט תשובה טהון און אויסרייסען פון האַרץ דאָס שלעכטס, וואָס ער האָט אין דיר פערזייהט...

— דאַרפסטו — זאָגט דער ראש־ישיבה ווייטער: רחמנות האָבען אי אויף דיר, אי אויף יענעם תלמיד חכם, און תשובה טהון און לערנען תורה לשמה....

לויפט חנניא אויפ'ן בית עלמין אַרויס און פרעגט זיך נאָך, צי דער און דער מלמד איז באמת נפטר געוואָרען? און ווען? ווייל ער האָט דערפון נישט גהערט. זאָגט מען איהם: יאָ, און די קבורה איז געווען ערשט נעכטען, און מען ווייזט איהם דעם וועג צו'ם קבר. זעהט ער, חנניא, ווי דאָס קבר איז איבער נאַכט פערוואָקסען געוואָרען מיט שטעכעדיגע און ברענענדיגע דערנער... פערשטעהט ער, וואָס דאָס בעטייט, און בעשליעסט זיך תשובה צו טהון...

מאַכט זיך אָבער, מעשה שטן, אַזאַ מעשה:

אין יענער צייט האָט געלעבט אין ירושלים אַ געוועזענער קצב, וואָס דאָס בית־דין־צדק האָט איהם אַריינגעזעצט אַ תלמיד חכם פאַר אַ נאמן, ווייל ער, דער קצב, איז געווען אַ חשוד על הטרפות; און אַז דער נאמן וויל ממלא זיין משלחתו באמונה און באמת משגיח זיין אויף דער יאַטקע, האַפּט דער קצב די האַק און וואַרפט דעם תלמיד חכם אין קאָפּ אַריין, און נעהמט איהם אָן אַ פערוואונדעטען, און וואַרפט איהם אַרויס אין גאַס אַריין. נסים מן השמים, וואָס מען האָט איהם אָבגעראַטעוועט. ווערט אַ רעש. געדט דער בית־דין־צדק און הייסט אויסרופען, אַז דעם קצב'ס פלייש איז פגול, טרפה ונבלה, ערגער ווי חזיר... איז אָבער דער קצב פון טרפות שוין אַ גביר געוואָרען, פערמאַכט ער גאָר אין גאַנצען די יאַטקע, און ווערט אַ מלוה ברבית, און מסר'ט דאָס בית־דין־צדק למלכות. האַפּט מען די דינים און מען וואַרפט זיי אין תפיסה אַריין, און מען איז זיי מחייב מלקות און גלות... און וואָס זאָל מען טהון, אַז ער האָט שוין קיין כשר'ע יאַטקע נישט? — דאַנקט מען און מען לויבט גאָט, אַז דער רשע האָט זיך דאָס האַרץ געקיהלט, און עס וועט שטיל ווערען.

איז נאָך דער עושר אַ רע לב און האָט אויף זיין אייגענער פּרוטה קיין שליטה נישט געהאַט, און פלעגט נישט עסען, נישט טרינקען, און

אַרומגעהן קרועה בלואה. און אַז אַ מלבוש איז איהם אַראָבגעפאַלען פון לייב, האָט ער עס אויך נישט אַוועקגעשענקט קיין אָרעמאַן, נאָר פער־קויפט בפרוטה אויף לאַטעס... און מגדל געווען האָט ער כּלבים, עס זאָלען קיין אָרעמע לייט נישט מאַכען זיך קיין דריסת הרגל אין זיין הויז...

און קיין בנים זכרים האָט דער רשע נישט געהאַט, נאָר איין איינציגע טאָכטער הנה. ווייל אַ ווייב האָט ער געהאַט איין אשה צנועה און אַ צדקת, און נאָך דעם, ווי הנה איז געבוירען געוואָרען, און זי האָט אָנגעהויבען צו פערשטעהן דאָס התנהגות פון מאַן, האָט זי גע־בעטען גאָט, ער זאָל איהר טראַכט פערשליעסען, זי זאָל האָטש קיין בנים זכרים נישט האָבען, ווייל בּרא כּרעיה דאַבוהו, און וועלען בּודאי אַרויס־געהן לתרבות רעה. האָט זי מעהר ווי די איינע טאָכטער נישט געהאַט און דעם מאַן מחזיר למוטב זיין האָט די צנועה נישט געקאָנט, האָט זי פריהער מקבל געווען אויף זיך די יסורים באהבה, וכאשר כּשל כּח הסבל — ווייל ער פלעגט זי פייניגען און רודפ'ן, האָט זי אויף זיך אַליין געבעטען דעם טויט... און פאַר דער פּטירה האָט זי בעשוואָרען די קרובים, זיי זאָלען זיך אַליין מתעסק זיין אין איהר קבורה, און דער מאַן זאָל אפילו פון איהר קבר נישט וויסען.

און דער רשע איז שוין אַ אַלמן געבליבען. קיינער וויל איהם נישט געבען קיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. וואָהנט ער אַליין מיט דער בּת יחידה הנה. און הפלא ופלא — זי, די בּת יחידה זיינע, האָט ער דוקא שטאַרק ליעב געהאַט, און געהאַלטען, ווי אַ אויג אין קאָפּ, און האָט געוואָלט, זי מהנה זיין מכּל המיני עולם הזה, און איז גרייט געווען פאַר איהר מכזבז צו זיין דאָס גאַנצע געלד, האָטש דאָס געלד איז איהם טייערער געווען פאַר דער נשמה.

ווייל אָבער די טאָכטער נישט נהנה זיין, זי האָט אַ צואה פון דער מוטער, זי זאָל, אויסער ברויט מיט וואַסער, אין פאָטער'ס הויז נישט עסען... און קיין טייערע קליידער וויל זי נישט און דאַרף נישט, ווייל זי קומט נישט אַרויס מפתח ביתה, זי זאָל נישט הערען, ווי מען שילט דעם פאָטער און מען איז איהם מבזה אין אַלע גאַסען.

און וואָס וועניגער די טאָכטער וויל נהנה זיין פון זיין גוטס, מעהר חשק און תאוה האָט דער עושר איהר טובות צו טהון.

און אַז עס העלפט קיין איבעררייידען נישט, טראַכט ער: איין

טובה וועט זי וועלען; איך וועל איהר געבען אַ מאַן אַ תלמיד חכם.

וכשהגיעה לפרקה, הייל ער פאַר איהר אויסזוכען אַ חתן, דאָס אויבערשטע פון שטויסעל — אַ למדן שבלמדנים; גיט ער לאַנד־שדכנים גרויסע רשימות, און ער אַליין ליפט אַרום אין ירושלים און אין דער סביבה אין אַלע ישיבות, און איז פוסק אַ הון רב פאַר אַ גוטען בחור. און אַלץ איז אומזיסט. קיינער וויל זיך נישט משדך זיין מיט דעם מנוול — וואָרום פון קרן האָט דאָך קיין שום בן אדם נישט געוואוסט.

ווערט דער עושר מלא חמה, בפרט אַז עס איז צו איהם געקומען אַמאָל אַ שדכן און געזאָגט איהם, ער זאָל אַוועקלעגען די גאוה און טהון, וואָס עס לאָזט זיך, און דערצעהלט איהם, אַז בשכנות וואָהנט אַ בעל מלאכה — אַ נהנה מיגיע כפו, אַיין ערליכער מאַן, וואָס וויל זיין טאָכטער, און וויל אַפילו קיין גראָשען געלד נישט, ווערט ער גאָר אונטערגעצונדען!

וואָס דען טהוט ער?

פאַלט ער אויף אַיין עצה און זוכט אויס צוויי תלמידי חכמים אביונים, און גיט זיי געלד אויף הוצאות הדרך אויף צוויי יאָהר, אַחוץ פרנסה, איבערצולאָזען פאַר ווייב און קינד אין ירושלים, און הייסט זיי אַרויסגעהן אין גאַנץ תפוצות ישראל, וואו זיין שלעכטער נאָמען האָט נאָך נישט דערגרייכט, און ברענגען איהם אַיין איידעם אַ תלמיד חכם, אַ מופלג.

יודען — אביונים, בעשטעהען זיי, — און נעהמען צידה לדרך, און לאָזען זיך אין וועג אַריין; און מעסטען אויס אין דער לענג און אין דער ברייט גאַנץ ארץ ישראל — און אַלץ בחנם.

און — אַ פשוט'ע זאַך: די תלמידי חכמים האָבען אַלץ גערעדט וועגען נדן, קעסט און מתנות, און פון מהותן נישט גערעדט אַ וואָרט. און אַז מען האָט זיי געפרעגט וועגען מהותן, האָבען זיי זיך געמאַכט נישט הערענדיג, וואָרום קיין ליגען זאָגען האָבען זיי נישט געוואָלט; פערשטעהט מען, אַז עס איז מיט אַ גרויסע סירכא, וויל מען נישט....

געהט אַוועק די צייט, וואָס דער עושר האָט זיי געגעבען, געהען די תלמידי חכמים צוריק בידים ריקות, און שטעלען זיך אָב ביי די טויערן פון ירושלים מיט גרויס פחד; ווען נישט וואָס זיי וואָלטען איבערגעלאָזט קינדער — לעבעדיגע יתומים און ווייבער עגונות, וואָלטען זיי בעסער אויף דער מדינה אַרוים, און אַהיים נישט געקומען, וואָרום זיי

ווייסען, אַז דער עושר וועט זיי נישט גלויבען, און מיינען, אַז זיי האָבען זייער'ס נישט געטהון בשלמות. און וועט זיי רודפ'ן עד חרמה און חס ושלום נאָך איבערגעבען אין גוישע הענד... זיצען זיי אַזוי און טרויערן.

און ווי זיי זיצען אַזוי פאַר'ן טויער פון שטאָדט ירושלים און טרויערן, גענעהנט זיך צו זיי איין אָרים־בחור, אָנגעטהון אין ווייסע ליינ־וואנד מיט אַ האַנפענעם שטריק אַרום די לענדען, און אַ פראָסטען וואַלד־שטעקען פון אַ מאַנדעל־בוים אין דער האַנד; און ער געהט צו צו זיי, און גיט זיי שלום, און פרעגט זיי, צי זיי ווילען נישט טרינקען, און וואָס זיי ציצען אַזוי פערשמאַכט; און זאָגט זיי, אַז ער וואָהנט דאָ אין דער מדבר און ער ווייסט פון אַ באר מים חיים, און עס איז נישט זעהר וויט פון דאַנען, און אויב זיי ווילען, וועט ער זיי פיהרען צום קוואַל... ווייל ער האָט קיין כלי נישט אַהער צו ברענגען וואַסער. זאָגען זיי איהם, אַז דורשטיג זענען זיי נישט, נאָר זיי האָבען אַזוי עגמת נפש, און עס מאַכט זיך אַ שמועס, פרעגען זיי ביי איהם, ווער ער איז; זאָגט ער זיי, אַז ער איז אַ נע ונד, ווייל ער איז אַ יתום אָהן טאַטע־מאַמע, לעבט ער הויץ לישוב און שפייזט זיך פון קרייטעכצער...

— און ווילסט גאָר נישט לערנען קיין תורה?

ענטפערט ער זיי, אַז ער לערנט תורה; אַז אַלע נאַכט, ווען עס ווערט פינסטער אין מדבר, קומט צו איהם איין אַלטער מאַן, און לערנט מיט איהם בעל פה... און ער דערזעהט דעם אַלטען מאַן נאָר פון ווייטענס, ווייל עס לייכטען איהם די אויגען אין דער פינסטער ווי די שטערן, און די ווייסע באָרד זיינע איז בלאַנק ווי שניי, און דער אַלטער מאַן קומט צו איהם נאַכט אויף נאַכט און זעצט זיך נעבען איהם און לערנט מיט איהם ש"ס ופוסקים, ספרי, ספרא און תוספתא... ווילען זיי איהם פערהערען, צו זעהן אויב ער זאָגט אמת. ווייזט ער זיך אַ גאון עולם... פערל שיטען זיך איהם פון מויל... פרעגען זיי איהם, פאַר וואָס ער האָט פערלאָזט די מדבר, און וואָס ער טהוט אונטער די טויערן פון ירושלים? דערצעהלט ער זיי בתמימות, אַז נעכטען האָט זיך מיט איהם דער אַלטער מאַן געזעגענט און געזאָגט, אַז ער וועט שוין מעהר צו איהם נישט קומען, און ער האָט איהם געוויזען דעם וועג קיין ירושלים, און געהייסען איהם געהן אין דער הייליגער שטאָדט אַריין, וואו ער וועט געפינען זיין זווג און זיין מזל, און וועט זיצען על התורה ועל העבודה. און איך — זאָגט ער — מוז דעם אַלטען פאָלגען... ווערען

זיי, די תלמידי חכמים, דערפרעהט, און זאָגען איהם: קום, בחור, מיט אונז, מיר האָבען פאַר דיר אַ וואוילען שדוך. געהט ער מיט זיי...

פיהרען זיי איהם גלייך אַריין צום גביר, און זאָגען איהם: „אַל תבט אֶל מראהו" — עס איז אַ גאון עולם; אליהו הנביא אַליין האָט מיט איהם תורה געלערנט. גלויבט זיי דער גביר און דערפרעהט זיך, און מאַכט באַלד אַ סעודה, און שרייבט תנאים און איז מגביל זמן החתונה אינגאַנצען אויף צוויי וואָכען. ער האָט מורא פאַר אַיין עין הרע און אַ בייז וואָרט... און קודם כל נעהמט ער פון חתן אַראָב די קליידער און נעהמט צו דעם שטעקען, און איז איהם מלביש ומנעיל כיד הגביר, און די אַלטע קליידער בעהאַלט ער צום פערקויפען, תיכף ומיד נאָך דער חתונה, דעם ערשטען בעסטען אויף לאַטעס פאַר אַ פרוטה... און די זאַך בעקומט אין שטאָדט אַ שם. טייל זאָגען: דער ערגסטער הונד האַפט דעם בעסטען ביין... אַנדערע הענגען עס אָן אין דעם זכות פון דער כלה'ס מוטער. דאָס האָט די צנועה אויסגעבעטען. נאָך אַנדערע— אַז בכלל זענען גאָט'ס דרכים נישט צו פערשטעהן...

די צוויי וואָכען געהען בשלום פאַרביי, און עס קומט דער טאָג פון דער חתונה. און צוליעב דער טאָכטער האָט דער כלי אַוועקגענומען די האַנד פון האַרץ, און געמאַכט אַ הילולא, וואָס די וועלט זעהט עס נישט. און לכבוד דעם חתן, זענען אַלע נכבדים פון ירושלים געקומען אויף דער החתונה, און צו'ם חתן'מאָל — אַלע בחורים פון די ישיבות...

— און די צייט פון פאַר'ן בעדעקענס— דערצעהלט חנניא וויטער— איז געקומען, דער חתן זאָגט פאַר אונז בחורים און במעמד תלמידי חכמים, דינים און דעם ראש ישיבה — אַ שאַרפען חלוק... אין דער צווייטער שטוב איז מען שוין גרייט צום בעדעקענס... די כלי־זמר שפיעלען שוין מוסר, און די אונטערפיהרערס פון חתן'ס צד, דער רב און דער ראש ישיבה, האַלטען שוין הבדלות אין די הענד און דעם חתן'ס תורה גיסט זיך נאָך אַלץ ווי בוימ'ל, און צוגעהט זיך, ווי אַ ריח פון בשמים, און די אויגען זיינע לויכטען ווי די שטערן... אַלע גאַפען און הערען, חנניא אויך. ער האַלט וואָרט. עס פאַלט איהם גאָר נישט אַיין איהם אָבצוּווענדען. אדרבא, ער האָט נחת פון פרעמדען חלוק: ער פרעהט זיך, אַז פון אַצונד אָן וועט ער האָבען אַ חבר, מיט וועלכען עס וועט כדאי זיין צו לערנען און צו רעדען וועגען לערנען. און עס האָט זיך שוין אין איהם דערוועקט אפילו אַ ליעבשאַפט צום חתן, אַ הייסע ליעבשאַפט. עס פער־

גלוסט זיך איהם דוקא אויפצושטעהן און צוגעהן און קושען דעם התן... און ער טהוט עס. אבער אין גאנג האט ער זיך איסגעגליטשט! פארביי־געהענדיג דעם עולם, הערט ער, ווי איין בחור זאגט צום צווייטען: דער התן קאן בעסער לערנען פאר הנניא'ן. און יענער ענטפערט: הנניא איז א גולם געגען איהם... און דאס איז שוין פאר הנניא'ן א צו גרויסער נסיון געוועזן... עס האט איהם אנגעהאפט ביי'ן הארץ, עס האט אויפגעפלאקערט אין איהם א וואונד, גלייך א שלאנג וואלט איהם א ביס געטהון — הוא הנחש — הוא היצר־הרע! און ער בלייבט שטעהן, שטעלט זיך איף די נעגעל, הייבט פלוצלונג אן רעדען, אבצווענדען, און פון מויל שיט זיך איהם פעך און סמאלע... פלוצלונג דערפיהלט ער, אז ער פערזינ־דיגט זיין נשמה, אז ער געדענקט קענגען אליהו הנביא'ס תורה, קעגען תורת אמת... אז ער שטעכט דער תורה אין הארץ אריין שפיזען און שווער־דען, אז ער טייט די תורה. און ער דערשרעקט זיך און וויל אויפהערען רעדען, און קאן נישט... עס רעדט זיך שוין אהן זיין רצון, קעגען זיין ווילען, עס רעדט פון איהם א ניט־גוטער ארויס! און ער זעהט, ווי דער התן ווערט בלאס פאר שרעק, ווי ער וואקעלט זיך און פאלט פאר הולשות הדעת אויף א שטוהל...

און באותו הרגע ווערט א גיהנום אין שטוב. דער סקנער ווערט מלא תימה און ברילט ווי א לייב: מקח טעות! מקח טעות!... און לויפט ארום ווי משוגע, און ער זוכט און האפט די ארימע תלמידי חכמים, די שליחים און שדכנים זיינע, און שלאגט זיי און רייסט זיי אויס די בערד, און לייפט קעגענאיבער צו די כלי־זמר און רייסט זיי די כלים פון די הענד ארויס, און ווארפט און צושמעטערט זיי. און לויפט־צו צו דער כלה אין מיטען שטוב און רייסט די אוועק פון בעדעקענס. און לויפט ערגיץ אין א קאמער ארויס און ברענגט אריין דעם התן'ס אלטע מלבושים: דאס ליינוואנטענע מלבוש מיט'ן האנפענעם שטריק און ווייסען וואלד־שטעקען. און רייסט אראב פון פער'הלש'טען התן די נייע מלבושים, און שטופט איהם ארויס א נאקעטען פון טהיר, און ווארפט איהם נאך די אלטע מלבושים...

און די אנשים השובים פון ירושלים און אלע החונה געסט ענטלויפען פאר שרעק... איין הנניא בלייבט. ער שטעהט נאך אלץ פערשטארט אויפ'ן ארט, און הערט, ווי דער עושר שרייט: א שאד די סעודה! ברענגט מיר אריין דעם סטאליאר — שרייט ער — האלט גרייט די חופה!... רייסט ער קוים די פיס אב פון פאדלאגע און ענטלויפט פון שטוב ארויס. און באלד אין

נאָס איז איהם אַקעגען געקומען דער ראש־ישיבה; ער שטעלט איהם אָב און זאָגט איהם: חנניא, דו קענסט הרוב מאַכען אַ וועלט, פערגעס בעסער דאָס לערנען!...

— און באותו הרגע— דערצעהלט חנניא, האָט מיר עפּעס אַ קנאַק געטהון אין מח, עפּיס האָט דאָרט געפּלאַצט, און איך בין געבליבען ווי אַ לערע שטייג אָהן טויבען, אָהן אַ וואָרט תורה! פאַל איך דעם ראש ישיבה צו די פיס, און בעט אַ תשובה, זיפצט ער:— ווער ווייסט, צי עס וועט העלפען.

הויב איך אָן שטאַרק צו וויינען, ווייזט ער מיר, אַז נישט ווייט, אונטער אַ ווינקעל פון אַ הויז, שטעהט דער התן, וואָס ווייסט נישט, וואו אויס און וואו איין אין דער פרעמדער שטאָדט.

— צו אַלעם ערשטען— זאָגט ער— געה צו איהם צו און בעט ביי איהם מחילה...

האָב איך מורא צו געהן, שטופּט ער מיך אונטער:

— געה און פּועל ביי איהם, ער זאָל מיט דיר אַהיים געהן צו דיין מאַמען... איך וועל אויך אונטערקומען.

געה איך צו צום מבוישט'ן התן; דערזעהט ער מיך, און לויפט מיר אַ קעגען, און לאָזט מיך צום וואָרט נישט קומען, און רופט צו מיר:

— מוחל. מוחל! במחילה גמורה; עס איז קיין זווג נישט געווען!

געהאַלט וואָלט איך בעסער, ער זאָל מיך דורס'ן; און ער לעגט מיר די האַנד אויף מיין אַקסעל און רופט מיך: חבר!

זאָג איך: וואָס פאַר אַ חבר קאָן זיין איין עם הארץ מיט אַ תלמיד חכם? גאַפט ער. און איך דערצעהל איהם פון דער קללה, מיט וועלכער דער ראש ישיבה האָט מיך פערשאָלטען. ענטפערט ער מיר:

— אַז עס וועט זיך מיר בעוויזען מיין אַלטער רבי (אליהו הנביא, הייסט עס), וועל איך איהם בעטען פאַר דיר!

פיהר איך איהם צו מיין מאַמען, און לייד אויס'ן וועג חבוט הקבר! ער רעדט צו מיר תורה, און איך פערשטעה נישט אַ וואָרט.... און עס וויינט מיר דאָס האַרץ פאַר בענקשאַפט צו דער תורה... און אין דער נשמה איז פינסטער און וויסט, ווי ביי־נאַכט אין אַ חורבה... קומען מיר אַריין צו דער מאַמען, פאַל איך איהר אויס'ן האַלז מיט אַ געוויין:

— מאַמישי, גאָט האָט מיך און דיך געשטראָפט... אַצונד האָסטו אַ זוהן איין עם האָרץ!

ווערט איהר נעביך נישט גוט און עס ציטערט איהר קול:

— ווי הייסט... ווי אזוי? ווער האט עס דיר איין עין-הרע געטהון?

דערצעהל איך איהר די גאנצע מעשה, און וויז איהר, אז דאס איז דער חתן, וואס איך האב איהם פערשעמט, פערברעכט די מאמע איהרע הענד און וויינט מיט א פערביטערט קול, און אסתר, די שוועסטער מיינע, שטעלט זיך אין א ווינקעלע מיט'ן פנים צו דער וואנד, און גיסט טרעהרען... באותו הרגע קומט אריין דער ראש-ישיבה און ווענדט זיך קודם כל צו אסתר'ן:

— הער, כלה, געה אין קיך אריין, און מאך עפּיס צו עסען פאר דעם תלמיד חכם...— וויזט ער אן מיט דער האנד אויף דעם פרעמדען בחור — און אז דיין מזל וועט שיינען,— לעגט ער צו — וועט ער זיין דיין זווג.

פערצאגט קוקט זיך אסתר אום אויף דעם חתן און זיין הולך, נאר דעם ראש-ישיבה פאלגט זי און געהט ארויס...

און דער ראש-ישיבה ווענדט זיך צו דער מאמען:

—אצונד— זאגט ער— איז נישט קיין צייט פון וויינען... און דו האסט דיך אויך פערזינדיגט דערמיט, וואס דו האסט פאר אסתר'ן נישט געזארגט און הנביא'ן נישט געשטראפט... נישט גוט! נישט גוט!

הויבט די מאמע אן נאך שטארקער צו וויינען.

— נישט וויינען—, זאגט נאך אמאל דער ראש-ישיבה — טהון דארף מען.

— וואס? וואס?— קלאגט די מאמע.

— און דו וועסט מיך פאלגען? — פרעגט דער ראש-ישיבה.

— פאלגען, פאלגען! איילט זיך די מאמע צו זאגען.

זאגט דער ראש-ישיבה אזוי:

— קודם, מאך התונה אסתר'ן... אט איז איהר זווג!

רייסט זיך ארויס פון דער מאמעס הארץ א געוויין:

— דער בחור אין ליינוואנד, מיט'ן שטעקען?

— דאס איז דער בחור, וואס אליהו הנביא האט מיט איהם תורה געלערנט. אזוי פאלגסטו, קרובה?

— זייט מיר מוחל, רבי... איך פאלג שוין, איך פאלג...

— און דיין זוהן,— זאגט ער ווייטער — מוז געהן גלות אפריכטען, ביז דעם רחמנ'ס רחמנות וועט זיך אויף איהם דערוועקען, און דו וועסט פון איהם אויך נחת האבען, נאר שפעטער... עלטער איז אסתר!...

— און דו, — ווענדט ער זיך צו מיר — דיר וואָלט אפשר קיין תשובה נישט געהאָלפען פאַר דיין גרויסע זינד... האָסטו אָבער אַ נס, וואָס עס איז קיין זווג נישט געווען, און עס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ טובה, אי פאַר'ן חתן, אי פאַר דער כלה!

— דער כלה אויך?...— וואונדערט זיך די מאַמע.

ענטפערט דער ראש ישיבה:

— זיי וויסען, אַז לאה, דעם רשע'ס טאָכטער, איז אַ בעהאַלטענע צנועה, און איהר מוטער די צדקת האָט זיך פאַר איהר געמיהט אין די עולמות העליונים, און אויסגעבעטען פאַר איהם אַ למד־וואָ'ניק... און דאָס איז ער טאַקע, דער סטאָליאַר, וואָס דער עושר האָט איהם געשלעפט צו דער חופה, די סעודה זאָל נישט קאַליע ווערען. נאָר דאָס, בעט איך, זאָל בלייבען בסוד סודות, ביז ער וועט נישט אַליין נתגלה ווערען!...

— גאָט'ס נסים! זאָגט די מאַמע, שוין אַביסעל געטרייסט.

— און אַצונד— זאָגט ער ווייטער צו מיר און צום חתן — אַצונד, מיינע ליעבע קינדער, טוישט אייך מיט די מלבושים!...

— און דו,— זאָגט ער צו מיר— געה תיכף ומיד אין גלות אַריין... און דעם שטעקען נעהם און היט איהם, ווי איין אויג אין קאָפּ. ביינאַכט האַלט איהם צו קאָפּענס, וואו דו וועסט שלאָפען. און איך וועל מתפלל זיין, עס זאָל קומען דיין הילף און דער שטעקען זאָל אויפבליהען, און דעמאָלט וועט דיין נשמה אויך אויפבליהען און דו וועסט דיך אַליין דער־מאַנען. נאָר געדענק, ערשט דעמאָלט וועסטו מעגען אָנטהון אַנדערע מלבושים, און אַצונד געה און געזעגען דיך נישט מיט קיינעם.

כהרף עין האָב איך מיך איבערגעטהון אין דעם חתן'ס קליידער, און באותו רגע קומט אַריין מיין שוועסטער מיט אַ פאַנקוכען אויף אַ טעלער אין דער האַנד, און ווי זי דערזעהט אונז אין די פערטוישטע מלבושים, האָט זי פאַר שרעק אַראָבגעלאָזט דעם טעלער מיט'ן פאַנ־קוכען, און דער טעלער האָט געפלאַצט מיט אַ הויכען קלאַנג, און דער ראש ישיבה האָט אויסגערופען:— „מזל טוב, מזל טוב!“

מעהר האָב איך שוין נישט געהערט, איך בין באַלד אַרויס פון שטוב.

און אַזוי ווי ער איז אַרויס פון ירושלים— דערצעהלט חנניא— האָט ער תיכף ומיד פערבלאָנדזעט אין אַ מדבר, אָהן ברויט און אָהן וואַסער.

נאָר נישט צו ברויט און וואַסער האָט ער געגלוסט, פֿאַר׳ן גוף האָט חנניא יוצא געווען מיט גרעזלעך, וואָס געפֿינען זיך אַמאָל אין מדבר... און געווען איז ער שטענדיג בחזקת סכנה, צווישען אַלערליי חיות, נחשים ועקרבים, נאָר זיי האָבען איהם גאָר נישט געטהון... פֿלעגען עפּיס ברומען צווישען זיך און אַראָבגעהן פֿון וועג. האָט ער, חנניא, פֿערשטאַנען, אַז זיי האָבען אויף איהם קיין שליטה נישט, ווייל זיין פּסק איז נאָר „נע ונד“. און איינמאָל האָט ער אפילו געהערט בחוש, ווי אַ קול רופֿט אויס— „זה שייך“... — נאָר צו וועמען, האָט ער נישט דערהערט...

און אַזוי האָט ער אַרומגעבלאָנדזעט טאָג און נאַכט, און געטראַכט און געטרוימערט האָט ער אויף זיינע יונגע יאָהרען, וואָס געהען אַוועק אָהן תורה, אָהן ליכט, אָהן אַ שטראַהל פֿאַר זיין פֿינסטערן מח... וואָלט ער האָטש אַ וואָרט תורה געהערט! האָטש אַ סדור ער זאָל האָבען... בעל פּה קען ער אפילו נישט דאַווענען, גאָר ניט.

איינמאָל, דערצעהלט ער, האָט ער זיך געשאָטען זאַמד אויפ׳ן קאָפּ, און לשם צער זיך געשטעלט אויף איין פֿוס, און אַלץ אינאיינעם געשריען אין הימעל אריין „תורה!“ „תורה!“, נישט מעהר ווי דאָס איינע וואָרט... און געשריען האָט ער מיט מסירת נפש... לאַנג, לאַנג, ביז די זון איז אונטערגעגאַנגען, און ער איז געפֿאַלען אויף דער ערד און איז איינגעשלאָפֿען פֿערשמאַכט, און געפֿיהלט, אַז ער וויינט אין שלאָף אויך און שרייט: תורה! תורה!... באַווייזט זיך איהם דער ראש־ישיבה, אָנגעטהון אין תכריכים און אַ גאָלדענע קרוין אויפ׳ן קאָפּ, און האָט איהם אַזוי געזאָגט:

— שטעה אויף, חנניא, דיין רפֿואה הויבט זיך אָן... גאָט האָט געהערט דיין געבעט, און אליהו הנביא האָט זיך פֿאַר דיר געמיהט, שטעה אויף און געה פֿאַר דיר, וואו די אויגען וועלען דיך טראָגען. וועסטו קומען קיין צפֿת, און זאָלסט אַריינגעהן צום לב־טוב, ר׳ חייא׳ן, און וועסט זיך פֿאַר איהם מתודה זיין, און בעטען, ער זאָל דיך אַריינעמען אין זיין ישיבה, און ער וועט דיר נישט אָבזאָגען, און אַז דו וועסט אַלט ווערען אַכצעהן יאָהר, וועט ער דיר געפֿינען דיין זווג, און ער וועט מתפּלל זיין פֿאַר דיר, און זיין תפֿלה מאַכט שטענדיג אַ רושם פֿאַר׳ן כסא הכבוד. אַ חוץ דעם— איז חופּה מכפּר, און שבע ברכות אויך... וועסטו געהאָלפֿען ווערען... און צום אַכטען טאָג נאָך דער חופּה וועסטו זיך אויפֿהאַפּען אין דערפֿריה, וועט דער שטעקען ביי דיר צו־קאָפּענס שוין האָבען אויפֿגעבליהט און שפּראָצען מאַנדלען, און בליהען און שפּראָצען וועט אויך

אין דיר די נשמה...

— און דו וועסט זיך אַלץ דערמאַהנען, אויסער דעם שלעכטען, און וועסט זאָגען פאַר ר׳ חייא׳ן אַ חלוק, אַ בנין, נישט קיין סתירה; און ר׳ חייא וועט פון דיר נחת האָבען... נאָר צי וועסטו לאַנג לעבען, — זאָגט ער— ווייס איך נישט....

און ער איז נעלם געוואָרען, און איך האָב מיך אויפגעהאַפּט פאַר טאָג און געגאַנגען, ביז איך בין געקומען צו אייך, רבי...

אַזוי דערצעהלט חנניא, און ר׳ חייא קוקט אויף איהם מיט גרויס צער און פרעגט:

— און ווי אַלט ביסטו, חנניא?

— זיעבצעהן יאָהר און צעהן חדשים.

פערטראַכט זיך ר׳ חייא... „נעביך — טראַכט ער — אָהן אריכת ימים״! דערווייל הויבט חנניא אויף זיינע גרויסע אויגען אויף ר׳ חייא׳ן און זאָגט מיט אַ האַרציג נעבעט, שטיל און פערציטערט:

— רבי, וועט איהר מיך אַריינגעהמען אין דער ישיבה?

„אַ לעערע נשמה — טראַכט ר׳ חייא — אָהן אַ וואָרט תורה, און פון האַלז שפּיעלט אַרויס דוד המלך׳ס פיעדעלע״ — און הויך זאָגט ער:

— געה, מיין קינד, שלאָפען... זאָג דעם ריש דוכנא, ער זאָל דיר ווייזען וואו, און קום מאָרגען פריה צו מיר נאָך תשובה. אַצונד געה, מיין קינד...

חנניא געהט אַרויס, און ר׳ חייא בלייבט נאָך אַ ווײַלע אין סוכה, ער קוקט דורכ׳ן פענסטעריל אין הימעל אַריין און פרעגט:

— זאָל עס זיין דער?...

נאָר דער הימעל איז פערוואָלקענט און שווייגט.

און פאַר וואָס ר׳ חייא׳ן איז שווער געווען צו געבען חנניא׳ן תשובה באַלד אויפ׳ן אָרט, וועט מען זעהן אין שמועס מיט חנניא׳ן צו מאָרגענ׳ס אין דערפריה.

— חנניא בני, — זאָגט ער איהם אין אַ בעזונדער חדר — זיי וויסען, מיין קינד, אַז בנוגע צו דיין בקשה, איך זאָל דיך אַריינגעהמען אין מיין ישיבה אַריין, איז פון מיין צד קיין מניעה נישט, נאָר...

הויבט חנניא אָן אויפ׳ן גאַנצען לייב צו ציטערן.

— רבי, — זאָגט ער— לאָזט מיך זיצען, ווי אַם ווייטסטען פון אייך, ערגיץ אין איין עק באַנק, אין אַ פינסטער ווינקעלע, איך וויל נאָר הערען,

וואָס איהר וועט זאָגען פאַר זיי, פאַר די תלמידים... נאָר הערען וויל איך...

— איך האָב דאָך דיר געזאָגט, אַז איך וויל.— טרייסט איהם ר' חייא — נאָר, זאָגט ער, איך האָב פחד, עס זענען דאָך פּאָרט יונגע לייט, מעשה נערות, זיי וועלען אויס דיר, הס־ושלום, חוזק מאַכען...... און דערצו, לאָמיר זיך נישט נאַרען, חנניא, תלמידי חכמים זענען זיי דאָך, און דו דערהוויל... און די שנאה פון אַ תלמיד חכם צו אַיין עם הארץ איז גרויס... וועסטו ליידען יסורים פון זיי, דאָס האָב איך מורא...

שרייט אויס חנניא מיט פרייד:

— אדרבא, רבי, איך דאַרף ליידען און אָבקומען, וואָס מעהר ביוש, וואָס מעהר יסורים; וועט געשווינדער אַראָב די קללה:

— זאָל זיין אַזוי,— איז ר' חייא מרוצה— האָב איך אָבער מורא, עס זאָל זיי, הס ושלום, נישט שאַטען, המלבין פני חבירו ברבים...

בעהייזען זיך דערוויל פּייערלעך אין חנניא'ס אויגען:

— וואָס איז טייטש, רבי?

— עס איז טייטש, אַז איינער פערשעמט זיין חבר, ברבים— צווישען מענשען— פערליערט ער זיין חלק עולם הבא!

ווערט חנניא נאָך מעהר דערפרעהט.

— הייסט עס — זאָגט ער — רבי, אויב איך וועל אָבקומען, און די קללה וועט אַראָב פון מיין נשמה, וועל איך אַליין קיין חלק לעולם הבא ניט האָבען און לערנען וועל איך תורה טאַקע לשמה, נישט האָפענדיג אויף שכר...

הלואי, רבי, הלואי!

ר' חייא'ס האַרץ זאַפט איין זיינע ווערטער ווי אַיין שמעקענדיגען בוים־אייל.

— אָבער זיי,— טענה'ט ער— די תלמידים? ווי קען איך זיי לאָזען שטרויכלען און פערליערען עולם הבא.

בלייבט חנניא אַ וויילע שטיל און דערנאָך פרעגט ער:

— און ווי איז, רבי, אַז איך בין זיי מוחל, פאָראויס מוחל...

— „למפרע“, הייסט עס!— טייטשט זיך אויס ר' חייא, און נעהמט חנניא'ן אָן ביי דער האַנד און פיהרט איהם מיט זיך אין ישיבה אַריין, און זעצט איהם לויט זיין פערלאַנג בעזונדער, גאָר אָן אַ זייט פון די תלמידים.

און ר׳ חייא זאָגט דעם שעור, און, פון צייט צו צייט, וואַרפט ער אַיין אויג אויף חנניא׳ן. זעהט ער, ווי דער בחור זיצט מיט פערמאַכטע אויגען, נאָר אָפענע אויערן, און הערט זיך אַיין צום שעור, און זיין פנים רויטעלט זיך, ווען ער האַפּט אַ וואָרט, און ווערט בלאַס פאַר שרעק, אַז עס ווערט איהם עפּיס פערלאָרען. און טיילמאָל פאַלט אויף איהם אַ מרה שחורה, ווען ער קען אפילו דאָס טייטש־וואָרט נישט האַפּען. דערמאַנט עס ר׳ חייא׳ן אָן אַ פערשמאַכטען קעמעל, וואָס בלאָנדזשעט אין מדבר, און האָט יסורים פון דאָרשט, און נחת דערפון, וואָס עס הערט פון וויטענס אַ קלאָר רידלען פון אַ קוואַל...

און אַמאָל הערט ער, ווי די תלמידים מורמלען צווישען זיך וועגען חנניא׳ן, טייטען אויף איהם מיט די פינגער, און זיין אויער האַפּט בלבולים ווי בור, עם־הארץ... האָט ר׳ חייא גרויס צער דערפון, און דאָך שרייט ער אויף זיי נישט אָן, ווייל ער זעהט, ווי חנניא הויבט דעמאָלט אויף די אויגען, און קוקט אויף די תלמידים, וואָס ווילען איהם פייניגען דערמיט, מיט פרייד, מיט ליעבשאַפט, גלייך זיי וואָלטען איהם די גרעסטע טובה געטהון... זאָגט ער ווייטער דעם שעור...

און ר׳ חייא זאָגט, און די תלמידים פרעגען קשיות, און ר׳ חייא ענטפערט, און מען אַמפּערט זיך, נאָר איין חנניא שווייגט, ער זאָל קיין פאַרע פון מויל נישט אַרויסלאָזען, און פיהרט מיט קיינעם קיין הברותא נישט. און דאָס מסירת נפש, מיט וועלכען ער לאָקערט אויף יעדעס וואָרט, איז צוגאָסען אויף זיין פנים... און אַז דער שעור ענדיגט זיך, געהט ער אַרויס דער לעצטער, און די פאָר שעה פאַר מנחה, געהט ער אַ ביסעל אַרום איינער אַליין און אויף אָפּגעלעגענע און פערוואַקסענע וועגען, ביז ער קומט צו צו אַ פערגעסענע סוכה צווישען אָלעאַנדער בוימער, און זעצט זיך דאָרט אין התבודדות און קומט ערשט אַרויס צו מנחה־צייט.

איין מאָל קומט דער ריש דוכנא צו ר׳ חייא׳ן, זיך אַיין עֵצה האַלטען, צי ער איז נישט מחויב, געהן איבערבעטען דעם בחור חנניא.

— וואָס איז פאַר אַ נייעס? — פרעגט ר׳ חייא — האָסט זיך ווייטער געבייזערט?

— הם ושלום! — זאָגט דער ריש־דוכנא — און דערצעהלט איהם, אַז ווען עס קומט איהם אויס פאָרבייצוגעהן ביי דער סוכה צווישען די אָלע־אַנדער ביימער, הערט ער פון סוכה אַרויס חנניא׳ס קול — אָדער ער

הזר'ט זיך איבער די ווערטער פון שיעור מיט עברי-טייטש, אָדער ער איז מתפלל צו'ם הימעל מיט גרויס געבעט און דבקות, און רופט אַלץ אינאיינעם: תורה — תורה — תורה! ווי אַ הונגעריגער בעט זיך ברויט...

— זעה איך, — זאָגט דער ריש-דוכנא, — אַז עס איז אַ גרויסער בעל-תשובה, האָב איך מורא, צי האָב איך איהם דעמאָלט נישט מבייש געשטעלט און צי איך וועל נישט האָבען קיין עונש דערפאַר.

האַלט איהם ר' חייא דערפון אָב, ווייל ער ווייסט, אַז חנניא דאַרף נאָך אַלץ אָבקומען; נאָר ער האָט גרויס הנאה דערפון, וואָס מען הייבט אָן אויפ'ן בחור חנניא אַ מבין צו זיין; בפרט, אַז ער האָט בעמערקט, אַז אפילו די תלמידים פון ישיבה קריגען פאַר איהם, נישט ווילענדיג, דרך-אֶרץ...

און ער קלערט ווייטער: צי איז עס נישט מרימ'ס בעשערטער? און ענטפערט זיך מיט צער: פאָרט אַיין עם-הארץ.

אַיינמאָל געהט ר' חייא אומישנע פאַר מנחה אַראָב צו חנניא'ן אין סוכה, אויסצופאָרשען, וואו ער האַלט אין למוד.

— ביזט שוין עפּעס תופס? — פרעגט ער.

— דערווייל נאָך נישט, רבי! די זכיה האָב איך נאָך נישט געהאַט, נאָר הערען הער איך, וואָס אַמאָל מעהר, וואָס אַמאָל שאַרפער און בעהאַלט אין זכרון וואָס אַמאָל מעהר טייטש-ווערטער.

שווייגט ר' חייא און זיפצט.

און חנניא בעט זיך רחמים:

— רבי, איהר האָט דאָך געזאָגט „ישיהנה" — דאָס וואָרט איז מיר געבליבען אין זכרון, עס לייכט אין מיין פינסטערער נשמה, ווי אויסגעזעצט מיט בריליאַנטען... לאָזט מיך רעדען פאַר אַייך!

— אַדרבא! — איז ר' חייא מסכים.

— רבי, מיט מיר געשעהט עפּעס וואונדערליכעס! אין אָנהייב, באַלד דעם ערשטען טאָג, אַז איך בין געזעסען פאַר אַייך מיט פערמאַכטע אויגען און האָב געלאָקערט מיט אָפענע אויערן, זיי זאָלען, חלילה, קיין וואָרט נישט פערלירען, — אַזוי ווי איך האָב די אויגען פערמאַכט, האָט זיך מיר אָנגעהויבען דאַכטען, אַז איך געה נאָך אַלץ אַרום און בלאָנדזע אין מדבר, און בין פערשמאַכט, און די צונג איז מיר צוגעקלעפּט צו'ם גומען פאַר דאָרשט... נאָר פון ווייטענס הער איך, ווי עס ריזעלט אַ קלאָר, קלאָר וואַסער, מיט אַ זיס, היימיש קול, וואָס קלינגט ווי אַ בשורה טובה,

אַ פריש נחת פאַר דער נשמה... און איך האָב געפֿילט, אַז גאָט'ס רחמנות וועקט זיך איבער מיר, און פֿירט מיך אויפ'ן גלייכען וועג צו'ם קוואַל, און איך גענעהן מיך צו איהם, צו'ם לעבעדיגען וואַסער, און דער קוואַל גענעהנט זיך אויך צו מיר און קומט מיר אַקעגען! און איך ווייס דאָך, ווער דער קוואַל מיט זיין לעבעדיג וואַסער איז, איך האָב דאָך אַמאָל פֿון איהם געטרונקען, נאָר אַ שלעכטער מענש האָט מיך איבערגע־דייבערט און אַוועקגעפֿירט פֿון קוואַל צו שלעכט וואַסער, צו פערסמ'ט וואַסער, און איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז טהוי פֿון הימעל... און אַצונד האָט מיר גאָט געהאָלפֿען. איך געה צוריק, און דער קוואַל קומט מיר אַקעגען. ער אַליין העלפֿט מיר, און דער בטחון שטאַרקט זיך אין מיר, איך געה מיט אַלע כחות... און האָטש איך קלעטער איבער שטיי־נער, ביינער און דערנער, פֿרעה איך מיך און געה... און געה... און אַזוי ווי איך געה צו'ם קוואַל, אַזוי גענעהנט זיך דער קוואַל צו מיר.

— אָמן, זאָל דיר גאָט העלפֿען!— ווינשט איהם ר' חייא.

— און זיצענדיג אַליין אין סוכה, פֿערטראַכט איך מיך אַמאָל, און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך בין געווען ווי אַ שטייג, פֿול מיט זינגענדיגע פֿייגעל, און די פֿייגעל האָבען גאָט'ס לויב געזונגען, זיין שבח געשפּיעלט... דערנאָך איז געקומען אַ כשוף־מאַכער, און האָט די פֿייגעל אַ כשוף אָפּ־געטהון, און זיי האָבען אָנגעהויבען אַנדערע נגונים צו זינגען... חוצפה'־דיגע, אויסגעלאַסענע... דער פּראָסטער עולם האָט זיך נישט פֿערשטאַ־נען דערויף, און געלויבט די שטייג און די פֿייגעל אין שטייג, ביז עס איז אַמאָל דורכגעגאַנגען אַ צדיק אַ גרויסער, און איז צוגעגאַנגען זעהן, וואָס מען דינגט פֿון שטייג אַרויס פֿאַר'ן עולם. האָט ער געהערט, און זיין אויער האָט באַלד געהאַפּט דעם אמת'ען תוך פֿון די נגונים. ער האָט דערהערט אין זיי אַלערליי קולות פֿון תאוה, פֿון נבול־פה, און ער איז צוגעגאַנגען נעהנטער צו דער שטייג און געזאָגט: איידער אַזוי צו זינגען, פֿערשטומט בעסער, פֿייגעל! און ער האָט אַ בייזען בלאָז געטהון אין דער שטייג אַריין מיט אַ בייזען, קאַלטען אָטהעם, און תוך כדי דבור זע־נען די פֿייגעל ווי פֿער'כשופֿט און פֿערשאָלטען געוואָרען, און זענען פֿער־שטומט און פֿערפֿרוירען אַראָבגעפֿאַלען אויף די פּאָדלאָגע פֿון שטייג, און זיי ליגען דאָרט צונויפֿגעקנילט, מיט פֿערוויקעלטע פֿליגעל, מיט פֿערשלאָסענע שנאָבלען און פֿערמאַכטע אויגען, ווי די טויטע...

און אַז איך הער מיך איין צו אייער שיעור, און האַפּ אַ וואָרט נאָך

אַ וואָרט, וועקט יעדעס וואָרט אין מיר אויף אַיין אַנדער פייגעלע, עפּענט עס זיינע אייגעלעך און זיין מיילעכעל און הייבט־אָן זינגען מיט אַ שוואַך קול, מיט אַ שטילס, נאָר גוטע נגונים; פרומע, עהרליכע נגונים... און ריהרט שטיל מיט די פליגעלעך... אָט, אָט וועט עס פליהען.

— זעהסט, חנניא, גאָט האָט רחמנות — טרייסט איהם ר' חייא.

לאָזט זיך אָבער חנניא נישט טרייסטען.

— דאָס אַלץ, — קלאָגט ער זיך, איז אָבער גאָר בייטאָג... און אַזוי ווי די זון לאָזט זיך אַראָב, לעגען זיך די שאָטען פון דער נאַכט צוריק אויף מיין נשמה... אַלץ אין שטיל ווערט צוריק פערשטומט, פערפרוי־רען, און וואָס עס האָט מיט אַ פליגעל גערידהרט, ווערט געלעמט און פאַלט צוריק אַראָב ווי טויט, מיט אַ פערשלאָסען מיילעכעל, מיט פערמאַכטע אויגען...

האָט ר' חייא דערפון גרויס צער, זאָגט ער איהם: געה, מיין קינד, דאַוונען מנחה... איך וויל דאָ בלייבען און אויף דיר מתפלל זיין...

קוקט אויף איהם חנניא מיט גרויס ליעבשאַפט און דאַנק, און געהט אַרויס פון סוכה.

ר' חייא בלייבט אַליין, ער דאַווענט אָב מנחה ומעריב אין סוכה און וויל אַרויסגעהן אין גאָרטען אַריין, מתפלל צו זיין פאַר חנניא'ן אונטער'ן הימעל. קומט ער צו צו דער שוועל פון סוכה, דערזעהט ער, אַז אַ פּאָר טריט אינגאַנצען פאַר דער סוכה האָבען זיך צוויי שלאַנגען אַרומגערינגעלט אַרום צוויי נאָהנטע אָלעאַנדער ביימער, און זיי האָבען איינע געגען דער אַנדערער אויסגעבויגען די פיסקלעך אַזוי, אַז די גיפט־געפעלעך האָבען זיך כמעט אָנגערירהרט.

קאָן ר' חייא אַלע חיות ועופות פון זיין גאָרטען: הן די, וואָס פליהען הויך אונטער'ן הימעל; הן די, וואָס ליעגען אויף די ביימער צווישען די צווייגען; הן די, וואָס קריכען אַרום איבער די בלעטער פון אַלערליי נידעריגע פלאַנצען און אויף די בייטען פון אַלערליי קרויט; ווי אויך די, וואָס פּרוכפּערן זיך נידעריג אין גראָז. דערקענט באַלד ר' חייא, אַז איין שלאַנג איז אַ היימישע שלאַנג, די צווייטע, וואָס הייסט „עכנאי“, איז אַ פרעמדע שלאַנג, וואָס ער האָט נאָך דאָ נישט געזעהן. וויל ער וויסען, נאָך וואָס זי איז אַהער געקומען. ציהט ער זיך צוריק אַריין אין שאָטען פון דער סוכה, הערט ער, ווי דאָס זעלבע פרעגט די היימישע שלאַנג,

און ווי די פרעמדע ענטפערט איהר:

— איך בין געקומען דאָ עמיצען בייסען.

שמייכעלט די היימישע שלאַנג:

— אומזיסט איז דיין טרחא: איך בין דאָ שוין לאַנג אַ היימישע, און געקומען בין איך אַ ברענעדיגע שלאַנג, אַ מרשעת, און פלעג בייסען די תלמידים פון ישיבה. מיט דער צייט האָב איך אָבער אויפגעהערט צו בייסען. און ווייסטו פאַרוואָס? ווייל ר׳ חייא, דער ראש פון דער ישיבה, איז אַמאָל אַ סוחר געווען, און געמאַכט אַמאָל ווייטע נסיעות איבער דער וועלט, און פון אַלטע שייכען, וואָס האָבען שבע חכמות בירושה, און מיט וועלכע ער פלעגט זיך טרעפען אויפ׳ן וועג, האָט ער זיך אויסגעלערנט צווישען אַנדערע חכמות אויך חכמת הרפואה.... און זיי האָבען איהם אָנ־געוויזען, און ער האָט זיך געבראַכט פון ווייטע אינזלען גראָז אויף רפואות קעגען אונזער בייסען... איך ביס, און ער היילט... זעה איך, אַז איך אַרבייט אומזיסט, האָב איך אינגאַנצען אויפגעהערט צו בייסען...

— נאַריש! ענטפערט די פרעמדע שלאַנג. — גראָזען — זאָגט זי — העלפען נאָר דעמאָלט, ווען אַ שלאַנג בייסט מדעת עצמה, פאַר שנאה, וואָס קומט נאָך אַרויס פון דעם „ואיבה אָשית״ — פון דער גאָט׳ס קללה אויף מענשען און שלאַנגען, פאַר׳ן חטא אין גן־עדן... האָט ער אָבער, דער רבונו של עולם, אַ טבע, מקדים צו זיין רפואה למכה, און נאָך איידער ער האָט בעשאַפען דעם גיפט פון שלאַנגען, האָט ער געהייסען, אַז די ערד אויף די אינזלען, וואו אַלע שלאַנגען זענען זיך פרה ורבה, זאָל אַרויס־שפּראָצען אַלערליי גראָזען אויף רפואה... דערפאַר אָבער האָב איך קיין פחד נישט: איך קום נישט מיט מיין אייגענעם ווילען, נישט אויס רשעות וועל איך בייסען; איך קום אין שליחות פון מלאך המות, וואָס האָט מיך געשיקט מקיים צו זיין אַ פסק אויף אַ חייב־מיתה.

— וואו האָסטו דאָ אַ חייב־מיתה? סאַמע תלמידי חכמים, צדיקים!... — וואונדערט זיך די היימישע שלאַנג.

— אָט דער בחור חנניא, וואָס האָט יעדען טאָג דאָ התבודדות אין סוכה, איז חייב מיתה.

— ווי איז מעגליך?

— זעהסט דאָך! ער האָט מבייש געווען אַ תלמיד־חכם, אליהו הנביא׳ס אַ תלמיד... און — ברבים... אין טאָג פון תלמיד חכם׳ס חופה! און אַ שטיקעל פסק האָט ער באַלד בעקומען: דער ראש־ישיבה פון ירושלים,

וואָס איז דערביי געווען, האָט איהם פערשאָלטען, ער זאָל פערגעסען דאָס לערנען, און אַרויסגעגעבען אַ תשובה, ער זאָל ווערען אַ נע ונד, טראָגען ליינוואַנטענע קליידער, מיט אַ פראָסטען האַנפענעם גאַרטעל אויף די לענדען. און האָט איהם געגעבען אין דער האַנד אריין איין אָבגעשיילטען צווייג פון אַ מאַנדעל־בוים, און געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט דערמאַנען דאָס לערנען ביז דער שטעקען וועט נישט אויפבליהען!

— הייסט עס — לעולם ועד! מאַכט די היימישע שלאַנג.

— דאָס קאָן מען נישט וויסען! — ענטפערט די פרעמדע, — נאָר אין הימעל איז מען אויף דעם פסק נישט בעשטאַנען! דאָס איז וועניג, האָט מען געזאָגט; מען דאַרף איהם צונעהמען דעם חלק לעולם הבא. האָט זיך אָבער דער שר־התורה אַקעגען געשטעלט, ניין און ניין! איז געבליבען, אַז מען זאָל איהם געבען אַ כפרת עון... זאָל דער בחור התונה האָבען מיט אַ בת טובים, לפי מעלתו, און צו׳ם אַכטען טאָג נאָך דער חופה זאָל ער שטאַרבען... האַלב וועט מכפר זיין די חופה מיט די שבע ברכות, די אַנדערע העלפט — די מיתה... און ווייל אַ בת־ישראל וועט ווערען, אָהן איהר חטא און שולד, אַ פריהע אלמנה, על כן זאָל זי דערפאַר געבענשט ווערען מיט אַ בן זכר, וואָס וועט אַרויסקומען אַ גאון עולם, אַ מאור הגולה באמת...

די שלאַנג איז שוין מיעד געוואָרען רעדענדיג, זי האָט נאָך אפשר קיינמאָל נישט מיט אַמאָל אַזוי פיעל גערעדט, בעט זי זיך ביי דער הבר׳טאָרין, זי זאָל זי פיהרען צו׳ם וואַסער. וויקלען זיך די שלאַנגען אָב און געהען אַוועק... און אויף ר׳ חייא׳ן פאַלט אַ גרויסע שרעק...

וואָרום ר׳ חייא איז צו אַ גרויסען נסיון געקומען: וועט ער חנניא׳ן נישט התונה מאַכען, וועט ער געהן קעגען דער השגחה פרטית, און חנניא וועט זיך קיינמאָל נישט דערמאַנען דאָס לערנען... יאָ התונה מאַכען? טייט ער איהם מיט די אייגענע הענד! און ווי קאָן ער נעהמען אַ בת־ישראל און ברענגען פאַר אַ קרבן? מאַכען אַכט טאָג נאָך דער התונה פאַר איין אלמנה?

קוקט ער און קוקט אין הימעל אַריין; דער הימעל שווייגט. נאָר דאָס האַרץ אין ר׳ חייא׳ן הייבט אָן שטאַרק צו קלאַפען און צו צאַפלען; און ער הערט בחוש אַ קול פון האַרץ אַרוים:

— חייא, זיי מקריב דיין טאָכטער, דיין בת יהודה מרים... אברהם אבינו וואָלט זיך נישט מישב געווען...

נישט אַזוי לייכט איז אָבער מקריב צו זיין איין איינציגע טאָכטער. דערמאַנט ער זיך, אַז שרה די צדקת האָט איהם צוגעזאָגט צו קומען צו חלום, אַרויסצופיהרען פון ספקות. הויבט ער אויף צום הימעל די אויגען און איז מתפלל וועגען דעם...

און אַזוי ווי ער איז מתפלל, וויקעלט זיך אָב דער וואָלקען פון הימעל, און עס בעווייזען זיך מיליאָנען שטערנדלעך מיט אַמאָל, און זיי ווינקען צו איהם מיט חסד, מיט בטחון, מיט אַ גוטען צוזאָג!

ר' חייא'ס תפלה איז אויסגעהערט געוואָרען. איין מאָל פאַרנאַכט, נאָך אַ תענית, זיצט אַזוי ר' חייא אויף דער שטוהל, קומט אויף איהם אַ חולשות הלב, פערמאַכען זיך איהם די אויגען, און ער דרימעלט איין, און באַלד בעווייזט זיך איהם שרה די צדקת. זעהען זעהט זי אוים פונקט ווי בשעת פטירה, און קוקט אויף איהם מיט די זעלבע חן־וחסד־שטראַה־לענדיגע אויגען, און זי לעגט איהם מיט גרוים ליעבשאַפט די רעכטע האַנד אויפ'ן אַקסעל, און זאָגט איהם:

— זאָרג נישט, חייא, אונזער טאָכטער'ס מזל שיינט ווי די זון, פערלאָז דיך אויף איהר...

וויל ער זי איבערפרעגען, ווערט די צדקת פערשוואונדען. און עמיץ, פיהלט ער, וועקט איהם... עפענט ער די אויגען אויף, דערזעהט ער, אַז מרים'ל, זיין איינציגע טאָכטער, שטעהט פאַר איהם, און לעגט איהר רעכטע האַנד אויף דעם אייגענעם אַקסעל, וואו איהר מוטער די צדקת האָט איהר האַנד געהאַלטען, און זי זאָגט איהם:

— טאַטעשי, זיי מיר מוחל, וואָס איך האָב דיך געוועקט... די זון איז שוין לאַנג אונטערגעגאַנגען, די לבנה איז שוין אַרויפגעשוואומען אויפ'ן הימעל און די שטערנדלעך האָבען זיך צופלאַקערט, — שוין צייט, זאָלסט עפעס טועם זיין, טאַטעשי...

זעהט ר' חייא, אַז עס איז אַ המשך פון חלום; נעמט ער זי אָן מיט ליעבשאַפט ביי דער האַנד, און דריקט זי צו צום האַרץ, און זאָגט איהר:

— טאָכטערשי, איך וועל נישט טועם זיין, ביז איך וועל דיך נישט פרעגען, און דו וועסט מיר נישט ענטפערען דעם אמת.

זעהט ר' חייא, ווי זי רייטעלט זיך, זאָגט ער ווייטער:

— טאָכטערשי, דער סדר עולם איז, אַז בנוגע צו געוויסע מחשבות, ענטפלעקט אַ בתולה איהר האַרץ נאָר פאַר דער מוטער. ביזטו דאָך אָבער,

טאָכטערשי, אַ יתומה, בין איך דיר, — ווי איך האָב דיין מוטער, דער צדקת, צוגעזאָגט, — אי אַ פאָטער אי אַ מוטער, מוזט דו מיר דעם גאַנצען אמת זאָגען. גאָר נישט איבערלאָזען אין האַרץ...

בעהאַלט מרימ'ל איהר פנים אויף זיין ברוסט און זאָגט שטילערהייד:

— פרעג, טאַטעשי.

זאָגט ער איהר: זעה, טאָכטער מיינע! יאָהרען ציהען, איך בין שוין נישט יונג.... די באָרד מיינע איז וויים ווי דער שניי אויפ'ן באַרג חרמון — און וואָס וועט זיין, טאָכטער, אַז מען וועט מיך רופען צו'ם בית-דין של מעלה, און צו דער מאַמען דיינער, — אויף וועמעס בעראָט וועל איך דיך איבערלאָזען?

— טאַטעשי, רעד נישט דערפון... איך וויל שטענדיג טהון דיין רצון...

פרעגט ער זי:

— מרימ'ל, ווילסט זיין מעהר צדקת, ווי רבקה?

שמייכעלט מרימ'ל: ניין.

— און אַז אליעזר עבד אברהם איז געקומען רעדען רבקה'ן אַ שדוך מיט יצחק'ן, שטעהט: „ושאלו את פי הנערה", האָט מען רבקה'ן געפרעגט, צי זי וויל געהן מיט דעם מענש מיט אליעזר'ן, הייסט עס. האָט זי זיך נישט געשעמט און געענטפערט: הן, — איך וויל!

— פרעג, טאַטעשי! אַז דו ווייסט, וועל איך דיר ענטפערן.

פרעגט ער זי כהאי לישנא:

— זאָג מיר דעם אמת, מרימ'ל. וועלכער פון מיינע תלמידים וואָלט דיר אַמבעסטען געפעלען פאַר אַ מאַן?

— חנניא! — ענטפערט מרימ'ל שטיל. אַזוי שטיל, אַז נאָר אַ פאָטער'ס אַיין אויער האָט געקאָנט אויפהאַפען דעם נאָמען.

ווערט ר' חייא נבהל ונשתומם און פרעגט:

— און מיט וואָס געפעלט ער עס דיר, טאָכטער? האָסט גערעדט מיט איהם?

ענטפערט זי:

— חס ושלום! און — ער וואָלט מיר דען געענטפערט?

שמייכעלט ר' חייא און פרעגט:

— וואָס דען, קינד? אדרבא, דערצעהל.

און אַז ער זעהט, אַז עס איז איהר נישט לייכט צו רעדען, זאָגט ער:

— איך בין אויף דיר גוזר בכבוד אָב!

דערצעהלט זי איהם, אַז באַלד אין דער ערשטער רגע איז ער איהר געפעלען. ערשטענס — דאָס קול; עס גיסט זיך אין איהר האַרץ אַריין, ווי כשר'ער בוים־אייל! צווייטענס — די גבורה!

— גבורה? — וואונדערט זיך ר' חייא?

— אַודאי איז אַ גבורה, אַז אַ בחור געהט אַרום אין ליינוואַנטענע קליידער צווישען לייטישע חברים און שעמט זיך נישט, און האָט קיין מורא נישט....

— און שוין? וואונדערט זיך ר' חייא.

— און פאַר זיין גוט האַרץ, וואָס קוקט איהם, ווען ער הייבט די ברעמען אויף, פון די אויגען אַרויס. און זיין טרויער.... עס האַפט אָן בייים האַרץ...

— קינד, ער קומט אָב... אַ זינד ליגט איהם אויף דער נשמה!

— גאָט מוז איהם מוחל זיין! — רייסט זיך איהר אַרויס פון מויל מיט בטחון — איך געה אַמאָל פאַרביי דער סוכה, וואו ער זיצט פאַר מנחה... הער איך זיינע תפלות! טאַטעשי, איז אַ מעגליכע זאַך, מען זאָל אַזוינע האַרציגע תפלות נישט הערען?

— גאָט איז אַ בעל רחמים, טאָכטער!

— איך וויים נישט זיין זינד... נאָר זיין תשובה איז גרויס! עס ליעגט אויף זיין פנים אַזוי פיעל הרטה, אַזוי פיעל האַרץ־וועהטאָג.... טיילמאָל — אַזאַ מרה־שחורה! מען מוז אויף איהם רחמנות האָבען!...

— האָסטו נאָר רחמנות, טאָכטער?

— דאָס איז געווען דער אָנהויב, טאַטעשי... איך זאָל זיין — האָב איך אַמאָל געטראַכט — אויף דיין אָרט, טאַטעשי, וואָלט איך פאַר איהם שטענדיג מתפלל געווען... דערנאָך האָב איך אַזאַ געדאַנק געהאַט: איך זאָל זיין אַ ברודער זיינער, וואָלט איך מיך פאַר איהם מוסר נפש געווען... און פלוצלונג, טאַטעשי, — דו הייסט דאָך מיך זאָגען דעם אמת — האָט מיר אַ שטראָם הייס בלוט צוגעשלאָגען צום האַרץ... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז באמת מוסר נפש זיין קאָן זיך נאָר אַ ווייב! אַז דו ביזט אויף מיר גוזר, דערצעהל איך דיר!....

— און איינמאָל, טאַטעשי, האָב איך וועגען דעם אַ חלום געהאַט.

עס איז געווען ל״ג בעומר. דו ביזט מיט דיינע תלמידים שפּאַצירען געפאָהרען אויף דער שיף איבער'ן ים... חנניא אויך; דו האָסט איהם געהייסען... און געזעהן האָב איך דורכ'ן פענסטער, ווי טרויעריג ער איז אַרויף

אויף דער שיף...

און איך בין איינע אַליין געבליבען... עס איז מיר אומעטיג געוואָרען איינע אַליין אין הויז און אַזוי טרויעריג... בין איך אַראָבגעגאַנגען אין גאָרטען אַריין. אין גאָרטען איז אויך געווען שטיל — קיין פויגעל האָט ניט געזונגען... עס האָט קיין וואָרם אין קיין בוים נישט געקלאַפּט.... און איך בין וואונדערליך טרויעריג און מיעד געוואָרען... געה איך צו די בלומען... שטעהען זיי אַלע פער'חלש'ט און געבויגען; עס איז אַ הייסער טאָג געווען... לעג איך מיך אויף אַ בייט ביי די ווייסע ליליען, מיט די הענד אונטער'ן קאָפּ, און קוק אַזוי אין הימעל אַריין... און ווער אַזוי איינגעדרימעלט, חלומ'ט זיך מיר אַ חלום:

עס פליהט אונטער'ן הימעל אַ טויב... אַ ווייסע, שטילע, טרויעריגע טויב. און אונטער איהר, — די טויב זעהט עס נישט, — פליהט נאָך אַ שוואַרצער פויגעל, מיט איין אויסגעשטרעקטען שאַרפען שנאָבעל און וויל שטעכען די טויב.... קריג איך אויף דער טויב אַ ווילד רחמנות און הייב אָן רופען, שרייען. די טויב הערט מיך נישט, שווימט ווייטער אין דער לופט, נאָר דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך און ווערט פערשוואונדען אויף אַ ווײַלע... ער קומט אָבער צוריק, פליהט האַסטיגער, הויבט אָן יאָגען די טויב... וועקט זיך אין מיר נאָך אַ שטאַרקער, נאָך אַ ברענענדיגע רחמנות; שריי איך נאָך העכער. דער שוואַרצער פויגעל דערשרעקט זיך נאָך אַמאָל, רוקט זיך אַ ביסעל אונטערווײַלעכטס צוריק... און פליהט נאָך אַמאָל צו.... שריי איך נאָך האַרצרייסענדיגער.... און אַזוי עטליכע מאָל, ביז די טויב האָט מיך אויך דערהערט, און לאָזט זיך אַראָב צו מיר און מאַכט צו מיר טרויעריג:

— וואָס שרייסט דו, קינד!

ענטפער איך:

— איך יאָג אָב פון דיר דעם שוואַרצען פויגעל, וואָס דו זעהסט נישט, און וואָס וויל דיך טייטען!

ענטפערט מיר די טויב מיט מרה־שחורה:

— נישט ער וויל, ער מוז מיך טייטען... איך בין אַ חייב מיתה... און ער וועט מיך טייטען, אויב עמיץ וועט זיך נישט פאַר מיר מוסר נפש זיין! דאָס אָבער — זאָגט זי טרויעריג — וועט קיינער נישט טהון!

— איך! — שריי איך אויס צו דער טויב. — איך וועל עס טהון!

— און וועסט קיין חרטה נישט האָבען?

— ניין! — און איך שווער איהר צו, אַז ניין....

ניקט זי צו מיר, די טויב, מיט ליעבשאַפט, שטעהט אַ ווײלע און פליהט אַוועק. און אַז איך האָב מיך אויפגעהאַפט, האָב איך פערשטאַנען, וואָס עס בעטייט....

— די טויב איז ער — הנניא... און מוסר־נפש זיין, טאַטעשי, קאָן זיך נאָר אַ ווייב... און געשוואָרען האָב איך!

ווערט ר' חייא זעהר טרויעריג און פרעגט:

— און ווי איז, אַז דעם הנניא איז קיין אורך ימים נישט בעשערט? עס דאַרף נאָר פון זיינע לענדען אַרויסקומען אַ גאון, אָבער ער מוז אַוועק־געהן יונגערהייד פון דער וועלט?

ענטפערט זי:

— וויפיעל עס איז איהם יאָהרען בעשערט, אַזוי פיעל גוטע זאָל ער האָבען....

טרויעריג לייכטען אויף ר' חייא'ס אויגען, און ער פרעגט:

— און ווי איז, אויב עס איז איהם נאָר בעשערט אַרויסצוגעבען פון זיך אַ גאון־עולם... אַ גרויסען, גאָר אַ גרויסען — זיין לעבען אָבער איז אין הימעל גערעכענט נישט אויף יאָהרען, נאָר פון דער חופה אָן, — אויף טעג —

— זאָל זיין טעג! אָבער גוטע טעג זאָל ער האָבען!

— און דו ווילסט אַ יונגע אלמנה בלייבען?

— אָבער אַ געבענשטע פון גאָט!

בלייבט ר' חייא זיצען, נישט פערשטעהענדיג די גבורה פון יונגען קינד.

„אַ הימעל־זאַך“, טראַכט ער.

און זי לעגט איהם נאָך אַמאָל די האַנד אויפ'ן אַקסעל און מיט אויפגע־הויבענע אויגען, און מיט אַ קול פון אַ נביאה, זאָגט זי:

— איך האָף אָבער, אַז דער גזר דין, וואָס הענגט איבער איהם, וועט בטל ווערען! — איך וועל פאַר איהם מיין לעבען אַוועקגעבען.

— ווי אַזוי, טאָכטערשי?...

— איך אַליין ווייס נישט, ווייל איך ווייס דאָך נאָך נישט, פאַר וואָס פאַר אַ זינד ער דאַרף אָבקומען. שפּעטער, וועט ער מיר שוין זאָגען..

אין ר' חייא'ס שווערען האַרץ בלייבט שוין קיין ספק נישט, אַז עס איז אַ זיווג פון גאָט... „און גאָט — טראַכט ער — פּרובט מיך, נאָר איך וועל דעם נסיון בייסטעהן“, און הייך זאָגט ער:

— מזל־טוב דיר, טאָכטער! אם ירצה השם וועלען מיר מאָרגען שרייבען תנאים.

מרים בייגט זיך איבער'ן פאָטער'ס האַנד, און אַז זי האָט זיך צוריק אויפגעהויבען, האָט זי ר' חייא כמעט נישט דערקענט. זי איז מיט אַמאָל אַזוי גליקליך געוואָרען... שטראַהלענדיג איז זי מיט אַמאָל געוואָרען.

— האָסט גאָר קיין פחד נישט, מרים!

— ניין איך פערלאָז מיך אינגאַנצען אויף גאָט!

און אידר קול האָט געקלונגען אַזוי קלאָר און אַזוי ריין, ווי קריסטאַל...

ר' חייא'ס האַרץ איז אָבער דאָך נישט אַזוי רוהיג... און אַז די טאָכטער איז אַוועקגעגאַנגען, האָט ער געשריבען בריעף צו'ם ראש ישיבה פון ירושלים און צום נשיא פון בבל.

און ער גיסט פאַר זיי אויס זיין פערביטערט האַרץ:

„מאָרגען — שרייבט ער — וועלען זיין ביי מיין טאָכטער, מרים שתחי', תנאים... טיילמאָל דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה אידר אַרויף אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ, און טיילמאָל— אַז איך פיהר מיין איינציג ווייס שעפעלע, רחמנא לצלן, צו דער שחיטה....

„געגען גאָט וויל איך אָבער נישט געהן — שרייבט ער; — מגביל זיין דעם זמן החתונה וועל איך אויף אַ חדש....״

„איבער דער צייט וואַרט איך פון אייך איין עצה, אַ ראָטה — און זייט פאַר מיר מתפלל, און פאַר מיין טאָכטער, און פאַר'ן בעל תשובה חנניא...״

איין עומד בדבורו איז ר' חייא געוועזן.

דעם צווייטען טאָג האָט מען תנאים געשריבען. דער עולם האָט גענאַפּט. די בחורים פון דער ישיבה זענען אויסער זיך: דעם עם הארץ זאָל אַזוינס קומען! פאַר הרך ארץ אָבער שווייגט מען.

און דער חודש געהט פאַרביי... קיין תשובה פון ראש ישיבה פון ירושלים און פון נשיא פון בבל האָט ר' חייא נישט בעקומען; נעמט ער עס אָן פאַר אַ שלעכטען סימן, רופט ער אין טאָג פון דער חופה אַריין די טאָכטער, און זאָגט אידר:

— זיי וויסען, מרים, אַז אויף דיין התן חנניא איז נגזר געוואָרען אַוועקצוגעהן פון דער וועלט דעם אַכטען טאָג נאָך דער חופה....

און ער דערצעהלט אידר, וואָס ער האָט געהערט פון דער שלאַנג, און אַז ער האָט קיין תשובה נישט פון די גדולי הדור, און זאָגט אידר,

אַז אויב זי איז נישט פעסט אין דער דעה, קען זי נאָך הרטה קריגען.

ענטפערט איהם מרימ'ל:

— איך בין פעסט, און מיין האַרץ איז פעסט, און אַז איך וויים דעם גזר דין, וויים איך שוין, ווי אַזוי איך וועל איהם מבטל זיין!

— דו! אין וועמענס זכות, אין וועמענס כח? קען זיך ניט אויס־וואונדערן ר' חייא...

און מרימ'ל זאָגט:

— אין כח פון מיין אמונה... און אין זכות, דיר, טאַטעשי, צו לאַנגע יאָהר, פון מיין מאַמען דער צדקת, עליה השלום! און אין דיין זכות, טאַטעשי, אין זכות פון דיין תורה, מצות און מעשים־טובים——

בלייבט צו שטעלען אַ חופה...

און עס איז אַ חתן־מאָל, זיצט דער חתן אין זייגע מלבושים, און רעדט נישט אַ וואָרט...

ר' חייא האַלט פאַר איהם אַ דרשה, און ער הערט זיך איין, מיט נחת און צער צוזאַמען...

פיהרט מען דעם חתן צו קבלת־פנים, זיצט די כלה אין לייגוואַנטענע קליידער, אַפנים, שלא לבייש את התתן, און מיט אַ פראָסטען טוך אי־בער'ן קאָפּ...

און אַז מען הייבט אויף דאָס טוך, שיינט אויף אַ פּנים, ווי אַ זון, אויגען קלאָרע, גלויבענדיגע, שטיל, נאָר טיעף גליקליכע!

לויפט זיך גאַנץ צפת צוזאַמען צו דער חופה — שטעהט דער חתן אונטער דער חופה אין לייגוואַנטענע קליידער, מיט אַ האַנפענעם שטריק אויף די לענדען, און מיט אַ וואַלד־שטעקען אין דער האַנד...

און מען פיהרט אַרום איהם די כלה אין וואָכעדיגע קליידער, שלא לבייש את התתן... און ר' חייא שטעהט און שעפּט נחת און וויינט.

און אַז ער וויל פאָרזאָגען דעם חתן „הרי אַת" — פרעגט ער:

— וואָס טייטש?

און ר' חייא גיעהט צו און פערטייטשט איהם וואָרט ביי וואָרט... און אַזוי, פערטייטשט ער איהם די ברכות און די כתובה...

גאַפט מען.

נאָר אַז ר' חייא טהוט אַזוי, מן הסתם ווייסט ער, וואָס ער טהוט...

נאָך מעהר געגאַפט האָט מען איבער דעם, וואָס דער חתן האָט קיין וואָרט תורה נישט געזאָגט, אפילו נישט ביי דער סעודה, און מען האָט דעריבער

נישט אויסגערופען קיין דרשה־געשאַנק, אפילו נישט פון כלה׳ס צד...

און די שבע ברכות — עס איז געווען זומער־צייט — זענען אין גאָרטען געווען... אויף דער מיטעלער ברייטער אַלֶעע זענען געשטאַנען טישען פאַר זכרים בעזונדער, און פאַר ווייבער בעזונדער, און די כלה איז געזעסען, ווי אַיין אָרימע כלה צווישען רייכע געסט; און דער חתן איז געזעסען ווי אַ שטומער צווישען אַלע למדנים און רבנים, וואָס האָבען גע׳דרש׳ענט און גערעדט תורה, און איבער אַלע — ר׳ חייא...

און ר׳ חייא, צי ער אַליין האָט געזאָגט, צי אַנדערע, איז אַלץ געזעסען אומרוהיג, און האָט עפּעס געזוכט אַרום און אַרום מיט די אויגען אויף דער ערד. צי האָט ער נישט חרטה אויפ׳ן שידוך? חס ושלום! ער זוכט נאָר מיט די אויגען די פרעמדע שלאַנג, און זעהט, ווי דער „עכנאי" דרעהט זיך אַרום שטילערהייד צווישען די געסט, פון קיינעם נישט גע־זעהן, און לאָזט קיין אויג נישט אַראָב פון זיין קרבן — פון חתן חנניא...

און אין אָבענד, נאָך די לעצטע שבע ברכות, האָט ר׳ חייא צוגע־רופען די טאָכטער און האָט איהר געזאָגט מיט אַ משונה׳דיג קול:

— טאָכטער, מאָרגען איז דער יום הדין. שטאַרק זיך!

— איך בין שטאַרק!— ענטפערט דאָס יונגע ווייבעל,— איך בין גע־בענשט פון גאָט! און — גיט זי צו מיט בטחון — איך וועל איהם אויס־לייזען פון טויט...

— זאָל דיר גאָט העלפען! ווינשט איהר ר׳ חייא מיט הייסע טרעהרען.

— נאָר געדענק,— זאָגט זי,— טאַטעשי, אַז מאָרגען דאַרף פריהער זיין דער נס!— דער שטעקען דאַרף בליהען, זיין נשמה אויך! ער דאַרף זאָגען פאַר דיר אַ חלוק! קום צו אונז, טאַטעשי, גאַנץ פריה. פערשלאָף נישט!

טראַכט ער: צי וועל איך דען שלאָפען? און הויך זאָגט ער איהר צו.

און צו מאָרגענס, אַז ר׳ חייא איז געקומען צום פּאָר־פאָלק, איז שוין מרים געווען אָנגעטהון. נאָר חנניא איז נאָך געלעגען אין בעט.

— זייט מיר מוחל, שווער,— זאָגט ער,— איך פיהל מיך נישט בקו הבריאה...— און ער פערמאַכט צוריק די אויגען.

קוקט ר׳ חייא אויפ׳ן ווייסען שטעקען, וואָס שטעהט חנניא׳ן צו־קאָפּענס, גלויבט ער זיינע אויגען נישט — דער שטעקען בעדעקט זיך מיט אַ גרינער הויט, די הויט— ווערט אָנגעדראָלען מיט אָדערלעך, בעדעקט זיך מיט קנאָספען און הייבט אָן בליהען... וויל ער זיך אויפהייבען און

נעהנטער זיך צוקוקען צום נס. דערזעהט ער אָבער, ווי הנניא'ס פּנים פערענדערט זיך, רייטעלט זיך, און ער עפענט אויף אַ פּאָר שטילע, קלאָרע, געבענשטע אויגען, אָהן אַ צייכען פון אַ קללה.— קוקט ער און גאַפט, זוכט ער מיט די אויגען די טאָכטער, צי זי זעהט, איז אָבער מרימ'ל שוין נעלם געוואָרען. און דערווייל עפענט הנניא די לעפּצען און הייבט אָן דרש'ענען, און ר' חייא הערט און פערגעסט אָן אַלעם: אָן גם פון שטעקען, אָן דער טאָכטער, אָן „עכנאי"— דעם שליח פון מלאך המות; פּערל שיטען זיך הנניא'ן פון מויל: תורה און סתרי תורה, און ער עפענט פאַר ר' חייא'ן די טויערן פון אַ נייעם עולם התורה — אַ וואונדערליכער גאָרטען — אַ גן־עדן מיט'ן עץ הדעת, מיט'ן עץ החיים, און אַלערליי אַנדערע פּירות, און די ריינע ליכט פון שבעת הימים בעשיינט אַלץ און בעשיט מיט ריין גינגאָלד, און אַלע ביימער בליהען, און מחנות פייגעל זינגען צווישען די בלעטער און פּירות אויף די צווייגען— און עס בליהט, און שפּראָצט, און זינגט, און שפּיעלט... הנניא רעדט, און ר' חייא'ן דאַכט זיך, אַז די נשמה פון דער וועלט רעדט! צי הלומ'ט ער נישט? ווייט און בּרייט עפענט ער די אויגען — די אויערן זאַפּען־אַיין וואונדערליכע קולות. און מיט'ן אָפענעם מויל שלינגט הנניא די ווערטער פון די ליפען אַראָב, און אַ הייליגער, שטילער נחת צעגעהט זיך איהם אין אַלע גליעדער.

נאָר דעם תענוג פון ר' חייא'ן קענען מיר נישט בעשרייבען, בפרט נאָך— אויף עברי טייטש. די סודות התורה, וואָס הנניא האָט מגלה געווען, הלא הם כתובים על ספר הישר — אין הנניא'ס ספר, וואָס ר' חייא האָט אַרויסגעגעבען מיט'ן גאָלדענעם שניט. ווילען מיר דעריבער פערלאָזען די גאונים, און זעהן, וואָס די צדקת מרימ'ל טהוט.

אַזוי ווי זי האָט דערזעהן, ווי דער שטעקען הייבט אָן בליהען, און דער פאָטער, ר' חייא, איז פערקוקט אויפ'ן שטעקען, האָט זי געהאַפּט דעם מאַנ'ס לייזוואַנטענע מלבושים און איז פון שטוב אַרויס... שטיל און לייכט געהט זי אַרויס פון הדר, דער דיוואַן זאַפּט אין זיך אַיין איהרע לייכטע טריט... און זי לויפט איבער אַלע הדרים ביז צום לעצטען הדר, פאַר דער פּאָדער־שטוב... קיין שום בן־אדם טרעפט זי נישט איבער'ן וועג. זי האָט נאָך נעכטען אָנגעזאָגט, עס זאָל זיך דאָ קיינער נישט בעווייזען, ביז זי וועט רופען. און אַז זי קוקט זיך אום און זעהט, אַז זי איז אַליין, וואַרפט זי פון זיך אַראָב איהרע קליידער, „גאָט!— שעפּטשען איהרע ליפען— עס איז פּקוח נפש, זיי מיר מוחל „שמלת־גבר"...— און האַפּט אויף זיך

דעם מאַנ'ס לייגוואַנטענע מלבושים, און לויפט צו און עפענט די טהיר, און זעצט זיך אויף דער שוועל פון פאָדער-שטוב אין גאָרטען אַריין. אַזוי זיצט זי אַ ווײַלע שטיל און קוקט אויף די אַלעע, וואָס ציהט זיך פון דער הויז־טהיר, ווייט, ווייט און ווערט פערלוירען צווישען די אָלעאַנדער-ביימער...

און איהרע ליפען שעפּטשען תפלות ותחנונים צום בורא עולם, ער זאָל אָננעהמען איהר קרבן; און אַז זי דערזעהט, ווי דער „עכנאי" וויקעלט זיך אָב פון אָלעאַנדער-בוים און לאָזט זיך איבער'ן וועג, נעהמט זי געשווינד און פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט די הענד, זעהט זי אוים כהויה ווי דער מאַן הנניא. און לאָזען לאָזט זי גאָר איבער אַ דין שפּעלטעל צווישען די פינגער, און קוקט, ווי די שלאַנג רוקט זיך און רוקט זיך... און דער „עכנאי" רוקט זיך פּאַמעליך, בנעימות, נאָר זיכער. ער ווייסט, אַז דער קרבן וועט איהם נישט ענטרינען!— און אַז ער דערזעהט הנניא'ן (אַזוי מיינט ער), ווי ער זעצט זיך רוהיג אויף דער שוועל, דאָס פנים פערשטעלט, טראַכט ער: דער קרבן זיצט שטיל. און דאָס האַרץ זאָגט איהם שלעכטע נביאות. און ער איז מתפלל, אָדער ער זאָגט ודוי... שטעקט ער דאָס גיפט-געפּעלע פון מויל אַרויס און האַלט עס גרייט, דאָס כלי זין! און מרימ'ל זעהט עס. און זעהט, ווי דער „עכנאי" הייבט זיך אָן שטאַרקער צו רוקען; די תאוה פון אַ שלאַנג צו בייסען, האָט זיך אין איהם דערוועקט; און זי הערט שוין דאָס רייבען מיט'ן בויך איבער'ן זאַמד, און זיין סאַפּען... און אַז ער קומט נאָהענט, און זיינע הויט-פלעקען זעהן זיך שוין קלאָר, פערמאַכט מרימ'ל דאָס דינע שפּעלטעל פון צווישען די פינגער, און בעט אין שטילען האַרצ'ן אָהן אָטהעם:— „רבונו של עולם, נעהם אָן מיין קרבן"... און הייבט אָן ודוי זאָגען... שטיל, אָהן אָטהעם, אָהן אַ ציטער מיט די ליפּען... נאָר איידער זי ענדיגט ודוי, דערפיהלט זי דעם ביס... און פאַלט אַרונטער אויף דער שוועל און רופט:

—רבונו של עולם, זיי מיר מוחל פאַר'ן גאון, וואָס דו האָסט מיר געוואָלט געבען!... זאָל לעבען הנניא אויף זיין אָרט! און הייבט אָן גוסס'ען, און די נשמה שיידט זיך אָב מיט גרויס יסורים פון יונגען גוף.

איז אָבער גאָט— דער גאָט פון משפט!

און אַז די נשמה מרימ'ל'ס איז אַרויף אויפ'ן הימעל, האָט מען געוואַרט אויף איהר, דאָס הייסט: אויף הנניא'ס נשמה... צדיקים זענען פון גן-עדן אַרויס!

און אַז מען פיהרט זי צום בית־דין, גיט מען זי אַ פרעג, — אַבי מקיים צו זיין דעם מנהג, ווייסען ווייסט מען דאָך:

— עסקת באמונה?

ענטפערט מרימ׳ל:

— איך האָב קיינמאָל נישט געהאַנדעלט — —

— האָסטו געלערנט תורה?

צושמייכעלט זי זיך מיט אַ חן:

— רבונו של עולם, האָסטו דען געהייסען, יודישע טעכטער זאָלען לערנען דיין תורה?

ווערט אַ גערודער.

— ווער ביסטו? ווער ביסטו?

זאָגט זי: מרים בת שרה והיא, אשת חנניא!

ווערט אַ רעש... דערגעהט מען, אַז זי האָט זיך עס פאַר איהר מאַן מוסר נפש געווען! אַז „עכנאי" האָט זיך געלאָזט נאַרען, שרייט מען צו דער נשמה:

— געה, לויף געשווינד צוריק אַראָב, געה צוריק אין דיין גוף אַריין, איידער מען ריהרט איהם פון אָרט!

וויל זי נישט, מרימ׳ל! צוויי מאָל ליידען יסורי מות — זאָגט זי — איז קיינער נישט מחויב... נייערט, — שטעלט זי אַ תנאי — אַז מען וועט אָנגעהמען איהר טויט פאַר חנניא׳ס טויט! ער זאָל לעבען!

ווערט אַ געשריי אין פמליא של מעלה:

— מסכים! מסכים! — מען האָט מורא צו פערשפּעטיגען!... און מרימ׳ל׳ס נשמה קומט תוך כדי דבור צוריק אין גוף אַריין, און זי הייבט זיך אויף אפילו אויסגעהיילט פון וואונד, כלא היה, און זי לויפט אַריין מיט פרייד צו די צדיקים מיט גרוים שמחה און דערצעהלט זיי, וואָס מיט איהר האָט זיך געטראָפען. און באותו הרגע זענען אָנגעקומען צוויי משולחים מיט צוויי בריעף, איינער פון דעם ראש־ישיבה אין ירושלים, און דער צווייטער פון נשיא פון בבל, און איןביידע בריעף איז מעהר נישט געשטאַנען ווי איין וואָרט:

— מזל טוב!...

וועגען דעם גאון וואָס איז אַרויסגעקומען פון דעם זיווג, און וועגען נחת, וואָס ר׳ חייא האָט נאָך פון איהם דערלעבט, וועלען מיר, אם ירצה

פאָלקסטימליכע געשיכטען.

השם, דערצעהלען איין אַנדערס מאָל.

מיר וועלען נאָר צוגעבען, אַז „עכנאי׳ן“, וואָס האָט זיך געלאָזט גאַרען, האָט מען פון דעמאָלט אָן אָבגעשאַפט, און מען זעהט איהם נישט...

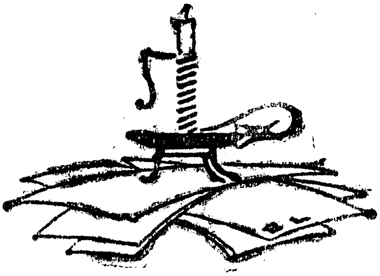

דריי חופות.

ערשטער טייל.

דריי הופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

ערשטער טייל.

ערשטעס קאפיטעל.

דער פאלאץ.— דער מלך מיט דער בת־מלכה.— דעם מלך'ס עגמת נפש.

ווייט, ווייט, אונטער די הרי חשך, אויף יענער זייט סמבטיון, איז פאראן א מדינה מיט'ן נאמען „וואונדער־לאנד", וואו די רויטע יודען וואהנען. און אין דער מדינה „וואונדער־לאנד", אין דער שטאדט, וואו דער מלך וואהנט, אין „גלויבשטיין", דער רעזידענץ, איז געשטאנען אמאל א הויכער, ווייסער, מארמארנער פאלאץ. און שען איז געווען דער ווייסער, מארמארנער פאלאץ, וואס ער איז געווען אין א רייכען גרינעם גארטען, ווי אין א גרינעם ים, מיט זיינע הונדערטער גאלדענע זיילען און טויזענדער בריליאנטענע שויבען.

און צופיסענס פון דעם ווייסען, מארמארנעם פאלאץ האט שטיל גערוישט, און ווי פער'חלומט געפלאסען א קלאר קריסטאלען טייכעל; און פון ביידע זייטען איז דאס טייכעל געווען ארומגעקרענצט מיט די פיינסטע בלומען, צווייגען, די איידעלסטע געוויקסען. און אין דעם קריס־טאלענעם, קלארען טייכעל האבען ארומגעבליצט, ארומגעטאנצט טויזענ־

דער גאָלדענע פּישלעך, און פון אויבען, איבער דעם בלאָהען וואַסער־שפּיגעל, האָבען זיך געהויבען און מיט טויזענד הן זענען אַרומגעשוואומען שוואַנען, ווייסע ווי שניי, מיט די דינע, לאַנגע, ווייסע העלזער און לאַנגע, פּעשפּיצטע, געלע שנאָבלען...

עס האָט פערנומען די אויגען!

אַם שענסטען האָט עס אויסגעזעהן ביינאַכט, ווען די לבנה האָט געשיינט... דער מאַרמאָרנער פּאַלאַץ האָט זיך אָבגעשפּיגעלט אין טייך צוזאַמען מיט דער לבנה און די שטערען... די בליצענדיגע גאָלדענע פּישלעך האָבען לוסטיג געהיפּט און געטאַנצט און זענען אַריבערגעשפּרונגען פון איין גאָלדענער זייל צו דער צווייטער, פון איין ברילליאַנטענער שויב צו דער צווייטער, און די שניי־ווייסע שוואַנען זענען ערנסט און לאַנגזאַם אַריבערגעשוואומען פון איין זילבערנעם שטיק געפּעל צום צווייטען, פון איין גאָלדען שטערנדל צום צווייטען... און פערציטערט, ווי פון גרויס ליעבשאַפט, האָבען זיך אַרום דעם אַלעם געפלאָכטען די פיינסטע, וואונדערליכסטע שאָטען פון די בלומען און געוויקסען, וואָס האָבען געבליהט אויף ביידע זייטען פון טייכעל... און אַז עס האָט זיך נאָך דערביי געלאָזט הערען דער שפּיעל־פויגעל פון צווישען די צווייגען, וואָס האָבען זיך געבויגען אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע פּירות, האָט מען ווירקליך געמיינט, אַז עס איז קיין גאָרטען נישטאָ, קיין פּאַלאַץ נישט דאָ,— אַז עס איז אינגאַנצען אַ הלום, אַ פערכשופ׳טער הלום...

און דאָך איז עס קיין הלום נישט געוועזען.

— — — — — — — — — —

געקעניגט האָט דעמאָלט ביי די רויטע יודלעך, אין דער מדינה „וואונדערלאַנד“, שלמה דער זיעבען־און־צוואָנציגסטער, אונזער שלמה המלך׳ס אור־אור־איניקעל; און ער האָט עס געוואָהנט אין דעם פּאַלאַץ, ער מיט זיין איינציגער טאָכטער,— די בת־מלכה— שולמית.

שוין פינפצעהן יאָהר איז דער מלך איין אלמן געוועזען, ער האָט אָבער נישט התונה געהאַט, ווייל ער האָט זיין „אויג אין קאָפּ“, זיין צווייטער נשמה— דער בת־מלכה קיין שטיעפמוטער נישט געוואָלט געבען.

און די בת־מלכה איז די גרויסע ליעבשאַפט ווערט געוועזען.

אַלע מעלות און מדות טובות האָט זי געהאַט פון איהר פּאָטער, דעם מלך; דערצו האָט זי גאָט נאָך געלייטזעליגט מיט אַ שענקייט, וואָס האָט אַלע אויגען פערבלענדט.

און ווייל די בת־מלכּה איז נישט עהנליך געוועזען נישט צום פֿאָטער און נישט, עליה השלום, צו דער מלכּה, האָט מען געגלויבט, אַז די מוטער, האָט זיך, זייענדיג אויף דער צייט, אין אַ מלאך פֿון הימעל פֿערקוקט...

אין גאַנץ „וואונדער־לאַנד" האָט איהר שעֶנקייט געשמ'ט, נאָר ליעב האָט מען זי געהאַט פֿאַר איהר גוטסקייט, פֿאַר איהר גוט האַרץ, פֿאַר איהר גוט אויג און האַרציגע פֿרומקייט.

טאָג־טעגליך פֿלעגען זיך פֿאַר'ן ווייסען פּאַלאַץ פֿערזאַמלען אָרימע לייט, אַלטע, קראַנקע, און אַלע, וואָס האָבען געבּרויכט הילף, און די בת־מלכּה פֿלעגט צו זיי אַרויסקומען מיט איהר חבר'טאָרין דבורה'לע, יואָב'ס, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, זיי האָבען אַלע אויזגעהערט, בעשענקט און בעגאַבּט, געהאָלפֿען און געהיילט...

כּדי די בת־מלכּה זאָל נישט דאַרפֿען יעדעס מאָל געלד בעטען, האָט איהר דער פֿאָטער, דער מלך, געלאָזט צומאַכען,— און האָט איהר איבּער־געגעבּען— אַ צווייטען גאָלדענעם שליסעל צו זיינע אוצרות; און בּיי'ם אוצר האָט ער נאָך געשטעלט איין אויסגעלערנטען פּאַפּוגיי, וואָס פֿלעגט, דער־זעהענדיג די בת־מלכּה, אויסרופֿען:

—„נעם, מלאכ'ל, נעם! נעם מיט פֿולע הענד, און גיבּ פֿון פֿולען האַרץ!"

און דעם מלך'ס אוצרות זענען דערפֿון נישט קלענער געוואָרען; פֿער־קעהרט, עס איז אין זיי די בּרכה אַריין. וואָס מעהר דער מלך מיט דער בת־מלכּה האָבען פֿערטיילט, אַלץ פֿולער זענען געוואָרען די אוצרות, און דאָס איז אַ סימן, אַז זיי האָבען אָנגעשלאָגען מיט זייער צדקה!

און בּיי דעם אַלעם איז דער מלך, שלמה דער זיעבּען־און־צוואָנציגסטער, נישט גליקליך געוועזען.

אונטער דער ויידענער חופּה, אויפ'ן גאָלדענעם בּעט, פֿלעגט דער מלך איבּערוואַכען גאַנצע נעכט, נישט צושליסען קיין אויג, און הערען די טריט פֿון די סאָלדאַטען, וואָס זענען געגאַנגען אויף און אָבּ פֿאַר'ן פּאַלאַץ אויף דער וואַכט.

אין וואונדער־לאַנד איז נאָך דאָס געווי'סען פֿון אַ מענש בּיי דער גאַנ־צער ממשלה, וואָס לאָזט אַמאָל נישט שלאָפֿען; בּיי שלמה דעם זיעבּען־און צוואַנציגסטען איז אָבּער דער פֿאַל נישט געוועזען... און די סבּה, פֿאַרוואָס ער שלאָפֿט נישט, וועלען מיר געוואָהר ווערען אין צווייטען קאַפּיטעל.

י. ל. פרץ.

צווייטעס קאַפּיטעל.

דער קוקו. — די כשוף־מאַכערין און דער בת־מלכה׳ס שבועה.

איינמאל, ל״ג בעומר, איז די בת־מלכה מיט איהר חבר׳טאָרין דבורה, געגאַנגען אין גאָהנטען וואַלד אַריין שפּאַצירען...

אַז די פייגעלעך אין וואַלד האָבען זיי דערזעהן, האָבען זיי אָנגע־הויבען פרייער און פרעהליכער צו זינגען. די פייגעלעך האָבען נישט גע־וואוסט, אַז איינע פון די קינדער איז אַ בת־מלכה און די צווייטע איז דעם משנה למלך׳ס טאָכטער, זיי האָבען נאָר געוואוסט, אַז דאָס זענען די האַרציגע קינדער, די גאָלדענע קינדער, וואָס שיטען זיי עסענוואַרג, ווען זיי בעווייזען זיך נאָר פאַר׳ן פּאַלאַץ.

און דאָס זענען די קינדער, וואָס שפּייזען זיי אַ גאַנץ יאָהר מיט קעניגליך ווייסברויט, שבת— חלה מיט זאַפרען און שבת־שירה— מיט׳ן פיינסטען האָניג־לעקעך...

און לכבוד די האַרציגע מיידעלעך איז געוואָרען אַ זעלטענער קאָנ־צערט.

— קנאַק, ברידער, קנאַק!— האָט גערופען פון איין צווייג צו דער צווייטער,— לכבוד די גאָלדענע מיידעלעך, לכבוד די האַרציגע מיידעלעך!

די בלומען, וואָס בעהאַלטען זיך תמיד צווישען הויכען גראָז, אין שאָטען, אונטער די ביימער, וואָס ציטערען שטאַרק פאַר יעדע לעדיגע האַנד און פאַר יעדען שווערען טריט, די בלימלעך האָבען עס דערהערט און האָבען אַזוי געטראַכט:

„אַז פייגעלעך לויבען, איז אַודאי אמת! פייגעלעך ווייסען פון קיין חניפה נישט; דאַרף מען פאַר די מיידעלעך קיין מורא נישט האָבען!"

און די בלימלעך האָבען אַרויסגעשטעקט די פיינע קעפּלעך פונ׳ם טיעפען גריינעם גראָז; און זיי האָבען פריי און לוסטיג געאָטהעמט, אַז דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט די פיינסטע בשמים!

און די הירשען און די סאַרנעס, וואָס בעהאַלטען זיך שוין צווישען די פערפלאָכטענע צווייגען, ווען זיי דערהערען נאָר אַ שאָרך, האָבען זיך איצט אויך אַרויסגערוקט און געקוקט אויף די מיידעלעך מיט געטרייע, האַרציגע אויגען, ווי נאָר סאַרנעס און הירשען קאָנען קוקען!

און דעמאָלט האָט זיך דער פרעהליכער בת־מלכּה אויך פערגלוסט צו זינגען; אַזוי פול איז איהר געוואָרען אין יונגען הארצען; קוים אָבער האָט זי נאָר געעפענט דאָס קרעלענע מיילעכעל, זענען מיט אַמאָל אַלע פייגעלעך שטיל געבליבען: זיי ווילען אויך הערען, ווי אַזאַ גאָלדען מיידעלע זינגט...

איין קוקו האָט זיך צו שפּעט איינגעהאַלטען, און דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט איהם צום ערשטען דערזעהן.

און דעם משנה למלך'ס טאָכטער איז נעהנטער צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם, האַלב גלויביג, האַלב שפּאָטיש, געפרעגט:

— קוקו, ווי אַלט איז אַצונד מיין בעשערטער?

דער פויגעל הייבט אָן רופען: קוקו! קוקו! אָהן אַ שיעור, און דבורה האָט לאַכענדיג אָבגעצעהלט 518 יאָהר.

און ווי אַ זילבערן גלעקעל האָט איהר קול געקלונגען.

די בת־מלכּה האָט איהם דערהערט, און איז אויך צוגעגאַנגען צום קוקו, און האָט איהם געפרעגט:

— און ווי לאַנג, זאָג, וועל איך לעבען, הכם מיינער אויפ'ן בוים?

און דער פויגעל האָט ווידער געזופען: קוקו, קוקו.

און ווער ווייסט, וויפיעל ער וואָלט אָבגעצעהלט, ווען דער בת־מלכּה זאָל נישט געוועזען איבערדריסיג ווערען צו צעהלען.

זי האָט איהם איבערגעהאַקט און געפרעגט:

— און וויפיעל יאָהר האָט נאָך גאָט מיין גוטען פאָטער בעשערט?

עס האָט זיך איהר, דער גוטער בת־מלכּה, געוואָלט, דער קוקו זאָל אַצונד אויך רופען און רופען און נישט אויפהערען צו רופען, ווי פריהער.

די בת־מלכּה אָבער, איז געבליבען ווי פערשטיינערט, פון קוקו האָט מען שוין מעהר נישט געקאָנט אַרויסקריגען אַ טאָן.

און די דערשראָקענע מיידעלעך האָבען זיך מישב געוועזען, אויפצווזוכען די כשוף־מאַכערין, וואָס האַלט זיך אויף אין וואַלד, און זי איבערצופרעגען, צי האָט זיך נאָר דער קוקו בעלייריגט, צי עס האָט טאַקי איין אונגליק צו בעטייטען.

און קוים האָבען זיי דערפון געטראַכט, האָט זיך בעוויזען אַ מאַסע קליינע, וואונדערליכע, לוסטיגע, און פערשיעדענפאַרביגע היה'לעך, וואָס האָבען אָנגעהויבען אַרומצוטאַנצען, אַרומצושפּרינגען און פאָראויס צו לויפען, און זיי האָבען אַזוירנאָך געוויזען דעם וועג צו דער כשוף־מאַכערין.

די כשוף־מאַכערין איז געשטאַנען אַרומגערינגעלט מיט קעניגלעך און וועוערקעס, וועלכע זי האָט געשפּייזט, און געווען איז זי אַלט און איינגעשרומפּען, זי האָט אָבער געקוקט מיט אַזוינע גוטהאַרציגע אויגען, אַז די קינדער האָבען זיך פאַר איהר נישט דערשראָקען, און זענען צוגעקומען נעהנטער. פאַר האַרץ־וועהטאָג האָט די בת־מלכּה נישט געקאָנט רעדען. האָט דעם משנה־למלך'ס טאָכטער פאַר איהר גערעדט.

— אַלטע, — האָט זי געפרעגט, — ווי לאַנג וועט איהר פאָטער לעבען?

אויסזאָגען, אַז דאָס איז אַ בת־מלכּה, האָט זי נישט געוואָלט, די מכשפה זאָל נישט מורא האָבען צו זאָגען דעם אמת.

— העי? — האָט די מכשפה איבערגעפרעגט.

און דבורה האָט נאָך אַמאָל איבערגע'חזר'ט די שאלה, און האָט געטייט דערביי אויף דער בת־מלכּה מיט'ן פינגער.

די מכשפה איז אָבער, ווי עס זעהט אויס, גוט טויב געווען, און דבורה'ס טייטען מיט'ן פינגער האָט זי גאָר אַנדערש פערשטאַנען; זי איז געוואָהנט געווען צו מיידעלעך, וואָס פרעגען, ווען מען וועט זיי אַ חופּה שטעלען.

דעריבער האָט זי געענטפערט:

— וועמען? דעם פיינעם טאָכטער'ל? איי! אַזאַ שענע! אַזאַ גאָלד! פון מזרח און מערב וועט מען זיך דאָך צו איהר צוזאַמענקומען! אין קורצען וועט אַ חופּה זיין! אין קורצען!

און דבורה האָט זיך געמוזט שטעלען אויף די שפּיץ פינגער און אריינשרייען דער כשוף־מאַכערין אין אויער איהר פערלאַנג.

און דעמאָלט ערשט האָט די כשוף־מאַכערין דערהערט און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— **איהר פאָטער וועט דערלעבען — דעם טאָג פון איהר חופּה!**

די בת־מלכּה האָט אַ שרעקליכען געשריי געטהון, און אין דער־זעלבער מינוט זענען פערשוואונדען די מכשפה מיט איהרע היה'לעך. —

די סאַרנעס, די הירשען האָבען זיך בעהאַלטען. די פייגעלעך מיט די בלומען זענען פערשוואונדען געוואָרען...

אין שטילען וואַלד האָט זיך נאָר געהערט, ווי די האָלץ־ווערם פּיקען אין די ביימער'ס הערצער, און דער בת־מלכּה'ס שבועה: **אַז זי וועט קיינמאָל נישט חתונה האָבען**; דער פאָטער איהרער זאָל לעבען, ער זאָל זי איבערלעבען!

דערנאָך האָט זי נאָך דבורה'ן בעשוואָרען, אַז דאָס אַלץ זאָל בלייבען בסוד...

מיר וועלען זעהען, ווי זיי האָבען שטיל געהאַלטען וואָרט.

דריטעס קאַפּיטעל.

א צוזאַמענפאָהר פון חתנים. — אַ שמועס צווישען מלך מיט דער בת־מלכה. — די ווייסע טויב און איהר עצה.

עס איז ווייטער געווען אַ צוזאַמענפאָהר פון שרדות און פרינצען... מען האָט אַלע פערבעטען אין פּאַלאַץ אַריין... פריהער איז מען אַרוים אין וואַלד אַריין אויף אַ יאַגד. פערשטעהט זיך, אַז אויף אַ יאַגד ביי אַ יודישען מלך שיסט מען נאָר אין חוות רעות און גיפטיגע שלאַנגען. נאָך דער יאַגד האָט מען געמאַכט אַ קעניגליך מאָל־צייט.

עסען, האָטש כשר, איז געווען לרוב, אַלטע וויינען, האָטש נישט קיין נסך, נאָר כיד המלך... ווי מען האָט געעפענט אַ פלאַש, האָט זיך אין דעם גרויסען זאַל פערשפּרייט אַ ריח, ווי פון די טייערסטע בשמים... די פּרינצען האָבען געגעסען, געטרונקען, געשמועסט, און געפיהרט ויכוחים וועגען אַלערליי חכמות, און איבער ווייטע לענדער און מדינות... אַלע אויגען האָבען געהאַנגען אויף דער בת־מלכה'ס שען־חנ'עוודיג פּנים.

אַלע האָפען צו דערזעהן דאָרט אַ שמייכעלע, אַ סימן טוב אויף זייער מזל!...

די בת־מלכה איז אָבער געווען פאַר אַלע גלייך גוט פריינדליך, און האָט דאָך אַלע אָבגעזאָגט.

דעמאָלט האָט דער מלך געהייסען אַלע אָבטרעטען פון זאַל, און האָט צו דער בת־מלכה אַזוי געזאָגט:

— שולכית, גאָט איז מיט דיר! עס זענען דאָך היינט געוועזען די גרעסטע און די העכסטע און די פיינסטע לייט פון דער וועלט! פּרינצען פון די גרעסטע מדינות זענען אַראָבגעקומען און געזעצט זיך צו אונז ביים טיש... און דו ווילסט זיי נישט!

און עס זאָגט ווייטער דער מלך:

— און פון מזרח און פון מערב זענען זיי צו דיר געקומען! געברענגט אַהער האָט זיי דיין שם, געקומען זענען זיי פון דיין שענקייט פערבלענדט...

און טרעהרען הערען זיך אין דעם מלך'ס ווערטער:

— און וואָס פעהלט זיי? ביזט דו נישט זיכער אין זייער קלוג־שאַפט, גיב זיי איוף רעטעגישען. די קאָנסט אַזוי פיעל, איך האָב דיך דאָך אַזוי פיעל געלערנט!

— און זענען זיי נישט גענוג רייך? — זאָגט ווייטער דער קעניג,— טייל האָבען דאָך גרעסערע און רייכערע לענדער פאַר מיר, גרעסערע אוצרות פאַר מיר!

— און אַלע שווערען, אַז זיי האָבען דיך ליעב!...

און אָבגעזיפצט האָט דער מלך און ווייטער געזאָגט:

— טאָכטער דו מיין, געטרייע טאָכטער! זעה, מיין אַלטער קאָפּ איז שוין בעדעקט מיט שניי! זעה מיין באָרד, וויס איז זי ווי מילך... און אַז גאָט וועט מיך רופען צו זיך, אויף וועמען וועל איך דיך לאָ־זען, טאָכטער די מיין?! און וואָס פערלאַנגסט דו? זיי האָבען דיך אַזוי ליעב, זיי שווערען אַזוי!

עס וויינט דער בת־מלכה'ס האַרץ פון פאָטער'ס עגמת־נפש, דעם אמת זאָגען קאָן זי דאָך נישט...

זאָגט זי, אַז זי גלויבט נישט זייערע שבועות...

און זי האָט אַזוי געענטפערט:

— איך בין רייך, טאַטעשי, און דיין איינציגע טאָכטער בין איך! וויס איך, צי מיינט מען מיך, צי מיין רייכקייט! צי וויל מען מיך, צי — איבער הונדערט און צוואָנציג יאָהר — דיין מלוכה, טאַטעשי!

און זי האָט נאָך געהאַט אַ ראיה צו איהרע רייד!

— און זעה, — האָט זי צום פאָטער, צום מלך, געזאָגט, — איז דען נישט מיין הבר'טאָרין דבורה שענער פאַר מיר, בעסער, קלוגער און געלערנטער פאַר מיר? און פאַרוואָס פאָדערט מען זיך נישט צוזאַמען איהר כשר'ע האַנד צו פערלאַנגען? פאַרוואָס האָט זיך קיין איינציגער פרינץ אין איהר נישט פערליעבט? — ווייל איך בין ד י י ן טאָכטער! ווייל בת־מלכה בין א י ך!

דער מלך וויל איהר נישט זאָגען, אַז ער גלויבט נישט, אַז עס איז עמיץ שענער, בעסער און קלוגער פאַר זיין טאָכטער, ענטפערט ער איהר:

— וויס איך? דיינע בליצענדיגע, חיטע האָר, מיט די טיעפע, בלאָהע איגען געפעלען, און איהרע זיידענע, פלאַקסענע האָר, מיט די עהרליכע, טיעפע איגען — נישט... יעדער מענש האָט שוין זיין מזל...

און אין הארץ האָט ער געקלערט: „אוי, צי איז עס נישט אַ ירושה פון עלטער־עלטער־זיידען קהלת?... אַזאַ פריש עפּעלע, און עס פּיקט שוין דאָרט אַ ווערמעל"...

און אין דער רגע האָט זיך בעוויזען אין אָפענעם פענסטער אַ מילך־ווייסע טויב.

די בת־מלכּה האָט געמיינט, אַז דאָס איז איינע פון איהרע טויבען, און זי האָט זיך אויסגעדרעהט צו איהר, זי זאָל זיך איהר שטעלען אויפ'ן אַקסעל.

די טויב האָט עס דאָך נישט געטהון.

די מילך־ווייסע טויב איז אַריינגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט פאַר'ן מלך אויפ'ן טיש.

זי האָט זיך דריי מאָל געבוקט פאַר'ן מלך, און אָנגעהויבען צו וואורקען און צו ברומען צום מלך.

און ביי די רויטע יודלעך, מוזט איהר וויסען, האַלט זיך נאָך דער אַלטער יודישער מנהג, אַז דער, וואָס זיצט אין סנהדרין, מוז קאָנען אַלע זיעבציג לשונות פון דער וועלט, און דער מלך פון אַ מדינה מוז, ווי שלמה אין זיין צייט, קאָנען אפילו די לשונות פון חיות און עופות.

און די ווייסע טויב האָט צום מלך אַזוי געברומט:

— מלך, גרויסער מלך! האָב קיין עגמת־נפש נישט, עס וועט זיך אַלץ ענדערן צום גוטען; דו וועסט אין דער בת־מלכּה נאָך נחת דערלעבען...

— נייט זי אָבער נישט, אַז זי זאָל נעמען איינעם פון די פּרינצען, וואָס בעטען איהר האַנד. נישט איינער פון זיי איז איהר בעשערטער, און נישט אין גלויבשטיין וואָהנט דער, וואָס איהר איז בעשערט.

און דער מלך האָט איהר אויף טויבען־לשון אַזוי געענטפערט:

— גוטע טויב, קלוגע טויב, זאָג מיר, וואו איהר בעשערטער וואָהנט, הייס איך באַלד שפּאַנען די טייערסטע פערד און ברענג איהם אַהער; זאָל ער זיין אַ פּרינץ, זאָל ער זיין דער אָרימסטער מאַן, זאָל ער ביי דער שווערסטער אַרבייט שטעהן, גיב איך איהם, — הייסט מיין נאָמען נישט שלמה דער זיעבען־און־צוואָנציגסטער, — מיין איינציגע טאָכטער און מיין קרוין אַוועק!...

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— מלך, גרויסער קעניג, געזונד זאָלסט דו זיין און לאַנג לעבען

זאָלסט דו, מלך! נישט דאָס אָבער האָט מען מיר בעפֿוילען דיר צו זאָ־גען... דיין בת־מלכּה וויל זיין זיכער, אַז דער, וואָס שווערט, אַז ער האָט זי ליעב, מיינט נאָר זי אַליין, נישט די אוצרות, נישט די מלוכה.... דאָס גוטע פרומע האַרץ האָט מורא, מוז מען עס בערוהיגען...

— ווי אַזוי, וויסע, קלוגע טויב? — האָט דער מלך געפרעגט.

און די טויב האָט אַזוי געענטפערט:

— גרייסער מלך, קלוגער מלך, געזונד און שטאַרק זאָלסט דו זיין, און אייניקלעך דערלעבען זאָלסט דו, מלך! הייס איהר אויסקלייבען די אָרימסטע קליידער, וואָס איהר האַרץ וועט גלוסטען, פאַר איהר און פאַר דיר, מלך, און וואַנדערט אַרוים פון די ערטער, וואו מען קאָן אייך לייכט דערקענען. און אַז איהר בעשערטער וועט זי וועלען אין שמוץ און אין אָרימקייט, וועט דער בת־מלכּה׳ס גאָלדען האַרץ נישט ציטערן, נישט שרע־קען זיך.

— איך בין גרייט אַלץ צו טהון, וואָס דו זאָגסט, — האָט ער דער טויב געענטפערט, און זי האָט דריי מאָל אַהין און צוריק געהיפּט און געבוקט זיך, ווי ביי׳ם אויסגעהן שמונה־עשרה, און איז צוריק אַרויס־געפלויגען פון פענסטער.

די בת־מלכּה האָט קיין אויסרייד נישט געהאַט, אויף דער טויב׳ס עצה נישט צו בעשטעהן. האָט זי אויסגעקליבען צום וואַנדערן קליידער פון שמאַטעס־קלייבער.

די בת־מלכּה האָט זיך אַזוי געטראַכט: אין אַזוינע שמוציגע קליי־דער וועל איך קיינעם אין די אייגען נישט פאַלען...

נאָר אַ מענש דענקט, און גאָט לענקט.

בשעת דער מלך און די בת־מלכּה האָבען גערעדט וועגען די וועגס־קליידער, איז יואָב, דער משנה־למלך, געשטאַנען הינטער אַ זיידענעם פאַר־האַנג און אונטערגעהערט.

פעלקער און קינדער האָבען יעדער אַ טביעת עין, איך מיין: איין אויג, וואָס דערקענט אין דער ערשטער רגע דאָס, וואָס קלוגע חכמים דער־קענען נישט. מ׳זעהט ערשטען בליק זעהען זיי, ווער ס׳איז גוט, עהרליך און פרום באמת, און ווער ס׳טראָגט נאָר אַ מאַסקע אויפ׳ן פנים — און דאָס האָט גיהנום אין האַרץ.

דאָס פאָלק האָט אויף איהם געמורמעלט.

דער מלך איז אָבער געוועזען אין יואָב׳ן פערנאַרט.

אַזוינס מהוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענש, און דאָס איז ער געוועזען...

נישט ער האָט געדאַרפט זיין משנה־למלך אין וואונדער־לאַנד!...

אין פּאַלאַץ אַריין איז ער געקומען דורך אַ צופאַל:

די מלכּה, עליה השלום, אין ליכטיגען גן־עדן זאָל זי זיין, איז נפטר געוואָרען אין קינפּעט, און מען האָט געדאַרפט פאַר דער בת־מלכּה איין אַם, איז דער גורל געפאַלען אויף יואָב'ס ווייב. דורך איהר האָט ער בעקומען אַ צוטריט צום פּאַלאַץ...

איינמאָל האָט איהם דער מלך שלמה בעמערקט און געפרעגט, ווער ער איז און וואָס ער וויל.

ער האָט געזאָגט, אַז ער איז דער בת־מלכּה'ס אַמ'ס אַ מאַן, און פערלאַנגען פערלאַנגט ער נישט מעהר, נאָר די ערליכניש אַנצוזעטען זיינע אויגען מיט'ן גלאַנץ, וואָס שלאָגט פון מלך'ס פּנים...

וואָס איין אַנגעל איז פאַר פיש, איז חנופה פאַר מלכים...

יואָב איז שוין געבליבען אין פאַלאַץ. ער איז געוואָקסען פון טאָג צו טאָג, און מיט דער צייט איז ער געוואָרען משנה־למלך.

קלוג איז ער געווען, ווי אחיתופל בשעתו, און ער האָט זיין פרומע, עהרליכע ראָלע אַזוי פיין געשפּיעלט, אַז די וועלט, וואָס האָט געמורמעלט, האָט נישט געהאַט אויף איהם צו ווייזען עפּעס איין עולה.

די בת־מלכּה האָט יואָב'ן, דעם משנה־למלך, נישט געקאָנט ליידען. אַז ער האָט אויף איהר געקוקט, האָט זיך איהר געדאַכט, אַז אַ פייכטער, קאַלטער וואָרם גליטשט זיך איהר איבער'ן פּנים... זי האָט עס אָבער קיינמאָל נישט געבראַכט אויף די ליפּען, נאָר צוליעב איהר אַם, יואָב'ס געשטאָרבען ווייב, צוליעב דעם פאָטער, און אפשר מעהר צוליעב דבורה'לען, אין וועלכער זי האָט אַ געטרייע, געליעבטע שוועסטער געהאַט, — האָט זי זיך אַ כּח אָנגעטהון, און פון צייט צו צייט מיט איהם אַ גוט וואָרט גערעדט...

דער שלעכטער מענש האָט זיך אָבער דאָס גוטע וואָרט אַנדערש אויסגעטייטשט... האָט זיך געוואָלט בעניצען דערמיט און ווערען דעם מלך'ס איידעם!...

קיין יונגער מאַן איז יואָב שוין נישט געווען, נאָר געהאַלטען האָט ער זיך קינדיש, און האָט זיך פיין, ווי נאַטירליך, געפאַרבט די באָרד און די האָר פון קאָפּ.

און אַלע האָבען אָן זיינע יאָהרען פערגעסען...

די פריילינגען פון הויף האָבען צו איהם געוואונקען, האָט ער געמיינט, אַז שולמית איך... אַזוינס טהוט נאָר אַ פאַלשער, שלעכטער מענש...

ליתר תוקף ועוז האָט ער אויפגעקויפט ביי אַלערליי כשוף-מאַכערס ליעבעס-טראָפּען, וואָס ער האָט בגנבה אַריינגעטהון אין דעם אַלעם, וואָס די בת-מלכה האָט געגעסען און געטרונקען.—

דער קלוגער יואָב האָט גאָר נישט געוואוסט, אַז די אַלע טראָפּענס העלפען נאָר דעמאָלט, ווען דער, וואָס בעניצט זיך מיט די טראָפּענס, האָט אמת אין עהרליך ליעב, בשעת ווען יואָב האָט נאָר אין זין געהאַט די מלוכה.

און דאָס, וואָס די בת-מלכה האָט אָבגעזאָגט אַלע פּרינצען, האָט ער איך געהאַלטען ביי זיך פאַר אַ גוטען סימן. און כדי ער זאָל זיכערער זיין אין זיינע פּלאַנען, האָט ער נישט אויפגעהערט נאָכצוקוקען דעם מלך מיט דער בת-מלכה און אונטערצוהערען, וואָס זיי רעדען.

און אַז ער האָט, שטעהענדיג הינטער דעם זיידענעם פאָרהאַנג, דערהערט, אַז זיי רעכענען אין גאָר אָרימע קליידער אַרויסצוואַנדערן, האָט ער נאָך זיין האָפנונג נישט פערלאָרען.

פערקעהרט, עס האָט איהם נאָך מעהר פערנאַרט.

ער האָט געקלערט, אַז די בת-מלכה, וואָס האָט אַזוי פיעל ליעבעס-טראָפּען אויסגעטרונקען, האָט אַליין פאָרגעשלאָגען דעם פאָטער דעם שידוך, און כדי געוואָהר צו ווערען, צי ער איז ווערט צו זיין אַמאָל אַ מלך, פאָהרען זיי אַהיים פערשטעלט איף דער מדינה, געוואָהר צו ווערען, וואָס מען זאָגט איף איהם.

און וויל ער האָט פאָרט מורא געהאַט, מען זאָל איף איהם אין דער מדינה פאַר'ן מלך, און דער עיקר — פאַר דער בת-מלכה, נישט רעדען קיין בייז, האָט ער זיי נאָכגעשיקט שפּיאָנען, זיי זאָלען זיי נאָכגעהן טריט ביי טריט, און טאַקי טעגליך איהם שרייבען איף תשר"ק-כתב, וואו זיי זענען, און וואָס זיי טהוען.

אין דער התחלה האָבען איהם די בריעף, וואָס ער האָט בעקומען פון די שפּיאָנען, גאָר נישט געוואונדערט: דער מלך מיט דער בת-מלכה געהען און געהען, און שטעלען זיך אין ערגיץ נישט אָב. שפּעטער אָבער, אַז מען האָט איהם מודיע געווען, אַז זיי זענען אַהיים אוים דער גרע-

ניץ, האָט זיך דער משנה=למלך זעהר דערפרעהט: ער איז געפאַלען אויף איין אַנדערן, גאָר אַ לייכטען פּלאַן, ווי אַזוי צוצוקומען צו דער מלוכה!

ער וועט דעם מלך מיט דער בת=מלכּה אומברענגען! און אין דער פרעמט וועט ער דאָס טהון גאָר אָהן פּחד...

און ער האָט זיך געלאָזט ברענגען צוויי גזלנים, און ער האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— איך, משנה=למלך, און היינט במקום מלך, ווייס גאַנץ גוט, אַז איהר זענט רוצחים און גזלנים, אַז מען דאַרף אייך הענגען אין מיטען מאַרק, און דערנאָך אייך צעשניידען און צעשיקען שטיקער פון אייך אין אַלע תרי״ג שטעדט פון דער מדינה. נאָר אין אייך ווענדט זיך, אַז איהר זאָלט ניצל ווערען פון דער תּליה, און נאָך גרויס ווערען...

— אַז איהר וועט טהון, וואָס איך וויל, און עס וועט בלייבען בסוד, וועל איך איינעם פון אייך מאַכען פאַר'ן ערשטען מיניסטער, און דעם צווייטען — פאַר אַ ראש אין סנהדרין...

און די גזלנים פאַלען דעם משנה=למלך צו די פיס, און ער האָט זיי געהייסען שווערען אויף די קניע, אַז זיי וועלען טהון זיין פערלאַנג!

און די גזלנים האָבען געשוואָרען: איינער — ביי אַלע וויסטע וועלדער און פוסטע חרבות, וואו שדים און רוחות וואָהנען, און ביי אַלע נים=בעגראָבענע ביינער פון רוצחים און גזלנים:

— אויב איך וועל מיין וואָרט נישט האַלטען, זאָלען זיך אין מיר אַלע שדים פון וועלדער און חרבות, און אַלע רוחות רעות פון די פערוואַלגערטע ביינער אָן מיר נוקם זיין!

און דער צווייטער האָט אויך אַזוי געשוואָרען, און האָט נאָך צוגעגעבן, אַז ער שווערט נאָך ביי זיין געהיימניס — ביי זיין פאָטער'ס מייל, וואָס ער האַלט אין עסיג אין אַ פאַהיר...

און דעמאָלט האָט דער שלעכטער יאָב אַזוי געזאָגט:

— שאַרפע שווערדען האָט איהר, בלאַנקע שפּיזען גיב איך אייך... און פער. וועל איך אייך געבען די בעסטע פון מלך'ס שטאַל, וואָס פליהען ווי די אָדלער, וואָס יאָגען=איבער דעם ווינד...

— לאָזט אייך אויף דער וועלט...

— און אַז איהר וועט טרעפען צוויי שמאַטעס=קליבער: אַ גרייזגראָהען אַלטען, ווי אַ טויב, און אַ יונג מיידעל, וואָס איהר פּנים וועט אַרויסשיינען פון איהרע שמוציגע קליידער, ווי אַ זון פון אונטער אַ ווינ-

טערדיגען בלייערנעם וואָלקען, — פערהאַלט זיי!
— און דעם אַלטען זאָלט איהר מייטען באַלד אויפ'ן אָרט!
— און מיט דער טאָכטער זאָלט איהר אַזוי טהון:
— איהר וועט זי פרעגען, צי זי וויל האַלטען אַלץ בסוד און אַהער קומען זיין מיין ווייב.
— אויב זי וועט בעשטעהען, און זי וועט אַייך צושווערען דערויף ביי דער נשמה פון איהר געשטאָרבענער מוטער, לאָזט זי לעבען און ברענגט זי אַהער.
— אַ ניט — טייט זי!
— בעגראָבט זיי ביידע אויפ'ן אָרט. און פאַר אַ סימן, אַז איהר האָט אַלץ געטהון בשלמות, זאָלט איהר מיר ברענגען זייערע קליידער: איך וועל זיי דערקענען...!
די גזלנים זענען בעשטאַנען. און ער האָט זיי געגעבען געלד אויף הוצאת־הדרך, בעוואָפענט זיי פון קאָפּ ביז פיס, אַרויסגעזעצט אויף פערד און אַרויסגעשיקט אין דער וועלט אַריין...
און דער שלעכטער מענש איז זיכער, אַז עס וועט איהם געראָטען...
מלך וועט ער זיין!
און קוים וועט ער ווערען מלך, וועט ער וויסען, וואָס צו טהון...
די מלוכה וועט ער שוין בעפעסטיגען!
ווי אחשורוש וועט ער טהון!
אַ קעניגליכע סעודה וועט ער מאַכען — פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד אַ סעודה...
אין גרויסען גאָרטען וועט ער גאָלדענע טישען שטעלען. און זיי וועלען זיך בייגען אונטער דער לאַסט פון די טייערסטע מאכלים, און די טייערסטע וויינען וועלען זיך גיסען ווי וואַסער...
און אַלע שפּיעלער, און אַלע טענצער, און אַלע זינגער פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען און שפּיעלען, און זינגען, און טאַנצען —
עס וועט זיין אַ יום־טוב, אַ פריידר פאַר גאַנץ וואונדער־לאַנד!
און זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט מען טרינקען, זיעבען טעג און זיעבען נעכט וועט זיין אַ לעבען...
און די שענסטע מיידלעך פון דער גאַנצער מדינה וועלען קומען...
און ער וועט אַרומגעהען ביי די טישען און קוקען, און קלויבען.
און די שענסטע וועט זיין ווייב זיין, זיין מלכה זיין...

י. ל. פרץ.

פיערטעס קאַפּיטעל.

דבורה מוז אַנטלויפען. — זי געזעגענט זיך. — בּיי דער מכשפה אין דער הייל.

דבורה, דעם משנה למלך'ס טאָכטער, האָט שטאַרק געליטען, זייט די בת מלכה איז אַוועק.

זי איז געבּליבּען איינע אַליין.

דער פאָטער האָט זי קיינמאָל נישט ליעב געהאַט. מיט איהר געבּוירען ווערען האָט ער זיך נישט שטאַרק געפרעהט; דעמאָלט איז ער אָרים געוועזען, און איין איבּריג מויל אין שטוב איז נישט געוועזען פון די גוטע זאַכען. אַז דאָס קינד איז אַלט געוואָרען עטליכע וואָכען, האָט ער עס פלוצלינג פיינד געקריגען; ער האָט זיך בּעקלאָגט, אַז עס איז נישט ז״ין קינד, אַז מען האָט איהם דאָס קינד אין וויעג פערטוישט. שפּעטער, אַז ער איז געקומען צום מלך אין פּאַלאַץ אַריין, האָט ער דאָך בּעהאַלטען די שנאה בּיי זיך אין האַרץ און האָט געגען זיין אייגענער טאָכטער געשפּיעלט די זעלבּע פאַלשע ראָלע, ווי געגען אַלע.

קוים אָבּער איז דער מלך מיט דער בת־מלכה אַרויסגעפאָהרען, האָט ער די מאַסקע פון פּנים אַראָבּגעוואָרפען.

דאָס ערשטע איז געוועזען, וואָס ער האָט פערטריבּען פון פּאַלאַץ אַלע אָרימע און קראַנקע, און האָט צוגענומען בּיי זיין דבורה'ן דעם שליסעל צום מלך'ס אוצרות.

נאָך מעהר געליטען האָט זי דאָך דערפון, וואָס זי האָט געזעהן, ווי דער פאָטער איהרער נעמט זיך צו דער מדינה. ער האָט פלוצלונג אָבּגעשאַפט אַלע אַלטע עהרליכע געגעראַלען, אַלע פערדיענטע בּעאַמטע פון שטעדט און דערפער ווי אויך אַלע עהרליכע שופטים ושוטרים, פון נידריגסטען בּיז'ן העכסטען סענאַטאָר, וואָס איז געזעסען אין סנהדרין. די אַלע שטעלען האָט ער בּעזעצט מיט פאַלשע, שלעכטע מענשען, מיט זייגע שמייכלער און טעלערלעקער, וואָס זענען גרייט געוועזען צו העלפען איהם אין אַלע בּייזע פּלענער.

דבורה האָט זיך געפּרובּט איהם מוסר זאָגען, נאָר דערמיט האָט זי זיך נאָר ערגער געמאַכט. ער האָט איינמאָל פאַר אַלעמאָל בּעשלאָסען, דער טאָכטערס פּטור צו ווערען. ער וואָלט זי געטייט, נאָר ער האָט מורא געהאַט פאַר דער מדינה, ווייל דבורה איז בּיי אַלע געווען בּעליעבּט, גלייך

מיט דער בת־מלכה. האָט ער זי געוואָלט התונה מאַכען פאַר וועמען עס איז פון דער פרעמד, און האָט געזוכט פאַר איהר אַ מאַן צווישען די רייכע סוחרים פון אַנדערע מדינות, וואָס פלעגען קומען קיין גלויבשטיין וועגען געשעפט.

איינער אַזאַ סוחר איז איהם שטאַרק געפעלען. עס איז געווען אַ די־קער, אַ הויכער מאַן מיט שאַרפע פינסטערליכע בליקען. דער, האָט גע־בראַכט דער משנה למלך, וועט זי שוין פון דער האַנד נישט אַרויסלאָזען, און ער האָט איהם פון מאַרק, וואו ער איז געשטאַנען מיט סחורה, אַהיים געפיהרט אין פּאַלאַץ אַריין און פאַרגעשטעלט דער טאָכטער אַלס חתן.

זי האָט פערבראָכען די הענד, אַ קוואַל טרעהרען האָט איהר אַרויסגע־שפּריצט פון די אויגען. די פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבראָכען. און זי איז דעם פאָטער געפאַלען צו די קניע און געקלאַמערט זיך אַרום זיינע פיס. נאָר ער האָט זי מיט׳ן פוס אַוועקגעשטופּט.

— מאָרגען שטעלט מען דיר אַ חופה! — האָט ער אַרויסגעזאָגט שאַרף און איז אַוועק פון איהר.

דיזעלבע נאַכט איז דבורה אַנטלאָפען פון פּאַלאַץ.

די סאָלדאַטען פון דער וואַכט האָבען זי פאַר רחמנות נישט פערהאַלטען, און אַ רחמנות׳דיגע בלאַסע לבנה האָט איהר בעלויכטען דעם וועג דורכ׳ן גאָרטען אין די אָבגעלעגענע אַלעען.

אַנטלויפענדיג, האָט זיך דאָך דבורה נישט איינגעהאַלטען און האָט זיך אַלע ווילע אָבגעהאַלטען ביי אַנדערער בלום, און האָט זיך מיט איהר געזעגענט און געקושט. און נישט אויף איין רויזען־אָדער־ליליען־בלעטעל איז געבליבען הענגען איהר׳ס אַ טרעהר, ווי אַ טראָפּען פרישער טהוי.

— ווער ווייס, אויב איך וועל אייך נאָך אַמאָל זעהן! — האָט זי געדופען צו די בלומען, צו די ביימער און צו די גאָלדענע פישלעך אין טייך, וואָס זי האָט געוועקט מיט איהרע לייכטע טריט, ווי אויך צו די פייגעל, וואָס האָבען זיך געוויגט צווישען די שטילע צווייגען.

און אַ שטילער, זעהר אַ שטילער שאָראָך איז איבערגעגאַנגען פון צווייג צו צווייג, פון איין בוים צום צווייטען, ווי עס וואָלט געזאָגט: שווייגט! ש—ש—ש... דאָס גוטע, דאָס גאָלדענע מיידעלע אַנטלויפט, זי אַנטלויפט פון איהר פייגעם פּאַלאַץ, פאַר איהר שלעכטען טאַטען, פאַר איהר פאַלשען טאַטען... שווייגט, וועקט נישט קיינעם, שווייגט...

פון דאָרטען איז זי אַריין אין אַ וואַלד.

ביים ערשטען בוים אין וואַלד האָבען אויף אידר געוואַרט דריי משונה׳־דיגע היה׳לעך, ווייסע ווי מילך, מיט גאָלדענע שטרייפען און הערנדלעך, וואָס צוויי האָבען געהאַט פון שילדקרעט, און איינס — פון עלפענביין.

דבורה האָט זיך פאַר זיי אָפגעשטעלט און אַזוי געבעטען:

— אָ, גוטע היה׳לעך מיט די ווייסע פעלעכלעך, גאָלדענע שטרייפעלעך, שילדקרעטענע און עלפענביינענע הערנדלעך! האָט רחמנות אויף מיר, און ווייזט מיר דעם וועג צו דער הייל, וואו די גוטע כשוף־מאַכערין וואָהנט.

און די זאָגט זיי, אַז זי איז נאָך ביינאַכט אין וואַלד נישט געוועזען, אַז ביי דער שיין פון דער לבנה זעהט אַליץ אַנדערש אויס, און זי קאָן נאָך פערבלאָנדזען, און שלעכטע מענשען וועלען זי געפינען און צוריק פיהרען אַהין, וואו זי דאַרף נישט און טאָר נישט זיין...

די היה׳לעך האָבען, אַ פּנים, פערשטאַנען יעדעס וואָרט, זיי האָבען געשאָקעלט מיט די קעפּעלעך אויף יאָ און געבוקט זיך אַ פּאָר מאָל מיט די הערנדלעך צו דער ערד.

דאָס איז געוועזען אַ סימן, אַז זיי האַלטען עס פאַר רעכט און ווילען איהר ווייזען דעם וועג.

און דאָס היה׳לע מיט׳ן עלפענביינענעם הערנדעל איז אַרויסגעטרעטען פון דער שורה, און האָט זיך איהר געשטעלט פון פאָרענט; די צוויי מיט די שילדקרעטענע הערנדלעך — רעכטס און לינקס אויףביידע זייטען.

און זיי האָבען אָנגעהויבען צו געהן.

און זיי זענען געגאַנגען און געגאַנגען. בערגלעך אַראָפּ, בערגלעך אַרויף, צווישען פערפלאָכטענע צווייגען, ביז דבורה׳לע האָט דערזעהן אַ פיין־גאָלדענעם שטראַהל, וואָס האָט אַרויסגעשלאָגען פון דער ערד.

דאָך היה׳לע מיט׳ן עלפענביינערנעם הערנדעל האָט שטיל דערמיט אָנגעקלאַפּט.

— ווער איז דאָרט? — האָט מען געפרעגט פון אונטער דער ערד.

דבורה׳לע האָט דערקענט דער כשוף־מאַכערינס קול און האָט זיך געוואונדערט, ווי אַזוי די טויבע האָט דערהערט דאָס שטילע קלאַפּען פון קליינעם הערנדעל.

— איך, איך, איך, — קלאַפּט ווייטער דאָס היה׳לע, וואָס האָט קיין לשון נישט. נאָר אין דער אייגענער רגע האָט אַ רויש געטהון צווישען די צווייגען פון אַ נאָהנטען בוים, אַ ווייסע טויב האָט זיך בעוויזען און אויסגערופען מיט אַ קול פון אַ מענשען:

— מוהמעשי, עפען! דבורה'לע איז געקומען! דבורה'לע מיט די גרויסע, שוואַרצע אויגען, און האָר ווי פלאַקס... עפען, מוהמעשי, ס'איז די העכסטע צייט...

די הייל האָט זיך געעפענט, און דבורה'לע איז אַריינגעקומען און גע־טראָפען די אַלטע, זיצענדיג ביי פעדערן, וואָס זי האָט געפליקט אין אַ גרוי־סען טאָפ אַריין.

— גוט'ן אָבענד, — זאָגט דבורה'לע שטיל; און קוקענדיג פערוואונדערט אויף דעם אַלעם, וואָס אין הייל טהוט זיך, האָט זי פערגעסען צו בעטען, מען זאָל זי אויפנעמען.

פאַר דער אַלטער, זעהט זי, שטעהט גאָר אַ קליין לעמפעלע, און עס בעלייכט דאָך די גאַנצע הייל. אין מיט'ן דער הייל שטעהט אַ פיין געבעט בעטעל, און זי דערקענט עס: עס איז איהר אייגען בעטעל, מיט איהר בעט־געוואַנד, מיט איהר זיידענער, גאָלדגעשטריקטער קאָלדרע...

— גוט יאָהר, — ענטפערט דערווייל די כשוף־מאַכערין. — איך האָב געוואוסט, דו וועסט קומען, און איך האָב אַרויסגעשיקט מיינע קראָהען, די זאָלען אַרויס'גנב'ענען פון פאַלאַץ דיין געלעגער... אויף אַ פרעמד בעט שלאָפט זיך נישט גוט...

דבורה'לע שווייגט, נאָך מעהר פערוואונדערט.

און די אַלטע מאַכט:

— ביזט מיעד, דבורה'לע, טהו דיך אויס, לעג דיך שלאָפען. מאָרגען וועסט דו אַלץ וויסען.

דבורה'לע האָט געפאָלגט, און אַז זי איז איינגעשלאָפען, האָט זיך די אַלטע אויפגעהויבען שטיל, און האָט גענומען אַ שניי־ווייסען פליגעל פון אַ שוואָן און געמאַכט אין דער לופט אין אַלע פיער זייטען, און צוגעברומט שטילערהייד:

גוטע חלומות, קומט
פון אַלע זייטען, קומט
צו דעם גוטען מיידעלע,
צו דעם פרומען מיידעלע,
צו דעם האַרציגען מיידעלע...
צו ר' שלמה'ס טעכטער'ל...

און פון אַלע זייטען זענען אָנגעפלויגען ווייסע טויבען, מיט שניי־ווייסע הריזאנטעמען און ליליען אין די מיילער, און זענען שטיל און פיין געפלויגען איבער דבורה'לעס בעט.

פינפטעס קאַפּיטעל.

אַ פריה־מאָרגען אין הייל.— וואָס טהוט זיך אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל?— אַ מעשה פון אַ גרויסע נשמה.— ווי אַזוי זי איז געבוירען געוואָרען און איז איינגעשלאָפען.

ויהי ערב, ויהי בקר. און אויף מאָרגען, אַז דבורה׳לע האָט זיך אויפגעהאַפּט, האָט זי בעמערקט, אַז די הייל איז אָבגעטיילט מיט אַ פּאָרהאַנג, וואָס איז אויסגעשטיקט מיט אַלערליי בלומען און פייגעלעך, פון וועלכע זי האָט נישט געקאָנט אָבּרייסען די אויגען.

— וואָס, ווילסט וויסען,— פרעגט זי די אַלטע מיט אַ שמייכעל,— וואָס אין יענער העלפט הייל טהוט זיך?...

— ניין, מוהמעשי, אַז מען זאָגט נישט מיר אַליין, פרעג איך נישט...

— אַז דו ביסט יאָ אַזוי גוט,— ענטפערט די אַלטע,— וועל איך דיר דערצעהלען. דערווייל וועט זיך אָבקאָכען די מילך, וואָס איך האָב דיר צוגעשטעלט אויף פריהשטיק.

און די אַלטע האָט איהר דערצעהלט אַזאַ מעשה.

„אַמאָל האָט גאָט אַראָבגעקוקט אויף אונזער אָרימער וועלט, און געזעהען, אַז עס פיהרט זיך נישט גוט, אַז עס זענען סאַמע קליינע, גאָר קליינע נשמות, וואָס קאָנען גאָרנישט אויסקלערען, און אויב זיי קלערען שוין יאָ עפּעס אויס, קאָנען זיי עס נישט אויספיהרען, האָט ער געהייסען אַראָבשיקען איין נשמה האַטש אַ רעכטע — אַ גרויסע, אַ הויכע נשמה.

און עס איז ערגיץ געבאָרען געוואָרען אַ קינד מיט אַזאַ נשמה. עס איז געווען אַ יונגעל, און אַז ער האָט געעפענט זיינע גרויסע אויגען אויף דער וועלט, איז ער פול געוואָרען מיט צער און רחמנות.

נאָר אַז ער איז אויסגעוואַקסען, האָט ער אויך גאָר נישט אויסגעקלערט, ווייל ער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען...

אַרום און אַרום איז אַזוי פיעל אומגליק געווען, אַזוי פיעל אונבעהאָלפענקייט, אַזוי פיעל צער...

און ער האָט זיך גענומען צו העלפען, עצות צו געבען, טובות צו טהון... עמיצער פאַלט, הייבט ער איהם אויף; עמיצער ווייס נישט, ווי אַזוי פון וואַסער אַרויס, דערלאַנגט ער איהם אַ צווייג; עמיצער קאָן אַ לאַסט

נישט דערטראָגען, העלפט ער איהם צו; ווער עס דאַרף אַיין עצה טובה, קלערט ער איבער און גיט... און וואו עס האָט שוין דאָס אויך נישט געהאָלפען, האָט ער זיין האַרפּע אַרויסגענומען און געזונגען און געשפּיעלט.

און די האַרפּע האָט געהאַט אַ זיסען קלאַנג, און זיין שטימע איז נאָך זיסער געווען ווי דער קלאַנג פון דער האַרפּע, און זיסער פון ביידע איז געווען דאָס ליעד אַליין, וואָס ער האָט געזונגען.

ער האָט געזונגען פון שפּעטערע גליקליכערע צייטען... ווען אַלע וועלען ווערען געהאָלפען, ווען אַלע טרעהרען וועלען אויסטרוקענען, אַלע קרענק פערשווינדען, אַלע עולות פערגעהן, און אַלע, די שוואַכסטע אפילו, וועלען גליקליך זיין...

— צי איז דאָס אמת?— פרעגט דבורה...

— אַיי, ווי דיינע אויגען האָבען זיך אונטערגעצונדען!— ענטפערט די אַלטע...— נאָר צי עס איז אמת? איך ווייס נישט; ער האָט געזונגען, און מענשען האָבען געגלויבט, און דערפון אַליין איז זיי לייכטער געוואָרען דאָס לעבען...

מיט דער צייט האָט ער אַ שם אויף דער מדינה בעקומען, און וואָס מעדהר שם ער האָט געהאַט, מעדהר אָרימע, מעדהר אונבעהאָלפענע, מעדהר אונגליקליכע האָבען בעדאַרפט זיין הילף... און ער איז דאָך געווען איינער, איינער אַליין...

— גאָט,— האָט ער זיך איינמאָל געשטעלט מיט אַ טענה צום הימעל— פאַרוואָס האָסט דו מיך נאָר איינעם בעשאַפען? ווי קאָן איך איינער אַלע, אַלע העלפען?

און אַ בת קול ענטפערט איהם פון הימעל:

— איך האָב אַיין אָדם הראשון בעשאַפען, און פון איהם איז די וועלט אַרוים. זוך דיר דיין הוה'ן...

און ער האָט אַלץ פערלאָזט און אַנגעהויבען זוכען...

ער האָט אָבער נישט געפונען... עס איז זעלטען אַיין אמת'ע הוה... נישט געקינצעלט, נישט געפעלשט, נישט קינדיש-נאַריש-נאַשעריש... און ער האָט זיך נאָך אַ צייט וויטער געשטעלט מיט אַ טענה צו גאָט:

— איך געפין נישט!— זאָגט ער.

און פון הימעל האָט מען איהם געענטפערט:

„אַז דו קאָנסט ניט זוכען, וואַרט ביז מען וועט דיך זוכען און געפינען..."

און מען האָט איהם אַיינגעשלעפט דאָ אין דער הייל; און ער שלאָפט

שוין לאַנג, לאַנג... און מיך האָט מען ביי איהם פּאַר אַ וועכטערין געשטעלט, עס זאָל איהם אין שלאָף קיין בייז נישט געשעהען...

— ווי לאַנג שלאָפט ער שוין, מוהמעשי?

— מעהר ווי הונדערט יאָהר... מעהר... ווילסט איהם זעהן, דבורה׳לע?

דבורה ציטערט אויפ׳ן גאַנצען לייב און קאָן פון מויל קיין וואָרט נישט אַרויסברענגען.

די אַלטע ציהט ביי אַ שנירעל, דער פּאָרהאַנג צושפּרייט זיך, און אין דער צווייטער העלפט הייל בעוויזט זיך אַ שלאָפענדיגער יונגער מאַן, שעֶן ווי אַ חלום פון איין אונשולדיג יונג מיידעל...

דבורה איז פּלוצלינג אַרויסגעלאָפען פון הייל אין וואַלד אַריין. די אַלטע האָט איהר נאָכגעקוקט מיט אַ שמייכעל און באַלד דערנאָך אַרויס־געבויגען דאָס אַלטע קעפּעל פון דער הייל און אַ פייף געטהון. די דריי היה׳לעך האָבען זיך אויף איהר פייף, אין דער זעלבער סעקונדע, אויף דער ראַנד פון דער הייל בעוויזען.

— וואָס איז דיין פערלאַנג, נשמה פון וואַלד? — האָבען זיי גע־פרעגט.

און מיט׳ן בליק האָט זיי די אַלטע אָנגעוויזען אויף דבורה׳ן, וואָס האָט נאָך צווישען די ביימער געמינעט, און ווייטער געלאָפען.

— וואָס איז מיט איהר געשעהן?

— אַ חלום, — שמייכעלט לייטזעליג די אַלטע, — איז איהר, אינ׳ם מיידעל־האַרץ געבוירען געוואָרען, און ווי אויף פליגעל טראָגט זי דער חלום. היט זי און ברענגט זי אָבענד־צייט צוריק אַריין אין דער הייל.

— גוט!

און די היה׳לעך זענען פערשוואונדען.

זעקסטעס קאַפּיטעל.

די צווייטע נאַכט אין דער הייל. — דבורה וועקט זיך
אונרוהיג אויף. — וואָס זי זעהט און הערט.

די צווייטע נאַכט איז דבורה אונרוהיג געשלאָפען. דער חלום האָט איהר מיידעל־האַרץ געוואָקסען, די פליגעל צושפּרייט. אָבער נישט דאָס אַליין האָט זי פון שלאָף אויפגעוועקט. מעהר, פיעלייכט, די זאָרג ווע־

געז שולמית דער בת־מלכּה און איהר פֿאָטער — שלמה דער מלך.

זי וועקט זיך, און נאָך מיט געשלאָסענע אויגען טראַכט זי:

וואו זענען זיי?

וואו וואַנדערן זיי אַצונד?

וואָס האָבּען זיי איבּערגעלאָזען די מלוכה אין שלעכטע הענד, אומגליקליכע און אָרימע — אָהן הילף...?

וואַכענדיג וועט זי איבּער'ן מויל אויפ'ן פֿאָטער קיין בּייז וואָרט נישט בּרענגען. אין האַרץ ווייס זי דאָך, ווי שלעכט איהר פֿאָטער איז. אומזיסט פּלאָגט זי זיך און וואַרפֿט זיך פֿאָר, פֿאַרוואָס זי האָט איהר פֿאָטער נישט ליעב! זי קאָן איהם נישט ליעב האָבּען — שלעכט איז ער, זעהר שלעכט! אַז שלמה, ווייס זי, דער ריכטיגער מלך, וועט נישט צוריקקומען, וועט ער פֿון וואונדערלאַנד אַ חורבּה מאַכען, פֿון גליקשטיין וועט אַ גיהנום ווערען... פֿון תּפיסה וועלען אַרויס גענעראַלען און ריכטער, און עהרליכע לייט וועט מען שמידען און אין פֿינסטערע גריבּער אַריינוואַרפֿען.

און פֿון שולמית וואָס וועט זיין?

און איהר האַרץ בּענקט און ציטערט.

און זי עפֿענט די אויגען און זעהט:

פֿון עטליכע בּרענעדיגע קוילען, וואָס זענען אויפ'ן קוימען געבּליבּען, פֿליעסט איבּער דער גאַנצער הייל אַ העלע, רויטליכע שיין. די ווענד אַרום זענען בּעדעקט מיט גרינע צווייגען און פֿערשיעדענפֿאַרבּיגע בּלומען, און דאָס אַלץ, דאַכט זיך, וואַקסט און בּליהט אין דעם רויטליכען גלאַנץ. און רוהיג און שטיל פֿלאַטערט דער פֿאָרהאַנג, וואָס טיילט אָבּ די נישע, וואו יענע שלאָפֿט, פֿון דעם רעשט הייל, און אינ'ם רויטען גלאַנץ דאַכט זיך, אַז די היבּשע פֿייגעלעך און קליינע פֿליגעלעך, מיט וועלכע דער פֿאָרהאַנג איז אויסגעשטריקט, לעבּען, ציטערן און ריהרען מיט די פֿליגעלעך... זיי ציטערן און צאַפּלען, גלייך ווי זיי וואָלטען געוואָלט זיך אָבּרייסען פֿון דעם פֿאָרהאַנג און אַוועקפֿליהען אין דער ווייטער וועלט אַריין!

זי וואָלט זיך פֿון דעם פֿאָרהאַנג נישט אָבּגעריסען!

אַה, ווי וואָלט זי געוואָלט, דער פֿאָרהאַנג זאָל זיך שטאַרקער אַבּיסעל בּעוועגען, עטוואָס עפֿענען, עס זאָל זיך די קלענסטע שפּאַרע מאַכען, זי זאָל איהם נאָך אַמאָל, נאָך אַמאָל זעהן! האָטש איין שטראַהל זאָל צו איהר פֿון זיין ליכטיג פּנים אַראָבּ!

נאָר וואָס העלפֿט עס! נישט פֿאַר איהר האָט איהם דער הימעל

אײנגעשלעפט... וואָלט שולמית דאָ געוועזען!

נאָר זעהן וויל זי איהם, זעהן מעג זי איהם! נאָר זעהן!

זי דערשרעקט זיך דאָך פאַר איהר אײגענעם געדאַנק, גלײך ער וואָלט זינדיג געוועזען, און קוקט זיך אום צו דער אַלטער.

און די אַלטע שלאָפט נישט.

אויף אַ דרייפיסיג בענקעלע זיצט זי אין אַ ווינקעל פון דער הייל. אַ וואונדערליך־ווייסער שימער הייבט זיך, ווי אַ לופטיגע קרוין, איבער איהרע ווייסע זילבערנע האָר. מיט אַ געבויגענעם קאָפּ זיצט זי און קוקט צו זיך אויף דעם שוים... זי קוקט אַזוי ערנסט, אַזוי טיעף!

זי זעהט — ביי דער אַלטער צופיסענס ליעגען מאַסען קנוילען פון פערשיעדענפאַרביגען פאָדעם, און די קנוילען ריהרען זיך, ווי פון זיך אַליין, און די פערשיעדענפאַרביגע פעדעם הייבען זיך פאַמעליך, גאַנץ פאַמעליך אַרויף צו דער אַלטער'ס שוים, און וועבען זיך דאָרט אַריין אין אַ רעם, אין אַ גאָלדענער, בליצענדער רעם.

צי איז זי וואַך, צי זעהט זי אַ חלום?

— מוהמעשי, דו שלאָפסט נישט? — פרעגט זי אַביסעל דערשראָקען.

— ניין, טאָכטער! איך שלאָף נישט... איך שלאָף קיינמאָל נישט! איך בין דאָך די נשמה פון וואַלד, די נשמה פון וואַלד בין איך, יאָ! און אַ היטערין בין איך אויך! איך טאָר נישט שלאָפען.... דער וואַלד וואָלט גאָר אינגאַנצען אײנגעשלאָפען. און דו וואָלסט מאָרגען אָבגעשיילטע ביימער געפונען, פערוועלקטע בלעטער און בלומען, און טויטע חיה'לעך... מיסט און פגרים וואָלט פון אַלעם געוואָרען, ווען איך שלאָף איין!... און ער, דער — אונטער דער פאָרהאַנג דאָרט, וואָלט זיך שוין קיינמאָל נישט אויפגעכאַפּט...

דבורה'לען ווערט באַנג.

— וואָס דען טהוסט דו, מוהמעשי?

— איך, טאָכטער? איך טהו גאָר נישט, דערווייל גאָר נישט! איך קוק נאָר! איך קוק נאָר און זעה, וואָס עס טהוט זיך! אַז די צייט וועט קומען, וועל איך עפּעס טהון, מיינס טהון, געוויס... מיין פאָדעם וועט זיך אויך אַריינוועבען!...

— אין וואָס, מוהמעשי?

— אין דעם, וואָס עס טהוט זיך....

— וואָס טהוט זיך, מוהמעשי?

— ווילסט זעהן, טאָכטער?

— איך מעג?...

— אַביסעל... קום!... שטעל דיך הינטער מיר, געשווינד! כל זמן די קוילען ברענען!

און דבורה שפּרינגט אַראָב פון דעם בעט, שטעלט זיך הינטער דער אַלטער און קוקט אויף דעם, וואָס ווערט זיך אויף דער אַלטערס שוים...

— איך זעה גאָר נישט, מוהמעשי! — רופט זי אוים געטוישט.

— קוק בעסער, וויש דיר דריי מאָל די אויגען אוים..

דבורה טהוט עס און שרייט אוים מיט פרייד:

— איך זעה, איך זעה, מוהמעשי!

— נאָר, שטיל! דעם וואַלד וועקען טאָר מען נישט! וואָס זעהסט דו, קינד?....

— אַ פּלאַץ זעה איך, אַ שטילען מאַרק, — דאַכט זיך... אין אַ רעם פון קליינע, שטילע הייזלעך.

— אַ מאַרק איז עס.

— אַ שטילער מאַרק....

— לעער?

— וואַרט, מוהמעשי... איך זעה שוין, — צווי געשטאַלטען זעה איך... אָרימע לייט, פערפעצטע, צעריסענע קליידער...

— שמאַטע-קלויבער?

— דאַכט זיך... איין אַלטער מאַן מיט אַ יונג מיידעל...

— קוק דיך בעסער צו, וועסט זיי אפשר דערקענען!

— גאָט מיין איינציגער! — איז דבורה אויפגעשפּרונגען, — שולמית! דער קעניג!

— נאָר, שטיל... נאָך נישט צייט, יענעם, דאָרט הינטער דעם פּאָר-האַנג, צו וועקען...

— וואָס טהוען זיי, מוהמעשי?

— זיי וואַנדערן... זיי וועלען באַלד אַריבער די גרעניץ פון וואונדער-לאַנד.... אַזוי ווי די טויב האָט געראָטהען...

— זיי שטעהען דאָך....

— דער מלך שלמה איז אַביסעל פערזאָרגט.

— פאַרוואָס? עס איז איהם שווער אויף דער עלטער צו וואַנדערן?
— ניין, קינד. ער האָט בעמערקט, אַז מען רייט זיי נאָך...
— שלעכטע מענשען, מוהמעשי?
— גזלנים!
— זיי ווילען זיי שלעכטס טהון?
— זיי ווילען... נאָר זייערע פעדעם וועבען זיך אַרויס פון דער רעם... שאַדט נישט!
— און שולמית, זי האָט אויך מורא?
— זי ווייס נישט דערפון....
— עפּעס שטעהט זי פערטראַכט —
— זי קוקט.
— אויף וואָס, מוהמעשי? עס דאַכט זיך, אַז די גאַנצע נשמה קוקט איהר פון די אויגען אַרויס....
— קוק לינקס צו דער רעם צו. וואָס זעהסט דו, קינד?
— אַ פענסטער'ל זעה איך... אַ פענסטער'ל פון אַ קליין הייזעל, אַז אַ גרינ־בעדעקטע סוכּה...
— און אין פענסטער'ל?
— .... זיצט איינער, אַ יונגער מאַן... ער שטריקט.. אויף גע־שוירענעם סאַמעט מיט גאָלדענע פעדעם שטריקט ער... איין אָדלער שטריקט ער.... ביי די פליגעל אַרבייט ער... ווי די פליגעל, די גאָלדענע פליגעל וואַקסען אונטער זיינע געשיקטע, ווייסע, אַלאַבאַסטער־ווייסע הענד... גאָל־דענע פליגעל.... נאָר גאָלדענער איז דער גלאַנץ פון זיינע בלאָהע, ריינע און טיפע אויגען... אַ טייך איז אויך אַזוי אַמאָל... בלאָה, קלאָר ווי דער הימעל, און טיעף, זעהר טיעף... ווי די אויגען שטראַהלען!....
— מיט נחת.
— וואָס פאַר אַ נחת?....
— מיט דעם נחת, מיט דער פרייד, מיט וועלכע גאָט האָט די וועלט בעשאַפען... ווער עס בעשאַפט, דער שטראַהלט אַזוי... און די ליכט פון די אויגען וועבט זיך אַריין אין דעם, וואָס מען בעשאַפט.... און דער גלאַנץ בלייבט אויף אייביג אין דער ארבייט, אויף דעם בעשאַפענעם, און ווער עס זעהט עס, צו דעם אין דער נשמה אַריין שטראַהלט אַריין דאָס נחת, די פרייד...
— פערשטעהסט מיך, קינד?

— איך פיהל עס, מוהמעשי, נאר וואס ציטערן אזוי זייגע ליפען?

— דאס זינגט ער אזוי, טאכטערשי. ווער עס ארבייט און בעשאפט אין דער ארבייט, דער זינגט! דאס געזאנג ווערט אויך אין דער ארבייט אריין פער׳כשופ׳ט!

— אז משיח וועט קומען, וועלען אלע אזוי ארבייטען!

— עס געפעלט דיר, טאכטערשי?

— יא... זעהר... נאר יענער געפעלט מיר מעהר!

— יענער, הינטער דער פארהאנג?

— יא...

— איי, ווי דיין אטהעם פיהלט זיך היים, ער שמעקט און איז היים! אזוי צופלאטערט אמאל א רויז, א זיסע רויז... יא, קינד... וואס זעהסט דו ווייטער?

— ווי שולמית קוקט אויף איהם!... עס איז אפשר איהר בעשערטער, מוהמעשי?

— אפשר!

— נאר דבורה דערמאנט זיך עפעס און רופט אוים דער׳שראקען!

— זאל זי אוועקגעהן, מוהמעשי! זאל זי ענטלויפען! זי טאר נישט, געשווארען האט זי!

— און דו רעדסט צופיעל! — האט זיך די אלטע אנגערופען מיט א געלעכטער.

אין דער זעלבער רגע האבען זיך די קוילען פערלאשען, דאס געוועבעכטס איז פערשוואונדען, און די הייל איז געבליבען בעלויכטען פון פריה־מארגען, וואס האט זיך אריינגעריסען דורך דער שפארע אין דער הייך.

— ווער עס וויל זעהן, מוז שווייגען. — מוסר׳ט זי די אלטע מיט גוטען. —

דריי חופות.

צווייטער טייל.

דריי חופות

צוויי רויטע — איינע א שווארצע

א מעשה פון הינטער די הרי חשך.

צווייטער טייל.

זיעבענטעס קאַפּיטעל.

ווי עס וואַנדערט זיך אין וואנדערלאַנד און — נאָך דער גרעניץ פון וואנדערלאַנד. — די אַרבייט דאָ און — דאָרט. — ווי מען קוקט איף פרעמדע אין דער פרעמד. — „העלף דיר אַליין" און נאָך גוטע זאַכען. — אַ שווערער ווינטער, און „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען". — דער בת־מלכה'ס ווידוי.

בעהויגט, האָט דבורה צוריק די אויגען פערמאַכט און איז איינגעשלאָפען, אָדער וואַכענדיגערהייט איהר זיסען חלום פון יענעם, אין דער צווייטער העלפט פון דער הייל, ווייטער אין דער שטילער נשמה געשפינט. און מיר וועלען זיך בעגוצען מיט דער צייט און זעהן, וואָס עס טהוט זיך מיט'ן מלך און מיט דער בת־מלכה.

דאָס שווערסטע ביי אונז, דאָס, וואָס אַ בעל־תשובה נעמט ביי אונז אויף זיך, אָבצוקומען פאַר די שווערסטע זינד — דאָס וואַנדערן, „גלות ליידען" איז אין וואונדער־לאַנד זעהר אַ לייכטע זאַך, און פערשאַפט נאָך פיעל פערגניגען.

דאָ, וואו מענשען זענען גוט, איז אַלץ גוט; פיהלט מען זיך אױ-מעטום היימיש.

אויף וואָס דו וואַרפסט איין אויג, דאָס בעגעגענט דיך מיט נחת מיט שלום; דאָס שמייכעלט דיר אַקעגען; פון קלענסטען גרעזעל אין וואַלד ביז דער הערכסטער, צום הימעל געוואַקסענער סאָסנע, ביז'ן שטאַרקסטען, צעלעגטען דאָמב — לאַכט דיר אַלץ אַקעגען! טוזענדערליי פאַרבינע שוואָמען ניקען דיר צו מיט די פיינע קאַפעלושען; די בלימעלעך רוקען אַרויס פון גראָז די קעפּלעך און רופען צו דיר: „גוט מאָרגען"; הויך-געקריינטע ביימער פערבעטען דיך אין זייער שאָטען צום זיסען אָפּרוהען...

טרעפסט דו אַ האָלץ-העקער אין וואַלד, לעגט ער, אַז ער דערזעהט דיך נאָר, די האַק פון האַנד אַרויס און געהט מיט דיר, ווייזט דיר, וואו, פון וועלכען בוים עס רינט אַ דערפרישענדיגער זאַפט; וואו, פון וואַנען עס שפּריצט אַרויס אַ קוואַל-לעבעדיגער קוואַל; וואו, אויף וועלכע ביימער עס האַלטען זיך ביהנען מיט האָניג... אַלץ וואָס דיין האַרץ נאָר פער-גלוסט!

אַזוי גוט איז דיר אויף דאָס פעלד, וואו דער פויער אַרבייט מיט געזאַנג; הערצליך בעגריסט ער דיך און ווייזט דיר זיין „קאָביאַלקע" מיט מילך און ברויט, וואָס איז פאַר דער זון בעהאַלטען. — „עס", בעט ער דיך; און איבער זיין קאָפּ פליהען אַרום זינגענדיגע שוואַרען פון פייגעל. ער יאָגט זיי נישט, ער קאַרגט זיי קיין קערנדעל נישט, גאָטס ברכה איז פאַר אַלע, און זיי פליהען אַרום איהם און זינגען איהם צו צו דער אַרבייט... און די פייגעל דערקענען באַלד, אַז דו ביסט אַ פרעמדער, און בעגריסען דיך, און זינגען דיר אַ זמר — אַ גרוס פון דער היים... „געווען דאָרט" — הייסט עס — „געוועזען! אַלע, ברוך השם, געזונד!"

און וואו דו לעגסט דיין קאָפּ נישט אַנידער, אויף גינגאָלדענעם, וייכען מאָך, אויף גאָלער ערד, אויף אַ האַרטען, דאַכט זיך, שטיין, — שלאָפסט דו אַלץ רוהיג און געזונד איין... שמעקענדיגע לופטלעך שוועבען דיר אַרום פּנים, רוימען דיר די שענסטע חלומות אין אויער אַריין, און ווינשען דיר: „שלאָף, גוטער מענש, שלאָף — דאָ וועט דיר קיין בייז נישט געשעהן".

אין שטאָדט איז אויך נישט ערגער.

די הייזער זענען אָפען, ווי די מענשליכע הערצער! דו געהסט דורך דער גאַס, און די, וואָס אַרבייטען אין טהירען און פענסטער, בעגליטען

דיך מיט גוטע אויגען, מיט האַרציגע ווערטער: „גערה״, אָדער „קום גע־זונד״, הייסט עס; און מען טיילט זיך מיט דיר מיט׳ן לעצטען ביסען, מיט׳ן לעצטען טראָפּען....

נאָר וואונדערלאַנד האָט אויך איין עק, און שלמה דער זיעבענ־און־צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זענען, פערקליידט אין שמאַטע־קלויבער, שוין אַריבער די גרעניץ...

אַזוי האָט די טויב געהייסען... וייט, וייט פון לאַנד; אין דער פרעמד וועט זיי קיינער נישט דערקענען!

און זיי וואַנדערן ווייטער, און וואָס ווייטער פון דער גרעניץ, ווערט אַלץ די רייזע שווערער און לעמטיגער. אַנדערע שטעדט, אַנדערע פעל־דער און וועלדער, עס האָט זיך אַלץ איבערגעביטען; קלוגע און שלעכטע מענשען וואָהנען אין די שטעדט, און זיי האָבען זיך אַליין אין די הייזער ווי אין תפיסות פערשלאָסען, אויף שלעסער און ריגעל פערמאַכט!

יעדער טויער איז בעוואַכט; ביי יעדען טויער קוקט מען דיך אָן מיט חשד, אויגען און מיילער פרעגען דיך: ווער ביזט דו? ווען האָסט דו דאָ?

בפרט אויף מיסט־קלויבער קוקט מען ביין! יעדער רוקט זיך אָב, ער זאָל זיך נישט אָבווישען אין שמוץ:

„ווייטער, ווייטער, מיסט איז אונטער דער שטאָדט, דאָרט קלויבען אַלטע ווייבער די אַלטע שמאַטעס! אַהין; אַהין;״ — טרייבט מען די פון די שטעדט.

און די אַלטע ווייבער אונטער דער שטאָדט טרייבען זיי אויך אַוועק:

„אונזער מיסט, — נישט פאַר פרעמדע געמאַכט; אונזער חזקה! היי־מישע האָבען אויך קיים געגוג!״

און דער מלך מיט דער מלכה וואַנדערן אַלץ ווייטער און ווייטער....

און דער האַליך־העקער אין וואַלד קוקט אויף זיי מיט בייזע אויגען, און דער פויער אויפ׳ן פעלד ענטפערט אויף „גאָט־העלף״ מיט אַ מיאוס׳ער קללה...

— פאַרוואָס, טאַטעשי, — פרעגט שולמית, — זענען זיי אַזוי ביין?

— ווייל זיי אַרבייטען שווער און אָהן חשק. ביי דער אַרבייט אָהן נשמה קאָן נישט געראָטען; וואַקסען דערנער צווישען די זאַנגען, און כל׳עס בייז קומט אין די געדאַנקען אַריין! פערשאָלטענע מענשען זענען זיי. פערשאָלטען איז זייער אַרבייט, פערשאָלטען דער וואַלד און דאָס

פעלד... מיט חיות רעות איז פול דער וואַלד, מיט דערנער דאָס פעלד און מיט קללות דאָס האַרץ; זיי זענען אויך דערנער, ברענעדיגע דערנער!

און קיין פרייען פויגעל אין דער לופט זעהט מען נישט; מען שיעסט צו זיי, צוליעב דעם קלענסטען נוצען, און אויך גלאַט אַזוי פאַר שלעכטקייט, דאָס האַרץ אָבצוקיהלען, אָדער אַ קונץ צו בעווייזען — ענטלויפען זיי, די פייגעל... פליהען זיי שטיל דורך אין פערוואָלקענטע, שטומע נעכט, און קיין מענשליך אויער האָט שוין לאַנג זייער געזאַנג נישט געהערט...

און אויך קיין בלומען זעהט מען נישט... אויסגעריסען ווערען די בלומען; אויף זייער אָרט, ווערט עפּעס ניצליכעס פערזייעט... און אַלע היימישע חיות און בהמות האָט מען אויסגעקוילעט און אויפגעגעסען...

און אַ מענש אָהן בלומען, פייגעל און היימישע חיות קאָן קלוג זיין, אָבער נישט גוט... יעדער האָט נאָר ז י ך אין זינען. און ווער עס קאָן זיך אַליין נישט העלפען און הייבט־אָן פאַלען, פאַלט ער, און עס וועט איהם קיינער קיין האַנד נישט אויסשטרעקען אונטערצוהאַלטען, קיין ביסען דערלאַנגען, דאָס האַרץ צו דערקוויקען, קיין טראָפּען וואַסער, די ליפּען זאָלען נישט פערברענען!

און ווער עס פאַלט אַרויס פון דער קאָלעע, פאַלט אַנידער און שטאַרבט אין דער שטיל, אָדער הייבט זיך אויף, אַנדערע אויף זיין אָרט צו טייטען...

און פול זענען די טראַקטען מיט רוצחים און גזלנים, און פול מיט מיליטער און פאָליציי, וואָס יאָגען זיי נאָך טריט ביי טריט....

און די לופט איז פול נישט מיט געזאַנג, נאָר מיט קללות און געשיסעריי....

און דאָ וואַנדערט דער מלך מיט דער בת־מלכה אין שמאַטעס־קלויבער פערשטעלט; דאָס געלד, וואָס זיי האָבען געהאַט, איז זיי אויסגעגאַנגען, צום אומגליק האָבען זיי נאָך פערבלאָנדזעט, פרעגען זיי פון וואונדער־לאַנד, לאַכט מען זיי אויס: עס איז אין ק י י ן געאָגראַפיע קיין „וואונדער־לאַנד“ נישט בעצייכענט! אַלטע ווייבער פלעגען אַמאָל פלוידערן פון וואונדער־לאַנד, אַלטערטהומס־פאָרשער האָבען אַמאָל אַזוינע אַלטע קינדער־לידער געפונען, וואָס האָבען פון אויסגעטראַכטען וואונדערלאַנד געזונגען, נאָר היינט האָט מען דאָס אַלץ פערוועהרט... דעם קלענסטען קינד טאָר מען היינט קיין שקרים נישט דערצעהלען; אמת גילט, ריינער, נאַקעטער אמת....

— משוגעים! — שאָקעלט מען מיט די קעפּ.

וואָלטען זיי היימישע געוועזען, וואָלט מען זיי אפשר אין דול־הויז פערמאַכט: פרעמדע היילען און שפּייזען וויל מען נישט, טרייבט מען זיי: ווייטער, משוגעים! ווייטער, ווייטער!

און פון אָנשטעל איז אַיין אמת געוואָרען!

דער מלך מיט דער בת־מלכה זענען אמת'ע שמאַטע־קלייבער געוואָרען....

כל זמן עס איז זומער געוועזען, האָבען זיי זיך נאָך אויף זייער מזל נישט בעקלאָגט... „די טויב ווייסט, וואָס זי האָט געהיימען. עס וועט זיך אַלץ אויסלאָזען צום גוטען", — טראַכט דער מלך שלמה, און שולמית טרייסט זיך מיט איהר איינציגען געדאַנק: „מיין פאָטער וועט לעבען, לעבען! געלויבט איז גאָט, עס וויל קיינער אויף מיר נישט קוקען!"

מאַנכעס מאָל האָט זי דאָך געזיפצט. צי האָט זי אַהיים געבענקט, צי קאָן זי, ווי דער פאָטער שמייכעלט אוים איהר מיט גוטען, דעם קונסט־שטיקער ביי דער גרעניץ נישט פערגעסען? נאָר עס האָט זיך נאָך לייכט געזיפצט....

אַנדערש איז אָבער געוואָרען ווינטער־צייט.

אַ שווערער ווינטער, וואָס מען זעהט גאָר נישט אין וואונדער־לאַנד, האָט פערקאָוועט די ערד. פּלוצלונג איז ער אָנגעקומען, ווי אַ ווילדער רוצח בעפאַלען, און נאָך זיין ערשטען הויך איז געפאַלען אַ רעגען פון דערפרוירענע פייגעל...

און אַלץ איז שטאַר און געפרוירען...

און אויף שלמה דעם זיבען־און־צוואַנציגסטען איז אַ שווערערע שטראָף געקומען, ווי אויף זיין אור־אור־עלטער־זיידען...

אין צעריסענע קליידער וואַנדערט ער מיט שולמית זיין טאָכטער, פערהונגערט, דערפרוירען... אפשר וואָלט ער אויך שוין גערופען: „אני שלמה", נאָר ער ווייסט, אַז דאָ גלויבט מען נישט, נישט נאָר אין שלמה'ן, נאָר אפילו אין זיין מלוכה — אין וואונדער־לאַנד...

און „בעטלען" איז שטרענג פערבאָטען. אויף אַלע טהירען און טויערען הענגען פערגילדטע טעוועלעך: „בעטלען איז שטרענג פערבאָטען"... איינמאָל האָט דער אַלטער אויסגעשטרעקט די הענד, און אַ באַרמהערציגע דאַמע האָט איהם נישט איבערגעגעבען דער פּאָליציי, און מיט רחמנות דערלאַנגט — אַ בראָשורע, זעהר אַ קלוגע; געהייסען האָט זי, די בראָשורע: „העלף דיר אַליין!"

און ער העלפט זיך ווי ער קאָן. ער בייגט זיך איבער'ן מיסט אונטער דער שטאָדט, און גראַבעלט מיט די פערשאַמאַרטע הענד. די אַלטע ביינער קנאַקען... אַ פרייע וועלט, נאָר אַז מען איז מיסט-קלויבער, גלויבט מען עס!

און אַקעגען שטעהט די בת-מלכה... שוואַך זענען אירע הענד, פון פראָסט פלאַצט איהר די דינע הויט, דאָס גראָב-אייזען לעכערט איהר דאָס פלייש....

זי גראָבט, און טראָפּען בלוט רינען פון דער פערוואונדעטער האַנד און ווערען צוגעפרוירען צו'ם גראָב-אייזען...

דאָס האָט דער אַלטער מלך קאַלט-בלוטיג צוזעהן נישט געקאָנט. ער האָט זיך צעוויינט.

— האָסט געזינדיגט, טאָכטער! — האָט ער אויסגערופען מיט ביטער-קייט, — און דאָס איז אונזער שטראָף...

—געזינדיגט? — שטאַמעלט שולמית.

— יאָ, טאָכטער... שטאָל'ץ ביזט דו געווען אין הארץ, זעהר שטאָל'ץ! האָסט געוואָלט זיכער זיין מיט דיין גליק, אין דער האַנד האַלטען.... גאָט אָבער וויל נישט אַזוי! גליק איז נישט קיין פייגעלע צו האַלטען אין שטייג! ער וויל, אַ מענש זאָל האָפען און גלויבען! מיט האַלב-פערמאַכטע אויגען זאָל יעדערער נאָכגעהן זיין שטערן, זיין מזל, אַזוי וויל ער!

שטיל שווייגט שולמית, און שלמה זאָגט ווייטער:

— דאָס איז גאָט'ס שטראָף... מיר וועלען שוין דאָ בלייבען... מיר וועלען שוין גלויבשטיין און וואונדער-לאַנד צוריק נישט זעהן!

שולמית רעכענט אויך, אַז דאָ איז דער סוף פון אַלעם.

„אַצונד — טראַכט זי — מעג איך איהם אויסזאָגען אַלץ, אַלץ... זאָלען מיר האָטש געהן פון דער וועלט אָהן סודות איינער פאַר'ן צווייטען, מיט אָפענע הערצער! זאָל מיין פאָטער מיך אומזיסט נישט בעשולדיגען!"

און זי פאַלט צו צו'ם פאָטער און נעמט איהם אַרום און, קושענדיג, און האַלזענדיג, דערצעהלט זי איהם אַלץ...

נישט שטאָל'ץ איז זי געוועזען, נאָר פאַר זיין לעבען האָט זי גע-פאָרכט...

דער קוקו האָט געזאָגט, די כשוף-מאַכערין... ער וואָלט נאָר ביז צו איהר חופה דערלעבט...

מיט קאַלטע, געפלאַצטע ליפען קושט זי דער אַלטער שלמה:

— שרעק נישט, אויב אזוי, — רופט ער אוים מיט פרייד, — וועט אונז גאָט העלפען! וועט ער אונז נישט פערלאָזען...

אין דער זעלבער רגע האָט זיך דערהערט אַ דעמפיג געקלאַנג פון דער ערד און פון ווייטענס האָבען זיך צוויי רייטער בעוויזען... אויף ווילדע פערד, וואָס זענען ווי אָדלער געפלויגען, מיט בלאַנקע שווערדען אין די הענד.

— דאָס זענען זיי, דאָס! — האָט איינער געשריען צום צווייטען, — און דאָ וועט זיין זייער עק!

— רוצחים! — האָט שלמה אויסגעשריגען מיט שרעק, און האָט אומזיסט געזוכט מיט די אויגען איין אָרט, וואו צו ענטרינען, וואו זיך צו בעהאַלטען — אַ פריי פעלד, אָהן אַ הייל און אָהן אַ בוים...

— זאָל אונז בעסער די ערד איינשלינגען! — האָט ער אויסגערופען, — איידער זיי אין די הענד אריינצופאַלען!

אַכטעס קאַפּיטעל.

אין אַ גוטער שעה. — אַ געהאָנגענעמ'ס מזל. — וואָס די ערד וואַרפט אַרויס.

ווען שלמה דער זיבען-און-צוואַנציגסטער און זיין טאָכטער, די בת-מלכה שולמית, זאָלען געווען, חס ושלום, אומקומען פון גזלנ'ישע הענד, וואָלט קיין מעשה נישט געוועזען, אָדער עס וואָלט געווען אַ שלעכטע מעשה, און שלעכטע מעשיות דערצעהלען נאָר שלעכטע, פערביטערטע מענשען.

דעם וואונש, „די ערד זאָל זיי בעסער איינשלינגען, איידער צו קומען אין גזלנ'ישע הענד", האָט שלמה אויסגערופען אין דער רעכטער מינוט.

אין אַ גוטער שעה האָט זיך די ערד אונטער איהם געשפאָלטען, און ער מיט דער טאָכטער זענען אַריינגעפאַלען; אַ רויטער, פלאַמענדיגער גלאַנץ האָט זיך אַרויסגעריסען, ווי אַ רויטער בליץ, ער איז פערשוואונדען, און די ערד האָט זיך צוריק צוגעשלאָסען.

ביידע גזלנים זענען שטעהן געבליבען פערבליפט.

אַז זיי זענען אַביסעל צו זיך געקומען, האָבען זיי פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט.

— וואָס קאָן עס זיין? — פרעגט איין גזלן דעם צווייטען.

— איך וועל באַלד וויסען, — ענטפערט דער צווייטער. — איך טראָג שטענדיג מיט מיר מיין געהאָנגענעם טאַטענ'ס מויל, — געהאָנגען האָט מען איהם פאַר 14 גנבות אין איין וואָך, — און וואָס איך פרעג עס, ענטפערט עס מיר.

אַזוי רעדענדיג, האָט ער אַרויסגענומען דאָס מויל און האָט עס אנגע־הויבען פרעגען.

— מויל, מויל! — מיין טאַטענ'ס, עליו השלום, דעם געהאנגענעמ'ס מויל! — וואָס איז דאָ אַזוינס?

און דאָס מויל האָט געענטפערט מיט אַ דעמפּיג קול, ווי פון ערגיץ אונטער דער ערד:

— אַ הייל פון אַ רייכען קאַרליק.

— און וואָס איז די פלאַם געוועזען?

— דער אָבגלאַנץ פון די בערג גאָלד, וואָס ער זאַמעלט אין דער הייל.... אוצרות גאָלד האָט ער.

ביי ביידע גזלנים האָבען אויפגעפלאַמט די אויגען פון תאוה צום גאָלד.

— זאָלען מיר אַיינרייסען די הייל? — פרעגט איינער דעם צווייטען.

— דאָס נישט! — ענטפערט דער צווייטער. — ערשטענס איז די ערד צו געפרוירען, מען זאָל זי קאָנען שפּאַלטען, צווייטענס האָב איך פאַר אַ קאַרליק מורא, אַלע קאַרליקעס זענען כשוף־מאַכער, און דריטענס — ווער עס וויל אַרבייטען, ווערט קיין גזלן נישט.

— וואָס דען טהוט מען?

עס בלייבט, זיי זאָלען דאָ וואַרטען, ביז די ערד וועט זיך נאָך אַמאָל שפּאַלטען; וואָס עס האָט איין מאָל געטראָפען, קאָן נאָך אַמאָל געשעהן.

און די גזלנים שמועסען זיך אָב, צו האַלטען וואַך, ביז עס וועט זיך עפּעס בעוויזען.

דערווייל איז צוגעפאַלען דער אָבענד, און כדי נישט אַיינצושלאָפען און געפרוירען צו ווערען, בעשליסען זיי זיך, דורכצורעדען די גאַנצע נאַכט.

נאַטירליך, רעדען גזלנים נישט פון מצות און מעשים טובים.

פריהער האָבען זיי זיך איינער דעם צווייטען דערצעהלט פון זיך

אַליין; געלויבט זייערע גבורות בײַ רציחות, און חכמות בײַ גנבה׳שע זאַכען. דערנאָך, אַז עס האָט זיי אייגענע גנבות און גזלות פערפעהלט, האָבען זיי אָנגעהויבען רעדען פון אַנדערע גזלנים. דאָס האָט אָבער אויך נישט געניגט אויף אַ לאַנגע ווינטער־נאַכט, און ענדליך האָט איינער אַ הויכען, געניי׳ק געטהון און געפרעגט:

— טאָמער ווייסט דו, ברודער, נאָך וואָס די קאַרליקעס זאַמלען גאָלד?

איך ווייס, — האָט דער צווייטער געענטפערט, — איך האָב שוין אַמאָל דעריבער מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל געפרעגט, און עס האָט מיר דערצעהלט.

— אַז...

— וואַרט, עס איז אַ לאַנגע מעשה.

זיי האָבען זיך אָנגעצונדען קורצע ליולקעלעך.

צוויי רויטע פונקטען האָבען זיך בעוויזען אין דער שטילער, ווייסר בליצענדיגער ווינטער־נאַכט.

און די שווערע קאַלטע לופט שניידט דורך דעם גזלנ׳ס קול:

— אַמאָל, — האָט מיר מיין געהאנגענעם טאַטענ׳ס מויל דערצעהלט — זענען אויף דער וועלט צווייערליי מענשען געוועזען. צווייערליי מינים מענשען.

איין מין האָט געהאַט קליינע גופים און גרויסע נשמות — —

— די וואָהל־לערנער, די בטלנ״ישע מלמדים! — בעמערקט דער צווייטער מיט אַ קול פון בזיון.

— און דער צווייטער מין האָט געהאַט, פערקעהרט — קליינע נשמות, נאָר דערפאַר גרויסע, געזונדע גופים...

— פון זיי קומען מי־ר אַרויס! — מאַכט יענער מיט פערגניגען.

— האַק נישט איבער, עס איז אַ לאַנגע, לאַנגע מעשה...

— איך טהו עס אַמישנע, איך זאָל נישט איינשלאָפען.

— וועסט נישט איינשלאָפען — הער!

די צוויי מינים האָבען צווישען זיך נישט געלעבט בשלום...

— אַ פשוט׳ע זאַך!

— איין מין האָט זיך מיט׳ן צווייטען קיינמאָל נישט משדך געוועזען; זיי האָבען ביי איין טיש נישט געגעסען, נישט געטרונקען, און אפילו צווישען זיך נישט געהאַנדעלט...

— דאָס איז שוין נאַריש געוועזען! האַנדלען מעג מען מיט׳ן גרעסטען שונא...

— ... זיי האָבען שטענדיג צווישען זיך מלחמות געפיהרט: אָהן רחמנות, אָהן פאַרדאָן, נאָר געקוילעט און געקוילעט! און עס איז אַזוי פיעל בלוט פערגאָסען געוואָרען, אַז אַלע טייכען און אַלע ימים זענען בלוטיג־רויט געוועזען... מען האָט זיך געשיפט איבער בלוט, מען האָט בלוט פון די ברונענס געטרונקען... און די ערד האָט שוין אַזוי פיעל בלוט נישט געקאָנט אײַנזאַפּען, און פון חיות רעות, און פון ווילדע עופות אָבגעפליישטע ביינער זענען אין בלוט אַרומגעשוואומען...

עס איז אפילו קיינער צו קבורה נישט געקומען... זעלטען אַ גרויסער מאַן, אַ מלך אפשר!

און דעמאָלט ערשט, אַז מען האָט שוין געקריגען פחד פאַר אַ מבול פון בלוט, האָבען זיך בײדע צדדים מישב געוועזען, — זיי וועלען האָבען אַ דין־תורה!

נישט דאָס שווערד, נאָר דער יושר זאָל זאָגען, ווער עס האָט רעכט...

נאָר ווער וועט זיי פסק׳ינען? פון הימעל קומט קיינער נישט אַראָב, און דאָ אויף דער ערד קאָנען רעדען און פסק׳ינען נאָר מענשען, און די מענשען זענען אַלע אין מחלוקת....

האָט מען זיך מישב געוועזען, מען וועט אויסזוכען אַ מיטעל־מענש. דאָס הייסט אַ מענש, וואָס איז מיטעל אי מיט׳ן גוף, אי מיט דער נשמה. ער איז נישט אינטערעסירט...

און מען האָט געמאַכט שטילשטאַנד אויף אַ צייט, און מען האָט אויסגעזוכט אַ מיטעל־מענש: מען האָט איהם אַרויפגעפיהרט אויף אַ הויכען באַרג, געזעצט אונטער׳ן שאָטען פון אַיין אַלטען, הייליגען בוים און געזאָגט איהם: זיי אונזער שופט!...

און מען האָט איהם אויסגעשפּרייט אַ ווייס־זיידענע חופה איבער׳ן קאָפּ, געלעגט אונטער די פיס אַ סאַמיט־געשוירענעם דיוואַן, ווי עס פּאַסט פאַר אַ גרויסען שופט, און געגעבען איהם דריי טעג, אויסצוהערען די טענות און אַ ישוב צו האָבען!

און בײדע צדדים האָבען געשוואָרען דעם פסק עהרליך צו האַלטען...

נאָר דאָס מיטעל־מענשעלע, וואָס איז טאַקי נישט *געווען* אינטערעסירט, איז געוואָרען אינטערעסירט — עס האָט זיך געלאָזט איבערקויפען!

— פון וועמען?

— פון אונזערע זיידעס, פון די גרויסע גופים און קליינע נשמות; די גרויסע נשמות איז עס גאָר נישט אײַנגעפאַלען!

פאַר אַ פעטע קוה מיט צווי קעלבלעך האָט דאָס מיטעל־מענשעלע אַרויסגעגעבען אַ פיינעם פסק:

—ביידע מינים מענשען, זאָגט ער, מוזען זיך צוטיילען מיט דער ערד... העלפט אויף העלפט! נאָר —

די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות זאָלען וואָהנען אויף דער ערד, און די גרויסע נשמות מיט די קליינע גופים — אונטער דער ערד!

— אַהאַ! אַ פיינער פסק! און דאָס זענען די קאַרליקעס!...

— אַוודאי!

— און וואָס טויג זיי גאָלד אונטער דער ערד?

די גזלנים האָבען גענומען צו ביסלעך בראָנפען, און דער, וואָס האָט אַלץ געוואוסט פון געהאנגענעם פאָטערס מויל, האָט ווייטער אַזוי דערצעהלט:

— די זאַך איז אַזוי:

מיט דער צייט האָבען די גרויסע גופים מיט די קליינע נשמות אויפ־געהערט זיך צו בעגנוגען מיט'ן שטח פון איבער דער ערד. זיי האָבען זיך אָנגעהויבען אין איהר איינצוגראָבען, וואָס אַמאָל טיעפער, טיעפער. אייזען זוכט מען, קופער, גאָלד און זילבער...

און די קאַרליקעס — זאָגט מיין געהאנגענער טאַטע — זענען עס געוואָהר געוואָרען, זאַמלען זיי אוצרות! זיי טראַכטען אַזוי:

וועט זיין מלחמה — פערפאַלען; וועט מען זעהן, ווער שטאַרקער איז; צי דער גוף מיט זיין כח, צי די נשמה מיט איהרע המצאות, און וועט קומען צו'ן אַ דין־תורה, וועלען זיי שוין דעם שופט אָבגילטען!

— עס גלויבט זיך נישט, ענטפערט דער צווייטער גזלן. עס איז צו קלוג פאַר די בטלנים מיט די גרויסע נשמות.

— קאָן זיין, ענטפערט דער ערשטער. מיין טאַטען איז, ברוך השם, ביים לעבען כמעט קיין וואָהר וואָרט פון מויל נישט אַרויס....

— נאָר עס קאָן זיין פשוט, — רופט זיך אָן דער צווייטער — זיי זאַמלען אפשר אַלץ וואָס גלאַנצט — גאָלד, ברילּיאַנטען, אַלע טייערע שטיינער, ווייל עס איז זיי פינסטער אין די היילען! זיי בענקען צו דער זון, צום ליכט, וואָס זיי האָבען דורך דעם איבערגעקויפטען מיטעל־מענש פערשפּיעלט, און זאַמלען ליכטיגערע מעטאַלען.... ווייס איך?!

אין דער זעלבער רגע האָט זיך די ערד ווידער געשפּאָלטען, אַרויס־געוואָרפען פון זיך די אָרימע קליידער, וואָס שלמה מיט דער בת־מלכה

האָבען געטראָגען און האָט זיך צוריק פערמאַכט....

— האָטש דאָס! האָבען די גזלנים אויסגעשריגען מיט פרייד; און, מיט'ן טאָג צו גלייך, געזאָטעלט די פערד צוריק צו רייטען קיין גלויבשטיין.

זיי ווילען זאָגען, אַז זיי האָבען זייערס געטהון, ביידע גע'הרג'עט. אַ וואָרט־צייכען האָבען זיי: די מלבושים!...

און בלאָנזען ווילען זיי נישט! וואו די וועגען שיידען זיך שטעלט מען זיך אָב, און מען פרעגט דעם געהאנגענעם טאַטענ'ס מויל!

ניינטעס קאַפּיטעל.

אין דער הייל.— די ווייסע טויב.— דער שוואַרצער אָדלער.— צוריק בגדי מלכות.— דער קאַרליק אַליין פאַרגעשטעלט.— דער קאַרליק גרייט צום טיש און דערצעהלט, ווער ער איז.

אַז די הייל האָט זיך פערשלאָסען איבער שלמה המלך און זיין טאָכטער, די בת־מלכה, זענען זיי ביידע געבליבען פערבליפט און פער־בלענדט, נישט ווייניגער ווי די גזלנים אין דער הייך.

אינ'ם היטען, גאָלדענעם ליכט, וואָס פלאַמט פון אַלע ווענד פון דער הייל און אַלע איהרע נישען, צוקען און שלענגלען זיך ווייסע, בלי־צענדיגע שטראַהלען — דאָס קומט פון די אַלערליי טייערע שטיינער, מיט וועלכע דאָס גאָלד, וואָס ליעגט אַרום די ווענד, איז הורכגעזייעט.

און שלמה און שולמית שטעהען פערבליפט, און בעמערקען אפילו נישט זייער אַלטע בעקאַנטע — די ווייסע טויב, וואָס איז אָנגעפלויגען און פליהט איבער זיי, מיט אַ פרעהליך וואָרקען, איבער די קעפּ.

נידריגער לאָזט זיך אַראָב די טויב, פליהט זיי פאַר די אויגען און זאָגט מיט אַ מענשליכער שטימע:

— שרעקט אייך נישט! איהר האָט — זאָגט זי — מיין עצה גע־פאָלגט, און עס וועט אייך אויסגעהן צום גוטען.

— דערוויייל — זאָגט זי ווייטער, זעהענדיג, אַז שלמה און שולמית קאָנען נאָך פאַר פערוואונדערונג נישט ענטפערן, — דערוויייל זענט איהר אין דער הייל ביים קאַרליק געשיצט; אין קורצען וועט איהר אויסגע־לייזט ווערען און גליקליך זיין.

שלמה שאָקעלט טרויעריג מיט׳ן קאָפּ, און די בת-מלכה חאַפּט זיך אַרויס מיט אַ זיפֿץ:

— ניין, גוטע, ווייסע טויב! פֿאַר מיר איז שוין קיין גליק נישט פֿאַרהאַן!

— האָף און גלויב! — ענטפֿערט די טויב. — אין אַ קליין פּענס-טער׳ל בײַ דער גרעניץ פֿון וואונדערלאַנד שפּינט און וועבט זיך דײַן גליק.

— ניין, ניין! — האָט שולמית אויסגעשריגען.

— האָף און גלויב! — זאָגט ווײַטער די טויב. — דורך דײַן גליק וועט אויף שלמה דעם זיבעצן-און-צוואָנציגסטען׳ס גראָהען קאָפּ קיין איינ-ציגע האָר נישט געקרומט ווערען!

— צי איז מעגליך?... דער קוקו... די כשוף-מאַכערין... אַלע האָבען געזאָגט... — שטאַמעלט שולמית.

— איך בין דער קוקו, איך בין די טויב, איך בין די כשוף-מאַ-כערין, און איך זאָג עס דיר!

און אַזוי רעדענדיג, איז פֿון דער טויב געוואָרען אַ קוקו, פֿון קו-קו — צוריק אַ טויב, פֿון דער טויב — די כשוף-מאַכערין, וועלכע מיר קענען פֿון וואַלד אונטער גלויבשטיין, און פֿון דער כשוף-מאַכערין איז נאָך אַמאָל צוריק אַ ווייסע טויב געוואָרען.

— גאָט׳ס וואונדער! — שרייט-אויס שולמית דערפֿרעהט...

— צי איז עס כשוף, אָדער גאָט׳ס האַנד? — פֿרעגט שלמה.

— כשוף איז אויך אַ גאָט-זאַך! — ענטפֿערט מיט אַ שמייכעל די טויב. — נאָר אַצונד האָבען מיר קיין צײַט נישט דערפֿון צו רעדען, באַלד וועט אָנקומען דער קאַרליק, און איהר מוזט אײַך פֿריהער אי-בערטהון.

שלמה און שולמית בלײַבען ווײַטער פֿערוואונדערט: וואו וועלען זיי נעמען זיך איבערצוטהון? זיי קוקען זיך אום און זעהען אין ערגעץ קיין צייכען נישט פֿון קיין קליידער. נאָר אין דערזועלבער סעקונדע איז געקומען אָנצופֿליהען אין דער הייל אַרײַן אַ שוואַרצער, ברייט-און גרויס-פֿליגעל-דיגער אָדלער, און האָט זיי געוואָרפֿען צו די פֿיס אַ גרויס, הויבש בינ-טעל. אַראָבפֿאַלענדיג האָט זיך דאָס בינטעל אַליין געעפֿענט, און שלמה און שולמית זענען נאָך מעהר פֿערגאַפֿט געבליבען: זיי האָבען דערקענט די קליידער, די בגדי מלכות, וואָס זיי האָבען, פֿאַר׳ן פֿערשטעלען זיך אין שמאַטע-קליידער, איבערגעלאָזט אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ!

— אײלט! — װאָהרענט זײ די טובֿ, — װײל איך הער שױן דעם קאַרליק'ס טריט. זאָל ער אײַך שױן אין אײַערע אײגענע קלײדער גע־פינען... איך פליה נאָך עסען פאַר אײַך.

די װײסע טובֿ איז אַרױסגעפלױגען פון היל, און אײנ'ם אַרײנגאַנג צו אַ נישע האָט זיך בעװיזען דער קאַרליק.

קלײן, שרעקליך קלײן איז ער געװעזען, נאָר גרױס איז געװעזען זײן לאַנגע, זילבערנע באָרד; איהרע שפּיצען האָט ער געמוזט האַלטען פאַר זיך אין דער האַנד, זײ זאָלען איהם נישט פאַלען אונטער די טריט.

גרױס זענען אױך געװעזען זײנע צװײ בלאָהע, טיעפע אױגען, מיט װעלכע ער האָט אױף שלמה און שולמית געקוקט.

— ברוך הבא! — בעגריסט ער זײ מיט אַ זיסער שטימע, — ברוך הבא. שלמה דער זיבעבן־און־צװאָנציגסטער, דער מלך פון װאונדערלאַנד, אין װעלכען משיח שלאָפט און װעט אין קורצען אױפװאַכען און אױס־לײזען די װעלט... ברוך הבאה, שולמית! איבער איהר קאָפּ, זעה איך, צינדט זיך אָן אַ גאָלדענער שטערן — עס הײבט אָן לײכטען איהר גליק!

און ער גיט אַ פּאַטש מיט די קלײנע הענד, נישט אַרױסלאָזענדיג פון זײ די שפּיצען פון דער באָרד, און פון דער לופט לאָזען זיך אַראָב דרײ גאָלדענע שטוהלען.

ער בעט זײ זיצען, און אַלע דרײ זעצען זיך.

ער גיט נאָך אַ פּאַטש מיט די הענד, און עס בעװײזען זיך פיער לײבען; זײ געהען לאַנגזאַם און טראָגען אױף די קעפּ אײן אָניקסינעם בלאַט פון אַ טיש מיט פערציהרונג פון פערל־מוטער בעשלאָגען, מיט קרישטאָלען געשיר בעשטעלט. די לײבען שטעלען זיך אין מיטען דער היל, צװישען די דרײ גאָלדענע שטוהלען.

— שלאָפט אײן! — קאָמאַנדירט דער קאַרליק צו די לײבען, — און זײ זעצען זיך אױף די אונטערשטע פיס, ציהען אײן די צונגען, פער־מאַכען די אױגען און בלײבען פערשטאַרט, װי לײבען אױס קופּער אָדער בראָנז.

און דער קאַרליק װענדט זיך צו שלמה און שולמית.

— דער טיש — זאָגט ער — איז גרײט געדעקט, נאָר דאָס עסען מוז מען ברענגען פון דער הײך, פון אױבען, מיר האָבען דאָ קײן שוחטים נישט. און אײדער דאָס עסען װעט קומען, װעל איך אײַך בעקענען. — כדי איהר זאָלט קאָנען אױסגעלײזט װערען, און אַנדערע מיט אײַך, מוזט

איהר צו מיר האָבען צוטרויען, מוזט איהר מיר גלויבען...

— איך גלויב! — האָט זיך אַרויסגעריסען פון שולמית'ס האַרץ.

— עס שיינט שוין איבער דיר דער גליקליכער שטערן, דו האָסט שוין זיינע שטראַהלען אין האַרץ, נאָר קענען מוזט איהר מיך נעהנטער... מיר האָבען אַ סך בשותפות צו טהון!

— דערצעהל, — זאָגט שלמה. — איך ווייס דיך אפילו נישט ווי אַזוי צו רופען.

— ווי איהר זעהט, — הייבט אָן דער קאַרליק צו דערצעהלען, — לעב איך אין אַ הייל, ווי אַלע קאַרליקעס, קלויב גאָלד, זילבער און טייערע שטיינער, גלייך מיט זיי, מיט'ן אויסזעהען בין איך געוויס אַ קאַרליק, און דאָך בין איך פון קיין קאַרליק נישט געבוירען... איך בין אַמאָל אַיין אֵיינפאַכער מענש געווען, איבער דער ערד געלעבט, ווייב און קינדער געהאַט... וויפיעל? — געדענק איך נישט...

— שוין אַזוי לאַנג? — פרעגט שלמה פערוואונדערט.

— אַ יאָהר זעקסהונדערט! — ענטפערט דער קאַרליק.

— געוועזען — דערצעהלט ער ווייטער — איז עס אין באַגדאַד... און אַ קליין מענשעל בין איך געווען: אַ שמש, אַיין אָרימער שמש, אין אַיין אַרימער שוהל. אין אַיין אָרימער אונטער-גאַס.

אין אין דער אייגענער שטאָדט באַגדאַד האָט געלעבט אַ איד אַ גביר, אַ תקיף, אַ קרוב למלכות און אַ כהן, וואָס האָט אַיין אויג געוואָרפען אויף אַ גרושה, און געוואָלט, אַז דוקא דער רב הכולל, וואָס איז דעמאָלט געווען, זאָל איהם געבען חופה וקדושין, און אַז דער רב האָט נישט געוואָלט, האָט ער איהם פאַלש גע'מסר'ט, און דאָס מלכות האָט איהם אַרויסגעטריבען פון שטאָדט, פון לאַנד, און דער גביר האָט געלאָזט אויסרופען, אַז וועלכער למדן עס וועט זיך געפינען אַ היתר און געבען איהם חופה וקדושין, דעם וועט ער מאַכען מיט זיין תקיפות פאַר רב הכולל אין באַגדאַד! די בעלי-בתים האָבען געשוויגען; אַלע האָבען מורא געהאַט פאַר'ן גביר.

קיין איינציגער רב פון גאַנצען לאַנד האָט נישט געוואָלט נעמען אויף זיך אַזאַ חטא; קיין איינציגער דיין האָט זיך נישט אונטערגעשטעלט עס צו טהון. ער האָט זיך געווענדט צו למדנים, צו מלמדים — קיינער איז נישט בעשטאַנען. ער איז אַראָבגעפאַלען צו שמשים פון שוהלען און בתי-מדרשים, נאָר קיין איינציגער שמש, וואָס האָט ווי עס איז נאָר

פרנסה געהאַט, האָט זיין נשמה נישט געוואָלט פערקויפען, — ביז ער איז אָנגעקומען צו מיר!

און ביי מיר האָט ער געטראָפען.

איך בין זעהר אָרים געווען; אַ קראַנק ווייב און קרענקליכע קינדער געהאַט...

און דאָס קראַנקע ווייב מיינס האָט מיך צוגערעדט, פון וועג אַראָבגעפיהרט, און אַ פאַלשען היתר האָב איך מיר געפונען: מען האָט אויף דעם גביר'ס מוטער גערעדט, סוף כל סוף איז ער קיין זיכערער כהן נישט געווען... און איך האָב געגעבען חופה וקדושין, און ביים גביר אין טאַש איז שוין געלעגען אַ כתב־רבנות פאַר מיר... אַ כתב־רבנות געחתמ'עט פון אַלע בעלי־בתים, וואָס זענען אָבהענגיג געווען פון גביר...

עס איז אַ גאָלד־געשטיקטע חופה געווען, און אַרום האָבען הונדערטער הבדלות געלייכט, שטאַרקאַצען געפלאַמט... און געבליצט האָבען אַרום און אַרום די רייכע גביר'ישע קליידער, מיט גאָלד בעניטע, מיט טייערע שטיינער בעהאָנגענע... עס האָט געבלענדט!

אונטען איז ליכטיג געווען, זעהר ליכטיג; אָבער אויבען — אויפ'ן הימעל איז געווען פינסטער... אַ פינסטערער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן... און פון פינסטערן הימעל איז פּלוצלינג אַראָב גאָט'ס פייערדיגער צאָרן... עס האָט אָנגעהויבען שטורמען, עס איז מיטאַמאָל אַ ווילדער שלאַגס־רעגען געפאַלען, איין דונער האָט געיאָגט דעם צווייטען, ווי ברענעדיגע שלאַנגען זענען בליצען געפלויגען — הימעל און ערד האָבען געציטערט!

און פּלוצלינג האָט זיך פון די אונטערפיהרער'ס הענד די חופה אויסגעריסען און האָט זיך אויפגעהויבען ווי אַ שירם אויפ'ן ווינד... מיט שרעקליכע געשרייען זענען זיך די געסט צעלאָפען, נאָכגעיאָגט פון דונער און בליץ, געפּאַטשט פון דעם גאָס־רעגען!

מיך איינעם האָט אַ דונער געטראָפען...

און אויף יענער וועלט האָט מען אַזאַ פסק אַרויסגעגעבען:

ווייל איך האָב געוואָלט זיין גרויס, אַזוי גרויס, — זאָל איך ווערען קלענער ווי קליין, מגולגל ווערען אין אַ גוף פון אַ קאַרליק און לעבען, גלייך מיט די, אונטער דער ערד...

און ווייל איך האָב געוואָלט רייך ווערען, גאָלד און זילבער האָבען, זאָל איך הונדערטער יאָהרען זאַמלען גאָלד, זילבער און טייערע

שטיינער, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר דעם אָדער פאַר דער, וואָס וועט עס ווערט זיין.

דערביי האָט ער זיין בליק געוואָרפען אויף שולמית.

זי האָט עס אָבער נישט בעמערקט.

— שרעקליך! — האָט זי אויסגערופען פול מיט רחמנות.

— גאָט'ס גענאָד איז דאָך גרויס! — ענטפערט דער קאַרליק, — איך וועל אויסגעלייזט ווערען גלייך מיט אייך... און דאָס וועט אַזוי זיין.

נאָר עס האָט זיך איבערגעהאַקט.

אַ שטיל רוישען האָט זיך דערהערט אין דער הייל.

— די טויב קומט, — זאָגט דער קאַרליק. — די רעשט וועלען מיר איבערשמועסען נאָכ'ן עסען.

צעהנטעס קאַפיטעל.

דאָס קאַרגע פריהשטיק.— ווער איז די טויב?— ווי מלכים הערען קרעכצען.— עס בלאָזט אויף טאָג.— קיין גלייבשטיין!

עס איז טאַקי די טויב געוועזען, און אַ קאַרג פריהשטיק האָט זי געבראַכט: איינגאַנצען אַ טעפעל רייז!

— פון פאַלאַץ? — וואונדערט זיך דער קאַרליק, — פון פאַלאַץ אַזאַ קאַרג פריהשטיק?

— פאַר מיר איז גענוג, — פאַלט שלמה אין די רייד אַריין, — איך עס שוין לאַנג נישט קיין דבר מן החי...

— און שולמית'ן — מאַכט די טויב — וועט דאָס פריהשטיק זיכער שמעקען, אַז זי וועט הערען, פון וואַנען עס קומט...

דאָס ערשטע מאָל אפשר האָט מען פון קריסטאָלענע טעלער, זיצענדיג אויף גאָלדענע שטוהלען, אַזוי קנאַפּ און אָרים געגעסען.

און די טויב דערצעהלט, וואו זי האָט דאָס פריהשטיק גענומען:

— איך בין — זאָגט זי — אין פאַלאַץ נישט געוועזען! זייט יואָב פּיהרט דאָס רעדעל, איז דאָרט נישט גלאַט כשר! איך בין אפילו אין גלייבשטיין נישט געוועזען... דאָרט איז שוין אויך נישט ווי עס דאַרף צו זיין. שלעכטע מנהגים פערשפּרייטען זיך פון אויבען! ביי דער גרעניץ

פון וואונדערלאַנד האָב איך די רייז בעקומען...

ביי דער גרעניץ איז פאַרהאַן אַ שטעדטעל אַ רוהיגס, אַ קליינס; און דאָרט, אין אַ קליין פענסטערל, זיצט אַ קינסטלער — אַ שטיקער!

— איך האָב'ן בעמערקט, — מאַכט שלמה, און שולמית שווייגט און רייטעלט זיך.

— ווי שען ער אַרבייט, דער יונגערמאַן!... ווי שען איז דאָס בילד, וואָס ער ענדיגט! און מיט וואָס פאַר איין אויגען קוקט ער אויף דעם בילד, וואָס ער ענדיגט אויפ'ן סאַמעט! דו קענסט איהם, שולמית! טיעף האָסט דו איהם געמוזט אַריינקוקען אין האַרץ, אַז ער שטיקט דיין בילד אויפ'ן קאָפּ!

שולמית לאָזט אַראָב די אויגען.

— נאָר בלאַס איז ער, דער יונגערמאַן; די שוואַרצע, ברענענדיגע אויגען זענען פערשלייערט און פייכט... קראַנק מוז ער זיין...

— קראַנק? — רופט שולמית אויס דערשראָקען.

— אַזוי זעהט ער אויס! איין אַלטע פרוי איז ביי איהם געשטאַנען, געגלעט איהם די האָר, געבעטען, ער זאָל עסען—אָט, פון דעם טעפּעל רייז, וואָס זי האָט איהם פאַר געשטעלט—און ער פרעגט זי: נאָך וואָס? זי זאָגט איהם, אַז אָהן עסען קאָן מען נישט לעבען, און ער ענטפערט איהר, אַז ער האָט נישט נאָך וואָס צו לעבען... אַז די, פאַר וועלכע ער וואָלט געקאָנט לעבען, האָט זיך איהם איינמאָל בעוויזען און איז פערשוואונדען געוואָרען, ווי אַ חלום... ער האָט זי געזוכט, זאָגט ער, אין טהאָלען און אויף בערג, ער האָט זי געזוכט אין דערפער און אין שטעדט, און געפינט זי נישט.

די טויב בלייבט שטיל, און קוקט מיט פערגעניגען, ווי שולמית ענדערט די פאַרב פון פּנים, ווי איהר יונגע ברוסט וואַלט אויף און אָב; מיט אַמאָל ענדיגט זי:

— און דעמאָלט, אַז ער האָט זיך אַזוי אויסגעוויינט פאַר דער אַלטער פרוי דאָס האַרץ, בין איך צוגעפלויגען, און האָב ביי איהם דאָס טעפּעל רייז געקויפט!

— געקויפט? — שפּרינגט אויף שולמית מיט בליצענדיגע אויגען.

— געוויס! — ענטפערט לאַכענדיג די טויב. — און איך האָב איהם טייער בעצאָהלט פאַר די רייז: איך האָב איהם געזאָגט, וואו ער קאָן די, וואָס ער זוכט, געפינען!

— דאָ אַהער וועט ער קומען? — פרעגט שולמית.

— אָה, ניין! איך האָב איהם אַזוי געזאָגט:

אין עטליכע טעג אַרום — האָב איך איהם געזאָגט — וועט ער הערען, אַז יואָב, דער שלעכטער, פאַלשער יואָב, וואָס האָט זיך צוגעַגזל'ט די מלוכה, וויל חתונה האָבען...

אַ סעודה וועט ער, דער יואָב, מאַכען, ווי אחשורוש אין זיין צייט.

אָהן אַ צאָהל עופות וועט מען שעכטען, וועלדער־חיות וועט מען קוילען, אָקסען וועט מען אויסשפּאַנען פון די פלוגעס און פיהרען צו דער שחיטה, ביים אָרימאַן וועט מען צונעמען דאָס לעצטע שעפעלע און צובּרייטען צו דער סעודה... און ווין און אַלערליי משקות וועלען זיך גיסען ווי וואַסער..

און פון מזרח און מערב וועלען זיך צוזאַמענקומען שפּיעלער, זינ־גער און טענצער, קונצענמאַכער און מאַרשאַליקעס...

און פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פערבעטען ווערען מיידלעך די שענסטע, און וועלכע יואָב וועט וועלען, די (אַזוי מיינט ער) וועט זיין זיין ווייב, די מלכּה פון גאַנץ וואונדערלאַנד!

און, אַז ער וועט דאָס הערען, — אַזוי האָב איך איהם געזאָגט — זאָל ער צושטעהען צו אַ חברה זינגער אָדער שפּיעלער, — זינגען און שפּיעלען קאָן ער, דאָס זעהט מען אין די אויגען, אין יעדער תנועה זעהט מען עס איהם אָן, — און זאָל קומען אויף דער חתונה...

— קום, שולמית! — ענדיגט די טויב, — די רעשט וועל איך דיר אויפ'ן אויער דערצעהלען.

שולמית מיט דער טויב זענען אַרום אין אַ זייטיגע הייל אַריין.

— מעג איך — פרעגט שלמה ביי'ם קאַרליק — פרעגען, ווער די טויב איז?

— איך וועל דיר גערן זאָגען:

זי איז אויך אַמאָל אַ מענש געוועזען, און אַ שעָן מיידעל געוועזען, דערנאָך אַ יונג ווייבעל...

בּלינד איז די ליעבע, און זי האָט איהר יונגען מאַנ'ס פעהלער נישט געזעהן, — עס איז שווער צו דערקענען, פונקט ווי דעם קעניג איז שווער צו דערקענען, ווער עס איז איהם געטריי און ווער עס הנפ'עט איהם...

און אַז עס איז אַ קינד, אַ מיידעלע, געבאָרען געוואָרען, האָט ער שוין אַליין, וואָס זיי האָבען געהאַט, פערשווענדט, עס איז נישט געוועזען קיין וואַרים וואַסער פאַר דער קינפּעטאָרין, קיין שטיקעל ליינוואַנד, מיט וואָס דאָס קינד צוצודעקען... דעמאָלט האָט זי פּלוצלינג אויפגעשיינט דאָס

גליק: מען האָט פּאַר אַ בת־מלכּה איין אַם געזוכט, און זי האָט מען אַלם די שענסטע און בעסטע געפונען...

מיט האַרץ־ווערטאָג האָט זי איבערגעלאָזט איהר אייגען קינד אָהן אַ וויעג, און איז געגאַנגען אין פּאַלאַץ אַריין אויסזייגען דעם לאַנד אַ בת־מלכּה...

דאָס געהאַלט און אַלע מתּנות האָט זי דעם מאַן געשיקט...

און דאָך, אַז זי איז, נאָך עטליכע וואָכען, געקומען זעהן איהר קינד, האָט זי עס געפונען אָבגעשוואַכט און כּמעט פערהונגערט...

און דעמאָלט איז איהר געקומען אַ שלעכטער געדאַנק אין קאָפּ אַריין... זי וועט איבערטוישען די קינדער! נישט אויף לאַנג,— זי וועט דערנאָך צוריקטוישען, זאָל נאָר דאָס קראַנקע קינד צו זיך קומען!

נאָר צוריקטוישען האָט זי שוין נישט געקאָנט...

איבער דער צייט האָבען ביידע קינדער הערלעך בעקומען...

איהר אייגען קינד אין דער קעניגליכער וויעג האָט בעקומען גאָלדענע, בליצענדיגע האָר, די אמת׳ע בת־מלכּה — ווייסע האָר, ווי פלאַקס!

— ווען איז דאָס געווען, וואו?— פרעגט שלמה דערשראָקען.

— אין וואונדערלאַנד,— ענטפערט דער קאַרליק — אין גלויבשטיין איז עס געשעהען, און שולמית און דבורה זענען די פערטוישטע קינדער.

שלמה האָט אַראָבגעלאָזט דעם גראָהען קאָפּ אונטער שווערע גע־דאַנקען...

— און זי האָט מורא געהאַט אויסצוזאָגען?— פרעגט ער.— צי האָט זי נישט געוואוסט, אַז פאַר׳ן אמת וועל איך מוחל זיין?

— זי האָט נישט געקאָנט! דערווייל איז יואָב גרויס געוואָרען... און אין ווייב׳ס זכות האָט מען איהם אַריינגעלאָזט אין פּאַלאַץ, מען האָט איהם רייך בעשענקט, און ער האָט דעם קעניג געדאַנקט! מעהר האָט ער נישט געדאַרפט... ער האָט איהם אַרומגעשטריקט מיט חנופה, אַריינ־גע׳גנב׳עט זיך צו איהם אין האַרץ און איז מיט יעדען טאָג גרעסער געוואָרען..

אַז דאָס ווייב האָט געענדיגט איהר דיענסט, האָט ער זי אין אַ קעלער פערשלאָסען... דאָרט איז זי געשטאָרבען. זי האָט געשריגען, גערופען, נאָר אונטער די דיקע מויערן איז איהר קול פערשטיקט געוואָרען!

— איך בין ווערט געווען דאָס גלות!— רופט זיך אָן שלמה,— איך האָב שווער געזינדיגט!— נישט איינמאָל, שפּאַצירענדיג ביינאַכט אַרום פּאַלאַץ, האָב איך קרעכצען געהערט, האָב איך מיר שטאָלץ געטראַכט:

אין מיין פּאַלאַץ וועט קיינער נישט קרעכצען, עס מוז זיין דער ווינד, וואָס רייסט זיך פון די קעלער אַרויס...

— דאָס איז עס! שאַרף זענען די מלכים־אויערן פאַר יעדער תנופה, און שווער פאַר אָרימע קרעכצען... אַליין איז דער ווינד!

— נאָר— טרייסט איהם דער קאַרליק — דיין גלות ענדיגט זיך, דו וועסט אויסגעלייזט ווערען... נאָר דאָס מוז בלייבען בסוד — שולמית בלייבט בת־מלכה!

— און מיין טאָכטער, דבורה?!

— וועט גליקליכער זיין — אַלע אוצרות פון דער הייל וועלען איהר געהערען!

זי וועט רייכער זיין פאַר אַלע מלכים, פאַר אַלע קיסרים. נאָר זי וועט וויסען, ווי אַזוי די אוצרות צו בענוצען...

אין דערזועלבער רגע האָט זיך געהערט בלאָזען ווי פון אַ טראָמפּייט. דער קאַרליק איז אויפגעשטאַנען:

— עס הייבט זיך אָן! — זאָגט ער — אונזער אויסלייזונג הייבט זיך אָן, דאָס בלאָזט מיין מוהמע אין גלויבשטיינער וואַלד... דאָס איז דער צייכען, אַז עס ווערט טאָג, אונזער ריינער, העלער טאָג!

אין דערזועלבער רגע זענען צוריק אַריין שולמית און די טויב.

און צום קאַרליק זאָגט פרעהליך די טויב:

— שולמית גלויבט! איך האָב איהר נאָך אַמאָל אין מ י י ן נאָמען און אין ז י י ן נאָמען געשוואָרען, אַז זי וועט גליקליך זיין, און שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען וועט קיין איינציגע האָר אויפ'ן קאָפּ זיך נישט קרומען. און זי געטרויט מיר איהר געשטאַלט...

— געדאַנקט איז גאָט! — האָט אויסגערופען דער קאַרליק. — דער אָדלער וואַרט פאַר דער הייל!

אין דער רגע האָט זיך שולמית מיט דער טויב פערביטען! די טויב אין געשטאַלט פון שולמית איז אַרויס פון דער הייל, און שולמית אין געשטאַלט פון אַ טויב איז אַרויסגעפלויגען און האָט זיך געשטעלט אויף שלמה'ס אַקסעל...

און דער קאַרליק האָט אַ פּאַטש געגעבען מיט דער האַנד, און די הייל האָט זיך געעפענט, און שלמה זעהט, ווי איין אונגעהייער שטאַרקער אָדלער טראָגט די טויב, אין געשטאַלט פון שולמית, אין דער לופט.

— קיין גלויבשטיין — זאָגט דער קאַרליק — פליהט זי, מיר וועלען

נאָכקומען, אונזערע אָדלער וואַרטען אויך...
און די הייל האָט זיך צוריק פערשלאָסען.

עלפטעס קאַפּיטעל.

דער שטראַהל. — דער כשוף־מאַכערינ'ס ברכה. — דבורה'ס חלום.

אַ בלאַסער, סוף־ווינטערדיגער פריהמאָרגען האָט זיך אַריינגעלאָזט דורך אַ שפּאַרע אין דער הייל פון גלויבשטיינער וואַלד, און האָט, גלע־טענדיג זי איבער'ן פּנים, די כשוף־מאַכערין געוועקט.

דער שטראַהל, וואָס דער פריהמאָרגען האָט געלאָזט אין דער הייל, איז דער אַלטער עפּעס אויסטערליש געפעלען, גלייך ער האָט איהר פון הימעל אַ גוטע בשורה געבראַכט.

זי האָט אַ פרעהליכען וואָרף געטהון מיט'ן אַלטען קאָפּ, אַ פּאַליע זילבערנע האָר האָט זיך צוטיילט אויף ביידע אַקסעל און עס האָט זיך בע־וויזען אַ שמייכעלדיג פּנים מיט גלאַנצענדיגע אויגען.

עס ציטערען איהר די ליפּען, דאָס זאָגט זי „מודה־אני“, דערנאָך גיסט זי זיך אָב די נעגעל, און הייבט די אויגען אין דער הייך, און זאָגט מיט אַ ציטעריג שטיל קול:

— איך דאַנק דיר און לויב דיך, שעפּער פון דער וועלט, פאַר'ן היינטי־גען פריהמאָרגען, פאַר דעם גאָלדענעם שטראַהל, פאַר די בשורה טובה, וואָס ער האָט מיר געבראַכט, פאַר דעם אויסלייזעניש, וואָס הייבט זיך אָן פאַר מיר און מיינס גלייכען...

איך בין שוין מיעד געוואָרען, רבונו של עולם, איך האָב שוין אָנ־געהויבען בענקען אין מיין רוה אַריין... אַ קראָה וויל אַזוי לאַנג נישט לעבען.

דערנאָך האָט זי געוואָרפען אַ שטאַרקען בליק אויף די פאָרהענג־לעך, אונטער וועלכע עס איז געשלאָפען דער פער'כשופ'טער יונגערמאַן.

— געלויבט איז גאָט, געהייכט זאָל זיין זיין ליעבער נאָמען! לייכט איז שוין זיין שלאָף, שטאַרקער דער אָטהעם, — די פאָרהענגלעך רירען זיך! מען קאָן איהם שוין וועקען.

אַצונד האָט זי זיך אויפגעהויבען פון איהר געלעגער און איז אי־

בערגעגאַנגען אין דער צווייטער זייט הייל צו דבורה׳ס בעט. זי לעגט איהר די האַנד אויפ׳ן שטערען, וועקט זי מיט אַ קוש.

— אַ פרישער, גוטער מאָרגען אויף דיר, טאָכטער!

דבורה וועקט זיך האַלב דערשראָקען און קוקט זיך אַרום פער־וואונדערט.

— פון וואַנען קומסט דו, טאָכטער? וואו האָט דיך דער מלאך פון חלומות אַרומגעפיהרט?

דבורה נעמט אַרום דער אַלטער׳ס האַלז און זאָגט:

— אַ שרעקליכער, אַ וואונדערליכער חלום!

— קאָנסט דו איהם דערצעהלען...

— געווים, מוהמעשי, איך האָב קיין סודות נישט פאַר דיר!

די אַלטע האָט זיך געזעצט אויפ׳ן ראַנד פון דבורה׳ס בעט, און דבורה דערצעהלט:

— איך בין געזעסען — דערצעהלט זי — ערגיץ אין דער פרעמד, אין אַ ווילד־פרעמדער שטאָדט, אין איין אָבגעלעגענער ענגער גאַס, צווישען צוויי שורות קליינע, פינסטער־פערשלאָפענע, אָבגעשיילטע הייזלעך... אויף אַ שטיין בין איך געזעסען... איינע אַליין, און האָב געציטערט פאַר שרעק.

און איבער׳ן קאָפּ האָט זיך מיר נידריג אַראָבגעלאָזט אַ שוואַרצער, אַ צאָרניג־פינסטערער הימעל,— ווי מיט אַ וואָלקען בעדעקט... שווער און צאָרניג איז געלעגען דער הימעל איבער דער אויסגעשטאָרבענער גאַס. און איך זיץ אַזוי און קלער:

— ווער בין איך? וואָס טהו איך דאָ? ווער האָט מיך דאָ פערלאָרען?

און מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף ערגיץ געהן און ערגיץ עפעס טהון, עס זאָל פלוצלינג צעריסען ווערען דער וואָלקען, עס זאָל אויפגלאַנצען אַ זומערדיג־לאַכענדיגער הימעל, עס זאָל אויפלעבען די טויטע גאַס, און די קליינע הייזלעך זאָלען אָנהייבען וואַקסען און וואַקסען אין הימעל, ווי די העכסטע פאַלאַצען און היילינקייטען, און פון די פאַלאַצען און היילינקייטען זאָל זיך הערען אַ זינגעריי, אַ גערופעריי פון גליק,— אַ בשורה טובה זאָל דורכפליהען פון שטוב צו שטוב, פון הויז צו הויז...

און אין גאַנצען עטליכע טריט האָב איך געדאַרפט געהן, און גאָר אַ קלייניגקייט טהון; איך געדענק אָבער נישט, וואוהין צו געהן און וואָס צו טהון!

און שרעקליך וועה טהוט מיר דאָס האַרץ! איך געדענק, אַז עס דאַרף עפּעס געטהון ווערען, איידער די אָרימע, פערשאָלטענע גאַס האַפּט זיך אויף... איך פיהל, אַז אויב נישט, וועט זי זיך אויפהאַפּען מיט אַ זינדיגען כעס, ווי אַ היה רעה וועט זי זיך אויפהאַפּען, מיט אַ בריל פון אַ קללה אויף שוימענדיגע ליפּען... און דעמאָלט וועט שוין זיין צו שפּעט... דער הימעל וועט נאָך פינסטערער ווערען, און גאָט וועט פערהאַמערן די טויערען, און מעהר נישט אַרויסלאָזען קיין מאָרגענשטערן, קיין זון... עס וועט זיין שוין איין אייביגע נאַכט.

און אַלץ האָט זיך אין מ י ר געוועגדט, און א י ך האָב אַלץ פערגעסען!

און פּלוצלינג האָב איך אונטערן שוואַרצען הימעל אַ וויסען, שווי־מענדיגען פלעק דערזעהן...

פון מזרח־זייט שווימט ער צו מיר, און לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב.

עס איז אַ ווייסע טויב געוועזען...

זי האָט זיך מיר אויף דער שויס געשטעלט, און איך האָב דערזעהן, אַז זי האָט אַ בריוועלע אויפ׳ן האַלז, און זי שטעלט מיר אַקעגען דעם שניי־וויסען האַלז, איך זאָל דאָס בריוועלע אַראָבנעמען.

און איך האָב אויפגעבונדען דאָס רויטע שנירעלע פון וויסען האַלז, און דאָס בריוועלע געעפענט, נאָר לעזען האָב איך נישט געקאָנט, עס איז צו פינסטער געוועזען!

נאָר אין דערזעלבער רגע, האָט מיר גלייך איבער׳ן קאָפּ אויפגעפלאַמט אַ שטערן אויפ׳ן הימעל, און האָט מיר דאָס בריוועלע בעשיינט...

דבורה בלייבט שטיל, ווי דעם אָטהעם צוהאַפּען.

— און וואָס איז געשטאַנען אין בריוועלע? — פרעגט די אַלטע.

— עס איז געשטאַנען.... עס איז געשטאַנען, אַז איך.... איך, איך — הייבט אָן דבורה צו שטאַמלען.

— וועל א י ך דיר זאָגען, וואָס עס איז געשטאַנען!

— דו? דו ווייסט, מוהמעשי?

— אַלץ ווייס איך! עס איז געשטאַנען, אַז דו ביזט נישט יואב דעם רשע׳ס טאָכטער, אַז דו ביזט אַ בת־מלכה! אַז מען האָט דיך מיט שולמית פערטוישט!

— יאָ!

— נאָך איז געשטאַנען, אַז דו זאָלסט ענטלויפען פון דער הייל

צוריק אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ, דאָרט איז אַ סעודה אַ גרויסע, יואב מאַכט אַ גרויסע סעודה — און שלמה און שולמית וועלען אויך אויף דער סעודה זיין, און שלמה וועט אויסגעלייזט ווערען פון גלות און צוריק קריגען זיך פאַר מלך! דעמאָלט — איז געשטאַנען — זאָלסט דו אָנגעמען שלמה'ן ביי דער האַנד און צופיהרען צו דער געשטאָרבענער מלכה'ס, עליה־השלום, פּאָרטרעט, און ווייזען, צו ווענען דו ביזט עהנליך!...

— אַזוי איז געשטאַנען!

— און דו זאָלסט ווערען בת־מלכה — —

— יאָ, יאָ...

— און דו וואָס האָסט געזאָגט?

— איך? איך האָב דאָס בריוועלע אויף פּיק־פּיצלעך צעריסען און אויפ'ן ווינד פּערזייעט... זיי זענען זיך, ווי קליינע ווייסע פליגעלעך צו־פלויגען...

— פאַרוואָס?

— ווייל איך האָב געוואוסט, אַז מיין וועג, וואָס איך דאַרף געהן, איז נישט קיין גלויבשטיין, און דאָס, וואָס איך דאַרף טהון, איז נישט אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ אַרויפצולעגען.... נאָר עפּעס אַנדערש און ערגיץ אַנדערש, האָטש וואו און וואָס — האָב איך אין חלום נישט געדענקט...

— און אַ צונד?

ווי אַ רויז האָט אויפגעפלאַמט דבורה'ס פּנים:

— מעג איך? — פרעגט זי מיט ציטערדיגע ליפּען.

— וואַרט, אַביסעל שפּעטער; דערצעהל מיר נאָר דעם סוף פון דעם חלום. וואָס איז ווייטער געשעהן?

— ווייטער? די טויב איז אַוועקגעפלויגען, און דער שטערן האָט זיך אַראָבגעלאָזט און געשטעלט זיך מיר ווי אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ...

— דאָס איז דיין מזל, דבורה, — קושט זי די אַלטע מיט פרייד — שטעה אויף און קום מיט מיר אין וואַלד אַריין!

צוועלפטעס קאַפּיטעל.

שופר בלאָזען.— אחשורוש'עס סעודה.— הוש! הוש!
געה וועקען!

אין דער לופט האָט זיך געפּיהלט אַ הויך פון פריהלינג, נאָר דער

גלויבשטיינער וואַלד איז נאָך אין גאַנצען מיט שניי בעדעקט. די ביימער זעהען אויס ווי אומגעקעהרטע טראָלבען מיט ווייסע בלימעלעך, און אויפ'ן שנייענעם דיוואַן, מיט וועלכען דער וואַלד איז אויסגעבעט, בליצען אַקעגען דער אויפגעהענדיגער זון מיליאַרדען שנייענע בריליאַנטען.

די אַלטע כשוף־מאַכערין מיט דבורה'ן זענען אַרויסגעקומען פון דער הייל, און דער אַלטער אויפ'ן האַלז העננט אַ שופר אויף אַ לאַנגער גאָל־דענער קייט.

זי האָט זיך אָבגעשטעלט, גענומען דעם שופר צו'ם מויל.

תקיעה!

דער קלאַנג פון שופר ציטערט נאָך אין דער לופט, און דבורה פיהלט שוין, ווי עס ציטערט די ערד אונטער איהרע פיס פון טויזענדער טריט.

דאָס האָט דער שופר די שלאָפענדיגע סאַרנעס געוועקט, און פון אַלע עקען פון וואַלד לויפען זיי זיך צוזאַמען, און שטעלען זיך אויס אַ שורה, דער כשוף־מאַכערין צו דער רעכטער האַנד.

צי איז עס אַ חלום? דבורה הערט, ווי די כשוף־מאַכערין בעגריסט זיי מיט אַ פרעהליכען „גוט־מאָרגען", און די סאַרנעס, וואָס ציטערן פאַר קעלט, ענטפערן איהר מיט אַ פרעהליכען: „גוט יאָהר!"

און ווייטער נעמט די אַלטע דעם שופר צו'ם מויל.

תרועה!

עס פערקלינגט ווייטער אין דער לופט, און מיט ציטערדיגע פעלעכ־לעך, פון אַלע עקען פון וואַלד, לויפען זיך צוזאַמען אויפגעוועקטע הירשען, און שטעלען זיך אויס אַ שורה, אַקעגען די סאַרנעס, דער כשוף־מאַכרין צו דער לינקער האַנד!

— גוט מאָרגען, הירשען!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

או ןצו'ם דריטען מאָל נעמט די אַלטע דעם שופר צו'ם מויל, צו'ם דריטען מאָל בלאָזט זי, און די ווייסע קרוינען אויף די הויכע ביימער הייבען אָן לייכט צו ציטערן, איבער'ן גאַנצען וואַלד וואַרפען זיך אויף קופּקעלעך שניי, און ס'שפּרינגען הי'ה'לעך אַרויס, — אַ געלויפעריי, אַ גע־יאָגעריי אין וואַלד, — האַלב־פערשלאָפענע וועווערקעס, קעניגלעך, האָזען, און הערעלעך, און פיקסלעך קליינע און געלע, און נאָך אַלערליי קליינוואַרג פון וואַלד, מיט זילבערנע וואָנסען, מיט עלפענביינערנע און זילבערנע הערנ־

דלעך קומען אָנצולויפען, און שטעלען זיך אוים אויפ'ן פראָנט, אַקעגען דער כשוף-מאַכערין.

— גוט מאָרגען, היה'לעך!

— גוט יאָהר, מוהמעשי!

און צו'ם פיערטען, צו'ם לעצטען מאָל, בלאָזט די אַלטע. נאָך שאַרפער קלינגט עס אין דער הייך, און אונטערן הימעל, פון אַלע עקען פון דער וועלט, בעוויזען זיך שווימענדיגע שוואַרצע, ווייסע און פאַרבּיגע פלעקען, און עס הערט זיך אַ גערויש, אַ געזשומעריי, אַ פליגעל-קלאַפעריי, און אַ גאַנצע המאַרע פון פליגעל און פייגעל שוועבען שוין אין דער לופט, און רעדלען אַרום דער אַלטער כשוף-מאַכערינס קאָפּ.

„גוט מאָרגען" — „גוט יאָהר"; און די אַלטע האָט צו זיי אַזוי געזאָגט:

— ערשטענס, זייט מיר מוחל, וואָס איך האָב אייך היי-יאָהר אַזוי פריה געוועקט, אַזוי פריה צוזאַמענגערופען! איבער-אַ-יאָהר, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, וועט איהר דערפאַר לענגער רוהען, לענגער שלאָפען... דאָס מאָל מוזט איהר מיר טהון אַ טובה!

— גערן! גערן! — ווערט אַ געוּרופעריי פון אַלע זייטען, — וואָס דיין האַרץ נאָר גלוסט!

— איהר אַלע, — זאָגט די כשוף-מאַכערין, — איהר אַלע, וואָס שפּרינגט, היפּעט, טאַנצט, לויפט און פליהט! איהר אַלע זאָלט אייך תיכף ומיד בּעגעבען צו'ם פעטער קאַרליק אין דער הייל אַריין, אויף אייערע בעקאַנטע וועגען, מיט אייער קפיצת הדרך, זאָגען איהם פון מיר: „גוט מאָרגען!" און נעמען זיינע אוצרות און איבערטראָגען אין גלויבשטיינער פּאַלאַץ אַריין! צוויי פוד גאָלד זאָל נעמען אַ הירש, צו איינציגע פוד אַ סאַרנע, און די קליינע היה'לעך — צו האַלבע! און די שוואַרצע פליגעל זאָלען זיך אויפהענגען ווייסע שנורען פּערל, און די ווייסע פליגעל — שוואַרצע פּערל, און די קאָלירטע — אַלערליי קרעלען און טייערע שטיינער!

די אַלטע בּלייבּט אַ רגע שטיל און ווענדט זיך צו דבורה'ן:

— וואָס וואָלסט דו געטהון, קינד, ווען מען זאָל דיר איבערגעבען דאָס גאַנצע פערמעגען?

דבורה טראַכט אַ ווייל און ענטפערט:

— איך וואָלט עס הפקר געמאַכט, דאָס גאָלד זאָל דעם ווערט פערלירען, עס זאָל אויפהערען קנאה, שנאה....

— גוט, גוט, — שמייכעלט די אַלטע, — אפשר אויך אַ פּלאַן.

און וועגדענדיג זיך צו די פליגעל און היה'לעך, זאָגט זי ווייטער:

— מיט דעם אַלעם וואָלט איהר פליהען, לויפען און טרייבען צו'ם גלויבשטיינער פּאַלאַץ... דאָרט האַלט יואָב....

— דער פאַלשער יואָב, — פאַלען היה'לעך און פליגעל אַריין אין די רייד:

— נישט אייער זאַך, — בייזערט זיך די אַלטע, — דאָרט האַלט יואָב אַ סעודה!

— און אַ סעודה, — זאָגט ווייטער די אַלטע מיט אַ וואונדערליכען שמייכעל, — ווי אחשורוש אין זיין צייט! ער וויל זיך אויך אַ מלכה קלויבען; די שענסטע פון דער גאַנצער מדינה וויל ער!

— דער רשע!

— שטיל זאָל זיין! — טופּעט די אַלטע מיט'ן פוס — זיין טאָכטער שטעהט פאַר אייך!

— עס איז נישט זיין טאָכטער! — עס ווערט אַ געוואַרשעריי: מיר ווייסען, מיר ווייסען!

— און אַז מען ווייסט, — לאַכט די אַלטע, — איז מען קלוג, און אַז מען איז קלוג, שווייגט מען!

און זי מאַכט צוריק איין ערנסט פּנים און זאָגט:

— און אַ סעודה וועט זיין כיד המלך! זיעבען טאָג און זיעבען נעכט אַ סעודה! טויזענדער פאַרביגע לאַנטערנען וועלען פלאַמען אין פּאַלאַץ און אין גאָרטען! טישען אָהן צאָהל וועלען זיך ברעכען אונטער דער לאַסט פון עסענוואַרג און ווייגען, הונדערטער קאַפּעלען פון מוזיקאַנטען, הונדערטער כאָרען פון זינגער און שפּיעלער, וועלען זיין אין זאַלען און אַלעען צעוואָרפען.... פון גאָלדענע, עלפענביינערנע און פערלמוטערנע שיפלעך, וואָס וועלען זיך גליטשען איבער'ן בלאָהען שפּיגעל, וועט שווימען געזאַנג, פון יעדען בלומענשטרויס וועט אַרויסקלינגען, אַרויסזינגען, אַרויסשפּיעלען....

אויבען אין הימעל וועט שווימען אַ געלע, פערשעמטע לבנה, קיין שטערן וועט מען גאָר נישט זעהן, בעהאַלטען וועלען זיי זיך פאַר קנאה....

אונטען וועלען שענערע זיין! אַלע שטערן פון גאַנץ וואונדערלאַנד, — די שענסטע פרויען פון גאַנץ וואונדערלאַנד וועלען פאַרבייגעהן פאַר'ן טראָן...

אויפ'ן טראָן וועט זיצען יואב, יואב מיט'ן אַלטען, פערשרומפּענעם פּנים, מיט פערגלעזווערטע אויגען, מיט אַ ברייט געעפענט מויל, ווי ביי אַ פיש... און ער וועט קוקען, קוקען און וועלען זיך אויסקלויבען אַ מלכּה...

— פוי! — ווערט אַ געריפּעריי און געפייפעריי צווישען די חיות.

— שווייגט! — רופט די אַלטע שטרענג. — אַהין זאָלט איהר ברענגען די אוצרות! דער רעשט געהערט שוין צו מיר!

— און אַצונד, — זאָגט ווייטער די אַלטע, — ריהרט איך! צעשיט איך! צעיאָגט, און צופליהט איך! יואב'ס יעגער קומען אָן — ווילד־פּרעט דאַרף מען! זאָל איך קיין פייל נישט טרעפען, קיין קויל נישט ריהרען! הוש! הוש!

די פליגעל און די היה'לעך זענען פערשוואונדען געוואָרען, און די אַלטע נעמט אַרום דבורה'ן, קושט זי און זאָגט:

— אַצונד, אין גאָט'ס נאָמען, געה און וועק, וועמען דו ווייסט!

דרייצעהנטעס קאַפּיטעל.

וואָס די אַלטע קראָה ווייסט אין דערצעהלט.

אין די לעצטע טעג איז נישט רוהיג געווען אין גלויבשטיינער וואַלד.

קרים זענען זיך די געוועקטע חיות און געפליגעל צעלאָפען און צעפלויגען, האָבען זיך אין וואַלד גאַנצע מאַסען יעגער בעוויזען. עס איז געוואָרען אַ געשיסעריי, אַ געיאָגעריי. זיי האָבען געיאָגט און געשאָסען בעזונדער און חברות'וויז, און מען האָט אויסגעטייט פון וואַלד דעם רעשט ביסעל פּעפער און פוילע, וואָס האָבען דער כּשוף־מאַכעריג'ס רופען און בלאָזען אין שלאָף נישט געהערט, אָדער געהערט און איבערגעדרעהט זיך אויף דער צווייטער זייט און ווייטער געשלאָפען. — אַזעלכע האָבען דער־פאַר די יעגער געוועקט און געטייט אויף ווילדפּרעט פאַר יואב'ן צו דער סעודה....

דערנאָך האָבען אָנגעהויבען די געסט צו געהן, צו רייטען און צו פאָהרען, פון אַלע זייטען פון דער מדינה, אויף אַלערליי פוהר־ווערק, מיט אַלערליי געשפּאַן.

שפּיעלער און זינגער און קונצענמאַכער — צו־פוס, אָדער אַ גאַנצע

חברה האָט זיך געשלעפּט אויף איין פויערש פֿיהרעל — אַ געהאַפּט גע־לעגענהייט. אויך שווערע וועגען זענען געגאַנגען, זיי האָבּען די שענסטע דאָרף־מיידלעך געפיהרט, — פרעהליכע אויגען האָבּען דורכגעבּליצט, פער־שיעדענפאַרבּיגע בּענדער האָבּען דורכגעוויהט, לוסטיגע ליעדער האָבּען דורכ־געקלונגען, עס האָבּען זיך אויך פיעל וואָלענטען, קאַטשען, קאַרעטען גע־וויזען. מיט בּליצענדיגע שויבּען, מיט גאָלד און זילבּער בּעשלאָגען גע־שפּאַן און טייערע פערד...

עס האָבּען קיין הילכלעך געוויהערט, עס האָבּען קיין פייגעל געזונגען און פול מיט גערויש און געזאַנג איז געוועזען דער וואַלד, און די ערד אונטער איהם האָט געציטערט אונטער די פוס־געהער, רייטער און פאָהרער...

און אַז דאָס גאַנצע גערויש איז אַריבּער קיין גלויבּשטיין, איז דער וואַלד געבּליבּען שטום, שרעקליך שטום...

צוטרעטען און צומאַרשטען איז דער שניי; דורכגערעדערט, אויפ־געוואָרפען — דער וואַלד.

נאָר עטליכע קראָהען זענען אויף אַ וויסטען בּוים געבּליבּען, און די עלטסטע פון זיי דערצעהלט די יונגערע, וואָס אין גלויבּשטיין איז געשעהן.

זי האַלט אין דער מיט ערצעהלונג:

— איין אונגעהויער לאַנגע שורה פון שענהייטען האָט זיך געצויגען פאַר יואָב'ס שטוהל....

לאַנגזאַם זענען זיי געגאַנגען, טריט בּיי טריט מאַרשירט, בּיי דעם קלאַנג פון אַ שטילער, זיסער, פער'כשופ'טער מוזיק.

אַלע קאַפּעלען האָבּען בּיי די פענסטער פון פּאַלאַץ געשפּיעלט, אַלע כאָרען האָבּען געזונגען, און אין סאַלאָן האָט געבּליצט פון בּרי־ליאַנטען און בּריליאַנטענע אויגען....

פערשיעדענפאַרבּיגע טואַלעטען האָבּען געבּלענדט....

און דער אַלטער יואב זיצט אײנגעבּויגען מיט אַ בּלאַס פּנים און אויסגעגלאָצטע אויגען, און קוקט...

פּלוצים האָט ער דערזעהן, אַז רעכטס, נישט ווייט פון טראָן, שטעהט אַ שענער יונגער מאַן מיט אַ ווייסער טויבּ אויף איין אַקסעל. וואָס טהוט ער דאָ? ער קוקט לינקס און דערזעהט זיין אייגענע טאָכטער דבורה'ן, מיט אַ העל־גלאַנצענדיגען שטערן, ווי אַ קרוין, אויפ'ן קאָפּ, נעבּען אַ יונגען־מאַן, וואָס האָט אויף אַלע מיט צוויי אויגען, ווי צוויי שטערן, געקוקט. און פון פאָרענט זעהט ער — קומט אַריין שולמית....

עס איז נישט שולמית, עס איז איהר געשטאַלט געווען.

שולמית אין געשטאַלט פון אַ ווייסער טויב איז געשטאַנען רעכטס, אויפ'ן בעריהמטען שטיקער'ס אַקסעל; און, אין געשטאַלט פון שולמית האָט זיך צו איהם דער גלגול פון זיין ווייב, וואָס ער האָט אין קעלער פערמאַטערט, גענעהנט.

און פון ווייטענס בעוויזט זיך נאָך שלמה, צוריק אין בגדי־מלכות געקליידעט....

יואָב פאַלט פאַר שרעק אַראָב פון שטוהל, און אויף אַלע פיער ריטשט ער זיך־צו צו שולמית, דאָס הייסט, צו זיין אייגען פערשטאָרבען ווייב, וואָס האָט זיך אין שולמית'ס געשטאַלט פערשטעלט.

ער ריטשט זיך און פאַלט צו מיט ווייסע ליפען צו'ם זוים פון איהר קלייד און קרעכצט:

„דאָס האָב איך אַלץ אויס ליעבשאַפט צו דיר געטהון... זיי מיר מוחל, שולמית, זיי מיין ווייב!"

— דער אַלטער נאַר! — רופען די יונגערע קראָהען.

די אַלטע לאָזט זיך נישט איבערהאַקען און דערצעהלט ווייטער:

— אין דער זעלבער רגע איז די וואונדערליכע זאַך געשעהן.

שולמית און די ווייסע טויב האָבען זיך צוריק מיט די געשטאַלטען פערביטען.

די עכטע שולמית האָט זיך געשטעלט ביי דעם בעריהמטען שטיקער אין אַ זייט, און די ווייסע טויב האָט דאָס צווייטע און דאָס לעצטע מאָל איהר געשטאַלט געטוישט, און יואָב, פערדולט און משוגע פאַר תאוה און שרעק, האָט פאַר זיך זיין פערשטאָרבען ווייב דערזעהן, אין תכריכים איז זי פאַר איהם געשטאַנען, און אַ וויס־טויטע האַנד איהם אויפ'ן קאָפּ געלעגט....

און אין דער זעלבער רגע האָבען זיך געעפענט דריי טהירען, פון פאָרענט, רעכטס און לינקס...

פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען רעכטס; פיער ווייסע בערען האָבען געטראָגען פיער גאָלדענע שטאַנגען פון אַ רויט־סאַמעטענער חופה מיט פערל און בריליאַנטען געשטיקט, און האָבען זיך געבען דעם בעריהמטען שטיקער מיט שולמית געשטעלט און זיי אונטער דער חופה גענומען.

און פונקט אַזוינע פיער ווייסע בערען זענען אַריינגעקומען לינקס,

און האָבען אויך אונטער אַזאַ חופּה גענומען די צווייטע פּאָר, דבורה'ן, יואָב'ס טאָכטער, מיט'ן ליכטיגען שטערן אויפ'ן קאָפּ, און דעם יונגען מאַן מיט די שטערנשטראַהלענדיגע אויגען...

און פון פּאָרענט זענען אַריינגעפלויגען פיער שוואַרצע, שרעקליך שוואַרצע קראָהען, מיט אַ שוואַרצער, שוואַרצער חופּה און האָבען זיך געשטעלט אין דער לופט איבער יואָב'ס און זיין ווייב'ס קאָפּ...

און אונזער מוהמע האָט זיך אויך בעוויזען...

אונזער אַלטע מוהמע מיט די ווייסע האָר, ברענענדיגע אויגען און מיט'ן שופר אויף דער לאַנגער גאָלדענער קייט...

און דער פעטער קאַרליק האָט זיך בעוויזען אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער און אין אַ שטריימעל — אַ שוואַרץ-שטריימעל מיט לאַנגע, לאַנגע זילבערנע שטראַהלען — ער וועט ביי די רויטע חופּות מסדר קדושין זיין...

און די אַלטע האָט אַ בלאָז געטהון —

שברים האָט זי געבלאָזען...

און ביי'ם בלאָזען האָבען זיך די פיער שדים אין געשטאַלט פון קראָהען מיט דער שוואַרצער חופּה אויפגעהויבען און אַרויסגעפלויגען מיט יואָב'ן און זיין ווייב, מיט וועלכער ער איז נאָך אַמאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה צוזאַמען....

און אינ'ם פליהען איז אַראָבגעפאַלען די קרוין פון יואָב'ס קאָפּ און האָט זיך צוגעקאָלערט צו שלמה דעם זיבען-און-צוואַנציגסטענס פיס....

און דער סדור קדושין ביי די רויטע חופּות האָט זיך אָנגעהויבען...

און באַלד דערנאָך האָבען זיך אונזערע חיות און עופות בעוויזען און האָבען דעם קאַרליק'ס אוצרות דבורה'ן צו די פיס געלעגט.

— דאָס איז זיין נדן! האָבען זיי געזאָגט.

— אויפ'ן אָרט פון דער מלוכה — זאָגען די יונגע קראָהען און פרעגען:

— און ווייטער וואָס איז געשעהן?

נאָר די אַלטע קראָה רופט צו זיי שטיל: הערט, הערט!

אַ שטיל גערויש איז געוואָרען אין וואַלד, שטילע טריט האָבען זיך געהערט.

אַ חברה קליינע, גאָר קליינע מענשעלעך, קאַרליקעס, אין שוואַרץ-סאַמעטענע קליידער, מיט גאָלדענע גאַרטעל מיט בריליאַנטען-בליצענדיגע אַראָבגעלאָזטע עקען, מיט קליינע זילבער-בליצענדיגע שטריימלעך, און מיט אויגען, וואָס האָבען אַלעס איבערגעבליצט, האָט זיך בעוויזען אין וואַלד,

און האָבען רוהיג און שטיל דורכמאַרשירט.

די קראָהען האָבען זיי נאָכגעקוקט ביז זיי זענען פערשוואונדען געוואָרען.

— וואָס איז דאָס? פרעגען די יונגע קראָהען ביי דער אַלטער.

— די אַלטע זאָגט זיי:

איך ווייס און וועל אייך זאָגען:

דאָס איז אַ דעלעגאַציע, וואָס די קאַרליקעס שיקען אַרויס צו שלמה דעם זיעבען־און־צוואַנציגסטען.

זיי, די מענשען מיט קליינע גופים און גרויסע נשמות, ווילען שלום מאַכען מיט די גרויסע גופים און קליינע נשמות!

— ביז אַהער האָבען זיי עס נישט געפּרובט?

— נא! זיי ווייסען, אַז שאַפען, האָבען ביז איצט געקאָנט נאָר גרויסע גופים און קליינע נשמות, וועלכע האָבען ביז אַהער ליעב געהאַט מלחמה צו האַלטען; יעדער נצחון איז געוועזען אַ נייער בריליאַנט אין דער קרוין אויף זייער קאָפּ...

שלמה דער זיעבען־און־צוואַנציגסטער, רעכענען זיי, וועט שוין קיין מלחמות נישט פיהרען... ער האָט גלות געליטען, אויך ביי אַ קאַרליק אונטער דער ערד געלעבט, וועט ער זיי אויסהערען און פערשטעהן...

— פאַר וואָס האָבען זיי נישט געפּרובט ביי שלמה דעם ערשטען?

ער האָט אויך קיין מלחמות נישט געפיהרט און איז אַ חכם געוועזען....

— ביי איהם זענען זיי טאַקי דריי מאָל געוועזען און נ י ש ט געטראָפען...

ער האָט אַלע דריי מאָל צו זיי קיין צייט נישט געהאַט.

דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיך פרעה'ס טאָכטער פאַר'ן טויזענדסטען ווייב געבראַכט און האָט זיך איהר צוליעב, די צו דערפרעהען, אויף אַ גאַנץ יאָהר פון דער מלוכה אָבגערוקט...

דאָס צווייטע מאָל — האָט מען איהם אַ שטאַל מיט פערד פון מצרים געבראַכט... האָט ער נאָך וועניגער צייט געהאַט, און דער עולם אין ירושלים האָט זיך דערווייל לוסטיג געמאַכט איבער די קליינע מענשעלעך!

צו'ם דריטען מאָל האָבען זיי נאָך ערגער געטראָפען! די מלכה־שבא איז געוועזען צו גאַסט!

עס איז, זעהט אויס, אַ הימעל־זאַך געוועזען! מען האָט דאָרט קיין שלום נישט געוואָלט, און די קאַרליקעס האָבען אָנגעהויבען גאָר אין גאַנצען מסופק צו זיין, צי איז ער טאַקי, דער שלמה, אַזאַ חכם! מאַלע וואָס אַ וועלט זאָגט!

די אַלטע קראָה פערשווייגט און פיקט זיך אין עק שטאַרק פערקלערט.
— און היינט, — פרעגען די יונגע — װעלען זיי פועל'ען?
— װער װייסט? — דער היינטיגער שלמה איז עהרליך און גוט... דער בעריהמטער קינסטלער איז זיין איידעם, דבורה'ס מאַן מיט די שטערנ־ליכטיגע אויגען זאָל װערען משנה למלך...
די פערטראַכט זיך װייטער און פיקט זיך אין עק.

ענדע.

Набрано у Н. Розенфельда, Панская 20.